MIRON COSTIN

Letopisețul Țărîi Moldovei
•
De neamul moldovenilor

1961

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

LETOPISEȚUL ȚĂRÎI MOLDOVEI DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE

LĔTOPISEȚULŬ ȚĂRÎI MOLDOVEI DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE, DE UNDE ESTE PĂRĂSITŬ DE URĔCHE VORNICUL DE ȚARA DE GIOSŬ,[1] SCOSŬ DE MIRON COSTINŬ VORNICUL DE ȚARA DE GIOSŬ ÎN ORAȘŬ ÎN IAȘI, ÎN ANUL DE LA ZIDIREA LUMIEI 7183, IARĂ DE LA NAȘTEREA MÎNTUITORULUI LUMII, LUI IISUS HRISTOS, 1675 MESEȚA... DNI

Istoricii, adecă scriitorii din cursul anilor acestor părți, carii pomenescŭ de descălecatul cel dentăiŭ[2] a țărîi noastre și Țărîi Muntenești:

Bonfin[3], mare istoric, de Dachia, sau Dația — latin.

Dionŭ[4], la viața lui Traian-împăratul — latin.

Topeltin[5], ungur; iară pre acești doi au urmat. Acéște au scris de Dachia, cum au descălecatu-oă Traianŭ, împăratul Rîmului, în anii de la Hristos 120[6], pre socoteala vrémilor, cu rîmlénii.

---

[1] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* (1359—1594).

[2] Prin „descălicatul cel dentăiu" Miron Costin înțelege așezarea romanilor în Dacia.

[3] Antonio Bonfini, scriitor italian din Ungaria, contemporan cu Ștefan cel Mare. Scrie *Rerum Hungaricarum decades*, o istorie a Ungariei pînă în vremea lui.

[4] Dio Cassius, scriitor grec din Imperiul Roman (secolele II-III). Scrie *Istoria romanilor*, în care povestește cucerirea Daciei de către Traian.

[5] Laurențiu Toppeltin de Mediaș, scriitor sas, scrie în latinește o istoric a Transilvaniei (Lyon, 1667).

[6] Data greșită, în loc de 106.

Istoricii leşeşti carii au scris şi lucrurile domniilorŭ Moldovei:

Cromer[1] au scris lătinéşte, Dlugoş[2] lătinéşte, Stricovschîi[3], litfan, leşeşte, Piaseţschîi[4], vlădicul de Premislia, lătinéşte.

Istoricii leşeşti pre carii au urmat răpăosatul Uréche vornicul:

Bîlschîi[5], Marţin Paşkovschîi[6]. Acéşti doi au scris leşeşte.

Şi acéşte încă dzicŭ că moldovenii sint den rîmléni. Iară de descălecatul celŭ dentăiŭ n-au ştiutŭ că leşii mai apoi den împărăţia lui Traian sintŭ veniţi în céste părţi.

Prédoslovie adecă voroava cătră cititoriul

Fost-au gîndul mieu, iubite cititoriule, să fac létopiseţul ţărîi noastre Moldovei din descălecatul

---

1 Martin Kromer, istoric polon, în limba latină, autorul lucrării: *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum* (Polonia sau despre originea şi faptele polonilor). Kromer a trăit în secolul al XVI-lea, moare la 1589.

2 Ian Dlugosz, scriitor polon, a scris în latineşte o istorie a Poloniei pînă la 1480, data morţii sale. Vorbeşte şi despre Ştefan cel Mare, aducîndu-i laude.

3 Matei Stryikowski scrie în 1582, în limba polonă, o cronică a Poloniei, Litvaniei şi Rusiei.

4 Paul Piasecki, scriitor polon din secolul al XVII-lea (moare la 1649), a scris în latineşte o istorie a faptelor mai însemnate din Europa pînă la vremea lui (*Chronica gestorum in Europa singulariorum.* Cracovia, 1648).

5 Ioachim Bielski, cronicar polon, scrie în limba polonă o cronică a Poloniei, apărută la 1597 (*Kronika Polska*).

6 Martin Paszkowski scrie *Kronika Sarmaciej* (Cronica Sarmaţiei), adică a Poloniei, în limba polonă, apărută în 1611.

ei cei dintăi, carele au fostŭ de Traian-împăratul și urdzisăm și începătura létopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vrémi de acmu[1], de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acestŭ fel de scrisoare gîndŭ slobod și fără valuri trebuiește. Iară noi prăvim cumplite vrémi și cumpănă mare pămîntului nostru și noaă. Deci priiméște, în ceastă dată, atîta din truda noastră, cît să nu să uite lucrurile și cursul țării, de unde au părăsit a scrie răpăosatul Uréche vornicul.

Afla-vei de la Dragoș-vodă, din descălecatul țării cel al doilè[2], la létopisețul lui, pre rîndul său scrise domniile țării, pănă la Aron-vodă[3]. Iară de la Aronŭ-vodă încoace începe acesta létopiseț, carea ți l-am scris noi, nu cum s-ari cădè, de-amănuntul toate. Că létopisețele céle streine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sintŭ războaiele, schimbările, scriu a țărilor megiiașe, iară céle ce să lucreadză în casa altuia de-amănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris. Și de locŭ létopiseță, de muldovanŭ scrisă, nu să află. Iară tot vei afla pre rîndŭ toate.

Și priiméște această dată această puțină trudă a noastră, care amŭ făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu această făgă-

[1] Aluzie la războaiele dintre poloni și turci, care, purtîndu-se pe teritoriul Moldovei, în vremea în care scria Miron Costin, aduceau mari neajunsuri țării.

[2] Adică întemeierea statului Moldovei.

[3] Aron-vodă, domnul Moldovei (1591—1595).

duință că și létopiseț întrég să aștepți de la noi de om avea dzile și nu va hi pus preavécinicul sfat puternicului Dumnedzău țărîi aceștiia țenchiŭ și soroc de sfîrșire.

Stihuri de descălecatul țărîi

Neamul Țărîi Moldovei de unde să trăgănează?
Din Țărîle Rîmului[1], tot omul să creadză.
Traian întîiŭ, împăratul, supuindŭ pre dahii[2]
Dragoș apoi în moldovéni premenindŭ pre vlahi[3]
Martor este Troianul, șanțul în țara noastră
Și Turnul Săverinului[4], munténi, în țara voastră.

Létopisețul Țărîi Moldovei de la Aronŭ-vodă încoace

Capul I

Incep. 1. Pănă la cumplita domniia lui Aron-vodă (așe-i dzice acei domnii răpăusatul Uréche vornicul), ieste scris létopisețul țărîi de Uréche vornicul, început de la Dragoș-vodă, carele au descălecatŭ din Maramureș această țară al doilè rîndŭ, după ce să pustiisă de tătari și fugisă toți lăcuitorii și a

---

1 Numele vechi romînesc al Romei.

2 Dahii și dachii tot unii sint (n. M.C.).

3 Moldovénii mainte de Dragoș-vodă să chema vlahi sau rumîni de la Rîm (n. M.C.).

4 Turnul Săverinul este în Țara Muntenească, unde au fost și pod de piatră peste Dunăre, de Traian-împăratul făcut atunce cînd au descălecat aceste 2 țări cu rîmlénii (n. M. C.).

Țărîi Moldovei și Țărîi Muntenéști în Ardeal.[1] Iară întâiŭ descălecată de Traian, împăratul Rîmului, căruia împărat numéle trăiește între noi păn astădzi cu șanțul[2] cela ce să dzice Troianul.

Iară de la Aron-vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Uréche vornicul, ori că l-au împiedecat datoriia oamenească, moartea, care multe lucruri taie și să să obîrșască nu lasă, ori că izvoadele lui au răsăritŭ, ce va hi mai scris și de la Aron-vodă încoace. Deci, de unde au părăsit elŭ, începem noi, cu agiutoriul lui Dumnedzău.

Zac. 2. Domniei lui Aron-vodă cu cale i-au dzis că au fostŭ cumplită, că așè au fostŭ, desfrînată domniia și nediriaptă foarte, cît de răul lui, ce era fruntea boierilor fugisă mai toți în Țara Leșască[3].

Zac. 3. Să sfădiia și pre acéle vrémi domnii de Ardeal cu Crăiia Leșască, care de care să cuprindză țara, să fie suptŭ ascultarea sa. (Domnilor de Ardealŭ dzicem crai ungurésti[4]; eu să le dau acestŭ nume nu pociŭ, că ei crai nu sintŭ, ce direpți domni sau cnédzi. Iară și Ardealul tot de Crăiia Ungurească au fostŭ și tot o țară, ce după ce au ruptŭ o parte împărățiia Turcului, cu Buda și altă parte de

---

[1] Concepția vechilor cronicari, după care locuitorii din țara noastră de azi ar fi fugit peste munți și în munți în fața popoarelor zise „barbare", e depășită. Daco-romanii au colaborat cu popoarele migratorii.

[2] Valul.

[3] Polonia.

[4] În acea vreme Transilvania era un principat autonom cîrmuit de principi unguri (cnezi, le zice Miron Costin), care erau vasali ai turcilor.

crăiie au cuprinsŭ Neamțul cu Pojunul[1], unde stà și cununa Crăiei Ungurésți s-au osebit acestŭ unghiŭ și s-au aședzat suptŭ cnédzi. Deci crai direptŭ Crăiei Ungurești ieste Neamțul, că la dînsîul ieste cununa Crăiei Ungurești cu Pojunul.)

Zac. 4. Ține domniia pre atunce la Ardealŭ Bator Jigmontŭ[2] și aflîndŭ vréme pre voie a supunere țara cătră sine, s-au agiunsŭ cu boierii lui Aron-vodă, carii era de casa lui, că li să urîsă și lor cu faptele lui Aron-vodă, anume Ștefan Radul vornicul și Răzvanŭ hatmanul. Și cu știrea lor au trimis oști Bator și l-au luat pre Aron-vodă cu toată casa lui și l-au dus la sine la Belgrad[3], unde și s-au fîrșit și viiața. Iară în locul lui pusesă pre Ștefan Radul vornicul domnŭ în Suceavă[4].

Zac. 5. La léși crăiia Jigmontŭ[5] pre atunce, ficiorul craiului șvedzăscŭ, iară hatman mare era Zamoyschii. Vădzindŭ léșii c-au pus Bator de la sine domnŭ în Muldova și o scriia pe atunci léșii Muldova că ieste Crăiei Leșești soțiie, după niște legături ce făcusă léșii cu Ștefan-vodă cel Bun la Colomiia și mai pre urmă cu Bogdan-vodă, după ce să împăcasă[6] cu dînsul, n-au suferit pre Ștefan

---

1 Bratislava.

2 Sigismund Bathory, principele Transilvaniei (1581—1597).

3 Numele popular al orașului Alba-Iulia.

4 Este aci o eroare istorică: acest Ștefan Radu nu a fost domn al Moldovei.

5 Sigismund al III-lea Vasa, regele Poloniei (1589—1632), era fiul regelui Suediei.

6 Aluzie la vechile legături de vasalitate dintre Moldova și Polonia.

Radul-vodă, ce îndată au trimis oşti cu boierii carii era ieşiţi în Ţara Léşască, unii de răutăţile lui Aron-vodă, iară Movileştii, precumŭ scrie Uréche vornicul, încă cu Pătru-vodă Şchiopul[1] ieşisă în Ţara Léşască, asupra lui Ştefan Radului-vodă şi l-au scos din ţară. Şi au pus domnŭ din partea sa pre Ieremiia Movila-vodă cu alésul boierilor de ţară, puindŭ deodată şi pen toate cetăţile ţărîi slujitori de ai săi léşii. Fost-au acéstea în anul 7103 <1595>.

Zac. 6. Împărăţiia Turcului luptă pre acéle vrémi pentru Crăiia Ungurească cu némţii, pentru Buda, pentru Ostrogonul[2] şi Enicul[3]. Iar vădzindŭ că cuprindŭ leşii Ţara Moldovei, au orînduit pre Caazi Cherei-soltan, hanul Crîmului, şi trimiţîndu-i şi 2.000 de iniceri; cătră 70.000 de oaste ce avea tătărască. (Vestit era acél han de războaie, care au avutŭ războiŭ şi cu persii cu izbîndă în cîteva rînduri.) Îi trimisăsă împărăţiia şi steagul cu tuiuri de Muldova, să aşeadză pre cine va socoti el la domnie, să fie din partea împărăţiei.

Zac. 7. Prindzindŭ veste léşii de clătirea lui Caazi Cherei-soltan la Muldova, cu ruşine a fi socotindŭ să lasă pre domnŭ la sminteală, pus de dînşii, şi era pe atunce şi Crăiia Léşască în vîrtute, au orînduit şi ei pre Zamuyschii hatmanul, cum spune Hronica leşască[4], mai multŭ de 7.000 de

[1] Petru Şchiopul, domn al Moldovei (1574—1579, 1582—1591).
[2] Esztergon, oraş în Republica Populară Ungară.
[3] Essek, oraş în Republica Populară Federativă Iugoslavia.
[4] A lui Piasecki (vezi mai sus).

călări și 3.000 de pedestri n-au avut (de nu-i laudă), fără slugile lor, ce au ei pururea, peste céia ce sintŭ slujitori în catastije.

Zac. 8. Octovrie 9 dzile, v leato 7104 <1595>, au sosit Zamoyschii la Țuțora[1] cu oștile lui și a doa dzi după sositul lui Zamoyschii, octovrie 10 s-au vădzut și străjile tătărăști, octovrie 11 au sosit și singur hanul cu toată oastea.

Zac. 9. N-au putut răbda leșii fără șanțuri, cît au vădzut atîta putére, ce ș-au întărit tabăra cu șanțuri pinpregiur și au făcut cu socoteala lui Zamoyschii hatmanul și denafară de șanțuri băști de pămîntŭ, de la șanțul taberii așè departe, cît agiunge glonțul pușcei. Și într-acéle băști au scos și Zamoyschii oastea le.ască împrotiva grosimei cei tătărăști. Năvăliia tătarîi cu toată oastea asupra léșilor, ce léșii sta neclătiți și din băști da tunurile. Dosul iarăș să le ia, nu putea tătarîi de tabără și așea au stătut războiul într-acea dzi, toată dzua.

Zac. 10. A doa dzi, socotindŭ hanul cu meșterșug să depărtédză pre léși de la șanțuri, au orînduit o samă de oști, să dea năvală la léși și să facă a fugi. Ce leșii, pricepîndŭ meșterșugul, sta între băști neclătiți și așea au stătut pănă la vremea de chindie. Atunce, și deprindzindŭ amu pre tătari și vădzindŭ că să temŭ și de foc tătarîi, i-au luat léșii în goană pănă la oastea cea supusă și cu acéia dacă s-au tumpinat, în loc au stătut și au ținut

---

[1] Sat pe Prut, lîngă Iași.

războiul, cît s-au mirat și hanul, mai puțină oaste fiindŭ leșii. Și de acolo, iară încet, sprijenindu-să de năvala tătarîlor, au venit iară la loc între băști, că trimisesă Zamoyschii totdeauna trîmbițele să dzică de întorsŭ.

Zac. 11. Nu dormiè Ieremiia-vodă, ce, de avè și în leși nedejde, iară dindată au agiunsŭ la hanul și de atuncea céle 7 sate de țară, ce să dzicŭ hănești, li-au dat Ieremıa-vodă hanului și au legat și miere, să dea hanilor în toți ani cîte...<mii>·cîntare și alte daruri. Și așea, cu nevoința lui Ieremii-vodă, au stătut între hanul și între Zamoyschii tractate, adecă legături de pace, dîndŭ și hanul zălog la léși și léșii la hanul, păn să va închide tocmala.

Zac. 12. Capetele de pace au fostŭ acestè: Ieremie-vodă să fie domnŭ în țară, birnic împărățîi din an în an, după obiceai, iară hanului să dea din an în an daruri și cîte... <mii> cîntare de miere și 7 sate să fie de cîșlele hanului în Bugeag. Oștile leșești să nu mai între în Țara Muldovei. Sol de la leși să margă la Împărăția Turcului pentru întăritura păcii. Iară despre partea hanului era aceste ponturi: Steagul și tuiurile să le dea pe mîna lui Ieremii-vodă și de la Împărățiia Turcului să scoață dirés de domnie neschimbată în dzilele lui[1], ce-i dzic ei pe limba lor barat. Și să iasă din pămîntul Muldovei hanul până în patru dzile cu oștile lui. Și așea obîrșindu-să pace, hanul întăiŭ

---

[1] Ieremia Movilă este recunoscut de turci ca domn al Moldovei (1595—1600).

au purces cătră Crîm și Zamoyschii cătră țara sa, lăsindŭ pe lîngă Ieremia-vodă pre Albertŭ Hanschii și pre Ian Potoțchii cu 3.000 de oameni, că să temè Ieremia-vodă de unguri. Și așea au purces și Ieremia-vodă și s-au așădzat la Suceavă. Războiul acesta la Țuțora este mai întăiŭ de acela, cîndŭ au perit Jolcovschii hatmanul leșescŭ.[1] Vei afla și acela la rîndul său.

Zac. 13. Bine n-au ieșit Zamoyschii din Muldova, iară Bator Jigmontŭ alége pre Răzvan[2] domnŭ în Muldova și orînduiește 12.000 de oaste ungurească, să margă asupra Ieremii-vodă, dîndŭ vina lui Ștefan Radul-vodă că au lăsat scaunul să cuprindză léșii cu blăstămățiia lui.

Zac. 14. Luîndŭ véste Ieremia-vodă de pogorîtul ungurilor, precum au putut, au strînsŭ oastea țărîi și s-au gătit a stare cu războiŭ împrotiva lui Răzvan. Într-o dumenecă era, cîndŭ au apropiiat oștile ungurești de Suceavă. Și-au tocmit oștile Ieremia-vodă asupra tîrgului, la sat la Aréni[3]. Iară oastea leșască ce avè cu sine, o au tocmit mai la cîmpŭ, despre Șchéia[4], pe suptŭ un mal, ce ieste alăturea cu drumul Băiei. Singur Ieremia-vodă fiindŭ în besérecă la sfînta leturghie, i-au dat știre, cum oștile lui Răzvan amu să văd și să apropiie de oștile

---

1 Aluzie la expediția hatmanului polon Stanislaw Zolkiewski in Moldova, la 1620, despre care Miron Costin vorbește mai jos, în capitolul 8.

2 Ștefan Răzvan, domnește numai cîteva luni, în 1595. Se zice că era de origine țigan.

3,4 Sate în marginea tîrgului Suceava, care era pe atunci capitala Moldovei.

țărîi. Ce n-au vrut să iasă din beséreсă păn nu s-au săvîrșit sfînta slujbă. Și să agiungea amu hărății lui Răzvan cu oștile țărîi, cîndŭ au ieșit Ieremia-vodă la oști den beséreсă. S-au tîmpinat oștile de îmbe părțile și după cîtăva luptă între oști, au lovit léșii pe oastea ungurească din aripa despre Șcheia. Îndată îmbărbătîndu-să și fruntea oștilor, unde era Ieremia-vodă, au înfrîntŭ pe unguri.

Zac. 15. Supt Răzvanŭ-vodă au cădzut calul atuncea în războiŭ, ce încălecîndŭ pre altŭ calŭ, îndată au silit să oprească oastea ungurească și au opritu-oă și pusésă războiul iară la locŭ. Ce îndemnîndu-să iară oștile lui Ieremii-vodă și amu și leșii în frunte, au început a fugi oastea lui Răzvan-vodă, la care fugă l-au prinsŭ oștile lui Ieremii-vodă și pre Răzvan și l-au adus la Ieremie-vodă. Stă movila și acmu pe drumul Băiei de la Suceavă, care să pomenești Movila lui Răzvan pănă astădzi.

Zac. 16. Cît l-au adus pre Răzvan la Ieremie-vodă, după cîtăva mustrare, i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un parŭ împrotiva cetății. Iară pre unguri i-au gonit oștile pănă la munți, cu mare vărsare de sînge. Fost-au acesta războiŭ în anul 7104 <1595>, dechevrie 5 dzile. Așea s-au plătit și lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron-vodă.

Zac. 17. După acesta războiŭ și perirea lui Răzvan-vodă, s-au aședzat domniė lui Ieremiei-vodă, fără grije. Nici Bator Jigmontŭ, domnul Ardealului, nu s-au mai ispitit să mai trimațe oști în

Muldova, ce avîndŭ bănat pre léşi de paguba oamenilor săi cu Răzvan, au trimis soli cu jalobă la Rodolfŭ împăratul nemţescŭ[1], cumnatu-său şi la papa de Rîm, jeluindŭ de mare pagubă ce i-au făcut léşii în oastea lui, luptîndŭ el să dezbată ţara de suptŭ mîna Turcului, să cuprindză Ţara Muldovei, să-i împreune şi pre moldoveni cu sine împrotiva turcilor, iar léşii au împiedicat acestŭ lucru, spre scădérea creştinătăţiei, ce-au aşedzat Moldova suptŭ birul turcilor, de suptŭ care bir amu era ieşită ţara, cu nevoinţa lui.

Zac. 18. Acéste înţelegîndŭ papa şi împăratul némţăscŭ, mare ponosul au trimis leşilor şi osebire de beséreca lorŭ craiului leşăscŭ, ca unui împiedecătoriu de binele creştinescŭ.

Zac. 19. Au trimis şi craiul leşescŭ sol la papa, făcîndu-i ştire că are el de grije Muldovei, să nu hie cu turci şi mai denainte vréme fiindŭ suptŭ grija sa, cum şi de curundŭ acmu pre Cazi Chereisoltan l-au scos cu putérea sa din Ţara Moldovei. Iară domnul de Ardeal, neavîndŭ putére să să apere pre sine, nu poate să apere Moldova de turci şi de tătari, mai avîndŭ prilej de oşti hiie cîndŭ Crăia Leşască.

Zac. 20. Aceste pricini avè ei în de sine pentru Moldova, iară Ieremie-vodă domniia cu pace şi cu lucruri aşedzate pre acele vrémi a ţărîi, că ţinea oşti streine şi pădzia şi datoriia sa ce avè spre împărăţie.

---

1 Rudolf al II-lea, împăratul Germaniei (1576—1611).

Încep. 1. Țara Muntenească într-acesta anŭ, vara, la mare răutăți era de turci, că din doao părți avîndu oști Împărăția Turcului asupra Crăiei Ungurești, o samă de oști despre Buda, iară altă oaste asupra Ardealului ave, că și împăratul nemțescŭ oștile lui într-acolea improtiva turcilor era orînduite. Iară aicea despre Ardeal Bator Jigmontŭ fiindŭ cumnat împăratului nemțăscŭ, alte oști avea împrotiva turcilor și luasă de la turci cîteva orașe de Crăie Ungurească, iară cătră Ardealŭ.

Zac. 2. Era despre aceasta aripă Sinan-pașea, vezirul de Silistra. Și pentru să-i hie mai lesne a supune Ardealul, luasă toată Țara Muntenească și orașele toate, Bucureștii, Tîrgoviște și alte orașe aședzase cu turci.

Zac. 3. Domnŭ era atunce la munteni de curundŭ Mihai-vodă[1], acel vestit între domni, încă bine neaședzat după moartea Mihnei-vodă[2]. Vădzindŭ țara cuprinsă de turci, singur au năzuitŭ la Bator, domnul Ardealului[3] și au trimis soli și la împăratul némțăscŭ, dîndu-i știre că, cuprindzindŭ Sinan-pașea Țara Muntenească, prea lesne va putea să supuie și Ardealul.

---

[1] Mihai Viteazul.

[2] Mihnea Turcitul, domnul Țării Romînești (1577—1583; 1585—1591). Mihai Viteazul nu a urmat în scaun îndată după dînsul, ci în 1593.

[3] După bătălia de la Călugăreni (1595), Mihai Viteazul se retrage în munți, la granița Transilvaniei, așteptînd ajutor de la Sigismund Bathory.

Zac. 4. Dat-au Bator îndată oşti într-agiutor lui Mihai-vodă, vădzindŭ că să apropie de dînsul focul. Şi durîndu-i inima şi pre munténi pentru moşiile sale, în puţine vréme s-au strînsŭ şi întăiŭ au împinsŭ oştile lui Sinan-paşea di pen oraşe şi apoi la Giurgiuŭ au stătut şi la războiŭ de faţă Mihai-vodă cu Sinan-paşea. Şi au fostŭ războiul cu mare vărsare de sînge şi după cîtăva luptă, au înfrîntŭ Mihai-vodă oastea lui Sinan-paşea, cît şi el singur paşea, să nu fie aflat îndemînă o luntre mică, cu care au scăpat peste Dunăre, ar hi cădzut la prinsoare. Şi aşè s-au curăţit Ţara Muntenească de turci într-acéia dată cu osîrdia lui Mihai-vodă, însă avea şi oaste némţască cu sine de la Batorŭ Jigmontŭ.

Zac. 5. După acesta război multe pagube au făcut Mihai-vodă turcilor peste Dunăre, ardzîndŭ şi prădîndŭ satele, oraşele, pănă aproape de Pravadiia[1]. Fost-au acestea toate într-acela anŭ, v leato 7104 <1595> şi apoi în anul 7105 <1596>. Iară precum izbîndele dintîiŭ a mulţi au fostŭ mai pre urmă spre scădére, aşea şi acestui domnŭ, lui Mihai-vodă, precum vei vedea povestea mai gios, la rîndul său. Neştiutoare firea omenească de lucruri ce vor să fie pre urmă. Ce pentru un lucru sau doaă pre voie ce i să prilejescŭ, bietul om purcede desfrînatŭ şi începe lucruri peste puterea sa şi apoi acolo găseşte perirea.

1 Provadia, oraş în Republica Populară Bulgaria, nu departe de Varna.

Zac. 6. Al treilea anŭ după acestea, vădzîndu-să Bator Jigmontŭ, domnul Ardealului, sosit la bătrînețe și fără cuconi și vădzîndŭ că turcii din an în anŭ să întărescŭ și cască asupra Ardealului să-l cuprindze, și el amu îmbătrînit și obositŭ de vîrtute, alegîndu-și viața bătrînéțelor cu odihnă, au socotit că și frații lui, nice unul nu va putea să ție de răul turcilor Ardealul, au făcut cu cumnatu-său, împăratul nemțăscŭ, tocmală, să hie pre sama Împărăției Nemțești Ardealul, iară lui i-au dat împăratul, cumnatu-său, doaă olate, anume Ratibor[1] și Opulia[2], la Țara Silezii, căriia țări îi dzic leșii Slionsca, să hotărăște cu dînșii acéia țară.

Zac. 7. Peste voia ardelenilor era această tocmală, temîndu-să apoi de supunerea a Neamțului. Ce îndată după purcesul lui Bator Jigmontŭ, s-au strînsŭ toți boierii Ardealului și au ales să le hie cneadzŭ, adecă domnŭ, pre Andreieșŭ Bator[3], carele era pre acéia vréme în Țara Belghii, cu acela gîndŭ să să călugărească[4]. Ce, chemat de boierii și de căpeténiile Ardealului, cu glasurile tuturora, au lăsat călugăria și au vinit la domnia Ardealului de moșiie.

Zac. 8. Împrotivă era acestŭ lucru tocmélei ce făcusă împăratul némțescŭ cu Jigmontŭ pentru Ardeal, pecum s-au pomenit mai sus. Ce nu lăsindŭ

---

[1] Oraș în Silezia (azi în Republica Populară Polonă).

[2] Oppeln, în aceeași regiune.

[3] Andrei Bathory, principe al Transilvaniei (1598—1599).

[4] Aci Miron Costin face o confuzie: Andrei Bathory era cardinal mai demult, și a venit, nu din Belgia, ci din Polonia.

în voia căpeténiilor de Ardeal împăratul némțăscŭ, au socotit și cu sabiia să-i supuie, avîndŭ tocmală cu Bator. Și au orînduit cu oștile pre un gheneral al său, adecă hatman, anume Baștè Giurgi[1] și au trimis și la Mihai-vodă un vlădic al său, îndemnîndu-l asupra lui Bator Andreieș, pentru supunerea mai lesne Ardealului din doaă părți, că avea Mihai-vodă și mai înainte pururea cu Împărăția Neamțului răspunsuri.

Zac. 9. Prea lesne au priimit Mihai-vodă acestŭ lucru, ca un om de oști pururea poftitoriŭ și fără zăbavă au strînsŭ oastea Țării Munteneşti, ca 30.000 și au întrat în Ardeal, pănă la Sibiiu și acolea ș-au pus tabăra, așteptîndŭ pe Baște Giurgiu cu oștile nemțești.

Zac. 10. Trimisesă Bator Andreieș la împăratul nemțăscŭ solie cu rugăminte să nu-i facă această asupreală, să-l scoațe din domnia ce-i era de moșiie de atîtè vacuri a Batoréștilor, ce acéle oști gătite asupra lui mai bine depreună cu dînsul să să orînduiască împrotiva turcilor. Ce vădzîndŭ că nu poate face nimică cu rugămintea, au socotit să lovască pre Mihai-vodă mainte de ce să va împreuna cu Baștè Giurgiu.

Zac. 11. Avea Mihai-vodă oști amu deprinse la izbînde, alesŭ o samă de slujitori, ce să chema pre numele capitanilor săi, anume Budzeștii, alții

---

[1] Gheorghe Basta, general de origine italiană, în slujba împăra-
maniei.

Rățăștii[1], foarte stătătoare oaste. Iară ardelenii și îndoiți unii și bine nestrînși încă la Bator Andreieș cu toții, ce cu cîtă oaste au putut strînge au dat război lui Mihai-vodă la Sibiiu[2]. Iară foarte au ținut puțină vréme războiul, îndată au înfrîntŭ oastea lui Mihai-vodă pre unguri. Singur Bator Andréieșŭ la fugă, părăsit de toți ardelénii, numai cu puținei léși neștiutori rîndul locurilor și rătăcit într-o pădure, au cădzut pre mîna oșténilor lui Mihai-vodă. Și dacă l-au adus la Mihai-vodă, au pus de i-au tăiatŭ capul[3]. Neștiutoare fire omenească și de primejdiile sale, că apoi peste nu îndelungată vréme așea au pățit și Mihai-vodă de Baștè Giurgiu, cum au făcut el lui Bator Andreieș. Bine dzice sfînta Evanghelie: „Cu ce măsură măsuri, măsura-ți-să-va".

Zac. 12. Vesăl și tare Mihai-vodă după izbîndă, prea lesne cuprindè orașele pre sama sa și să închina și cetățile, dîndu-i nume de domnul lor, priimindŭ pen cetăți și oșteni de a lui. (De pe acéle vrémi are nume de-i dzic Mihai-crai[4].) Și au făcutŭ și episcopie la scaunul domnilor de Ardeal, la Bélgrad.

---

[1] Adică oștile feudale din țară, conduse de boierii Buzești și de Gheorghe Raț.

[2] Lupta s-a dat la Șelimber, lîngă Sibiu (22 octombrie 1599). Prin această luptă Mihai Viteazul unește Transilvania cu Țara Romînească.

[3] Nu Mihai Viteazul a pus să fie tăiat capul lui Andrei Bathory, ci niște secui din munți l-au prins, pe cînd fugea spre granița Moldovei, și i-au adus capul la curtea lui Mihai. Mihai a pedepsit pe ucigași și a îngropat cu cinste pe adversarul său.

[4] Adică: rege.

Iară capul lui Bator Andréieş l-au trimis pre solii săi la împăratul nemţăscŭ, pentru care slujbă au trimis împăratul nemţăscŭ daruri lui Mihai-vodă şi l-au făcut prinţipe, adecă din domnii împărăţiei unul. Iară nu îndelungŭ au ţinut Mihai-vodă domniia ţărîi acéea, cum nice împăratul nemţăscŭ au putut a aşedza Ardealul în partea sa nici într-un chip, numai ce au fostŭ pricina de multe vărsări de sînge între creştini şi au făcut turcilor îndemînă să poată a cuprinde locurile céle mai bune de Ardeal.[1] Fost-au acéste în anul 7107 <1599>.

Capulŭ al treilea

Încep. 1. Stîndŭ Mihai-vodă după aşedzarea Ardealului, iară de aicè din ţară, Ieremia-vodă, îndemnatŭ de turci, au strînsŭ oaste şi cîtă oaste avè şi streină, au purces asupra Ţărîi Muntenéşti. Şi neavîndŭ cu nime nici un război nicăiure în Ţara Muntenească, au mărsŭ la Bucureşti şi au aşedzat domnŭ pe frate-său, pre Simionŭ-vodă. Lăsîndu-i oaste de a sa pe lîngă dînsul, singurŭ s-au întorsŭ la Suceavă.[2]

Zac. 2. N-au fostŭ îndelungată domniia acéia a lui Simion-vodă, că înţelegîndŭ Mihai-vodă de cuprinsul Ţărîi Muntenéşti de Ieremia-vodă, îndată

---

1 Miron Costin vrea să spună că luptele între romîni, unguri şi nemţi au folosit numai turcilor, care, în cele din urmă, au luat din nou în stăpînire Transilvania.

2 Această primă expediţie a Movileştilor în Ţara Romînească este rezultatul unei confuzii istorice. Ea nu a existat în realitate.

au purces asupra lui Simion-vodă, lăsîndŭ pin cetățile Ardealului slujitori din oștile sale.

Zac. 3. N-au stătut Simion-vodă împrotiva lui Mihai-vodă dendată, ce s-au dat spre marginea țării, spre Focșeani, pentru agiutoriul de la frate-său, Ieremie-vodă, de la care vinisă slujitori de Țara de Gios[1] la Simion-vodă. Și dacă s-au strînsŭ cîtăva samă de oști și la Simion-vodă, au stătut și au așteptatŭ pre Mihai-vodă cu războiul la o vale ce să chiamă Milcovulŭ cel Mare în Țara Muntenească. (Are și altŭ nume grozav acél pîrîu și spun că de atunci.) Și au stătut războiul cîteva ceasuri și apoi au pierdut Simion-vodă războiul.

Zac. 4. După războiŭ, oastea, care încotro i-au fostŭ calea mai îndemînă, s-au răsipit, iară Simion-vodă au năzuit la Suceavă, la frate-său, Ieremiia-vodă. Ce nu s-au destulit Mihai-vodă cu atîta, ce îndată, fără nimica zăbavă au tras oștile sale asupra lui Ieremii-vodă, spre Suceavă, cu mare sirguială.

Zac. 5. La grabă ca acéie, neavîndŭ nimică pas, nice vréme de gătire Ieremiia-vodă, numai ce i-au cătatŭ a lăsa Suceava și a năzui spre Hotin. Așe-l pripise Mihai-vodă de aproape pe Ieremie-vodă, cît niște haiduci pedestri, cu cîteva cară, pre urma lui Ieremiei-vodă, i-au agiunsŭ fruntea oștii a lui Mihai-vodă și au stătut haiducii la războiŭ, apărîndu-se cîteva ceasuri. Ce dacă s-au mai înglo-

[1] Moldova era împărțită administrativ în două părți: Țara de Sus, spre munte, și Țara de Jos, partea șeasă, conduse fiecare de un vornic.

titŭ oaste de-a lui Mihai-vodă, i-au spartŭ pe haiduci, pre Jijie, la un sat anume Verbie[1], unde stă o movilă mare peste trupuri, apoi de Ieremiia-vodă făcută. Și era așea de groaznic Mihai-vodă și vestit de războaie în toate acéste părți, cît îndată ce au sosit la Suceavă, i s-au închinat și cetatea Sucevei și a Neamțului, la cetăți puindŭ oșténi de ai sei pedestrași. Singurŭ nici cu atîta n-au vrut să hie, ce de la Suceavă au purces gonindŭ pre Ieremie-vodă și pre Simion-vodă păn la Hotin.

Zac. 6. Cetatea Hotinului grijisă bine Ieremie-vodă cu slujitori de ai săi némți[2] ce avea, iară el singur au trecut la leși pentru agiutoriul. Pusesă Mihai-vodă și un domnișorŭ, anume Marcul-vodă[3], căruia numele nu să nice povestéște, pentru scurtă vréme ce au avut acel domnișor și nu să află numele aceștii domnii la létopisățe streine.

Zac. 7. Era leșii pe acéia vréme strînși toți la săimŭ, la Varșav[4], sfătuindŭ oaste împotriva Șfedului[5], că craiul leșescŭ Jigmontŭ fiindŭ dreptŭ moșan aceii crăiei, ce încă viu tată-său, Ioan-crai, l-au ales léșii pre Jigmontŭ la crăiea lor. Și după moartea tătîne-său, neavîndŭ altŭ fecior, făr Jigmontŭ, cuprinsesă Crăiea Șfedzască unŭ frate craiu-

---

1 Sat pe Jijia, la N-V. de Iași.

2 E vorba de mercenari, lefegii străini, angajați de domnul Moldovei.

3 Marcu-vodă era fiul lui Petru Cercel, domnul Țării Romînești (1583–1585).

4 Varșovia. Seimul sau dieta era adunarea nobilimii, care forma pe atunci adunarea legislativă și vota dările și cheltuielile.

5 Suediei.

lui şfedzăscŭ, unchiu lui Jigmontŭ, anume Gustav[1]. Deci fiindŭ mai aproape Jigmontŭ, ficiorul craiului şvedzăscŭ, de acéia crăie, decît fratele tătîne-său, Gustav, siliia pre leşi, numai să pozvolească la acela săimŭ, să să facă oşti împrotiva lui Gustavŭ.

Zac. 8. Iară socotindŭ léşii că nici într-un chip acéle doaî crăie să să facă una nu vor putea, fiindŭ una dincoace, alta dincolo de mare, care mare să chiamă Marea Balticum, o coadă din Ochean, şi nici din lége sintŭ una[2] şi prilejindu-să această tîmplare cu Mihai-vodă lui Ieremie-vodă, au dat craiului nedejde de oşti asupra şvedzilor pe altă dată, arătîndu-i mare treabă aceasta şi cu grije Crăiei Léşeşti, să lasă cuprinsă ţărîle acéste de Mihai-vodă, Ardealul, Moldova, Ţara Muntenească. Ce au stătut săimul după această treabă, să să facă oşti împrotiva lui Mihaiŭ-vodă, avîndu Ieremiia-vodă cîţva domni la léşi, tot oameni mare, gineri.

Zac. 9. Mihai-vodă cu toată osirdiia bătè cetatea Hotinului, glonţurile lui să cunoştè în zidiurile cetăţii pînă la suruparea cetăţii, avîndŭ nedejdea că dacă va lua şi acéia cetate, va putea stăpîni prea lesne şi Ţara Moldovei.

Zac. 10. Scrie Hronograful leşescŭ că aşè era de vestit Mihai-vodă şi la leşi, cît Ţara Podolii fiindŭ de lége de suptŭ ascultarea patriiarhului

---

[1] Nu Gustav, ci Carol al IX-lea a ocupat atunci tronul Suediei, pe care-l pretindea Sigismund al Poloniei.

[2] Polonii fiind catolici, iar suedezii protestanţi.

de Țarigrad, ca și noi, pe acéle vremi avîndŭ mare zarvă și price cu papiștașii pentru lége, aștepta cu bucurie pre Mihai-vodă să vie, știindu-l de o lege cu dînșii, să i se închine toți podolénii[1].

Zac. 11. După ruptul săimului a leșilor, îndată au purces hatmanul și canțelarul Zamoyschii la tabără și apoi fără zăbavă s-au pornit cu oștile împrotiva lui Mihai-vodă. Vestit era acéla hatman la leși, căruiè faptele nici Conețpolschii hatmanul[2], amu din vacul nostru, n-au agiunsŭ.

Zac. 12. Prindzindŭ véste Mihai-vodă că au purces oștile leșești asupra lui, au lăsat Hotinul și au purces spre Suceavă. Ieremie-vodă cu Zamoyschii încă, dacă au oblicit de purcesul lui Mihai-vodă, au lăsat drumul Hotinului și au trecut Nistrul la un satŭ Colodrubca, la ținutul Cernăuților și apoi Prutul la tîrgŭ la Cernăuți și au mărsu pe la Codrii Cozminului[3], la Suceavă, unde Mihai-vodă întărise cetatea cu oamenii săi. Iară singur au tras spre țara sa, pentru să-și mai înglotească oaste și să mai obosască și pre leși.

Zac. 13. Aflîndŭ Zamoyschii cu Ieremiia-vodă cetatea Sucévei grijită bine de oamenii lui Mihai-vodă, au ales cu sfatul să nu facă zăbavă cu cetatea, ce să margă întinsŭ după Mihai-vodă. Și așea au

---

1 Locuitorii din Podolia, azi în Republica Sovietica Socialistă Ucraineană, erau ruși ucraineni și așteptau ajutorul lui Miha' Viteazul, ca să se elibereze de sub stăpînirea nobililor poloni.

2 Stanislav Konecpolski, hatman al Poloniei, după 1620, despre care va fi vorba mai jos.

3 Codrul Cozminului, sau al Bucovinei, la nord de Suceava.

făcut, fără nemică zăbavă, au purces spre Țara Muntenească.

Zac. 14. Împărățiia Turcului avîndŭ treabă tot cu némții pentru Crăiia Ungurească, bucuroasă era că să sfădéște Ieremia-vodă cu Mihai-vodă. Așea s-au tras cuvîntul până astădzi, cum să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Ieremie-vodă, să facă oști asupra lui Mihai-vodă și diresă, ce-i dzicŭ ei atșirif, de domniie vécinică lui și semінții lui.

Zac. 15. Simțindŭ Mihai-vodă că-i tot vinŭ asupră leșii cu Ieremie-vodă, ș-au mai înglotit oastea și ș-au ales locul de a dare războiŭ leșilor, pe apa Teleajinului[1]. Avè la acela războiŭ Mihai-vodă 60.000 de oameni, unguri, munténi, sirbi; némți încă avè puțini. Și au tocmit oastea pre malul dincolo, călăréții au pus de îmbe părțile la arepi, iară pedestrimea cu pușcile au tocmitu-o tocma asupra vadului, unde era vadul. Și așea au așteptat pre leși, puind apa ca o piedecă între oști, până or deprinde oșténii lui acel fél de oaste și să vadză până încîtŭ sintŭ de sămeți leșii la războaie.

Zac. 16. Oastea lui Zamoyschii era la număr ales 30.000 de leși și 10.000 la Ieremie-vodă de oaste de țară. Însă oastea leșască tot aleasă în leafă, că și lefecii cei véchi, ce le dzic ei leșii *cvarciana*, era toți cu Zamoyschii și lefecii noi, cari-i făcuse craiul, să-i fie împrotiva șvedzilor,

---

[1] Lupta de la Teleajen, s-a dat lîngă Bucov, nu departe de Ploești (octombrie 1600).

tot era cu Zamoyschii, fără oameni de pe la domni[1], ginerii lui Ieremie-vodă. De toată oastea cu Zamoyschii și cu Ieremie-vodă 40.000 era, între carii era 4.000 de husari. Acél fel de oaste este tot în hierŭ, temeinică oaste foarte și neînfrîntă, ales de oștile cum sintŭ ale noastre și munténești.

Zac. 17. Dacă au sosit la Telejin și léșii, precum era oștile lui Mihaiŭ-vodă tocmite, așea au tocmit și Zamoyschii. Aripile ține oastea călare, din-na-direapta Petru Lașci[2], dintr-acolo era și husarii, din-na-stînga Ieremie-vodă cu oastea sa și cu samă de leși. Iară Zamoyschii singur cu pedestrimea și cu armata, adecă cu pușcile, au ținut mijlocul și dereptŭ împrotiva pedestrimei lui Mihaiŭ-vodă au stătut cu oastea.

Zac. 18. Cu atîta era mai meșter Zamoyschii decît Mihai-vodă, că Zamoyschii cît au sosit, îndată au făcut cu pedestrimea sa băști de pămîntŭ înalte și acolè au suit îndată pușcile. Toată dzua aceie au stătutŭ războiul numai din tunuri unii la alalți și din sinéță, peste apă.

Zac. 19. A doaă dzi, mai sămățŭ Zamoyschii decît Mihai-vodă, au trimis de au cercatŭ mai sus pre apă despre munte și au aflat vadŭ. Și îndată toată aripa céie ce sta din-na-direapta, stoluri după stoluri au pornitŭ la vad; singur au stătutŭ mai tare cu focul asupra vadului, decît în dzua dintîiŭ.

---

[1] Oastea feudală a cetelor dependente de marii moșieri poloni.
[2] Petre Laszcz, comandant de oaste.

Zac. 20. Mihai-vodă vădzîndŭ că tréce oastea călăreață a léșilor pe altŭ vad, au mai întărit pedestrimea și el cu șanțuri, iar el singur cu toată oastea călare au mărsŭ împrotiva oștii cei leșești. Vădzîndŭ și Zamoyschii că lipséște toată oastea călăreață a lui Mihai-vodă, toată oastea au pornit și el a sa și husarii într-acolè cu Pătru Lașci.

Zac. 21. S-au mirat Mihai-vodă de semețiia léșilor, cu ce sîrguială au apucat vadul și au stătut un războiŭ mare acolè pentru vad. Singur Mihai-vodă ca un leu în fruntea războiului și au fostŭ războiul cîteva ceasuri, pănă au sosit husarii.

Zac. 22. Nedeprinsă oastea lui Mihai-vodă cu acel fél de oaste, ce s-au pomenitŭ, husarii. Acél fél de oaste, precum s-au dzis, este tot în hierŭ, numai ochii și vergile gurii să văd. Mulți pun și arepi tocmite de péne de hultur sau de alte pasări mare și cei mai de a hirea cu pardoși peste platoșe. Iară slugile, care n-are pardos, pun scoarță de acéstea turcești, iară în fruntea cailor punŭ cîte o tablă de hierŭ și mulți și la piepturile cailor pentru fereală de glonțuri. Nice hiece calŭ încalecă husarii, ce tot cai mare groși, să poată birui a purta tarul și tot friji de cei nemțăști sau cai turcești cei mai de a hirea. La războaie, niceodată nu aleargă mai multŭ din treapădul calului, sau numai cîndŭ sar asupra pedestrimei ori tabării, că asupra oștii sprînțare, cum ieste tătarul, niceodată nu-i slobod, ca să rășchiră tătarîi și nu făcŭ cu sulița nice o treabă. Sulițele lorŭ sintŭ cîte de opt coți de lungi,

cu prapore până în pămîntŭ. Ca unŭ zidiŭ stau la războaie.

Zac. 23. Dacă au sositŭ toată oastea leşilor peste vad şi husarii s-au stolit şi au purces asupra oştii lui Mihai-vodă şi de la celalaltŭ vad au biruitŭ focul lui Zamoyschii pe pedestrimea lui Mihai-vodă. Şi cum au împinsŭ pe pedestrimea lui Mihai-vodă de la malŭ din şanţurile lor, au şi cuprins-o călăréţii ce mai era cu Zamoyschii şi au vinit toată pedestrimea a lui Mihai-vodă cu toată armata pre mînule lui Zamoyschii.

Zac. 24. I-au dat ştire lui Mihai-vodă de pedestrimea lui că s-au spartŭ de la vad, şi acolea iarăş nu era putinţe să să înfrîngă oastea leşască numai ce au căutatŭ a da dos oştilor lui Mihai-vodă. Însă nu de tot răsipa, ce cu tocmală, întorcîndu-se singur Mihai-vodă cu capul său unde era greul. Şi tot aşea au mărsŭ apărîndu-să până la un oraş ce să dzice Tîrgşor [1].

Zac. 25. Ştiindŭ Zamoyschii de Mihaiŭ-vodă cine este la războaie, să nu să mai depărtédză oastea lui cea călăreaţă, temîndu-să cumva în goană de sminteală, au trimis trimbiţaşi de au dzis de întorsŭ oştii şi porunca la capete, numai să să întoarcă. Şi s-au întorsŭ oastea leşască. Cădzut-au la acela războiŭ 1.000 de trupuri de îmbe părţile, iară vii prinşi din oastea lui Mihai-vodă mulţi. Fost-au acestŭ războiŭ în anul 7108 <1600>.

---

[1] Odinioară oraş însemnat, la răsărit de Ploeşti.

Încep. 1. Să urîse munténilor cu domniia lui Mihai-vodă, totŭ cu oşti şi războaie. Ce, după fuga lui Mihai-vodă, trei dzile după războiŭ, au şedzutŭ domnii, Ieremiia-vodă şi Simion-vodă, cu Zamoyschii pre loc, pănă au început a veni toţi boierii Ţărîi Munteneşti şi slujitorii, priimindŭ pre Simion-vodă domnŭ cu giurămîntŭ[1]. Şi au mărsŭ şi Ieremie-vodă pănă în Bucureşti şi au aşedzat la scaun pre Simion-vodă, frate-său, lăsindu-i şi Zamoyschii 3.000 de oaste leşască cu Ianŭ Potoţchii, starostele de Cameniţă[2]. Singur Ieremie-vodă şi cu Zamoyschii s-au întorsŭ la Suceavă.

Zac. 2. Iară Mihai-vodă, după războiul ce-l pierduse la Teleajen, strîngea iară oaste pen munţi, de ai sei şi din Ţara Ungurească cunoscuţi şi amu făcuse aproape de 7.000 de oameni, cum scrie Hronograful, şi pornise pre Udrea[3] cu 4.000 de oameni, să fie de straje. Iară singur tot să gătiia în munţi, să iasă odată cu puşci şi gătit mai bine. Ce l-au grăbitŭ Simion-vodă, de n-au avut vréme să să mai întărească, că, de sirgŭ strîngîndŭ oaste de loc şi cu leşii, pre sfatul iarăş boierilor celor de loc, au purces din Bucureşti şi au mărsŭ dzua şi noaptea pin locuri ascunse, păn la oraşulŭ Argişului[4], pe numele apei

---

1 Simion Movilă ca domn al Ţării Romîneşti (1600—1602).

2 Ian Potocki, staroste (castelan) de Cameniţa (Kameneţ Podolski, azi în Republica Sovietică Socialistă Ucraineană).

3 Fost ban al Craiovei. Era din familia Bălenilor.

4 Azi Curtea de Argeş.

Argeşului. Într-acela tîrgşor era Udrea cu oastea lui Mihai-vodă acea de straje. Dez-dimeneaţă într-o dzi, au agiunsŭ oastea a lui Simion-vodă supt acela tîrgşor şi amu prinsese şi Udrea de véste şi i-au căutat a scoate şi lui oastea la cîmpŭ, că loc de fugă nu era, că să apropiiase oştile lui Simion-vodă. Ce, pănă în de trei de ori au datŭ războiŭ leşilor, întorcîndu-se, iară a patra oară au purces în răsipă oastea Udréei.

Zac. 3. Mihai-vodă nu era departe, mai în munţi de acolea, viindŭ să să adune cu céialaltă oaste. Ce, dacă au dat ştire Udrea de răsipa sa, au început şi céielalţi a-l părăsi cu toţii. Şi numai ce i-au căutatŭ a lăsa Ţara Muntenească şi a tréce munţii la Ardealŭ.

Zac. 4. Udrea după aceiè curundŭ au venit şi el şi s-au închinatŭ la Simion-vodă. Şi aşea Mihai-vodă, vrîndŭ să dobîndească Ardealulŭ, au pierdutŭ şi Ţara Muntenească.

Zac. 5. În Ardeal, după ce au sosit Mihai-vodă şi au aflatŭ oaminii săi, cari-i pusése pen cetăţi, scoşi de Baştè Giurgiu şi puşi oşteni de a împăratului nemţăscŭ[1], ce vădzindŭ că n-are loc nice în Ardeal, s-au sculatŭ cu toată casa lui şi cu cîţva căpeténii, ales căpitanii lui cei credzuţi, Mîrze, Ghieţè şi Racè şi au mărsŭ în Béciŭ[2], la împăratul

---

1 Aci Miron Costin omite să spună că Transilvania fusese cucerită de oastea împăratului, în urma luptei de la Mirăslău (1600), care avusese loc înainte de pierderea Ţării Romîneşti de către Mihai şi de lupta de la Teleajen, povestită mai sus.

2 Numele vechi romînesc al oraşului Viena.

nemțăscŭ, în nedejdea slujbei ce au făcut împrotiva Batoréștilor. Și l-au priimitŭ împăratul bine, iară Ardealul că n-au fostŭ pentru dînsul, ce pentru sine aședzatŭ, atuncè s-au arătat.

Zac. 6. Nu peste multă vréme, vădzindŭ Jigmontŭ Bator pierirea frăține-său, lui Andréiaș Bator, coborîtă de cumnatu-său, împăratul nemțăscŭ, și Ardealul nice într-un chip nu vrea să supuie supt némți, s-au căit de tocmala ce făcuse cu cumnatu-său Rodolfŭ-împărat, cum s-au pomenit mai sus, și lăsîndŭ olatele care-i didése cumnatu-său, au trecutŭ în Țara Leșască, că-i era Zamoyschii ginere, fiindŭ doamna lui Zamoyschii fata lui Andréiaș Bator[1]. Și apoi din Țara Leșască au venitŭ în Ardeal și îndată cuprindzindŭ Țara Ardealului iară cătră sine, au început a strînge oști împrotiva lui Baștè Giurgiu, ghenărariului împăratului nemțescŭ.

Zac. 7. Vădzîndŭ împăratul neamțăscŭ sculat Ardealul și rocoșit iară împrotiva sa, de al doilè rîndŭ, au gătitŭ pre Mihai-vodă și l-au pornitŭ iară să margă să strîngă oști și depreună cu Baștè Giurgiu să stè împrotiva Batoréștilor, lui Jigmontŭ, cumnatu-său, și lui Batorŭ Iștioan[2], fratele lui Jigmontŭ. Acești doi mai rămăsesă din Batorești.

Zac. 8. Au purces Mihai-vodă din Béciu asupra Ardealului, dăruit bine de împăratul, strîngîndŭ iară oști și de ai săi, munténi carii să aședzasă în

---

[1] Hatmanul polon Ioan Zamojski era căsătorit cu o vară a lui Andrei Bathory, nu cu fiica lui.

[2] Forma ungurească pentru Ștefan.

Ardealŭ și sirbi, unguri și s-au împreunat cu Baștè Giurgiu la Cliujvar[1].

Zac. 9. Batoreștii încă au strînsŭ oaste și mai sămeți fiindŭ pre locurile sale, au dat războiŭ lui Baștè Giurgi și lui Mihai-vodă aproape de Cliujvar, la un satŭ anume Mojina[2]. Și au fostŭ războiul cîteva ceasuri, ce stîndŭ nemții în frunte tare cu focul și Mihai-vodă lovindŭ din dos pe oastea Batoréștilor, au înfrîntŭ pre Batorești, cît de-biia au scăpatŭ ei cu capete. Iară din oștile lorŭ, partè mai mare ce au fostŭ pedestri cu armata, adecă cu tunuri, cu tabăra, au cădzut toată pre mîna lui Baștè Giurgiu.

Zac. 10. Era véste de biruință acelui războiŭ mai mare a lui Mihai-vodă, decît a lui Baștè Giurgiu, care zavistiie au făcut și perirea lui Mihai-vodă.

Zac. 11. Spunŭ oameni bătrîni de pre acéle vrémi, cum să fie agiunsŭ în cîteva rînduri cu dare Ieremie-vodă la Baștè Giurgiu, pentru moartea lui Mihai-vodă, care lucru poate să hie (că ce nu lucreadză în lume avuțiia). Banii răscolescŭ împărățiile și mare cetăți le surupă, cum să dzice cu un cuvîntŭ leșescŭ: „Sula de aurŭ zidiul pătrunde".

Zac. 12. V leato 7109<1601> avgustŭ, 8 dzile dez-de-noapte, într-așternut încă Mihai-vodă, au venit doi căpitani némți cu oamenii lor, trimiși de Baștè Giurgiu să omoară pre Mihai-vodă. Și cum

---

1 Cluj.

2 Această bătălie este cunoscută în istorie sub numele de bătălia de la Gorăslău (1601).

au sositŭ la tabăra lui, că era deosebi, au lovitŭ la cortŭ unde odihniia şi acolo în locŭ i-au tăiatŭ capul şi l-au dus la Baştè Giurgiu, iară trupul păn a triia dzi au stătut la vederea tuturora, neîngropat. Oştile lui, ce avea, nu era cu dînsul în tabără; pre toţi îi slobodzise în pradă; pănă în copiii lui au fostŭ mărsŭ şi ei în pradă[1]. Şi aşea s-au plătitŭ lui Mihai-vodă slujbele ce-au făcutŭ némţilor.

Capulŭ 5

Încep. 1. După perirea lui Mihaiŭ-vodă, n-au mai avut Ieremiia-vodă nice o dodeială de nime. Ce, plinindŭ ai cu pace domnii sale 12 ani, cu ţara aşedzată în tot bivşugul, au plătitŭ şi el datoriia omenească. Au murit Ieremiia-vodă în anul 7116 <1608>[2]. Rămasu-i-au pomană în ţară mănăstirea anume Suceaviţa, de dînsul făcută. Iară la domniia ţărîi au stătut, după moartea lui, frate-său, Simion-vodă[3], nefiindŭ feciorii lui Ieremiei-vodă încă la vîrstă deplină. Era Simion-vodă amu mator de dzile, sosit la bătrînéţă. Iară moartea lui, precum au rămas den om în om în ţară povéste, au murit otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremiei-vodă, trăgîndŭ domniia mai curundŭ la feciorii săi, temîndu-se

---

[1] Miron Costin vrea să explice de ce oastea lui Mihai Viteazul nu l-a apărat. Adevărul, este, nu că era risipită în prădăciuni, ci că fiind o oaste de mercenari, care lupta pentru bani, n-a vrut să se lupte pentru salvarea lui Mihai-vodă.

[2] Data greşită, în loc de 1606.

[3] Simion Movilă, care fusese alungat din domnia Ţării Romîneşti; domneşte în Moldova între 1606—1607.

că să vor întémeia ficiorii lui Simion-vodă la domniia țărîi, care fapte acéi doamne apoi mai pre urmă au arătat Dumnedzău cu patimile ei.

Zac. 2. Stătu-au la mare amestecături și zarve scaunul țărîi după moartea lui Simion-vodă, că era feciori de-a lui Ieremiei-vodă trei: Costantin-vodă, Alexandru-vodă și Bogdan-vodă, iară a lui Simion-vodă era cinci feciori: Mihalaș-vodă, Gavril-vodă, Pătrașco-vodă, Moysei-vodă, Ion-vodă. Deci să împărecheasă boierii și cu dînșii și țara, în două părți, o parte ține cu casa lui Ieremie-vodă, iară altă parte ținea cu casa lui Simion-vodă. Și dintîiŭ era mai tare partea lui Mihailaș-vodă[1], feciorului lui Simion-vodă cel mai mare, cît au căutatŭ lui Costantin-vodă, feciorului celui mai mare a Ieremiei-vodă și cu boierii din partea lui a ieși cu fuga din Iași. După care, trimițîndŭ Mihailaș-vodă în goană, au agiunsŭ carăle boierilor și cîțva boieri de a lui Costantin-vodă la Mălăiești[2] și i-au jecuit.

Zac. 3. Marginile Țărîi Leșești mai toate era tot de oamenii lui Costantin-vodă, cumnați, domni mărgineni, cum era Potoțceștii, Vișnoveceștii, Coreţchii, toți cu cuscriia legați, că au avutŭ Ieremiia-vodă trei fete măritate în Țara Leșască, tot după oameni mari. Ce, îndată ce au înțeles că au scos feciorii lui Simion-vodă pre feciorii lui Ieremiei-vodă din scaunul țărîi, au purcesŭ singur Vișnovețchii și cu cîțva den Potocești cu oști asupra lui Mihailaș-vodă. Ave

1 Mihai Movilă, domn al Moldovei (1607).
2 Sat lîngă Iași.

și Mihailaș-vodă, pe lîngă oastea de țară, puținei tătari și turci. Ce, turcii la războiu n-au vrutŭ să margă, ce au prăvitŭ de departe. Fost-au acesta războiu între vérii, pentru domnia țărîi, la Ștefănești [1] și au înfrîntŭ partea lui Costantin-vodă pre partea lui Mihailaș-vodă. Și numai ce le-au căutat a părăsi țara feciorilor lui Simion-vodă și unii în Țara Ungurească, alții la turci au mărsŭ. Unul dentru dînșii, Pătrașco-vodă, au agiunsŭ de au fostŭ mitropolit la Chiovŭ[2], cu vestită mitropoliia și arhimandriia de mănăstirea mare, ce ieste anume pre limba rusască Pecerschii, unde stau trupuri, moștii a mulți sfinți întregi pen peșteri și până astădzi, cu multe minuni.

Zac. 4. Și așea s-au aședzat Costantin-vodă[3], feciorul lui Ieremiei-vodă cel mai mare, la domniie, cu bucuriia țărîi, avîndŭ țara nedejdea că va urma pre tată-său. Ce departe au fostŭ Costantin-vodă de acéie fericiie. Ce precum dzice Isus Sirah: „Vai de acéie cetate, unde este domnul tînărŭ". Luîndu-să și Costantin-vodă după socoteala tineréților, n-au păzit datoriia sa deplin spre împărățiie [4] și precum scrie Létopisețul cel leșescŭ, dintîiaș dată birul a anului celui dintăiŭ nu l-au plinit. Și așea, scîrbindu-se împărățiia, l-au mazilit pre Costantin-

---

[1] Orășel pe Prut, lîngă Botoșani.

[2] Petru Movilă, mitropolit de Kiev (1633—1647), protector al culturii, fondator de tipografii și de școli.

[3] Constantin Movilă, domnul Moldovei (1607—1611).

[4] Adică față de Imperiul Otoman, suzeranul Moldovei pe atunci.

vodă și au dat domniia lui Ștefan-vodă Tomșii. Nu i-au folosit lui Costantin-vodă uricile ce avea de la împărăție, date tatîne-său, de domniie vécinică, lui și feciorilor lui și nepoților lui, că Turcul cu vréme dă, cu vréme ia, precum este vremea, așea lasă, blîndŭ cîndŭ ieste vréme de blîndéțe, sămețŭ și agerŭ, cîndŭ este vréme de sămeții. Creștinului niceodată cuvîntul nu-l ține, nice este a-l amăgi rușine, toate precum ieste vremea face.

Capul alŭ șaselea

Incep. 1. Pre Ștefan-vodă Tomșea[1] nu l-au știut Létopisețul cel leșescŭ ce neam de om au fostŭ. Iară au fostŭ direptŭ moldovan, din satŭ den Otéști, de pre pîrîul ce să chiamă Răcătăul, în ținutul Putnei. Era pre acéle vrémi Tomșea-vodă la Poartă pre trébile țării, pre lîngă capichihăi și vădzîndu-l omŭ de țară, cunoscut amu la căpeteniile Porții, i-au scos domniia și i-au orînduit împărățiia și pre Cantemir-beiŭ, cu ordile lui, care pre acéle vrémi lăcuia în Bugeacŭ, să-l ducă pre Ștefan-vodă în scaun.

Zac. 2. Apropiindu-se Ștefan-vodă Tomșea de țară, Costantin-vodă cu îmă-sa și cu frații săi au purces la leși și cu cîțva și din boieri, între carii era și Nistor Uréche, tatăl lui Grigorie Uréche vornicul, carele au scris Létopisățul țării pănă la Aron-vodă.

---

[1] Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, în întîia domnie (1611—1615).

Zac. 3. Leşii avea atunci mare amestecături cu Moscul [1] şi nu era vrémea să facă oşti şi în Muldova. Ce, Ştefan Potoţchii, cumnatul lui Costantin-vodă, carele ţinea pre doamna Mariia, fata lui Ieremie-vodă, cu putérea sa, peste voie şi porunca craiului (că-i trimisesă singur craiulŭ unŭ copil din casa sa, să nu cumva să să ispitească să între în Muldova, întărîtîndŭ pre turci), au strînsŭ oaste di prin cetăţi şi de pre la rudeniile sale, ca vro 6.000 de oameni strînsură, lăsîndŭ pre soacra-sa, doamna lui Ieremiei-vodă, în Ţara Leşască. Iară singur cu Costantin-vodă şi cu Alexandru-vodă, frate-său, au purces asupra lui Ştefan-vodă.

Zac. 4. Au prinsŭ veste Ştefan-vodă îndată de léşi că vin şi au strînsŭ şi elŭ oastea ţărîi toată. Şi să prilejise atuncè sosiţi şi nişte slujitori [2] de a lui Mihai-vodă, capitanii lui cei vestiţi, neputîndŭ a lăcui, după moartea lui Mihai-vodă, în Ţara Ungurească, chemaţi pre cărţi de Ştefan-vodă, anume Mîrzè şi Ghieţè şi Racè cu cîţva oameni. Şi au pusŭ Ştefan-vodă tabăra deasupra satului Popricanilor [3], dîndŭ ştire şi la Cantimir, la carele, pre acéle vremi era mulţime de nohai tătari. Şi au venit şi Cantimirŭ, cu oştile într-agiutor lui Ştefan-vodă.

Zac. 5. Veniia Potoţchii sămăţŭ cu izbîndele ce făcuse fraţii lui aicea într-aceste ţări împrotiva lui Răzvan-vodă şi apoi împrotiva lui Mihai-vodă, ce,

---

1 Moscova, adică Rusia.
2 Adică mercenari, foşti ostaşi în slujba lui Mihai Viteazul.
3 Sat la răsărit de Iaşi, pe Jijia.

cum dzice muldovanul, nu sintŭ în toate dzile Paștile. Mergea fără nice o tocmală, fără străji, a puterea hi fără limbi, să știe ce félŭ sau ce samă de nepriietini are unde merge și avîndŭ și oaste strînsură. Nu i-au dodeitŭ nimică Cantimirŭ, nice muldovenii, pănă au sosit léșií cu tabăra lor la un loc, ce să dzice Cornul lui Sas. Atuncè au vădzut Potoțchii unde au venit.

Zac. 6. Acela loc, Cornulŭ lui Sas, este cotit Prutul, însă cotulŭ este din partea despre răsăritŭ, iară din partea aceastalaltă, unde era tabăra léșască, este ieșită apa Prutului pieptŭ la cîmpŭ. Într-acéla loc au făcut oștile lui Ștefan-vodă și tătarîi la leși năvală. Și n-au țînutŭ războiul léșii nimică, cît în cela războiŭ, așè de sirgŭ, s-au spăimatŭ și s-au amestecatŭ leșii, cît nice tunurile o dată n-au apucat să sloboadză. Singur Potoțchii, pentru să i să tăinuiască numele, au datŭ între carăle haiducilor, ce apoi l-au văditŭ haiducii. Pre Alexandru-vodă încă l-au prinsŭ moldovenii. Iară Costantin-vodă au cădzut pre mîna unui tătar, carele înțelegîndŭ cine este, vrîndŭ să-și facă cinste la hanul, ferindu-se de Cantemir, depreună cu niște cetași ce avea tătarul, au fugitŭ cu Costantin-vodă și cu un comis a lui, anume Mihăilescul. Și cîndŭ au sosit la Dașău [1], ferindu-se iarăși și acolo de turci să nu-l ia pre Costantin-vodă, au găsit o luntre mică și s-au băgatŭ să treacă singuri tătarîi. Trecîndŭ apa Niprului, s-au scornitŭ vîntŭ și s-au împlutŭ luntrea

[1] Occakov, pe Nipru.

de apă și acolè s-au înecatŭ Costantin-vodă în Nipru. Iară pre Potoțchii și pre Alexandru-vodă i-au dus oșteni de țară la Ștefan-vodă și pre amîndoi i-au trimis la împărăției. Potoțchii apoi au ieșit cu răscumpărare pren solŭ. Iar Alexandru-vodă au cădzut la légea turcească, în care au și murit.[1] Spunŭ să hie sosit la turci și la boierie, anume... la împărăție.

Zac. 7. Ceialaltă oaste leșască toată au cădzutŭ în robie la tătari și s-au înecatŭ mai mulți în Prut, cît de-biia de au scăpatŭ cineva de poveste, că cîți au și înotat Prutul, pline erau luncile de țărani și coșurile tătarîlor era peste Prutŭ, tot i-au prinsŭ și i-au adusŭ la Tomșea-vodă, pre mai mulți i-au și ucis țăranii.

Zac. 8. Perit-au și boierii toți, cîți s-au prilejit de venise cu oastea, tot oameni de casa lui Ieremiei-vodă: Vasilie Stroici logofătul, Balica hatmanul, Chirița postelnicul, Miron stolnicul. Numai Nistor Uréche n-au vrut să vie din Camenița și așea-i sfătuia și pre dînșii, să nu margă, dzicîndu-le să lase să să mai vechiască domniia lui Ștefan-vodă, că acmu fiindŭ domnia noaă, moldovenii sintŭ den hire purure la domniea noaă lacomi. Ce nu s-au ascultatŭ sfatul lui Uréche vornicul, cum mai multe în lume sfaturi bune la domni nu să ascultă, ce apoi vinŭ la primejdii și ei și casele lor. Iară pre Vasilie Stroici îl iertase Ștefan-vodă, numai învățase pre

[1] Informație greșită: Alexandru Movilă a scăpat și a domnit mai tîrziu în Moldova.

Nicoriță armașul să-l ducă să vadză perirea celoralalți, să-i hie grije mai pre urmă de moarte, că era om tînăr Stroici și din casă mai vechiŭ și cinsteș decît toate casele în țară. Ce dzilele lui cele fîrșite, cum să dzice cuvîntul, vădzîndŭ că merge la perire și nu-i spusesă armașulŭ povéstea, s-au apucat de sabiea unui dărăbanŭ să moară cu răscumpărare, că era om din hirea lui inimos. Ce l-au împresurat îndată dărăbanii și n-au apucatŭ să scoață sabiia. Care lucru dac-au spus armașul lui Ștefan-vodă, îndată au pus de l-au omorît și pre dînsul, răcnindŭ: „Ai, cînele, au vrutŭ să moară cu soții". Și pre cîți-și aducea, pre toți îi omorîea, pănă și în slugi și prostime [1]. Acela vărsătoriŭ de singe s-au arătatŭ dintîiaș dată Tomșea-vodă.

Zac. 9. Pentru unŭ diiac care era foarte de treabă de scrisoare, s-au rugatŭ boierii să-l ierte, că ieste cărturariŭ bun. Au răspunsŭ: „Ha, ha, ha. Mai cărturarŭ decît dracul nu este altul." Și totuș l-au omorît și pre acela.

Zac. 10. Și așea au fostŭ stingerea casei lui Ieremie-vodă. Fost-au acesta războiŭ la Cornul lui Sas, v leato 7120 <1611>. Tătarii după acéia, îndată au mărsŭ în pradă în Țara Leșască și lovindŭ fără veste și de sirgŭ, multŭ pleanŭ au luatŭ și mare robiie au făcut în oameni.

Zac. 11. Domniia lui Ștefan-vodă Tomșea, cum s-au început în vărseri de sînge, tot așè au trăit. Avè un țigan calò, ce să dzice pierdzătoriŭ de oa-

---

1 Adică oamenii simpli, țăranii.

meni, țigan gros și mare de trup. Acela striga de multe ori înaintea lui, arătîndŭ pre boieri: „S-au îngrășatŭ, doamne, berbecii, buni sintŭ de giunghiat“. Ștefan-vodă rîdè la ceste cuvinte și dăruia bani țiganului.[1]

Zac. 12. Ce cum a tuturor tiranilor, adecă vărsătorilor de singe, la toate țările în lume urîtă este stăpîniia, așea și a lui Tomșea-vodă. Îlŭ urîse și boierii, carii, măcar că era mai toți de casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboiŭ vornicul, Sturdzea hatmanul, Boul visternicul, iară nice ei fără grijea morții nu era, ce îmbla în tot ceas, cum să dzice, cu dzilele amînă. Și hiecîndŭ unde este frica, nu încape dragoste. Pentru acéia, întrebîndŭ un împărat pre un dascăl: cum ar fi împăratŭ să hie drag tuturora? Au răspunsŭ: „De nu vei hi, împărate, groznic nemăruie“. Fericiți sintŭ acéia domni, cărora țările lor slujescŭ din dragoste, nu din frică, că frica face urîciune și urîciunea, cîtŭ de tîrdzîŭ tot izbucnéște.

Zac. 13. Așè s-au prilejit și la Tomșea-vodă, în toate dzile petrecîndŭ boierii supt grije, s-au vorovitŭ cu toții și au tras slujitorii toți în partea sa și pre mîrzești și într-o noapte au ieșit cu toții la satŭ, la Cucuténi și de acolea au poruncitŭ lui Ștefan-vodă, cu bine să iasă din scaunŭ, că nu poate nimè a suferi domniia lui cu atîtè vărseri de sînge.

---

[1] Ștefan Tomșa a fost un domn care a apărat autoritatea domnească împotriva boierimii mari și s-a sprijinit pe boierii mici și pe răzeși. Miron Costin fiind boier mare îl consideră tiran.

Zac. 14. Să spăriiesă Tomșea-vodă de o turburare ca acéie, ce îmbărbătîndu-l cine era pre lîngă dînsul, au strînsŭ dărăbanii, carii tot pe un cuvîntŭ era cu céialalți slujitori. Ce, dacă au vădzutŭ banii vărsindu-le Ștefan-vodă, au stătut ei cu domniia. Și au strigatŭ și tîrgul în leafă [1]. Și s-au strînsŭ din tîrgoveți și den slugile neguțitorilor și oameni nemernici, cîtăva gloată și la Ștefan-vodă. Și s-au prilejit de veniia atuncea și din ținuturi din gios niște steaguri de călărași la căutare și era descălecați la Toméști [2]. Au răpedzitŭ Ștefan-vodă și la céia cu léfe și i-au tras în partea sa.

Zac. 15. Slujitorii ce era cu boierii audzindŭ că strigă Ștefan-vodă în leafă, măcar că giurasă boierilor, ce, pre obiceaiul neamului nostru, au începutŭ mulți de cei mai necunoscuți a să rumpe de la boieri și a veni la Ștefan-vodă și înloc au începutŭ a slăbi partea boierilor.

Zac. 16. Dacă au vădzut boierii că nu va să iasă Ștefan-vodă de bunăvoie din scaun, au vinit cu războiŭ, cărora au ieșit Ștefan-vodă cu gloatele sale de laturea tîrgului, deasupra Fîntînii lui Păcuraru și scoasesă și tîrgulŭ tot Ștefan-vodă, cu arme, cine cu ce avè. Și despre vii au orînduitŭ de au lovit călărimea ce avè din dos pe gloata boierilor.

Zac. 17. Fără zăbavă au început a să răsipi gloata boierilor, deci și boierii, care încotro au putut, au plecat fuga, din carii în loc au prinsŭ pre Bărboi

---

[1] Adică a recrutat cu leafă în oaste pe tîrgoveți (orășeni).
[2] Sat lîngă Iași.

vornicul și apoi și pre feciorŭ-său. Deci pre Bărboiŭ cel bătrîn îndată l-au înțepatŭ de laturea tîrgului, iară pre feciorul lui au trimis de l-au spîndzuratŭ în poarta casei tătîne-său. Iară Beldimanŭ și Sturdzea și Boul scăpasă în Țara Muntenească, ce și acéia tot n-au hălăduitŭ, precum vei vedè povestea la rîndulŭ său.

Zac. 18. Pre cîțiși aducea prinși, pre toți îi omorîia, cu mustrarea ce avea elŭ obiciaiŭ: „Să nu te ierte Dumnedzău, cu cel cap mare al tău". Tuturora această mustrare făcè.

Zac. 19. Acéste neaședzări a lui Ștefan-vodă audzindŭ doamna lui Ieremie-vodă, avîndŭ încă rămas un fecior copil mic, anume Bogdan-vodă [1], au îndemnatŭ pre ginerii săi, pre Vișnovețchii și pre cneadzul Corețchii, din Țara Leșască, și atuncea amu era și cu sfatul lui Nistor Uréche. Au venitŭ singură doamna cu ginerii săi, cu oști asupra lui Ștefan-vodă și le-au ieșit și Ștefan-vodă cu oști înainte la satŭ la Tătăréni [2]. Ce au ținutŭ foarte puțină vréme războiul, îndată au plecatŭ fuga călăréții, iar bieții dărăbani, părăsiți de călăreți, să buldzisă la o rîpă deasupra Tăuteștilor [3] și să apăra. Ce au venit léșii de le-au făgăduitŭ viață, numai să-și dea armele. Și au credzutŭ dărăbanii și au datŭ armele de la sine. Și dacă le-au luatŭ armele léșii, au întratŭ cu sabiile într-înșii și au peritŭ toți

---

[1] Confuzie a lui Miron Costin. Nu Bogdan Movilă, care n-a domnit, ci Alexandru Movilă s-a ridicat atunci în scaunul Moldovei (1615-1616).

[2] Sat nu departe de Iași.

[3] Sat lîngă precedentul.

acolea. Le stau movilele și până astădzi deasupra satului Tăuteștilor.

Zac. 20. Era la Ștefan-vodă dărăbanii foarte îmbrăcați bine, după credința céia ce făcuse, de stătusă cu dînsul la rădicarea boierilor, cum n-au fostŭ nice la o domniie grijită bine pedestrimea cu haine tot de feleandrăș, cu nasturi și cu ceprage de argintŭ, în pilda haiducilor de Țara Leșască, cu pene de argintŭ la cumănace și cu table de argintŭ la șoldure pe lădunce. Fost-au acestŭ război a lui Ștefan-vodă cu leșii la Tătăréni, în anul 7123 <1615>.

Zac. 21. După cea răzsipă a oștii lui Ștefan-vodă, au ieșit Ștefan-vodă în Țara Muntenească și mărgîndŭ aproape spre Focșeani, l-au tumpinatŭ ceaușii împărătéști cu Beldiman logofătul și cu Sturdzea hatmanul și cu Boul visternicul în obedzi, că-i pornise Radul-vodă [1], domnul munténescŭ pre atunci, de mersesă cu pîră la Poartă asupra Tomșei-vodă, că-i era Radul-vodă lui Ștefan-vodă mare nepriiatin. Ce, cine era vezirŭ la împărățiie, era priiatin lui Ștefan-vodă și au dzis veziriul, pricepîndŭ lucrul: „Ce să acoliséște Radul-vodă de cel săracŭ". Și îndată au trimis ceauși de au tîmpinatŭ pre boieri, carii sintŭ mai sus pomeniți și i-au pus în obédzi și i-au dus la Ștefan-vodă. Deci, cîtŭ i-au adus ceaușii, îndată le-au tăiatŭ capetele și le-au aruncatŭ trupurile în Sirétiŭ.

Zac. 22. Ședea Ștefan-vodă în Țara Muntenească în bejenii, la Radul-vodă și loviia oamenii lui până

---

[1] Radu Mihnea, ca domn al Țării Romînești (1611—1616).

la Bîrladŭ, pănă la Vasluiŭ, ce totu-i împengè léşii. Iară doamna lui Ieremiei-vodă în Iaşi cu fecioru-său, cu Bogdan-vodă, însă toate divanurile era pre Nistor Uréche, şi au trăgănat acea domnie acei domniei, mai pănă la anul.

Zac. 23. Să urîsă turcilor acéste dodeiale despre leşi asupra Țărîi Moldovei şi mai vîrtos că tot atuncè luasă căzacii Trapezondul [1], cetate turcească, dincolo de Marea Neagră şi pre mare multe corăbii turceşti cu negoaţă şi pre un Țical-paşea [2] cu cîteva corăbii de oaste l-au luat viu şi ţinea toată Marea Neagră închisă. Deci au orînduitŭ pre Schinderŭ-paşea de Silistria cu oşti asupra leşilor, ce era în Moldova cu doamna lui Ieremiei-vodă. Şi vădzindŭ şi pre Ştefan-vodă în turburări totdeauna şi despre ai săi şi despre streini, l-au mazilit, luîndu-lŭ în obédzi din Țara Muntenească, iară domniia, în locul lui, au datŭ Radului-vodă, carile are nume în ţară, de-i dzicŭ Radul-vodă cel Mare [3]. Şi cu adevăratŭ cade-i-să acestŭ nume în véci să aibă, precum vei afla hirea acestui domnŭ la rîndul său scrise. Este acestŭ Radul-vodă feciorŭ Mihnei-vodă, domnului muntenéscŭ, carele Mihnea-vodă au domnitŭ pre o vreme cu Pătru-vodă Şchiopul la noi în ţară.

Capulŭ alŭ şeaptelè

Incep. 1. Au purces Schindirŭ-paşea şi cu Radul-vodă asupra leşilor, ce era în Iaşi cu doamna lui

---

[1] Trebizonda, pe coasta Asiei Mici, port la Marea Neagră.
[2] Cigala-paşa.
[3] Radu Mihnea, ca domn al Moldovei, prima domnie (1616—1619).

Ieremiei-vodă. Vișniovețchii, unul din ginerii lui Ieremiei-vodă, murise în Iași, deci și oamenii lui, carii au fostŭ a lui, să dusesă în țara lor și din oastea lui Corețchii. Scrisesă Jolcovschii hatmanul [1] cărți la slujitori, care nu va ieși din Moldova, loc în oastea lor să n-aibă, că întrasă ei fără voia craiului în Moldova. Deci numai cu 600 de oameni rămăsesă Corețchii.

Zac. 2. Luasă veste doamna și boierii că le vine Schinderŭ-pașea asupră și le porunciia și Radul-vodă, ca un creștin, să fugă devréme. Ce Leahul simățŭ și fără crieri n-au vrut să purceagă mai devréme, ce amu dacă să apropiiesă oștile. Bine le dzicŭ de aceasta căzacii leșilor: „După pagubă, leahul înțeleptŭ".

Zac. 3. Îndată ce au înțăles Schinder-pașea de purcesul léșilorŭ din Iași, au răpedzit o samă de oaste sprintenă și i-au agiunsŭ la Drăgșani, în ținutul Hîrlăului. Apăratu-s-au oarece léșii dintîiu, iară dacă s-au mai înglotit oastea, s-au răsipitŭ cine încotro au putut. Singur Corețchii au cădzutŭ pre mîna lui Schinder-pașea și biiata doamna cu coconul, Bogdan-vodă [2] și o samă de boieri. Pre boieri i-au scos Radul-vodă pre toți de la Schinderŭ-pașea, cîți era prinși. Iară doamna la mare ocară au sositŭ, de care singură au mărturisit cătră boieri. Trecîndŭ cu carul, au vădzut pre boieri și lăcrămîndŭ au dzis: „Boieri, m-au rușinat păgînul". La

---

[1] Stanislav Zólkiewski.

[2] Și aci este o confuzie: Bogdan în loc de Alexandru-vodă (Movilă).

această ocară au sositŭ casa lui Ieremiei-vodă și poate hi pentru răutățile ei, că era o făméie răpitoare, precum spunŭ și de vréme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pre Simion-vodă (de va hi așea) și de frica lui Dumnedzău depărtată.

Zac. 4. Nu era în ceia hire singur Ieremie-vodă, ce era om întreg la toate, nerăpitor, nemîndru, nevărsătoriŭ de sînge, blîndŭ, dumnădzărescŭ, pe cum mărturisește războiul lui cu Răzvanŭ-vodă, cum n-au vrut să iasă din biserică, pănă n-au săvîrșit sfînta leturghie, măcarŭ că-i spunè ca să agiungŭ oștile. În dzilele lui mare bivșiuguri și plină țara de toate. Ce de ieste vro osîndă stîngerea casei lui, din faptele doamnei sale ieste.

Zac. 5. Pre doamna și pre Corețchii i-au trimis Schinder-pașea la împărățiie [1]. Corețchii cneadzul apoi pre urmă au ieșitŭ den chisoare cu multă cheltuială, iară doamna au fostŭ după unŭ agă turcŭ, pănă la moartea sa. Bogdanŭ-vodă copilul iară în turciie s-au săvîrșit. Agiunsesă de au fostŭ la împărăție capigi-baș. Fost-au acéstea v leato 7124 <1616>.

Zac. 6. Trimis-au Schinderŭ-pașea după răsipa lui Corețchii, din porunca împărăției unŭ ceaușŭ la craiul leșescŭ să oprească căzacii de pe mare, carii atuncești niște cetăți, ce făcuse turcii pre Nipru, anume Aslan Horod și altă cetate luasă și omorîsă și oșténii cîți erau turci și într-acéle cetăți (și acéste toate apoi au făcut de au venit soltan Osmanŭ la

[1] Adică la Constantinopol.

Hotinŭ)[1] și să părăsască a călca Muldova cu oștile lorŭ.

Zac. 7. Au trimis și craiul leșescŭ un sol, anume pre Cohanschii, la împărăție, dîndŭ pricina toată pre tătari, carii dodeindŭ casele căzacilor, ei încăși întorcŭ din pagubile ce le fac tătarîi [2]. Este și aceasta laudă în Létopisețul lor, cum acela Cohanschii cu soliia lui au mazilit pre Ștefan-vodă Tomșea, ce nu știu cum s-ari prinde acestŭ lucru, că amu era domnŭ Radul-vodă în locul Tomșei-vodă, cîndŭ au trecut Cohanschii la împărățiie. Iară pîră, adevăratŭ c-au avut Ștefan-vodă Tomșea totdeauna despre leși la împărățiie.

Zac. 8. La anul, Schinder-pașea, din porunca împărăției, au strînsŭ cîtă oaste au avutŭ din pășiia lui și cu Radul-vodă, domnul de Moldova, și cu oștile munteneşti și unguréști de la Betlean Gabor [3], domnul Ardealului, că era Betlean Gabor mare nepriiatin léșilor, și cu tătarîi, au purces asupra Țărîi Căzăcești, să le strice pălăncile și să-i prade.

Zac. 9. Oblicise și léșii gîndul lui Schinder-pașea și i-au ieșit hatmanul Jolcovschii cu oștile leșești la margine, la un loc anume Bușa, mai sus de Soroca pe Nistru, din céia parte de Nistru ieste acela locŭ.

Zac. 10. Începuse Schinder-pașea a bate Rașcovul [4], ce, dacă au sîmțitŭ aproape de oștile leșești,

---

[1] Aluzie la asediul Hotinului din 1621, pe care Miron Costin îl va povesti mai jos.

[2] Cazacii din Ucraina apărau aceste regiuni împotriva tătarilor.

[3] Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei (1613—1629).

[4] Oraș pe dreapta Nistrului

au lăsatŭ Raşcovul și au purces pe dencoace de Nistru, pin țară, împrotiva locului unde era Jolcovschii, însă-i despărție Nistrul. Mai puțină oaste era la Jolcovschii, decît la Schinder-pașea, iară mai aleasă, tot lefecii și să strîngea și căzacii din toate pălăncile la dînsul. Numai fiindŭ craiul leșăscŭ la Moscŭ cu oștile, s-au feritŭ a întărîta puterea turcească. Avîndŭ treabă într-altă parte Crăiia Leșască, au stătut cu Schinderŭ-pașea la tocmală, la legături de pace, nedejdiuindŭ că vor ținea turcii pacea.

Zac. 11. Capetele de pace era, despre leși, să oprească pre căzaci, să nu îmble pre mare și în Moldova să nu mai îmble oștile lor. Iară despre Schinder-pașea era să oprească pre tătari, să nu îmble stricîndŭ în Țara Leșască și în Muldova domni streini să nu hie, fără cine va hi fecior de domnŭ. Ce, toate acéstè în vîntŭ au fostŭ, că bine n-au sfîrșitŭ pacea și au purces oștile și acéste și acélea îndireptŭ, iară tătarii pre de altă parte au și lovitŭ în Podoliia, în Țara Leșască și au făcut cîteva robii. Și apoi, la anul, fără veste, mulțime de tătari au lovit Volinia, o țară mai sus de Podoliia și păn-a strînge oștile Jolcovschii, au ieșit tătarîi cu mare plean den Țara Leșască, fără nice o sminteală.

Zac. 12. Mare bănat pentru acéste toate au avutŭ Jolcovschii de la crai și de la toată Crăiia Leșască, pentru moale lucrurile lui. Ce, la creștini nu sintŭ certări pentru unele ca acéste ca la turci.

Zac. 13. Radul-vodă spre acéste al treilea anŭ domnii sale céle dintîiŭ, s-au războlit de ochi și

poate hi, vădzîndŭ că nu va putea tréce, să nu să îngroaşe între turci şi între léşi lucruri de sfadă, singur s-au poftitŭ la împărăţiie să-i vie maziliia să poată a merge la Ţarigradŭ[1] pentru leacul ochilor. Deci, i-au făcut pre voie împărăţiia, pre dînsul l-au chemat la Poartă, iară domniia au datŭ lui Gaşpar-vodă [2] aicea în ţară, în locul lui Radul-vodă celui Mare.

Capulŭ alŭ optulŭ

Încep. 1. Gaşpar-vodă era omŭ de neamul său italianŭ [3], cum dzicemŭ la noi în ţară, frîncŭ, omŭ neştiutoriŭ rîndul şi a obiceaiurilor ţării, fără limbă de ţară, care lucru mai greu nu poate hi, cîndŭ nu ştie domnul limba ţării unde stăpîneşte.

Zac. 2. O! Muldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpînescŭ în tine, toţi înţelepţi, încă n-ai peri aşè lesne. Ce, domniile neştiutoare rîndul tău şi lacome sintŭ pricine perirei tale. Că nu caută să agonesască şie nume bun ceva la ţară, ce caută desfrînaţi numai în avuţie să strîngă, care apoi totuş să răsipéşte şi încă şi cu primejdii caselor lor, că blăstămul săracilor [4], cum să dzice, nu cade pre copaci, cîtŭ de tărdzîu.

---

[1] Constantinopol.

[2] Gaspar Graţiani, domnul Moldovei (1619—1620).

[3] Gaspar Graţiani nu era italian, deşi avea un nume italienesc, ci croat din Dalmaţia azi în Republica Populară Federativă Iugoslavia).

[4] Miron Costin, deşi boier mare, vorbeşte aci de suferinţele săracilor şi de ura lor faţă de stăpînii feudali.

Zac. 3. Era acestŭ Gaşpar-vodă multă vréme tergimanŭ la împărăţie, adecă tîlmaci tuturor solielor creştineşti ce vinŭ la împărăţiie. Şi fiindŭ şi la mijlocul păcii ce făcusă între Împărăţiia Neamţului şi între Împărăţiia Turcului, pentru slujba acéia i-au datŭ aicea în Moldova domniia în locul Radului-vodă. Iară cît s-au aşedzat la domniie, măcară că era de mare credinţă la împărăţiie, îndată s-au aşădzatŭ cu gîndul spre părţi creştineşti.

Zac. 4. De laudă este hie la care domnŭ să hie spre partea creştinească, că aceasta ţară, căci trăieşte aşea în statul său pănă acmu, pentru ţări creştine stă pănă astădzi în rîndurile sale, însă cu înţelepciune, nu fără socoteală şi fără temeiŭ, în loc de folosul ţării să-i aducă perire, cum s-au prilejitŭ amu şi în vrémile noastre [1] în cîteva rînduri, de adusésă a mulţi nesocoteala şi nebunia, mare cumpănă acestui pămîntŭ. Dumnedzău mai bine ştie, că de nu s-ar hi prilejit o samă de capete să cerce mijloace şi să nu alerge la împărăţiie, ar hi fostŭ de perire de istov ţara aceasta în cîteva rînduri. Aşea adusésă la mare primejdie ţara şi domniia lui Gaşpar-vodă.

Zac. 5. Să rădicasă în dzilele aceştii domnii şi un domnişor de la Orhei, ce îndată Gaşpar-vodă au trimis oaste şi au ieşit şi singur împrotiva lui şi l-au prinsŭ şi pre dînsul viu, pre domnişor şi

---

[1] Aluzie la trecerea lui Ştefan Petriceicu-vodă de partea polonilor împotriva turcilor în lupta de la Hotin la 1673; Miron Costin s-a opus, temînu-se ca tătarii să nu prade Moldova.

cîteva capete de la Orheiŭ, pre carii i-au și omorîtŭ îndată. Știia limba sîrbească Gașpar-vodă și cîndŭ i-au mustratŭ pre căpitanii cei prinși orheieni, li-au dzis sîrbéște: „Да имаете срдце чисто къ господарю“. Le tîlmăciia apoi acéste cuvinte pre rumîniie Bucioc vornicul de Țara de Gios, adecă: „Să aveți inimă curată spre domnŭ“ [1].

Zac. 6. Stăpîniia atuncea Ardealul, căruia dzicem noi Țara Ungurească, Betleanŭ-Gabor, după stîngerea Batoréștilor și avè mare războaie împrotiva némților pentru Crăiia Ungurească și îndemna și pre turci asupra leșilor că dedésă leșii agiutoriŭ împăratului nemțăscŭ împrotiva lui Gabor și atunceș de curundŭ îi bătuse léșii o oaste foarte rău la Cașa [2]. Deci îndemna într-acéia pizmă pre turci asupra léșilor, făgăduindu-le că de or merge asupra leșilor, să nu poată a da Leahul agiutorŭ némților, va putea fără zăbavă a lua Beciul de la némți. Și cu acélea îndemnări și cu făgăduință, cu mare daruri scrisésă și la hanul la Crîm, care cărți au cădzutŭ pre mînule lui Gașpar-vodă și îndată le-au trimis Gașpar-vodă la craiul leșescŭ. Dacă le-au vădzut craiul cărțile, sîngur n-au vrutŭ să ponosluească lui Betlean, ce avîndŭ Betlean Gabor oameni a săi între svetnicii leșești cu cuscrii, au pus craiul pe oameni de ai lui să-i poruncească, căci nu se părăsește de aceste fapte, cu vrăjmășia împro-

---

[1] Acest boier știa slavonește, căci limba slavonă era pe atunci limba oficială a statului și a bisericii.
[2] Kosice, azi în Republica Socialistă Cehoslovacă.

tiva creştinilor. Şi i-au trimis şi izvoadele scoasă din cărţile lui şi au mărsŭ solul de la boierii leşeşti cu multă mustrare şi bănatŭ, arătîndu-i şi izvoadele cărţilor lui, ce au scris la hanul. Dacă le-au vădzut Betlean Gabor cuvintele sale de faţă, au dzis către sol: „Muri-va Gaşpar pentru acéle cărţi". Şi îndată, de toate îmbletele lui Gaşpar-vodă au dat ştire la împărăţiie.

Zac. 7. Curundŭ au simţitŭ Gaşpar-vodă că ş-au pierdutŭ la turci credinţa, deci s-au aşădzatŭ cu gîndul şi mai tare cu leşii, îndemnîndu-i asupra turcilor. Şi în cetatea Hotinului îndată au băgatŭ oşténi leşăşti, dîndu-să aievea suptŭ apărarea lor cu ţara. Nu putea de tot slobod să hie în gîndul său de boieri, carii socotindŭ cea de apoi, să nu vie vreo perire ţărîi, nu-i pristăniia boierii, din carii era mai capŭ atuncè Bucioc vornicul mare de Ţara de Gios; Vasilie-vodă[1] era vistiernic mare la acéea domniie. Ce, în multe chipuri să ispitiia să omoară o samă de boieri, să fie el slobod în faptele sale, ce aşea aievea nu să cutedza să-i omoară pentru ţară, că era Bucioc la ţară ales de toţi. Iară pre Vasilie-vodă, dîndu-i pricină că nu dă samă de o sumă de bani a visteriei, măcarŭ că-i era hinŭ de cununie, l-au pus în temniţă şi l-au pus şi la muncă. Iară pre Bucioc pusesă gîndŭ să-l otrăvască şi într-o dzi oprindu-l la masă şi-au scornitŭ voie bună, închinîndŭ la Bucioc cu veselie şi au pus de i-au datŭ

[1] Adică viitorul domn al Moldovei, Vasile Lupu, care pe atunci era boier

otravă. În loc s-au simțitŭ Bucioc otrăvit și s-au și sculat de la masă și s-au dus la gazdă, avîndŭ ierbi împrotiva otravei, date de la un doftor priiatin, că aștepta elŭ una ca acéia de la Gașpar-vodă. Îndată au luatŭ ierbi și au început a vărsa otrava, cu mare cumpănă de viață. A doa dzi s-au făcutŭ războlit și Gașpar-vodă, dîndŭ vina stolnicilor că au fostŭ bucatele cotlite.

Zac. 8. Văzîndŭ grije de viiață Bucioc vornic, numai ce i-au căutat a prestăni cătră sfatul lui Gașpar-vodă, ce avea amu aședzatŭ cu léșii. Și era aievea și la împărățiie îmbletele lui, deci trimisasă la Schinder-pașea poruncă împărățiia să nevoiască doară îl va prinde. Ce oblicise Gașparŭ-vodă și de toate da știre la léși. Deci vădzîndŭ împărățiia că nu-l pot prinde cu meșterșug, au trimis unŭ agă pre obiceai, Schimni-ceauș, să cuprindză scaunul și să-l mazilească pe Gașpar-vodă. Iară cît au prinsŭ de véste Gașpar-vodă că vine Schimni-aga, au scornitŭ că-i vin léșii asupră-i și au ieșit den Iași și au pus tabăra la Capul Stîncii [1], împrotiva Țuțorii.

Zac. 9. Cum au sositŭ Schimni-ceauș după obiceai, amu era gătit lucrul; îndată au pus slujitorii de au abătut în turci și cîți au fostŭ cu aga și pre singur Schimni-aga i-au omorîtŭ. Și îndată au răpedzit și în tîrgŭ, de au turburatŭ și tîrgul și cu slujitori amestecați, pre unde, pe care au apucat vrémea, acolea i-au omorît. Mulți den turci să închi-

---

1 Între Iași și lunca Prutului.

dea pen pivnițe cu arme, de să apăra. Gașpar-vodă, după aceasta faptă, îndată au purces în tîmpinarea lui Jolcovschii hatmanul leșescŭ, carele era amu aproape, la margine, cu oști.

Zac. 10. Era gata Schinderŭ-pașa și mai înainte de acéste fapte a lui Gașpar-vodă, să margă cu oști asupra léșilor den porunca împărăției și era orînduitŭ și hanul și Cantimirŭ-beiŭ, vestitŭ războinic pe acéle vrémi și oștile muntenéști și o samă de oști unguréști de la Betlean Gabor, de toată oastea aproape de 60.000 și 1.000 de iniceri, din odăile iniceréști orînduite și cu aceste oști au întratŭ în țară Schinder-pașea.

Zac. 11. Léșii încă să nu lase înșélatŭ pre Gașpar-vodă cu priietinșugul lor și să-și tocmască Jolcovschii smentélele céle dintîi, au purces și el cu oastea și au trecut Nistrul la Hotin în 22 de dzile a lui avgustŭ.

Zac. 12. Oaste Jolcovschii hatmanul avè 1.600 de husari tot înherați, 4.000 de călări deosebi de husari, ce le dzic steaguri îndzăoate, 200 de raitari némți călări, 400 de căzaci lisovți, 2.000 de pedestri némți. Această oaste era lefecii; era și a domnilor deosebi vro 2.000 de oameni și de acéia cîtva carii mărgŭ de bunăvoie, în dobîndă, carii apoi au mîncatŭ capul lui Jolcovschii. Venisă și un copil den casa craiului, de la crai, numai să între Jolcovschii cu oști în Moldova într-agiutoriŭ lui Gașpar-vodă. Al doilea hatman, cum dzicŭ la dînșii, de cîmpŭ, era pre acéia vréme Conețpolschii.

Zac. 13. Dac-au trecut Jolcovschii hatmanul cu oştile leşăşti Nistrul la Hotinŭ, au făcutŭ léşii sfatŭ şi sfătuiia Conetpolschii să aştepte oştile acolea la Hotin pre Schinder-paşea, să nu să depărtédză aşea în cîmpi, împrotiva mulţimei de oşti tătărăşti şi turceşti şi el să margă pe Nistru de pe céia parte, să strîngă căzaci de pen pălănci, să lovască în urma oştilor pe la Tighinea [1]. Ce acesta sfat n-au priimitŭ Jolcovschii hatmanul, ce să hie dzis, mai bine să vadză veştile cum sintŭ, decît să le audze de la alţii.

Zac. 14. În 23 dzile a lui avgustŭ au venit şi Gaşpar-vodă în tabăra leşască, sprintin, numai cu 600 de oameni, la adunarea cu Jolcovschii şi după sfatŭ ce au avut cu capetele leşăşti, au purces cu toată oastea leşască pe Prut în gios, de la Hotin la Ţuţora şi acolo la Ţuţora au pus tabăra léşii. Scrie Létopisăţul leşăscŭ că au avut şi Gaşpar-vodă 12.000 de oaste de ţară. Sosit-au Jolcovschii la Ţuţora, septemvrie 2.

Zac. 15. Nu ştiè Jolcovschii de Schinder-paşea, la ce loc este şi cu cîtă samă de oaste, lăsîndu-se de toate în nedejdea lui Gaşpar-vodă. Ce, Gaşpar-vodă, deşi ştiia din iscoadele sale de mulţimea oştilor turcéşti, iară nu spunea toate léşilor, să nu le strice inimile.

Zac. 16. La 7 dzile a lui septemvrie, în 5 dzile după sosirea léşilor la Ţuţora, au sosit şi străjile

---

1 Numită şi Bender, pe Nistru, pe atunci cetate turcească.

tătărăşti, deodată cu 300 oameni, cu carii hărăţindu-să căzacii, ce le dzicè lisovţii pre acéle vrémi, i-au înfrîntŭ lisovţii pre tătari, iară vii n-au putut prinde nice pre unul. Numai capete cîteva de tătari au adus la Jolcovschii, ce n-au putut şti nice atunce léşii de puterea lui Schinder-paşea. Iară tătarîi prindea în toate dzile de la léşi limbă, din holota lor ce îmbla pentru hrana, şi ştiia Schinder-paşea de toate de la léşi şi cum este oastea leşască puţină.

Zac. 17. În 8 dzile a lui septemvrie, întîiŭ Cantemir-beiŭ, apoi şi singur Schinder-paşea, au sosit la Ţuţora şi ş-au întinsŭ corturile Schinder-paşea direptŭ deasupra taberii leşăşti, mai din gios. Leşii era în şanţuri, céle încă de Zamoyschii făcute. N-au vrutŭ să scoaţă oastea Jolcovschii într-acéia dzi, mai multŭ de nişte steaguri sprintene cu lisovţii amestecate, mai multŭ doară ari putea prinde vreo limbă, să ştie de oaste, atîta este cît sosisă, au mai este pre urmă. Ce toată dzua hărăţindu-să cu turcii şi cu tătarîi, ieşindŭ şi de ai noştri muldoveni la harţŭ şi nice atuncea au putut lua limbă, că mai multŭ de un stegarŭ turcŭ n-au prinsŭ şi pănă a-l aduce la Jolcovschii, au muritŭ de rane.

Zac. 18. Atîta oaste de toată, cîtă sosisă descălecată, socotindŭ Jolcovschii şi neştiindŭ că în ceiaş noapte au sositŭ şi oardele a hanului, cu galga-soltanŭ, fratele hanului, că hanul sîngur rămăsésă în Bugeagŭ, iară oştile toate le pornisă cu galga-soltanŭ, a doa dzi dez-dimeneaţă, au scos Jolcovschii toată oastea leşască, pre pilda lui Zamoyschii, cîndŭ

cu Cazi Cherei-soltan, și-au tocmit oastea, cît agiungea glonțul pușcei, făcîndŭ și doao băști de pămîntŭ, una la un cornŭ de oaste, alta la altŭ cornŭ, cîte cu patru pușci și cîte 300 de pedestrași cu focŭ. Iară Schinder-pașea tocmisă oastea sa turcească și pre unguri și pre munténi la aripa din gios, iar aripa din sus au dat-o lui Cantemir cu oardele lui, iară celelalte oarde ce era cu galga-soltanŭ nu s-au arătatŭ de după dealŭ, pănă nu s-au început războiul.

Zac. 19. Dacă s-au apropiiat oștile de sine, au datŭ leșii întîi și cu muldovenii războiŭ și în loc împengîndŭ pre ordele lui Cantemir și turcii începusă a să da înapoi. Ieșiți léșii la cîmpŭ mai multŭ decît la era porunca cu șireagul cél din frunte, au izbucnitŭ și ordele cu galga-soltanŭ și au dat cu toate oștile năvală la rîndul cel din frunte leșăscŭ și l-au înfrîntŭ. Ai noștri, moldovenii, pre obiceai, îndată au plecatŭ fuga și holota leșilor, ce era în goană, așijderè. Iară tătarîi, neîncăpîndŭ toți în frunte, au lovitŭ și din dos pe léși. Și așea cu mare vărsare de sînge, au înfrîntŭ rîndul cel dentîi, păn au agiunsŭ la al doilea rîndŭ, ce era tocmit iară frunte, unde era și hatmanii singuri. Și era toate și acéle rînduri mai încungiurate de tătari, de cătră tabăra lor. Ce au mărsŭ tot buluc léșii, apărîndu-să de tătari, pănă supt șanțuri.

Zac. 20. Schinder-pașea tot cu acéia năvală au lovit bașta cea din gios și fără zăbavă au întratŭ ienicérii în baștă. Sărit-au léșii, amu de lîngă șanțuri, și au apucatŭ de au scos o samă de pedestrași

ce era în baștă, iară mai mulți au perit și patru pușci au luat turcii. După acéia au stătut oastea în tocmală neclătită, numai cît să apară léșii de năvala tătarîlor și bașta cea din sus au rămas întreagă.

Zac. 21. Aproape de apusul soarelui, Schinderŭpașea au descălecatŭ oastea toată la odihnă, iară léșii au cădzutŭ la mare spaimă și turburare, și lăsîndŭ și ei străji, iară oastea céialaltă au intratŭ în șanțuri, pe la otace. Și îndată au mărsŭ toate capetele la cortul lui Jolcovschii, la sfat, mîhniți toți, vădzindu-să închiși de atîtea mulțime de oști, depărtați de țară și cetățile sale, fără nice o nedéjde de agiutoriŭ. Ținea hatmanii amîndoi inime tari, răspundzîndŭ tuturora, cum a doa dzi vor să-și tocmască lucrul cu războiŭ și apoi, dacă n-or putea a înfrînge putérea nepriiatinilor, să lége tabăra [1] și să margă cu tabără legată spre țara lor, spre Nistru. Au pătrunsŭ tuturora inimile acestŭ sfatŭ, dacă au audzitŭ cu tabăra legată mărsul, fiindŭ amu den loc închiși de pășunea de cai și de hrană de oameni. Și după acéia s-au rășchirat sfatul îndată. Unŭ domnŭ anume Strus și Calinovschĭi staroste de Camenița și Samoil Corețchi s-au gătitŭ de fugă noaptea cu oamenii săi și au purces năzuindŭ îndată să treacă Prutul noaptea și acolea, la trecătoarea Prutului, dîndŭ în Prut ca oile spăimați, s-au înecatŭ

[1] Sistem de luptă folosit în oștile din răsăritul Europei, începînd din veacul al XV-lea: tabăra era înconjurată de care legate cu lanțuri între ele, astfel încît nu se putea pătrunde în tabără din nici o parte. Tabăra legată putea să înainteze, străbătînd printre dușmani.

Calinovschii starostele de Camenița și mulți din léși. Unii, rătăcindŭ noaptea, au cădzutŭ a doa dzi în mînule tătarîlor, pe alții i-au dus cursul apei, de i-au abătutŭ iar înapoi la mal, de li-au căutatŭ a întra iară în tabără. Iară Hmelețchii și Cazanovschii, capetele cazacilor, au lovitŭ întîi alăturea cu Prutul, apoi au luat cîmpii și au mersŭ, fără nici o dodéială, întrégi. Ceielaltă oaste de lefecii să turburasă cu toții și ei de fugă, scornindu-să cuvîntŭ pen tabără c-au fugit hatmanii, cît și céia ce era la straje, părăsise străjile. Ce înțelegîndŭ Jolcovschii spaimă ca acéia oștii, au îmblat pe la otace cu făclii de vîntŭ [1], arătîndu-se oștenilor, cum este de față și are grije de oaste și au mai întăritŭ și străjile. Și așea de-biia au aședzat oastea de spaimă. Și în céiași noapte au scris și cărți, dîndŭ știre la craiul, cu pîră pe acéia ce au fugit din tabără.

Zac. 22. Gașparŭ-vodă vădzîndŭ mare turburare și fugă în ostea léșască, părăsit și de oștenii săi, au purcesŭ și elŭ noaptea și au trecutŭ Prutul bine. Numai, amu la braniște [2] fiindŭ cu puținei de ai săi și den boieri, Șepteliciŭ hatmanul și Goia postelnicul, pe lîngă dînsul, l-au omorît ceia ce era cu dînsul. Scîrnavă și groadznică fapta și neaudzită în toate țări creștine. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritŭ trebuiește, că oricum este, de la Dumnedzău este.[3] Précum dzice svinta Scrip-

---

1 Făclii care ard cu păcură; nu pot fi stinse de vînt.

2 Regiunea rezervată domniei, pentru tăiatul lemnelor, vînătoarea și pășcutul vitelor. Se afla lîngă Iași.

3 Concepție tipic feudală, caracteristică lui Miron Costin.

tura: „Нѣ єст ни єдина власт тъкмо ѡт Бога“, adecă: „Nu-i nice o putére, fără de la Dumnedzău dată“.

Zac. 23. Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șépteliciŭ și Goia, de la Alexandru-vodă[1], pe lége direaptă de le-au tăietŭ capetele și trupurile le-au aruncatŭ în ieșitoare. Și cu cale le-au făcut, că după scîrnave fapte, scîrnave morți vinŭ. Iară bietul Bucioc vornicul, în braniște amu, au năzuitŭ la un hin al său, anume Toader brăniștériul, undeș lăcuia acel Toader, singur nemerit din răssipă, fără slugi pe lîngă sine, precum vrémea acéia în răssipă oștii așea aduce. Și cu multă rugămente și giuruită către hinul său, s-au oploșit în vicleană făgăduința lui. Apoi, a doa dzi, l-au legatŭ hinul și legat l-au dus la Schinder-pașea. (O, să nu-l ierte Dumnedzău hin ca acela!) Și dacă l-au dus la Schinder-pașea au pus îndată de l-au înțăpatŭ pre Bucioc, săracul, acela carile pururea sfătuiè pre Gașpar-vodă spre bine și de mare nevoie i-au căutatŭ a pristăni la sfatul lui Gașpar-vodă. Acestŭ domnŭ, Gașpar-vodă, niceodată post n-au avut, ce pre ascunsă în tote posturile mînca carne.

Zac. 24. Iară hatmanii leșești, vădzîndu-se închiși și părăsiți și de tovărășiia moldovenilor și în țară streină, încungiurați de atîtea oști, au scos, a doa dzi, toată oastea, cîtă le rămăsésă, stoluri, însă aproape de șanțuri, cît să să apere de năvala turcilor și a tătarîlor. Și toată dzua acéia au stătutŭ

[1] Alexandru Iliaș (vezi mai jos, p. 67)

călări în tocmală; nice Schinder-pașea și tătarîi așè nu li-au stătut asupră, alegîndŭ cu sfatul să-i ție așea închiși pănă ce i-ari strînge foamea și hrana de cai, să să închine de bunăvoie. Léșii încă să facă războiŭ nu era putére, că și oastea li să împuținasă cu domnii cei fugiți și răniți mulți din războiul cél dintîiŭ, între carii era răniți feciorul lui Jolcovschii și nepotul lui de frate. Ce și a triia dzi după războiul cel dintîi, iară așea au scosŭ oastea cu tocmală aproape de șanțuri. Și într-aceié dzi s-au apropiiet și galga-soltan cu puținei tătari pe lîngă sine și au poftit pre singur Jolcovschii la voroavă. Scoasésă Schinder-pașea într-acéie dzi toate oștile sale și pusesă rîndŭ înaintè ochilor leșilor, să vadză mulțimea și așea au făcutŭ în trei dzile, pentru spaima leșilor, să să închine, vădzîndŭ oastea mulțime. Iară la voroavă cu galga-soltanŭ Jolcovschii n-au vrut să iasă, ce au trimis pre cneadzul Corețchii, fratele celui Corețchii ce fugise. Deci și galga încă au trimis pre Veli Șah-mîrza și au cerșut o sumă mare de ban să le dea leșii și să margă cu pace. Iară Corețchii arătîndŭ alte legături de pace, s-au apucat mîrzaculŭ de sabiie și au dzis să aștepte léșii toți sabiie.

Zac. 25. Vădzîndu-să léșii că cu altŭ mijloc de acolea n-au cum să iasă, de unde erau cădzuți, au ales sfat să iasă cu tabăra legată pre mijlocul oștilor și așé au făcut, 19 dzile a lui septemvrie îndesară. Amu era de trei dzile tocmită tabăra la rînduri și au făcut porți în șanțuri, cineși la rîndŭ și au purces

.din loc cu tabăra legată de cară, și orînduite oști pi den toate părțile și pedestrași și călări. Gîndiia turcii și tătarîi dintîi că vin să dea războiŭ, apoi au vădzutŭ purcesul. Și în céia dzi, pănă în sară și toată noaptea au mărsŭ léșii cu puțină dodiială, numai de tătari.

Zac. 26. A doa dzi, septemvrie 20, au sosit și Schinder-pașea cu toate oștile asupra taberii leșăști, ce léșii, cît s-au făcut dzuă, stătusă, unde i-au apucat dzua. Și într-acéia dzi au fostŭ războiŭ foarte tare și mare, pănă la vrémea de chindiie și descălecîndŭ turcii cu corturi de mas, leșii mai îndesară iară au purces cu tabăra și iară toată noaptea au mărsŭ, numai cu dodiială de tătari.

Zac. 27. A triia dzi, septemvrie 21, iară au stătut tabăra leșască la un pîrîu, care nu-l pomenește Létopisețul leșescŭ anume ce vale a hi fostŭ, iară adevărat pe la Scumpiia [1] au lovit, ce ori la o vale ce să dzice Răchita, ori la vreun ciuluc. Încă nu trecusă toată tabăra leșască valea, cîndŭ au sositŭ Schinder-pașea și acolea au ruptŭ turcii o bucată mare de tabără și au luatŭ și cîteva steaguri de la leși și pușci. Și s-au închis leșii iară acolea, la céia vale, de s-au apărat toată dzua acéia.

Zac. 28. A patra dzi, septemvrie 22, au socotit Schinder-pașea să le ție din frunte calea și au purces înainte și aproape de Răutŭ [2], desupra Răutului, au

[1] Afluent al Prutului.
[2] Afluent al Nistrului.

tocmit toată oastea frunte. Léșii încă ce-au avut oaste mai aleasă, o au tras de pen arepi în frúnte și la o vréme ca acéie la care și de nevoie numai caută a hi toți viteji, că nu era altă cale de viiață, au mărsŭ cu toată tabăra direptŭ asupra teméiului oștii turcești și stîndŭ tare și cu focul, au căutat turcilor a le da cale. Și într-acéla războiŭ au luat leșii de la turci doă steaguri și tătari prinși vii cîțva. Și după ce s-au așădzat tabăra la Răutŭ, au mai ieșit steagurile leșăști de au mai lovit pe o drîmbă de tătari, carii trecusă Răutul.

Zac. 29. După acéia petrecanie, să îmbărbătasă leșii și pierduse toată grijea. Iară ce ieste să nu treacă și orînduiala lui Dumnedzău nu poate să să amistuiască. Amu, fără nice o grije, tare și sămeți leșii și cădzusă la valea Coboltei [1], unde era de o parte pîrîul, de altă parte oastea, loc deșchis, fără trecători. Și pierduse și Schinder-pașea nedejde de a-i dobîndire și trimisésă la Jolcovschii Schinderŭ-pașea, poftindŭ să-i trimață un om, să știe turcéște. Au trimis Jolcovschii, ce apoi nu l-au mai slobodzitŭ Schinderŭ-pașea pre tălmaciul acela. Cîndŭ au fostŭ amu aproape de Nistru, ca o milă de loc de la Movilău [2], la un satu anume Slobodziea Saucăi, la ținutul Sorocii, acolo descălecasă oastea leșască, conacul cel de apoi. Holota ce era strînsură, temîndu-să de hatmani pentru dobînda, că jecuise multe case în țară, să apuce ei trecătoarea la Nistru noap-

1 Vale aproape de Nistru.

2 Moghilev. pe malul stîng al Nistrului, în fața Sorocei.

tea, au dat spaima și toată oastea așea greu s-au turburat, cît care cum au putut, au apucat cal, sluga stăpînu-său și pedestrași și călăreți toți amestecați, unii de lalți fugindŭ, s-au spărcuit toată tabăra, hatmanii rămași singuri, unul într-o parte, altul într-alta.

Zac. 30. Dzicŭ unii să să hie făcut acéie spaimă din slugile oștenilor, carii mersesă la o arie cu fîn, departe de tabără și să-i hie lovitŭ tătarîi. Ce, oricum au fostŭ, spaima ca acéia au fostŭ, în care nu s-au mai putut îndrepta oastea, să să aședză. Poate hi și de grijea trecătoarei Nistrului, care de care să apuce mai curundŭ să treacă.

Zac. 31. Au priceputŭ tătarîi încă de cu noapte răssipa oștii leșăști și încălecase toți. A doa dzi dez-dimeneață, au cădzut mai toate capetele leșăști, părăsiți unii și de slugile sale, alții rătăciți, pre mînă tătarîlor. Pre feciorul lui Jolcovschii și un nepot a lui i-au găsit între cară, răniți încă de la Țuțora, pre Conețpolschii cu puținei oameni buluc, așteptîndŭ dzua, doară ari putea aduna ceva oaste și să știe și de Jolcovschii, ce s-au făcut, l-au încungiurat tătarîi și au cădzutŭ viu pre mîna tătarîlor. Iară pre Jolcovschii, numai cu o slugă a lui rătăcitŭ, pedestru, l-au găsitŭ o drîmbă de tătari și până a înțelege cine este, vădzîndu-l om bătrîn, l-au tăiatŭ. Și apoi din sluga lui înțălegîndŭ că este Jolcovschii, i-au dus capul la Schinder-pașea și au stătut toată dzua într-o suliță înaintè corturilor lui Schinder-pașea capul lui Jolcovschii. Și

într-acela loc stă stîlp de piatră, făcut apoi de oamenii lui Jolcovschii și pănă astădzi, în ținutul Sorocii, în céia parte de satŭ, anume Slobodzia Saucăi, locŭ ca de giumătate de milă de la Movilău.

Zac. 32. Schinder-pașea după aceasta izbîndă, capetele leșăști ce au fostu și pre Conețpolschii, i-au trimis la împărățiie, iară singur s-au întorsŭ la Cetatea Albă și acolea peste puține dzile ș-au fîrșitŭ viiața. Dzicŭ să fie murit otrăvit de veziriul ce era atuncea la împărățiie, temîndu-și veziriia de dînsulŭ. Iară tătarîi au lovitŭ toată Podoliia și Rusiia [1] fără nice o sminteală de nimè, cu plianŭ multŭ s-au întorsŭ în părțile sale. Fost-au acéia răssipă a oștilor leșăști și perirea lui Gașpar-vodă, v leato 7129 <1621>.

Capulŭ alŭ noaălea

Încep. 1. După domniia lui Gașpar-vodă, au venit la domniie Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiașŭ-vodă, iară acélŭ Iliiaș-vodă au fostŭ ficiorul lui Pătru-vodă Rareș și după moartea tătîne-său, lui Pătru-vodă, cădzuse la domniie, ce de bunăvoia sa au lăsat domniia, precum scrie Uréche vornicul și au mărsŭ la soltan Suliman și s-au turcitŭ [2], la care întunecarea menții au venitŭ din desfrînate fapte a curviei.

Zac. 2. Apoi Iliiaș-vodă au cădzutŭ la Rodos [3], la opreală și acolea, la Rodos, au născutŭ acestŭ

[1] Prin Rusia Miron Costin înțelege Ucraina, care pe atunci făcea parte din Polonia. Rusia propriu-zisă o numește Moscul.
[2] Ilie Rareș, domnul Moldovei (1546–1551).
[3] Insulă în Marea Mediterană.

Alexandru-vodă[1]. Spun de dînsul că la moartea sa au mărturisitŭ legea creștinească.

Zac. 3. La începutul domniei sale, oblicindŭ de moartea lui Gașpar-vodă că au fostŭ pricina Șeptelici hatmanul și Goia postélnicul, i-au omorîtŭ și trupurile lor le-au aruncatŭ în ieșitoare, precum s-au pomenit mai sus. Și cu lége direaptă le-au făcut acéie pedeapsă, numai munca ce au făcut făméilor lor și îmmei a lui Șeptelici pentru avuțiie, au fostŭ peste pravilă[2], că pre légea direaptă nice fecior pentru fapta tătîne-său, nice părintele pentru fapta fecioru-i de vîrstă nu-i platnicŭ.

Zac. 4. Domniia era aceasta foarte slabă și cu purtatul trébilor peste obiceiurile țărîi. Și în dzilele lui au venit și Împărățiia Turcului, singur cu sine sultan Osman[3] la Hotin, asupra leșilor. Că înțelegîndŭ împărățiia de perirea oștii leșăști de Schinderŭ-pașea, avea nădejdea că pre lesne va putea să cuprindze den Crăiia Leșască o parte, socotindŭ că ce au fostŭ fruntea oștilor leșăști și slujitori vechi au perit în Moldova, nu or avea léșii nice o putére să stea împrotivă. Și măcar că venisă vești că perșii să gătiadză asupra Vavilonului[4], să-l ia de la turci, tot au lăsatŭ grijea Vavilonului și au stătut după gătirea asupra leșilor peste toată iarna,

---

[1] Alexandru Iliaș, domnul Moldovei, în prima domnie (1620—1621).

[2] Legea scrisă, pe baza dreptului roman și bizantin. Miron Costin reproduce aci un articol din pravilă.

[3] Osman al II-lea (1618—1622).

[4] Cronicarul folosește numele antic. Este vorba de Bagdad (azi în Irak).

trimițîndŭ și ceauși la craiul leșescŭ, dîndu-i ştire să știe că-i vine asupra crăiei lui, cu toată puté[rea]

Zac. 5. Au acestŭ obicei împărații, de dau șt[ire] unul altuia, cîndŭ vorŭ să facă războaie unul asupra altuia. De care lucru s-au cutremurat leșii, de vrémile acéle, vădzîndu-și răssipa oștilor cu amîndoi hatmanii și a vederea venire asupra sa puterii ca aceia. Ce au trimis și craiul un sol de la sine la turci, mai multŭ să vadză și cu ochii, este adevăratŭ gătirea turcilor să vie, au numai sintŭ cuvente. Ce, pe solul la împărățiie nice cu veziriul nu l-au adunat, ce numai i-au răspunsŭ cu scîrbă și l-au pornitŭ înapoi.

Zac. 6. Iară și craiul leșăscŭ n-au șădzutŭ fără gătire, ce, îndată, iarna, au strînsŭ săimŭ și den ceputulŭ săimului au trimis soli pe la toate țări creștine, dîndu-le știre de vinirea asupra sa împăratului turcescŭ, cu toată putérea împărăției lor. Și au stătut la sfat să facă oști de a stare împrotiva putérei turcești și au ales la săimŭ să facă 30.000 lefecii, în carii să fie 14.000 de husari și 8.000 de pedestrime, altă oaste mai sprintenă și la 15.000 de căzaci să trimață lefe și singur craiul cu toată pospolita să încalece și au stătut și ei toată iarna de gătire. Iară de la crăiei streine n-au avut de la nime nice unŭ agiutoriŭ, mai multŭ de la holendezi cîteva corăbii cu platoșe și cu sănețe și alte măiestrii de oaste. Iară de la célelalte crăii creștinești fără nice o nedejde de agiutoriŭ s-au întorsŭ solii lor și încă de la némți oprise și marginile țării

sale, nice pre banii săi leşii să nu facă lefecii, avîndŭ Împărăţiia Neamţului pre acéle vrémi mare zarve şi amestecături cu Crăiia Bohemului, care crăie, cu altŭ nume, să dzice Cehul.[1] Aşè lăsasă toţi pre leşi, numai singuri să răspundze Împărăţiei Turceşti. Husari încă atîţea n-au putut a face leşii, că acél fél de oaste să face cu greu şi cu mare cheltuială.

Zac. 7. Cîtŭ s-au dezvărat, sultan Osmanŭ au purces cu mare gătire cu oşti strînsă de pen toate unghiurile ţărîlorŭ sale. Aşè scrie Hronograful leşăscŭ, că şi din limbi, apoi şi din iscoade ce avea leşii la turci, cum au avut sultan Osmanŭ 300.000 de călări, 12.000 de inicéri, 80.000 de tătari cu Zaimbu Chierei-sultan[2], hanul Crîmului, fără de oştile munteneşti ce era cu Radul-vodă, domnul muntenescŭ. Amu aproape de Dunăre fiindŭ sultanŭ Osmanŭ, au venitŭ véste, cum au luat perşii Vavilonul, ce totŭ au păzitŭ calea asupra leşilorŭ.

Zac. 8. La leşi lipsiia hatmanii amîndoi, că Jolcovschii hatmanul cel mare perise, iară Conetpolschii al doilea hatman era la închisoare la Ţarigrad şi era zarva între leşi pentru hătmăniie. Ce craiul Jigmontŭ, ferindu-să să nu cadze la mai mare împărăchiere între capete lucrul, au răspunsŭ că aşteaptă pre Conetpolschii să iasă din robie şi este pravila lor aşea, ales la capetele oştilor, să

[1] Este vorba de războiul de 30 de ani, care începe cu lupta pentru independenţă a cehilor.

[2] Gianibek Ghirei (1610—1623).

margă pre rîndŭ din stăpăni mai mică la mai mare. Deci oştile toate au datŭ pre mîna lui Hotchevici hatmanului de Litfa[1], om vestitŭ din tineréţăle sale la războaie şi atuncè de vîrsta sa, ca de 80 de ani.

Zac. 9. Cu 14.000 de oaste au purces deodată Hotchevici hatmanul şi înaintè sa au trimis cu 4.000 de oameni pre Liubomirschii[2], să treacă îndată Nistrul la Hotin, fiindŭ cetatea Hotinului din dzilele lui Gaşpar-vodă pre sama leşilor. Deci întrîndŭ Liubomirschii în ţară, păn a să apropiia oştile turcéşti, au prădatŭ ţara pănă în Iaşi, ieşindŭ şi lăsindŭ şi Alexandru-vodă Ieşii cu fuga la Romanŭ. Şi au arsŭ leşii şi Ieşii şi din prada ţărîi au strînsŭ hrană, care apoi au ţinut pre leşi toată vrémea, cît au fostŭ la Hotin. În urma lui Liubomirschii au sositŭ şi Hotchevici hatmanul la Hotinŭ şi apoi, după Hotchevici, şi feciorul craiului leşăscŭ, Vladislav[3], cu 16.000 de oaste. Nu ştiu ce vină or hi dat bieţilor tîrgoveţi de Hotin, a o samă ce au fostŭ mai fruntea, de i-au înpensŭ din cetate de pe zid, făr de nici o milă leşii.

Zac. 10. Amu era împărăţiia la Ţuţora, iară căzacii tot nu sosisă la Hotin, cu mare mîhniciune leşilor şi amu agiungea tătarîi pănă în tabăra leşască, cît pierduse leşii de căzaci nedejde.

Zac. 11. În 20 dzile a lui avgust au lovitŭ un soltan cu oştile sale şi cu mulţi şi din oastea tur-

---

[1] Carol Chotkewicz, hatman de Lituania.

[2] Stanislaw Lubomirski.

[3] Fiul regelui Sigismund al III-lea; domneşte mai tîrziu sub numele de Vladislav al IV-lea (1632—1648).

cească, la tabăra leșască supt Hotin, cît s-au gînditŭ Hotchevici hatmanulŭ și alte capete leșăști că amu și împărățiia singură este sosită și scoasesă și léșii toată oastea la cîmpŭ. Ce, tătarîi, după puțină năvală, s-au dat îndărăptŭ. Și atunceși, în céiași dzi, au sosită și 1.000 de căzaci înaintea hatmanului lor, anume Sahaidacinii[1], dîndu-i știre că sosește și oastea căzăcească cu tabăra legată, de trei dzile tot cu războiŭ prin tătari, că trecusă căzacii pe la Soroca și zăbăvindu-să cu prada, pe hirea lor, îi apucase tătarîi pe cale. A doa dzi, 21 a lui avgust, au sosit și Sahaidacinii cu 20.000 de căzaci și într-acéiași dzi, orînduindŭ Hotchevici șanțurile pe lîngă tabără și făcîndŭ căutare căzacilor, au dat știre străjile, cum sosește și împărățiia cu toate oști în tocmală, cum dzic la turci, alai. Ce, au lăsatŭ și Hotchevici căutarea căzacilor și au scos și el toată oastea la cîmpŭ, cu tocmală puindŭ oaste și pen văi și pin ceretei supuse. Singur au stătut cu partea mai aleasă a oștii frunte, gîndindŭ că vor da turcii îndată războiŭ. Ce, oastea turcească n-au stătut de războiŭ, ce, cum au sosit, au început a descăleca și a întinde corturile. Cantemir-pașea[2] numai cu oștile sale au făcut năvală o dată la aripa leșilor, ce vădzindŭ oaste leșască supusă pin toate văile, au purces și el spre descălecatul oștii sale. Iară turcii scoasesă o samă de pușci și da în oastea leșască și au fostŭ harțuri între oști pănă în sară.

---

[1] Sahay Daczny.

[2] Comandantul tătarilor din Bugeac.

Zac. 12. Avgust 22, dez-dimeniață, au cuprinsŭ turcii tot locul acela cu corturi, unde stătusă léșii în dzua dintîiŭ. Leșii încă au scos oastea împregiurul taberei aproape și într-acéia dzi toată năvala turcilor au fostŭ asupra căzacilor, vădzîndu-i încă fără șanțuri și osebiți de tabăra leșască.

Zac. 13. Avgustŭ 23 dzile, dez-dimeneață, gătiți turcii de războiŭ, căzacii era descălecați cu tabăra lor, mai gios pe Nistru, deosebi de tabăra leșilor, încă fără șanțuri, numai încheiată cu căruțele. Acolè, la căzaci, au făcut mare năvală cu toate oștile turcii cu tătarii, cît să vedea luată amu tabăra căzăcească. Ce, au stătut căzacii foarte tare și cu nevoința a hatmanului lor, care era om, oștean direptŭ, și le-au datŭ și Hotchevici hatmanul agiutoriŭ cu trei roate de némți și cu o mie de haiduci cu bardișe (ieste un feli de arme, topoară cu coade lungi). Deci, cum au vădzut căzacii agiutoriul, au sărit dreptŭ asupra inicérilor, bătîndu-se de la o vréme de țiișŭ cu sînețăle, cît le-au căutatŭ a să da înapoi inicerilor. Și așea gonindŭ căzacii și haiducii pre iniceri, s-au întărîtatŭ și oștile călărețā și s-au făcut o glogozală mare între oști, adăogîndu-să și din oști turcești cu tătarîi și den bulucuri a leșilor la acéia aripă, unde era sfada, cu mare vărsare de singe. Și într-acéia dată, la acela războiŭ, au peritŭ capete cîteva den iniceri și pașea de Silistra, vestitŭ războinic. Din partea leșilor, din capete au peritŭ Zavișa și Endriiovschii, amîndoi rohmistri. Și din capetele tătarîlor de

Litfa[1] au perit Bogdan-mîrza și Țarovici, iară mîrzac. Lucru mare, cumu-i laudă Hronica leșască, cum au stătutŭ de bine atuncea împrotiva turcilor, măcară că sintŭ și ei turci de lége. În céia dzi, spunŭ să hie chematŭ soltanŭ Osmanŭ pre iniceri și le-au dzis că nu va mînca, pănă nu or lua tabăra căzăcească.

Zac. 14. 24 a lui avgust, leșii la cîmpŭ n-au ieșit, ce au stătut toată oastea la întăritura șanțurilor, că pănă atuncea pe mai multe locuri era tabăra leșască numai cu cară îngrădită. Iară turcii într-acéiași dzi, vădzîndŭ că léșii nu stau la războiŭ, ce de lucrul șanțurilor, și călării de-a valoma cu inicerii pedestri întîi au datŭ năvală unde era fruntea șanțurilor și acolea dîndu-le tare némții răspunsŭ, s-au mutat mai sus, cercîndŭ locŭ mai slabŭ, ce și acolo, la năvală au cădzutŭ mulți din turci. Apoi și la al tréilè loc, au luatŭ mai despre Zvancea[2], ce și acolea s-au apărat léșii tare și pănă amiadzedzi au dodeit pe leși. Iară de la amiadzedzi, iară cu toată năvala au lovitŭ la tabăra căzăcească, care amu era grijite peste noapte, cu doă rînduri de șanțuri, un șanțŭ tocma pe lîngă cară, iară altŭ rîndŭ de șanțuri mai departe de tabără și amu lipiți de șanțurile léșilor. Multă oaste turcească au peritŭ de căzaci într-acéia năvală și au gonitŭ léșii pre turci înfrînți de focul căzacilor, pănă în corturi.

---

[1] În Lituania se așezaseră niște tătari, care luptau în serviciul ei.
[2] Zvanieț, cetate în Podolia, pe Nistru.

Zac. 15. Avgust în 25, nimică n-au gînditŭ turcii de paguba oștii sale, ce au avutŭ, ce, a doa dzi, au scos pușcile céle mari și s-au apropiiatŭ de șanțurile căzacilor și au dat nepărăsitŭ în căzaci cîteva ceasuri. În loc de minune scrie Hronograful leșescŭ că dîndŭ așea desŭ și mai multŭ de un cazacŭ, anume Vasilie sotnicul, n-au perit, iară cai au omorît mulți în tabără. După patru ceasuri ce începuse a bate pușcile în căzaci, au ieșit căzacii ș-au făcutŭ năvală la pușci, de unde bătea. Și din aripa despre léși au lovit un stol de leși, iară într-acolea și au împensŭ pre toată oastea acéia de pe lîngă pușci și au apucat toate pușcile céle apropiiate. Și au mărsŭ într-acéia dzi pănă în corturi turcești căzacii, cu mare spaimă în toată oastea turcească și amestecătură. Ce, cum și-i hirea căzacilor, la dobîndă lacomi, au dat îndată de jacuri și cu acéia zăbavă, avîndŭ vréme turcii, au împensŭ iară pre căzaci și de la corturi și de la pușci. Pușcilor apucase căzacii de le stricase roatele și straturile.

Zac. 16. Dintr-acéia dzi amu au mai răsuflatŭ căzacii și s-au acolesitŭ turcii despre partè léșilor cu năvala, că să deprinsesă leșii, de sta gata, bulucuri călări și cît îi împengea căzacii den foc pre turci, iară leșii loviia din aripa. Deci, den 26 a lui avgust au cădzut greul asupra léșilor, că în 27 a lui avgust mare năvală au făcut turcii la oastea leșască, care era scoasă dinafară de șanțuri și au înfrîntŭ pe léși și doaă bulucuri de némți a doi

Căutați la

polcovnici au perită cu totulă. Mare bucuriie în turci și semeţiie de atîtè capete de némţi, de carii sta o grămadă înaintè corturilor împărătești. Și să nu hie întorsă pre turci îndărăptă niște steaguri de husari, la grije era și toată tabăra leșască, așea să amestecasă de rău leșii. Au luată într-acéia dzi turcii steagul lui Hotchevici, rumpîndu-și zăbala calul stegariului, care purta steagul de husari la Hotchevici, l-au băgată pe stegariul fără voie lui în desimea turcilor. La acéia grije scrie Hronograful, că singur moșneagul Hotchevici au ieșit din șanţuri afară și pin toate célelalte porţi ieșiia orînduită oastea și așea s-au dezbărată de oarbă năvală turcilor, într-acéia dzi. Iară oaste au perită multă într-aceia dzi din leși și steagul lui Hotchevici cu stegariul.

Zac. 17. În 28 a lui avgust și 29 și 30, turcii au ședzut pre odihnă, iară Hotchevici hatmanul mîhnită pentru steagul său, care lucru la oșténii acestor părţi și în locă de necinste și în locă de piedzi răi să socotéște.

Zac. 18. În dzi 1 a lui septevrie au pus gîndă leșii să lovască cu toată oastea sa noaptea pre turci, numai să lasă pedestrimea la șanţuri și așea au făcut. Toată oastea scosesă denafară, ce au împiedecată lucrul și gîndul lor ploaia. A doa dzi au oblicit turcii gîndul leșilor den haiduci unguri, care fugiia totdeauna de la leși la turci și de la turci rusii totdeauna. Iară căzacii tot nu s-au răbdată și pe ploaie, la o aripă de

corturi au îndrăznit de i-au lovit, tot într-acéia noapte.

Zac. 19. A treia dzi a lui septevrie au venit în tabăra leşască de la Radul-vodă[1], domnul muntenéscŭ, Batiştè Veveli[2], om de neamul săŭ criteanŭ, dzicŭ să hie fostŭ cu ştirea veziriului, îndemnîndŭ pre léşi să trimaţă sol de pace la turci. Şi nu s-au apăratŭ leşii, ce au trimis foarte om cu ispravă de la sine, anume Zelenschii, să întrebe, putea-vor să să priimască soliile la împărăţiie, au ba. Şi de atuncea îmbla şi soliile, iară şi singele bieţilor oşténi mai multŭ să vărsa din îmbe părţile între dînşii, în toate dzile şi în tot ceasul.[3]

Zac. 20. În 5 dzile a lui septevrie, au obîrşitŭ turcii şi podul peste Nistru şi au trecut şi în céia parte de Nistru oastea. Avea hrană pănă atuncea slobodă de cai léşii peste Nistru, iară den céiaşi dzi i-au închisŭ şi den céia parte. Şi tot într-acéia dzi au venit şi Caracaş-paşea de Buda, carele temîndu-se de împărăţiie, scîrbită de dînsul pentru zăbava, trimisesă răspunsŭ veziriului că nu va merge la adunare, pănă nu va hi întîi în tabăra leşască.

Zac. 21. Toată oastea turcească iară să pornise după Cărăcaşŭ-paşea şi din toate părţile au stătut

---

1 Radu Mihnea, în a treia domnie în Ţara Romînească (1620—1623).

2 Boier grec care a jucat un rol politic însemnat în Moldova şi Ţara Romînească.

3 Adică: comandanţii tratau între dînşii, dar puneau pe ostaşi să se bată.

năvală asupra leşilor, iară mai mare cu multŭ unde era singur Caracaş-paşea. Era acél loc despre Zvancea, unde era mai slabă tabăra leşască. Îl dusésă pre Caracaş-paşea anume la acel loc niște unguri ce fugise de la leşi la turci şi acéia năvală au făcutŭ la şanţurile leşăşti, cît să nu hie apucat a ieşi un bulucŭ de némţi cu un căpitan anume Veier[1], neamţŭ şi s-au prilejitŭ vro 2.000 de căzaci, carii păştea caii, ţiindu-i amînă pin ceretei, luasă Caracaş-paşea şanţul leşilor. Ce némţii ca din dos să prilejise a oştii cei turcéşti şi alţii di pe şanţuri au vărsatŭ focul în turci, cum dau némţii, odată. Şi dintr-acela focŭ au nemerit glonţul den sineţŭ pe Caracaş-paşea direptŭ pren capŭ. Deci, cît au vădzut turcii c-au cădzutŭ Caracaş-paşea, s-au dat îndărăptŭ. Ieşit-au şi léşii călări din şanţuri, iară n-au gonit pre turci, stîndŭ după sprejeneală de alte locuri, pe unde mai năvăliia turcii.

Zac. 22. Slăbise léşii de hrană şi de desimea mare de trupuri să scornise mare putoare în tabăra lor, că nu mai biruia a căra trupurile în Nistru. Deci să scornise boale între oşténi şi mai vîrtos muriia caii de o boală ce era în cai. Feciorul craiului, Vladislav, dzăcea bolnav şi Hotchevici hatmanul iară aşea, din care boală au şi murit acolea la Hotin Hotchevici, septevrie 14, omŭ între léşi vestitŭ de lucrurile războaielor. Spunŭ de dînsul, păn au fostŭ viu, cîndŭ au venitŭ pomenire de pace de la Radul-vodă, să hie dzis:

[1] Weher.

„Lasă, lasă, să vie Simedriul[1], să va căi soltanŭ Osmanŭ c-au venit asupra léșilor".

Zac. 23. Trei dzile după perirea lui Caracaș-pașea, turcii au șădzutŭ fără războiŭ, iară tătarîi ardea și prăda Țara Leșască pre lîngă Camenița și mai sus de Camenița și să fuma Țara Leșască la vederea ochilor a leșilor și ei închiși de toată hrana. Mai multŭ ce răzbiia căzacii pen păduri, pe la cetăți de pe aproape și aducea cîte oarece hrană, ce iară nu de agiunsŭ. Și au ales și leșii într-un rîndŭ, noaptea, cu vreo mie de haiduci, niște cară, de au adus den Camenița puțină hrană și iarbă de sinețe, că împuținasă leșii și iarba și plumbul. Și boale să scornise multe în némți și în leși și mai ales boală de ventre, învățați cu berea, cu horilcă și acolo numai apa Nistrului era băutura, care este foarte grea la băutŭ.

Zac. 24. Svătuia unii din leși să lase pedestrimea să apere șanțurile, iară ei să iasă călări, alții sfătuia să pornească pre feciorul craiului, să margă el să sirguiască pe craiul, pe tată-său, să vie mai curundŭ cu agiutoriŭ și să burzuluisă și oastea Litfei, numai să o plece din tabără. Ce, apoi toate acestea sfaturi le-au așădzat Liubomirschii, pre carele l-au și ales oastea și în locul lui Hotchevici și l-au pus feciorul craiului hatman.

Zac. 25. În 15 a lui septevrie să întorsesă și solul lor Zelenschii, trimis la veziriul și tot într-acé-

---

1 Sfîntul Dumitru, 26 octombrie (cînd se va răci vremea, turcii vor slăbi).

iași dzi au lovit turcii iară tabăra leșască la poarta Litfei. Ce făcusă léșii în céle trei dzile o tabie, adecă o baștă denafară de șanțuri, de care nu luasă turcii aminte, ce și de la șanțuri și den tabie dîndŭ tare léșii foc, au căutatŭ turcilor a să da înapoiŭ. A doa dzi, septemvrii 16, au trecut pușcele turcii în céia parte de Nistru și au bătut toată dzua în tabăra léșască. Și toată dzua acéia numai unŭ neamțŭ au ucis, la corturile feciorului craiului. Și tot într-acea dzi au trecut Nistrul și sultanŭ Osmanŭ singurŭ și au mărsŭ de au vădzutŭ Camenița. Pusesă să bată o cetățuie anume Panăvții[1], lîngă Cameniță, ce era niște haiduci, puși acolea de pază. Ce au perit cîțva turci de haiduci și au lăsatu-o cetățuia acéia nedobîndită. Iară pre lîngă Zvancea, numai căci au trecut pe lîngă cetate. Scrie Létopisețul leșăscŭ să hie dzis soltanŭ Osmanŭ pentru Cameniță: „Dumnedzău au făcut-o această cetate și Dumnedzău va lua-oă". Iară în dzilele noastre au luatu-o sultanŭ Mahmetŭ[2], împăratul turcescŭ, în 9 dzile în anul 7180 <1672>, în 16 dzile a lui avgust, pentru păcatele leșilor și netocmala între dînșii.

Zac. 26. Făgăduită era plata tătarîlor la Hotin de soltan Osmanŭ, care va aduce cap de căzac, să ia cîte 50 ughi de aurŭ, deci alerga tătarîi, lovindŭ pin Țara Leșască țăranimea și le aducea

---

1 Paniowce, în Podolia.
2 Mohamed al IV-lea (1648—1687).

capetele și lua bani. Ce, cărasă niște grămădză de capete de țărani înaintea corturilor împărătești, cu numele de căzaci. Iară oastea turcească neputîndŭ strica leșilor den frunte, au trecut Nistrul pușcile céle mare și bătea foarte tare den céia parte pre căzaci și o parte de tabăra leșască. Numai ce au căutatŭ a să muta de la mal și căzacilor și leșilor, de pe unde agiungea pușcile. Și în 16 a lui septevrie acela războiŭ și năvală să făcusă, cît amu didésă tătarîi înot să treacă apa, să între în tabăra. Care grije vădzindŭ Liubomirschii, carele era în locul lui Hotchevici celui mortŭ, au coborît némți pedestri cu foc[1] și s-au îmbărbătatŭ și căzacii și au începutŭ a da foarte désŭ focul, cîtŭ au căutatŭ turcilor a părăsi deodată pușcile și a să mai depărta de la malŭ.

Zac. 27. Acéstea lucrîndu-să la Hotin, craiul léșăscŭ Jigmontŭ veniia încet, cum să dzice, leșește, într-agiutor fecioru-său. Și amu împuținase de tot tabăra leșască iarba de sinețŭ și de hrană era foarte strînși, care nevoie nice de la turci nu lipsiia, că flămîndzisă foarte rău și turcii și în toate dzile veniia vești de mare prădzi ce făcea căzacii pre Marea Neagră. Deci vinisă iară Batiștè Veveli de la Radul-vodă, domnul muntenéscŭ, cu făgăduință tare, că or hi priimite soliile, numai de zăloage poftise léșii de la turci, au adus răspunsŭ că ieste cu rușine împărăției să dea zăloage. Deci și leșii

---

[1] Adică luptînd cu arme de foc (puști).

au ales pre Iacob Sobețchii, tatăl craiului de acmu[1] și pe Joravinschii caștelanul de Bîlza și au mărsŭ solii leșăști în tabăra turcească.

Zac. 28. Schimbasă împărățiia pre veziriul în scîrbă că n-au fostŭ harnic de a lua tabăra căzăcească și pusesă altŭ veziriŭ, carele să-și arate lucrurile mai tare, au dzis solilor leșăști să lége birŭ pre an la împărăție. Care lucrul nici într-un chip nepriimindŭ solii leșăști, pre dînșii i-au opritŭ, iară oastea toată cu mare gătire și cu toate pușcile și măistriile au pornit cu sine asupra taberii leșești și o parte au pus dencoace de Nistru să bată, iară altă samă cu sine au trecut Nistrul și au bătut în céia dzi, toată dzua, septevrie 24 și septevrie 25. Ce, făcuse pre malŭ și léșii șanțuri dincoace, iară tot îi strica din pușci turcii și mai rău din céialaltă parte de Nistru. Și așea să lupta în toate dzilele acéstea pănă în 27 a lui septevrie.

Zac. 29. Au acestŭ obicéiŭ căzacii, daca li să dodiiește răul și pierŭ de pușci, iesŭ de dau năvală, tocma acolè, de unde batŭ pușcile, care hirea lor, hie cine va hi vădzut la Suceavă, cîndŭ închisésă Ștefan-vodă Ghiorghie pre feciorul lui Hmilŭ.[2] Așea au făcut și la Hotin, cîndŭ părea turcilor că

---

[1] Iacob Sobieski era tatăl regelui Poloniei Ioan al III-lea Sobieski (1674—1696), care domnea în vremea cînd Miron Costin își scria cronica.

[2] Aluzie la asediul Sucevei din 1653, cînd Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, a asediat acolo pe cazacii conduși de Timuș Hmilnițki. Despre acest asediu vorbește pe larg Miron Costin mai jos, în capitolul 19.

sintŭ pătrunși de morți ce făcea pușcile într-înșii, că-i bătea atuncea în cele 5—6 dzile 60 de pușci, cum scrie Hronograful leșăscŭ, tot de céle mari, ce le dzicŭ balemézuri, și-i socotiia spăimați, atuncea, în 27 a lui septevrie, au făcutŭ cu hatmanul său, cu Sahaidacinii, sfat și s-au orînduit în doao bulucuri, o parte în céia parte de Nistru și altă parte din ceasta parte. Și așea au făcut, noaptea au purcesŭ și au trecut Nistrul pe pod la Zvancea, că avea și léșii pod peste Nistru, mai sus, împrotiva Zvancei și au lovitŭ tocma șanțurile veziriului din céia parte, cît i-au căutatŭ și veziriului în céia noapte a nu mînea supt cortŭ. Iară dincoace, acéia spaimă și glogozală făcuse în oastea turcească, cît în giumătate de oaste fugisă de supt corturi la altă parte de tabără, părăsisă și pușcile și să făcuse o amestecătură mare. S-au împlut căzacii de boarfe, de sabii, de rafturi, de corturi, iară mai multe au tăiat și le-au răsturnat și cu mare dobîndă s-au întorsŭ în tabăra sa.

Zac. 30. De miratŭ era la împărățiie și la toate capetele împărățiiei neînfrîntă și neînspăimată hirea căzăcească, la ce strînsoare amu era.

Zac. 31. Amu aducea tătarîi și limbi, carii spunea de singur craiul léșăscŭ sositŭ la Liov. Ce, a doa dzi după acéia petrecanie din cea noapte, au chemat împărățiia pre vezirul la sine, iară pușcile den céia parte totuși au bătut păn îndesară, iară singur veziriul au stătut cu solii leșăști la legături de pace, avîndŭ veste și de sosirea craiului la Liov.

Zac. 32. Multŭ au stătut turcii să priimască léșii cevași birŭ, ce leșii nice să pomenească acestŭ lucru n-au priimit. Deci, după multă frămîntătură, au stătut și s-au ales pace, septevrie 29 dzile, pre calendariul nostru, iar pre a papistașilor octovrie 9[1].

Zac. 33. Legăturile despre împărățiie au fostŭ acéstea: Pace vécinică de la turci să aibă Crăiia Leșască, niceodată asupra ei oști să facă (iară, ia, cum țin)[2], pre tătari să-i oprească să nu îmble, stricîndŭ în Țărîle Leșești, la Moldova pași să nu puie (iară și de céia, măcar de n-ar hi aproape) și alte mănînțușuri, pentru semnele hotarălor la cîmpii Oziei[3] și despre Tighinea.

Zac. 34. Iară de la leși era aceste legături: În Moldova cu oști să nu mai îmble, pre căzaci de la mare să-i oprească, cetatea Hotinului să dea pre mîna domnului de Moldova, solŭ mare cu daruri și cu întăritura legăturilor de pace să trimață la împărățiia. Și numai ce le-au căutatŭ léșilor mai apoi, mai în silă, a priimi și a lega și 30.000 de cojoace, din anŭ în an să dea tătarălor. Și așea acestea istovindu-să, în loc într-îmbe taberile, și turcească și acea leșască, au strigatŭ strigătorii pace și în loc au părăsitŭ și armele de îmbe părțile.

Zac. 35. În 30 dzile a lui septevrie s-au făcut tîrgŭ între leși și între turci; au cumpăratŭ léșii

---

1 În secolul al XVII-lea diferența între calendarul catolic și cel ortodox (stilul nou și stilul vechi) era de zece zile.

2 Adică: vedeți, cititori din vremea mea, cum țin turcii făgăduiala făcută atunci.

3 Oceakov, la gurile Niprului.

mulți cai turcéști ieftini, corturi și turcii de la leși postav, pistoale. Și iarăși în dzi întîiŭ a lui octovrie și a doa dzi, iară au făcut tîrgŭ oștile între sine.

Zac. 36. A treia dzi după pacea legată, au purcesŭ împărățiia în giosŭ de la Hotin. Ieșisă toată oastea leșască în tocmală la cîmpŭ și petrecîndŭ bulucurile turcéști, își lua dzua bună cu clătirea capului de la leși. Apoi, a patra dzi, și léșii, după purcesul împărății, octovrie 6, au ieșitŭ și ei din șanțurile sale cu căzacii, lăsîndŭ cetatea Hotinului pre sama Radului-vodă, domnului muntenescŭ, că domnul țărîi noastre, Alexandru-vodă, precum s-au pomenit mai sus, viindŭ la Hotin împărățiia, n-au aflatŭ nemică grijit, nice poduri, nice conace și țara aflîndu-se fugită și stricată de leși, s-au scîrbitŭ pre Alexandru-vodă așea de rău, cît numai era să-l omoară. Ce, l-au scos de la moarte veziriul, iară de urgie n-au hălăduit, că pănă la Hotin, tot au fostŭ legatŭ la pușci în obedzi și toată vrémea acéia, cît au fostŭ împărățiia la Hotin, tot au fostŭ la închisoare, pănă la întorsul împărăției spre Țarigrad.

Zac. 37. Pre cale mergîndŭ împărățiia, mare scădére au avutŭ în oameni, hămnesită oastea și caii, că lovisă niște răceale și ploi cu ninsori. Și de atuncea sintŭ luate Rénii[1] cu cîteva sate de soltan Osmanŭ, sat de țară pe Dunăre, ascultătoriŭ cătră ocolul Gălaților și sintŭ date de împărățiie cătră

---

[1] Renii, azi orășel în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Smil[1], de atuncea, căruia olatŭ venitul ieste închinatŭ la mormîntul lui Mahmet, ce ieste în Țara Arăpască, aproape de Marea Roșie[2].

Zac. 38. Iară craiul leșescŭ Jigmontŭ, înțelegîndŭ de pacea făcută între turci cu ficioru-său, s-au făcut mînios deodată, ce era zugrăvită acéia mîniie, că pospolita veniia foarte încetŭ, velcopoleanii atunce trécea Visla, iară Litvei veniia asupra craiul șvedzăscŭ Gustav, la Riga[3], care cetate vestită foarte între cetățile lumii, atunceași au luat-o Șfedul.

Zac. 39. Și așea au fostŭ lucrurile împărăției cei dintăi, cu vinirea lui sultan Osmanŭ la Hotin, în anul de la zidirea lumii 7130 <1621>.

Capulŭ alŭ dzécilea

Incep. 1. După grea de scîrbă împărătească mazilie a lui Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiaș-vodă, încă de pe drum mergîndŭ împărățiia la Hotin, au trimis iară la Ștefan-vodă Tomșea[4] și iară i-au datŭ domniia țărîi.

Zac. 2. Amu mai blîndŭ Ștefan-vodă, la a doa domniia sa, precum au pututŭ întăi, îmblîndŭ singur pre la bejenii, strîngîndŭ conace împărăției și aflîndu-se la slujbă. Și cît s-au mîntuitŭ de împărățiie, s-au apucat cu toată osirdiia de obîrșirea

---

[1] Ismail.

[2] Mormîntul profetului Mahomet, a Meca.

[3] Gustav Adolf, regele Suediei, cucerește atunci Riga, care ținea de Polonia.

[4] Ștefan Tomșa, domn al Moldovei, în a doua domnie (1621—1623).

mănăstirei Solcăi, care urdzise la domniia dintăi, ce nu o fîrșise. Este mănăstirea Solca obîrșită de dînsul și sfîrșită în anul 7131 <1622>, după împărățiie.

Zac. 3. În locŭ, peste voia léșilor era domniia lui, că era în mare vrajbă cu dînșii și pre Radul-vodă avè iară mare nepriietin. Însă siliia Ștefan-vodă să nu dea ceva pricină leșilor, fiindŭ atuncea de curundŭ legați cu priietenșugŭ nou împărăției. Și după împărățiie, într-acelaș anŭ, vara, a solului care veniia de la léși la împărățiie, cu întăritura păcii ce făcuse la Hotinŭ, mare cinste și vîlhvă au silitŭ să-i facă, iară tot pre leși priietini a face n-au pututŭ.

Zac. 4. Era solul de la craiul leșescŭ un om mare, anume cneadzul de Zbaraj[1], din Vișnovecești, cu mulțime de oameni și cu desfrînate de tot podoabe, cît de-biia de să află în vro istoriie pre acéste vacuri soliie ca acéia la vreo împărățiie prilejită, cu 300 de oameni călări, fără pedestrași pe lîngă carăte ce avea și păn în vezetei îmbrăcați cu urșinice. Ciubărîle cu carile adăpa caii, de argintŭ, și cofe, barilce, la hamuri țintele și la haiduci cepragi de argintŭ. Întrîndŭ în Țarigrad, au pus potcoave de argintŭ, numai cîte un cuiŭ bătute la cai, anume să cadă pre ulițe.

Zac. 5. Ieșindu-i Ștefan-vodă o milă de loc înainte cu cîteva gloate, în carătă cu sine solul nu l-au poftit, nice au primit să hie la masa lui Ștefan-vodă,

---

1 Cristofor Zbaraski.

la ospățŭ. Iară Ștefan-vodă și la purcesul lui din Iași spre Țarigrad, iară l-au petrecut cu cinste, până la locul unde au făcutŭ apoi Barnovschii-vodă[1] un hălășteu, ce să chiamă Iazul lui Barnovschii până astădzi.

Zac. 6. Acolea l-au tîmpinatŭ călărașii de la Țarigrad, cu veste că s-au schimbat veziriia și au stătut veziriŭ unul ce-i era lui Ștefan-vodă priietin. Cum au înțăles din călărași de veziriia acéluia vezirŭ veste, îndată au dzis gloatelor să să întoarcă și înloc s-au întorsŭ și singur, poftorindŭ cu glasul: „Lase, cîine leșe, că te voi purta eu". Și neluîndu-și nice dzua bună de la sol, s-au întorsŭ la scaun și au trimis și înaintea solului, pen țară, pe la toate conacele, de i-au tăiatŭ obroacele.

Zac. 7. Sosindŭ solul acéla la Țarigrad, au aflatŭ împărățiia lui soltan Osman la mare turburare și închis Țarigradul din rădicatul inicérilor asupra împărăției. Și au ținutŭ acea turburare 9 dzile, închiși toți, cineși la casele sale, cu mare grije și spaimă. Și oamenilorŭ celor streini și solilor ieșise poruncă de la caimacamul, cine era suptŭ acéia vréme, nimè denafară de casa lui să nu iasă. Deci și solului leșăscŭ au ieșit răspunsŭ să stea denafară de Țarigrad și au ședzut solul toate dzilele acéle la un sătcel denafară, anume Halcali, păn la așădzarea împărăției lui soltan Mustafa[2], în locul lui soltan Osman.

---

[1] Miron Barnovschi, domnul Moldovei, despre care vezi mai jos, p. 98.

[2] Mustafa I, în a doua domnie (1622—1623).

Zac. 8. Iară pricina rădicării a inicérilor asupra lui sultan Osman au fostŭ aceasta: întorcîndu-se sultan Osman fără izbîndă de la Hotin, da toată vina inicerilor, că n-au vrut să stea la războiŭ, cum s-ari cădea slujitorilor celor buni, mustrîndu-i pururea că sintŭ buni numai de bețiie, să hie călcători legii lui Mahmet. Ce, aședzase gîndul pe toți să-i stîngă și să facă slujitori arapi, carii stătuse la Hotin mai tare la războaie și așa în toate nopți îi sugruma pre iniceri. Iară neputîndŭ așè plini pre voie gîndul în Țarigrad, ș-au ales cale la Anadol[1], spre mormîntul prorocului său, la închinăciune și pusesă amu de au strigat pre obicei și strigătorii, dîndŭ știre de gătirea purcesului împărătescŭ.

Zac. 9. Vădzîndŭ inicerii gîndul împăratului aședzat spre stîngerea lor, întîi la veziriul și la muftiul, în gloată strînși, au mărsŭ și au strigat să grăiască împărăției să să lasă împăratul de acéia cale, fiindŭ de curundŭ descălecați den oaste, lipsiți de toate. Ce, dacă n-au putut face nimică cu graiul veziriului și a muftiului, să întoarcă pre împăratul din cale, a doa dzi s-au strînsŭ cu toții, plecîndŭ spre sine și pre spahii și au mărsŭ la curtea împărătească și au strigat să să lasă împăratul de cale, însă venisă în céia dzi fără arme. Ce răspundzindu-le sultan Osmanŭ că așea va să facă, așea va face, a triia dzi au venit cu arme la curte cu mulțime din toate unghiurile Țarigradului,

---

[1] Anatolia.

mulți carii nici iniceri nu era și au lovit casele împărătești și îndată hadîmbii, ce era fruntea pe lîngă sultan Osmanŭ, i-au făcut fărîme. Singur sultan Osmanŭ scăpase deodată la grajdiuri, ce l-au găsitŭ inicérii.

Zac. 10. Era între casele céle din grădini sultan Mustafa, un unchiŭ a lui sultan Osman, ascunsŭ, care fusesă întîi împăratŭ, puțină vréme, ce fiindŭ la hire foarte prostatecŭ, îl scosesă den împărăției și-l ținea ascunsŭ între grădini. Acolea oblicindu-l inicerii, au năvălitŭ și l-au apucatŭ de acolea înspăimat de moarte și l-au pus în scaun, străgîndŭ cu toții: „Acesta ni-i împăratŭ".

Zac. 11. Dacă stătu sultan Mustafa la împărăției, cu învățătura lui au luat inicerii pre sultan Osman și l-au pus pre un cal prostŭ, acoperit pre capŭ, să nu-l cunoască nimea și întîi la Edi Cula[1] îl ducè apoi, temîndu-se sultan Mustafa să nu iasă cumva iară la împărăției, au trimis poruncă să-l omoară și omorîndu-l inicerii pre cale la Edi Cula, l-au îngropatŭ la un mecetŭ împărătescŭ, iară fără nice o cinste.

Zac. 12. Deci solul leșăscŭ ș-au datŭ soliia la soltan Mustafa, intrîndŭ în Țarigradŭ cu acéia podoabă și vîlhvă, cît este în voroavă țarigrădénilor soliia acéia pănă astădzi. Potcoave de argintŭ pusesă la o samă de cai, numai cîte cu un cuiŭ prinse, anume să cadză pre ulițe, și alte zburdate

---

[1] Edi Kule (Șapte turnuri), cetate turcească la Constantinopol, care servea de închisoare.

cheltuiale, care toate acéle apoi l-au adus și pre solul acéla la mare nevoie și cheltuială și pre léși la mare căință, cît este legatŭ cu săimŭ, oameni mare ca acéia de atunci să nu mai trimață la turci. Și să nu hie fostŭ nevoința Radului-vodă, domnului muntenéscŭ și după ce slobodzisă turcii pre sol, s-au prilejit de au lovit niște căzaci pre Marea Neagră, deci răpedzise împărățiia de olacŭ ceauș, să-l întoarcă pre solul, ce Radul-vodă, mainte oblicindŭ povestea, i-au datŭ de sîrgŭ cale pren Țara Ungurească.

Zac. 13. Spunŭ de solul acéla, dacă l-au dus la împărățiie, după adunare, n-au vrut nimică, căutîndŭ pe după sine vreun scaun să șadză și ședzîndŭ, să-și dea soliia. Și așteptîndŭ cîtva, vădzind că nu-i dau scaun, cabanița ce era pe dînsul, învălindu-oă, au pus și au ședzut în locŭ de scaun. Și după soliie n-au vrut să mai priimască haina, răspundzîndŭ să hie préțul ei la visteriia împărătească de un scaun, să hie de solii leșăști. Și aceasta poveste au rămas de acéia soliie și alte cheltuiale desfrînate peste măsură.

Zac. 14. Nemică așea însemnatŭ în céilalți ani ai domniei aceștiia a lui Ștefan-vodă Tomșăi nu s-au prilejitŭ, ce era țara în pace și în tot bivșugul, cît părea hiecui că nu ieste domniia acelui domnŭ dentîi, tot în zarve. Și pănă la domniia lui aceasta, la toate biruri să ținea în samă la visteriia împărătească cîte 5.000 ughi, léfele dărăbanilor[1].

---

[1] Adică leafa dărăbanilor (mercenari), se scădea din tributul datorat de Moldova Porții Otomane.

Zac. 15. Numai, nice într-un chip nu-l lăsa în pace Radul-vodă, domnul muntenéscŭ, ce săpîndu-l totdeauna și astădzi și mîne, i-au venitŭ lui Ștefan-vodă maziliea iară, în care i s-au prilejitŭ și moartea în Țarigrad. Și avuțiia ce au avut, toată au luatu-oă împărățiia.

Zac. 16. Domnŭ Ștefanŭ-vodă Tomșea, mare vărsătoriŭ de singe, gros la hire și prostatec, cîtŭ îi părea că ieste așea bine, cum domniia întîi. Iară la a doa domniia, cu multŭ schimbatŭ într-altŭ chipŭ, după patime ce-i venise și lui la capŭ. Și el au făcut și bisérica domnească pe poarta curții[1] și cu domniie fericită țării. În locul lui au stătut domnŭ în țară Radul-vodă cel Mare cu a doa domniie.

Capulŭ alŭ unsprădzécilea

Incep. 1. Domniia Radului-vodă celui Mare împărăției, nu domniei sămănătoare și pentru lucrurile și tocmelele casei lui i-au dzis Radul-vodă cel Mare[2].

Zac. 2. Scrie Pliutarhŭ[3], vestitŭ istoricŭ, la *Viiața lui Alexandru Machidon* care au scris *Alexandriia* cea adevărată, nu basne, cum scrie o *Alexandrie* den grecie ori dintr-altă limbă scoasă

[1] O capelă așezată deasupra porții de intrare în curtea domnească.

[2] Radu Mihnea, domn al Moldovei, în a doua domnie (1623—1626). A domnit sprijinindu-se pe boierimea mare și de aceea Miron Costin îl laudă.

[3] Plutarh, scriitor grec din Imperiul Roman, în secolul I, e.n. A scris *Viețile paralele ale amenilor iluștri greci și romani*. Viața lui Alexandru cel Mare al Macedoniei face parte din această scriere.

pre limba țărîi noastre, plină de basne și scorniturі[1], el dzice că hărniciia împăraților și domnilor mai multŭ să înțelege din cuventele lor și sfaturi grăite de dînșii, care cum și păn încît au fostŭ, decît den războaie făcute de dînșii, că războaiele, avuțiia și prilejul vrémii face mai de multe ori. Iară cuvîntul și sfat înțeleptŭ den singură hirea izvoréște, până în cît ieste, precum dzice și Înțelepciunea lui Solomon: „**Изъ оустъ праведнагѡ исходитъ разѹмъ**". „Den rostul direptului izbucnéște înțelepciunea."

Zac. 3. Fost-au acestŭ domnŭ, Radul-vodă, deplin la toate și întreg la hire. Cuvîntul ce-l grăiia ca o pravilă era tuturora, giudețele cu mare dreptate și socoteală, fără fățărie, cu cinste, iară nemăruia cu voie veghiată. Avea acestŭ cuvîntŭ: „Domnul hiecare, cîndŭ giudecă pre un boierinŭ cu un curtean, ochii domnului să fie pre boierin[2], iară giudețul pre calea sa să margă. Și așea, cîndŭ să pîrăște un curteanŭ c-un țăran, mai de cinste să fie curteanul și la cuvîntŭ și la căutătura domnului, iară nu abătîndu-să giudețul din calea sa cea direaptă." Și la multe divanuri, cătră vornicii cei de gloată dzicea: „Vornice, dzi celui om mîine să mai iasă la divan", ferindŭ să nu hie greșit cumva giudețul. Și de să prilejiia cumva negăcitŭ giudețul la un divanŭ, să îndrepta la altul. Dzicea de multe ori: „Nemică nu ocăréște pre domnulŭ așea ca cuvîntul

[1] *Alexandria*, carte populară cu legende, care circula în manuscris, tradusă în limba romînă, în vremea lui Miron Costin.

[2] După concepția feudală a lui Miron Costin boierul trebuia să aibă mai multă crezare la judecată decît avea un curtean.

nestătător". Pentru boieri dzicè: „De mare folos şi cinste este domniei şi ţărîi boierinul înţeleptŭ şi avut, că dacă are domnulŭ cinci-şase boieri avuţi, nice de o nevoie a ţărîi nu să téme"[1]. Cu boieriul ca c-un boieriŭ, cu slujitoriul ca c-un slujitorŭ, cu ţăranul ca c-un ţăran făcea voroave şi tot cu blîndéţe şi cu mare înţelepciune, că deşi era răpit la vremea sa, iară nu îndelungŭ.

Zac. 4. Boierii la mare cinste avè şi dzicea: „Pre un om, dacă-l boiereşte domnul, nu încape să-l suduiască. De nu se poartă cumsăcade unui boierin, să-l scoaţă şi să puie altul în locŭ, iară a-l sudui, sau să nu i se treacă cuvîntul grăit cu cale, nu să cade."

Zac. 5. Avea o slugă Radul-vodă, încă din copilăriia sa, căruia socotindŭ că nu este hirea de boierie, îl socotiia de amînă, iară boierie nu-i da. Ce, văzîndu-se denafară din rîndul altora, pre hirea omenească, ce ieste pururea silitoare în viaţă să fie între cei de frunte, s-au rugat mitropolitului şi boierilor să-i grăiască Radului-vodă pentru dînsul, să nu fie uitatŭ, fiindŭ slugă de atîta vréme, şi aşteptîndŭ în nărocul stăpînu-său, să hie şi el între oameni. I-au grăit boierii cu toţii pentru dînsul, să nu hie uitat, ca o slugă véche ce ieste şi slugile cu nedejdea cinstei stăpînilor, să agiungă şi ei a hi între oameni, mai multŭ slujescŭ. Au răspunsŭ Radul-vodă boierilor: „Mie, să nu vi să treacă cu-

---

[1] Boierii sprijineau domnia avansînd sume de bani pentru nevoile mai urgente şi se despăgubeau apoi jefuind norodul.

vîntul vostru, nu mi să cade[1], iară eu știu hirea omului, că de boierie nu este, iară, ia, că l-oi boieri pentru voia dumilor-voastre". Și a doa dzi l-au chèmatŭ și i-au dat vătăjiia de aprodzi, care era la cinste la Radul-vodă, și aprodzii cei de divanŭ nici la o domnie mai de cinste n-au fostŭ, cu urșinice mulți și cu cabaniță cu jder și cu hulpi îmbrăcați aprodzii. Și ori la cine și la ce boieriŭ mergea cu carte, în picioare sta boieriul, pănă să citiia cartea.

Zac. 6. N-au trecut săptămîna și veni jalobă din tîrgŭ la divanŭ de niște fămei pre acel vătav nou, de silă ce le făcuse și le bătuse în tîrgŭ. Au căutatŭ Radul-vodă la boieri și li-au dzis: „Nu v-am spus că acesta om de boierie nu este?" Iară către dînsul: „Eu, măre, încă pe boierie nu am apucat să-ți dzicŭ". Și au dzis armașului de i-au luat gîrbaciul și au pus de i-au dat 300 de toiege.

Zac. 7. Numai, cum nimè în lume fără vină, așea și Radul-vodă cu mare pustiietate țării, care nu să va uita den pomenirea oamenilor în véci. Și de mirat este, cum au încăputŭ într-o înțelepciune ca acéia o vină ca aceasta. Așea era de greu țării, cît să pustiisă curtea și țara. Ce pricină ar hi fostŭ, nu știu, fără de tot zburdată podoaba curții. Nimè den boieri, pănă în cei a treia, cu haine cevași proaste să nu hie, că era de scîrbă. Postelnicii, copii den case cu mari podoabe și cu fotaze la cai. Mare întunecare aicea înțelepciunii acestui domnŭ,

1 Deci, domnul nu poate ieși din cuvîntul boierilor, ceea ce Miron Costin, boier el însuși, aprobă.

că este domnul să să poarte cumŭ biruiește venitul țării.

Zac. 8. Birul țării era legatŭ la Tighinea pre acéle vrémi și la Cetatea Albă, ce veniia inicérii la birŭ și păn cu hamgiare săriia la boieri. Acéia văzîndŭ Radul-vodă, au mutat birul, să să ducă la Țarigrad, la împărățiie, că credința acéia avea Radul-vodă la împărățiie, care n-au avutŭ nice mainte de dînsul, nici mai pre urmă, nici un domnŭ, cîți au fostŭ în țară. Și crăiile creștinéști, ales leșii, ungurii și alte țări creștine, mare folos avea de dînsul, că-i feriia de multe primejdii, ca un creștin. Păzindu-și slujba direaptă cătră împărățiie și datoriia creștinească o păziia, precum s-au arătatŭ și la Hotin, cu mijloacele lui la pacea ce s-au făcut între turci și între leși și apoi cu solul cél leșăscŭ, cneadzul de Zbaraj, căruia i-au dat cale prin Țara Ungurească, gătit acéla sol de oprealâ la împărățiie. Deci, și la turci credință și la creștini laudă avea, că toate era cu înțelepciune legate.

Zac. 9. Radul-vodă domniia aicea în țară la noi, iară feciorul său Alexandru-vodă[1] în Țara Muntenească și la aceasta domniie au făcut și nunta la Tecuci fecioru-său cu fata lui Scărlet[2], vestit om între țarigrădéni, la care veselie era adunate doă țări, țara noastră și Țara Muntenească. Scaunele boierilor, din-a-diriapta domnilor boierii de Moldova, iară den-a-stînga boierii muntenéști ținea

[1] Alexandru Coconul, domnu Țării Romînești (1623—1626).
[2] Scarlatos, grec din Constantinopol, înaintașul Mavrocordaților.

dvorba și așea și căpeteniile de slujitori. Divanuri, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute, cu lucrători de îmbe părțile a țărîlor, la satŭ la Moviléni, în malul Sirétiului, dincoace. Unde și soli streini cu daruri era veniți de la unguri și de la cîțva domni den Țara Leșască. Și au trăgănatŭ acéia nuntă pănă a doa săptămînă cu mare petrecănii și bivșuguri.

Zac. 10. Pacea era întemeiată pre acéle vrémi den toate părțile, fără numai dodiia tătarîi Cantemiréștilor cu trecătorile sale în Țara Leșască, că să dezbătuse Cantemiréștii de suptŭ ascultarea hanelor și ședea cu ordele sale dencoace de Nistru, în cîmpii Cetății Albe și a Chilii, ce să dzice Bugeacul și-i dedesă împărățiia pașii lui Cantemir, de să scriia pașă. Și în toți ani loviia Țara Leșască, precum și atuncè, în dzilele Radului-vodă. Nu așea cu multŭ după pacea legată între Împărățiia Turcului și între Crăiia Leșască, au lovitŭ ordele lui pe la Sneatin[1], toată Pocutiia, fără véste și au făcut mare robiie și plean. Și după acéia pradă a leșilor, curundŭ au lovit și în Țara Muntenească, pănă în Buzău, de au făcut cîtăva pradă la munténi. Ce, au săritŭ fălciienii și covurluienii și tecucénii, cu porunca lui Radul-vodă, de au lovit pre tătari la întorsŭ și le-au loatŭ toată dobînda și robii. Și au făcut Radul-vodă și jalobă mare la împărățiie, den care să apropiiasă scîrbă de la împărățiie mare lui

1 Sniatin, oraș în Pocuția (azi în Republica Sovietică Socialistă Ucraineană).

Cantemir și n-au scăpatŭ mai pre urmă de dînsa, pentru aceste fapte.

Zac. 11. Curîndŭ după acéia au arsŭ curțile la Iași, céle domnești și s-au mutatŭ Radul-vodă la Hîrlău cu ședérea. Și așea îndrăgise locul la Hîrlău, cît în toate veri, la Hîrlău ședea cu toată curtea, că tocmise și curțile céle domnești și beserici cîteva făcute acolo în Hîrlău de dînsul.

Zac. 12. Omŭ boleac fiindŭ Radul-vodă și de mîni și de picioare, care boală podagra și hirarga să dzice, n-au trăgănatŭ multŭ viiața și acolea la Hîrlău s-au sfîrșit viața, în anul 7134 în dzile...[1]

Zac. 13. De mare primejdii s-au prilejit de au scutit țara atuncea moartea Radului-vodă, că să suisă tătarîi, cu singur galga-soltan den Crîmŭ și cu Cantemir-pașea de aicea, den Bugeagŭ, cu 40.000 de tătari, cu prada în Țara Leșască, pentru oprite cojoacele lor de leși, legate la Hotin. Și le-au ținut calea oștile leșăști cu Conețpolschii hatmanul leșăscŭ, de curundŭ ieșit den Edi Cula, den chisoare, din Țarigrad, iarăși cu nevoința lui Radul-vodă. Și așea de rău i-au bătut pre tătari, cît și soltanul și Cantemir cu fuga au hălăduit. Ce vrea să-și astupe rușinea, veri, neveri, să prade țara, dîndŭ vina Radului-vodă, cum să hie datŭ el știre leșilor, să să găteadză asupra lor. Ce, dac-au înțăles de moartea lui Radul-vodă și de domniia lui Barnovschii-vodă în locul Radului-vodă, n-au stricat în

---

[1] Radu Mihnea moare la 13 ianuarie 1626.

țară nimică, fără ce au fostŭ de hrana cailor, că era Cantemir fîrtatŭ lui Barnovschii hatmanul și satele lui, la boierie, niceodată nu fugiia den calea lor, cîndŭ trecea pe la Cernăuți ordele în Țara Leșască, ce petrecea Cantemirŭ la Toporăuți[1] cu dzilele în casele lui Barnovschii hatmanul.

Zac. 14. Oasele Radului-vodă cu cinste mare s-au pornitŭ de la Hîrlău în Țara Muntenească, la mănăstirea făcută de dînsul în București[2], cu Hrizea visternicul și cu Trufanda postélnicul și cu Costin postélnicul al doilè[3] pe acéle vrémi. Iară în scaunul țării domnŭ au stătut Barnovschii hatmanul[4].

Capulŭ alŭ doisprădzécè

Încep. 1. După moartea Radului-vodă celui Mare boierii și țara vădzîndŭ pre Barnovschii hatmanul, omŭ de țară și fără cuconi[5] și cunoscut împărăției cu slujbele ce făcusă la Hotin, la sultan Osman și știut și căpeteniilor tătărăști, ales lùi Cantemir, cu carile legasă priietenșug încă den mîrzeciia lui, la Toporăuți, la o trecătoare a lui în Țara Leșască, au ales cu glasurile tuturora pre Barnovschii hat-

---

1 Sat în nordul Bucovinei.

2 Mormîntul lui Radu Mihnea se află în București, la biserica Radu-vodă, care-i poartă numele.

3 Primii doi sînt boierii munteni, trimiși pentru aducerea corpului lui Radu-vodă în țara lor, al treilea era tatăl cronicarului Miron Costin, trimis la înmormîntare din partea Moldovei.

4 Miron Barnovschi, domnul Moldovei (1626—1629).

5 Boierii l-au ales domn pentru că nu avea copii și nu-și putea întemeia o dinastie.

manul de domniie și au mărsŭ o samă de boieri la împărăției, de i-au adus steag de domniie[1].

Zac. 2. Îndată ce au stătut Barnovschii-vodă la domniie, întîiŭ au stătut după grijea țării ce-i vinisă asupră de tătari și au trimis la galga-soltan daruri și la Cantemir-pașea și au întorsŭ vrăjmășiia tătarîlor, ce gătisă ei asupra țării și apoi au stătut și după aședzarea țării, care să stricasă foarte rău la Radul-vodă.

Zac. 3. Iară războiul atuncea a tătarîlor cu leșii au fostŭ așea: nețiindu-să leșii de cuvîntŭ ce-l legasă la Hotin, să dea Crîmului den anŭ în an 30.000 de cojoace, s-au sculat singur galga-soltanŭ, fratele hanului, și Cantemir-pașea cu 40.000 de tătari și au lovit Țara Leșască în trei părți. Pe o parte sîngur galga-sultan, pe altă parte Salmașà-mîrza, pe a triia parte Cantemir-pașea și au prădat pănă la Socal[2] și pănă mai sus de Liov. Ce, i-au lovitŭ leșii și întîiŭ pre singur galga-soltanŭ Conețpolschii hatmanul și cu Hmilețchii și au pieritŭ acolea mulțime de tătari și feciorul lui Cantemir și au cădzut la robiie și un frate a hanului, mai micŭ de galga-soltanŭ, robŭ la leși, carile apoi au ieșitŭ și cădzusă han la Crîmŭ, de îmbla cu Hmil în Țara Leșască[3]. Iară partea lui Salmașà-mîrza și a lui Cantemirŭ-pașea nu era de tot răsipite, că măcar

[1] Insignele domniei date la învestitura din partea turcilor.

[2] Oraș în Galiția.

[3] În timpul războiului de eliberare a Ucrainei de la 1648, despre care vezi mai jos, capitolul 17. Hmil este Bogdan Hmilnițki, hatmanul cazacilor.

că lovisă și pe Cantemir-pașea iară leșii cu Liubomirschii, iară de tot răsipă acestor orde a face n-au putut. Ce, strîngîndu-se iară ordele la Nistru, la carii scăpasă și galga-soltan, numai ce era să prade țara, dîndŭ vina Radului-vodă, că au datŭ știre leșilor de dînșii. Și să nu să hie prilejitŭ moartea Radului-vodă și nevoința lui Barnovschii-vodă, n-ar hi hălăduit țara atuncea de mare primejdiie.

Zac. 4. Ce, cum floarea și pomeții și toată verdeața pămîntului stau ovilite de brumă cădzută peste vréme și apoi, după lină căldura soarelui, vinŭ iară la hirea și la frîmsețele sale céle împiedecate de răceala brumei, așea și țara, după greutățile ce era la Radul-vodă (care vacurilor de miratŭ au rămas, cum au putut încăpea întru înțelepciunea acelui domnŭ acéia nemilă de țară), au venitŭ fără zăbavă țara la hirea sa și pănă la anul s-au împlutŭ de tot bivșugul și s-au împlut de oameni.

Zac. 5. Milele domnilor pot aședza țările, nemila și lăcomia fac răsipă țărălor. Făcusă Barnovschii-vodă mare volniciie curții[1] să dea numai la birŭ, o dată într-un an[2]. Și oricine den curteni de nevoie au răsăritŭ de la ocina sa, ori la satŭ boierescŭ, ori la sat domnescŭ, pre toți i-au adus la breslele sale și la locul său[3]. Și siliștilor, pe unde să pustiisă, au dat slobodzii, chemîndŭ oameni din

---

1 E vorba de curteni, care formau cete de oșteni privilegiați așezați la sate, oaste țărănească, depinzînd de domnie.

2 Adică vor plăti numai darea în bani, o dată pe an.

3 Acei curteni care nu au rămas la satele lor, au fost aduși înapoi.

Țara Leşască[1] şi aşea s-au împlutŭ țara, în puțină vréme, de oameni.

Zac. 6. La al doilea anŭ domniei sale, i-au venit porunca de la împărățiie să margă cu oştile țărîi la Daşeu, pentru întăritura Daşevului, că măcarŭ că legasă pacea aceasta la Hotin între turci şi între leşi, să nu îmble tătarîi la leşi stricîndŭ şi căzacii pre mare la turci, iară nu-i putea opri îmbe părțile pe acéste neamuri, nice pre tătari turcii, nice pre căzaci leşii. Ce, loviia totdeauna şi căzacii pre Marea Neagră locurile turcéşti şi mai multŭ Daşovul păţiia nevoie în toată vrémea de dînşii. Deci, au mărsŭ şi Barnovschii-vodă într-acela anŭ, toată vara, de au lucratŭ penpregiurul cetății, tocmindŭ zidiurile şi şanțurile şi cu munténii şi cu nişte paşi orînduiți de la împărățiie pe acéia treabă.

Zac. 7. După slujba ce au făcut Barnovschii-vodă împărăției la Daşău, domniia cu mare fericiie țărîi, stîndŭ tot după grijile țărîi şi după lucruri dumnedzăiereşti. Şi au fîrşitŭ mănăstirea mare în dricul oraşului Ieşilor întîi, ce să dzice Sfînta Mariia şi apoi mănăstirea anume Hangul[2], în munți, den pajişte şi Dragomirna[3] au fîrşit iară el, urdzită de Crimca mitropolitul, aproape de oraşul Sucevei, aşijderè şi Bîrnova, lîngă Iaşi, care apoi au fîrşit-oă Dabijè-vodă[4], fără beséreci în multe locuri şi

[1] Satele pustii au fost populate cu oamenii străini, aduşi cu scutire de dări temporare (slobozii).

[2] În munții Neamțului.

[3] Lîngă Suceava.

[4] Istrate Dabija, domnul Moldovei (1661—1665).

besérica lui Sfetii Ioanŭ, iară aicea în orașŭ, de îmmă-sa făcută. El au lăsat moșiia sa, Toporăuții, sat la Cernăuți și Șipotele, la Hîrlău, cu afurisănie a patru patriarși mănăstirii sale Sfintei Mariei den tîrgŭ den Ieși, întîi cu țara să nu hie la alte dări, făr numai la birŭ. Ce, binele pururea este gingaș și pentru păcatele oamenilor, nu în multă vréme stătătoriŭ. Pentru 40 de pungi ce-i cerea veziriul de la Barnovschii-vodă, ferindŭ țara de obicei, i-au venitŭ mazilie, neîmplîndŭ bine patru ani la domniie. Și mulți, cari-i era priietini, îl sfătuia să nu să puie împrotiva veziriului, să-i dea acei bani, să nu-i vie vreo primejdie. N-au vrutŭ nice într-un chip să priimască, pentru obiceiŭ să nu să facă asupra țării, urmîndŭ pe Pătru-vodă[1], carele au făcut Galata de Sus, care avîndŭ dodeiale totdeauna de la turci cu dările, au strînsŭ boierii și țara, și le-au dzis că nu mai poate să sature pîntecele turcilor fără fundŭ. Și luîndu-și dzua bună de la toți, au lăsatŭ domniia și s-au dus pen Țara Leșască la Veneția, unde-și s-au săvîrșit și viața sa, cu vécinică pomenire în țară. Să cunoaște că acești domni matce direpte au fostŭ aceștii țări, nu maștihă, cîndŭ, pentru obiceiŭ să nu să facă în dzilele lor cu greul țării, domniile ș-au lăsatŭ și asuprelele țării n-au priimit să hie de la dînșii.[2]

---

[1] Petru Șchiopul, domnul Moldovei, a abdicat în 1591.

[2] Miron Costin laudă deci pe domnii care s-au împotrivit pretențiilor turcilor, apărînd interesele țării.

Zac. 8. Așea au făcut și Barnovschii-vodă, măcară că cu foarte prostŭ sfat, căce după mazilii n-au mărsŭ la împărăție, ce-și cumpărasă un tîrgŭ în Țara Leșască, anume Ustiia, cu cîteva ocine, nu departe de Nistru, și după mazilie ce i-au venitŭ, au mărsŭ cucasa lui în Țara Leșască, la Ustiia. Iară domnŭ în locul lui au venit Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare.

Capulŭ alŭ treisprădzecè

Încep. 1. Aceste trei domnii, a lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă[1], și a lui Moysei-vodă, domniia întîiŭ[2], și a lui Alexandru-vodă Iliiașŭ[3], suptŭ un cap închidem, căci că toate acéste domnii și scurte, cîte giumătate de an unile, altele peste un an oarecare cu puțin, trăitoare au fostŭ și nice lucruri așea însămnate în anii lor prilejite nu s-au tîmplatŭ.

Zac. 2. Mai cu greu mi-au fostŭ, iubite cititoriule, a scrie de acéste domnii, decît de cele mai de multŭ trecute, că de aceste domnii, ce mai sus scriem, necăiuri, nice într-un létopisețŭ streinŭ, poménit nu să află, ori căce au fostŭ scurte, ori căci nemică așea ales nu s-au prilejitŭ în dzilele lor. Ce, cît am pututŭ a înțelege den boieri bătrîni den dzilele lor[4],

---

[1] Alexandru Coconul, domn al Moldovei (1629–1630).

[2] Moise Movilă (fiul lui Simion), domn al Moldovei, prima domnie (1630–1631).

[3] Alexandru Iliaș, domn al Moldovei, în a doua domnie (1631–1633).

[4] Neavînd cronici vechi, Miron Costin a făcut apel la amintirile boierilor bătrîni.

pre rîndul său mergîndŭ cursul anilor, îți însămnămŭ.

Zac. 3. Deci, după ieșitul lui Barnovschii-vodă în Țara Leșască, au venit domnŭ în țară Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare. În vestea tătîne-său, ce avea la împărățiie, i să dideasă domniia, ce, cu cît ceriul de la pămîntŭ, cu atîta de hirea tătîne-său departe, om și de trup și de hire slabŭ și boliacŭ. Care lucru înțelegîndŭ și împărățiia că nu este de domniia țărîi de margine ca aceasta, neîmplîndŭ bine giumătate de anŭ, i-au venit maziliia.

Zac. 4. Să ispitisă Barnovschii-vodă oarece la margine cu trimisul lui Necoriță hatmanul la Toporăuți, în dzilele ceștii domnii a lui Alexandru-vodă, ce i-au ieșit cu oști Vasilie Lupul vornicul și Grama stolnicul și l-au împensŭ pre Nicoriță de la marginile țărîi.

Zac. 5. După maziliia lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, au venit cu domniia Moysei Moghila-vodă, feciorul lui Simion-vodă, om blîndŭ, un mielŭ la hire, nelacom, nemăruia rău. Multe case de gios, lipsite, au scos în fruntea lăcuitorilor țărîi, ales pre Ciogoléști.[1] Pace din toate părțile, numai de datornicii turci mare strînsori și sile și așea să împlusă țara și de oameni răi, cît, a vedére cu bulucuri îmbla, de prăda și jecuiia oamenii și pre lîngă orașŭ.[2]

---

1 Adică oameni de mai jos, mici boiernași, răzeși, au ajuns boieri mari.

2 E vorba, evident, de răscoale țărănești.

Zac. 6. Iară cum toate domniile nu sintŭ fără nepriietini și mai ales domnii mai mulți nepriietini au, cum copacii cei mai înalți mai multe vivoară și mai mare vînturi sprejenescŭ, așea și Moysei-vodă, avîndŭ nepriietini la împărăţiie, îi scornisă cum va să fugă în Ţara Leșască pre urma lui Barnovschii-vodă. Care lucru înțelegîndŭ împărățiia, în taină au trimis poruncă la Cantemir-pașea, să margă să-l pornească den scaun spre împărăţiie, să vie, iară ari vrea spre altă parte, să-l prindză și să-l trimață la Poartă.

Zac. 7. Și așea, neștiindŭ nemică Moysei-vodă, stătu Cantemir-pașea la Ţuţora, sprinten cu o samă de oșténi ai săi și au trimis lui Moysei-vodă pren ceauș cărți de maziliie. Deci numai ce i-au căutatŭ a purcede spre Ţarigrad și în locul lui s-au datŭ domniia lui Alexandru-vodă Iliiaș, a doa domniie.

Zac. 8. Cum au venit știre de domniia lui Alexandru-vodă la boieri, mare mîhniciune și voie rea în toată curtea, mai ales în boieri, știindŭ cu toții hirea acélui domnŭ. Ce, au făcut sfat cu toții și îndată au purces fruntea toată de boieri la Ţarigrad, cu jaloba la împărăţiie pentru greul ce petrecea ţara de domnii neștiutori rîndul ei. Lupul Vasilie vornicul, ce au cădzutŭ apoi domnŭ, Cehan vornicul, Savin hatmanul, Costin postelnicu[1], Uréche spătariul[2], Buhuș visternicul, Furtuna comisul,

[1] Tatăl lui Miron Costin.
[2] Grigore Ureche, autorul *Letopisețului Ţării Moldovei.*

Başotă logofătul şi alţi boieri cu numărul până la 50 de capete numai de boieri, fără alte capete de ţară şi au purces cu toţii la Ţarigrad. Ghenghea logofătul şi cu Enachie postelnicul rămăsesă caimacami la scaun.

Zac. 9. Nepurcesŭ den Ţarigrad au apucatŭ boierii pre Alexandru-vodă cu domniia, că oblicise el de boieri că vinŭ cu pîră, cum nice într-un chip nu-l priimeşte ţara. Şi au trimis înaintè boierilor Alexandru-vodă pre Batiştè Veveli şi cu ceauşi, Batiştè să le grăiască cu bine şi ceauşii să tragă pre boieri ca să să sparie. Carii fără ştirea veziriului fiindŭ şi vădzindŭ atîtea capete, nu s-au cutedzatŭ ceauşii a le face silă şi încă pe Batiştè l-au suduit foarte tare, ales Cehan vornicul.

Zac. 10. Iară la curţile împăraţilor multe răutăţi pot să să facă peste ştirea celor mai mari. Aşea s-au prilejit şi boierilor celora ce mersesă, tuturora. Până agiungè ei la veziriul, au venit într-o noapte, poate hi cu voia chihaiei veziriului, carii multe pot fără ştire, şi au legatŭ pre cîţva boieri, cîţi au fostŭ mai capete şi i-au ţinut pen ieşitori închişi, peste ştirea veziriului. Ce, le-au căutatŭ boierilor numai a face tocmală cu Alexandru-vodă şi legături.[1] Să mai ispitisă boierii, după ce au ieşit din opreală, să margă la veziriul şi era gata lucrul acéla. Ce, s-au prilejit perirea veziriului, pe uliţe mărgîndŭ de la curţile împărăteşti la săraiul său, de iniceri,

1 Aşadar, boierii fac un fel de contract cu domnul, în ce condiţii îl vor primi să domnească.

l-au ucis cu pietri inicerii. Deci, numai ce au căutatŭ boierilor a priimi pre Alexandru-vodă și au mărsŭ la patrierșie și au făcut giurămînturi boierii lui Alexandru-vodă și el boierilor iarăși. Și așea au purces din Țarigrad spre țară.

Zac. 11. Dacă s-au aședzat Alexandru-vodă la scaun (lupul părul schimbă, iară nu hirea), tot pre acéia cale, ca și la domniia dentîiŭ au purces lucrurile. Ce, cîrpiia boierii cum putea trebile țării, iară domniia mai multŭ își petrecea cu Batiștè Veveli.

Zac. 12. În Țara Muntenească pre atuncea să rădicasă muntenii pre domnul lor, Lion-vodă[1] pentru mare desfrînăciuni și nespuse ce era într-acela domnŭ. Și dentre toate căpeteniile Țării Munteněști era Matei-aga[2] și de atunceși au cădzut domnŭ fericit Țării Muntenești. Supt vrémea acelor amestecături scosesă Alexandru-vodă de la împărățiie domniia fecioru-său, Radului-vodă, a Țării Muntenéști și tot în anul dintîiŭ domnii sale. După ce au venit steagul de la împărățiie fecioru-său de domniie, l-au pornitŭ și cu cîtăva gloată de aicea den țară. Ce, le-au ieșit Mătei-vodă domnul muntenescŭ înainte și de-abiia au scăpat și singur Radul-vodă cu sprejeneală unora ce s-au ales pe lîngă dînsul den moldoveni.[3]

---

[1] Leon Tomșa, domnul Țării Romînești (1629–1632), era grecizat și înconjurat de greci, de aceea boierii pămînteni s-au răsculat împotriva lui.

[2] Matei-aga din Brîncoveni, ca domn Matei Basarab (1632–1654).

[3] Radu Iliaș este învins de Matei Basarab lîngă București, în lupta de la Plumbuita (1632).

Zac. 13. Nici într-un chip nu putea să amistuíască Alexandru-vodă fapta boierilor, ce făcusă cu venirea împrotiva lui la Țarigrad și nice boierilor nici într-un chip lucrurile ce era foarte proaste la toate trebile a lui Alexandru-vodă nu le plăcea. Și dentr-acestea adăogîndu-să necredința și prepusul den dzi în dzi, aședzasă gîndul său Alexandru-vodă numai să omoară pre o samă de boieri, ales pre Vasilie Lupul vornicul și pre Cehan vornicul și pre Savin hatmanul, pre Buhuș visternicul, pre Uréche spătarul. Costin postelnicul era mazil la țară, ce, ori să-l tragă în partea sa Alexandru-vodă, ori altŭ gîndŭ avîndŭ, îl chemasă la curte și-i da hătmăniia. Ce, vădzindŭ Costin lucrurile amu îngroșate între domniie și între sfatŭ, gînduri spurcate și réle, ș-au luat dzua bună pre cîteva dzile și au ședzut la țară.

Zac. 14. Iară celoralalți boieri toate gîndurile a lui Alexandru-vodă au descoperitŭ Costantin Aseni, om de casa lui Alexandru-vodă, cum în dzua de Paști era să-i omoară, cu sfatul lui Batiștè. Deci și boierii îmbla toți cu paza vieții.

Zac. 15. Și vădzîndŭ de adevărat urdzită perirea sa de Alexandru-vodă, ca céla ce să îneacă să apucă de sabie cu mîna goală, s-au vorovitŭ cu toții și au datŭ știre țării, care hierbîndŭ în greutăți și în netocmele, pre lesne s-au pornitŭ și nu numai curtea, ce și țăranimea.[1] Și atîta mulțime s-au

[1] Prin urmare răscoala boierilor s-a îmbinat cu o răscoală țărănească.

strînsŭ den toate părțile, cît nu încăpea în tîrgŭ, ce împlusă locul pe supt Miroslava[1], petutinderea, străgîndŭ pen toate ulițele pre greci.

Zac. 16. Vasilie Lupul vornicul era cap tuturor lucrurilor acestora. Dacă au năbușit țara, au mărsŭ de au spus domniei aieve, cum s-au rădicat țara și strigă pre greci. Au răspunsŭ Alexandru-vodă: „Dacă să rădică pre greci, pre mine să rădică". Și vădzîndŭ atîta mulțime, nu s-au apucatŭ de nemică, numai de grijea să hălăduiască cu casa sa de gloate.

Zac. 17. Au mărsŭ boierii cu toții la curte și la purcesul domnii, să nu hie pus cu toții să oprească desfrînată prostimea, pozna mare și de-abiia prilejită în vro țară s-ar hi tîmplatŭ. Ce, tot pe lîngă domniie au mărsŭ boierii, oprindŭ și domolindŭ țărănimea. Iară mai nu era în puterea boierilor a-i opri, pornită grosimea. Ce și pre Vasilie vornicul, anume că ieste și el den greci, au zvîrlit unul cu un os și l-au lovit în cap, den care lovitură au fostŭ Vasilie vornicul multă vreme rănitŭ.

Zac. 18. O! nestătătoare și niceodată încredințate lucrurile a lumii, cum vîrsteadză toate și turbură și face lucruri împrotivă! Cîndŭ cu cale să fie frică celorŭ mai mici de cei mai mari, iară cursul lumii aduce de este de multe ori celui mai mare de cei mici grije.[2]

---

[1] Pe un deal lîngă Iași.

[2] Pentru Miron Costin, boier mare, este o regulă de nestrămutat ca cei mici (țăranii, supușii) să se teamă de cei mari, boierii.

Zac. 19. Fericiți sîntŭ împărații, craii, domnii, carii domnescŭ așea, să nu le hie de cei mai mici niciodată siială.

Zac. 20. Un craiŭ de Englitera, de cîte ori să îmbrăca dimenețile, de atîtea ori dzicea singur șie: „Adu-ți aminte că a multe gloate de oameni ești stăpînŭ". Domnii cei buni și dirépți fără grije și desfătați stăpînescŭ, iară cei răi tot cu siială.

Zac. 21. Dacă au agiunsŭ în șesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi[1] locul era tot plin de oameni, nu să vedea șesul deșertŭ necăiuri. Striga: „Dă-ne, doamne, pre greci". Unii hăicăia, alții suduia și jecuiia. Și acolo au strigatŭ pre Batiște, să le dea, carele era tot aproape de Alexandru-vodă, văzdîndŭ strigarea pre sine. Ce, nu sta domniia de grijea lui, ce de grijea sa și numai ce i-au dzis să să depărtédză de la dînsul. Și așea l-au apucat și l-au dat pre mîna țăranilor. Nespusă vrăjmășiia a prostimei! Și așea, fără de nice o milă, de viu, cu topoară l-au făcut fărîme. Și pănă într-atîta s-au amestecat unii, anume Bosie Lăpușneanul, cît nici ermulucul den spinarea lui Alexandru-vodă, că bura a ploaie, atuncè n-au hălăduitŭ.

Zac. 22. De grijea țărănimei ce era pen tot locul, să nu între Alexandru-vodă îndată la pădure și boierii încă așea socotisă, să să mai depărtédză de gloate, la loc deșchis, fără pădure, l-au pornitŭ pe drumul braniștei, pe dencoace de Bahluiŭ, por-

---

1 Mănăstire lîngă Iași, întemeiată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de hatmanul Isac Balica.

nindŭ și săimeni cu sinețele gata pe lîngă dînsul. Apoi, dacă s-au întorsŭ boierii, au stătut la grije, să nu ia Alexandru-vodă calea den braniște spre Cantemir-pașea la Bugeagŭ. Ce, îndată au ales o samă de boieri, cu Buhuș visternicul și l-au trimis la braniște, după Alexandru-vodă, să-i îndiréptedză calea pe la Huși, pre Bîrlad în gios.

Zac. 23. Era mai mare spaimă decît dentîiŭ, dacă vădzu Alexandru-vodă gloate iară după sine și la braniște și-l lăsasă și siimenii toți și copiei den casă. Și dacă s-au apropiiatŭ boierii, le-au dzis Alexandru-vodă cu lacrămi: „Mă rog pentru fiiul mieu, Radul-vodă, să-l lăsați viu!" Au dzis Buhuș visternicul să n-aibă nice o grije, nice să să gîndească măriia-sa c-au vinitŭ cu vreun rău, numai poftește țara pre măriia-sa să margă pre Bîrladŭ spre Gălați, să nu aducă vreun rău asupra țărîi cu tătari și i-au giurat să n-aibă nici o grije. Și așea au priimit și Alexandru-vodă, pe unde va hi voia țărîi, pe acolo să margă. Și au purcesŭ spre drumul Bîrladului și au aședzat boierii iară pre siimeni pe lîngă dînsul și copii cei den casă, carii îl părăsisă dîndu-i și den boieri petrecători pănă în Gălați.

Zac. 24. La Tecuci au ieșit și Costin postelnicul înainte, de la Putna, și l-au petrecut cu cinste și cu conace, pănă la Gălați, plecîndu-l să vie la împăcăciune cu boierii și să-și hie iară în scaun, luîndŭ Costin postelnicul asupra sa acéia grije. Ce, n-au vrut să priimască nice într-un chip. Deci, au trecut Dunărea la Gălați, spre împărățiie.

Încep. 1. Și așea mîntuiți boierii și țara de domniia lui Alexandru-vodă Iliiaș, au stătut cu toții după alesul domnului nou. Striga cu toții să fie Lupul vornicul, însă îi da și legături, ce va lua den țară, ce s-ari lega pentru dări, atuncea la acel ales, mai multŭ să nu ia din țară. Ce, acéle legături vădzîndŭ Lupul vornicul, ori că vedea pre cîțva den capete că trag spre Barnovschii-vodă, n-au priimitŭ într-aceia dată domniia, ce au stătutŭ și el la sfatul acela, să să trimață în Țara Leșască la Barnovschii-vodă[1] să vie iară la scaunul țărîi.

Zac. 2. Ce nu era să treacă pre Barnovschii-vodă și fîrșitulŭ dzilelor trage cu de-a sila pre om. Cît au sosit boierii la Ustiia, unde ședea în Țara Leșască, cu veste că țara iară-l poftește să vie la domniie, cu mare bucuriie au priimitŭ aceia veste. Neștiutor gîndul omenescŭ, singur de sine la ce merge și la ce tîmplări apoi sosește. Îndată știre au dat și craiului și domnilor în Țara Leșască, poftindŭ voie să margă la scaunul țărîi cei de moșie. Și îndată s-au gătit den Ustiè și au purcesŭ spre țară și la margine amu îl aștepta boierii și slujitorii cu mare bucurie.

Zac. 3. Mainte de purcesul lui Barnovschii-vodă den Ustiia, un leah megiiaș de a lui, totdeauna îl sfătuiia să nu margă, să nu-și dea viața fără grije pe viață cu grije și cu cumpănă, arătîndu-i luni-

[1] Miron Barnovschi, în a doua domnie, nerecunoscut de turci, a domnit numai cîteva luni (1633).

coasă lucrurile domniei de Moldova supt împărăție păgînă. Și ce i-ari lipsi, fiindŭ ca și un domnŭ în țara lor, fără grije, cu tîrguri, cu sate? Iar Barnovschii-vodă să hie răspunsŭ leahului la acéle cuvente a lui: „Dulce este domnia de Muldova!" Iară leahul cătră dînsul: „Iară și obedzăle turcești încă sintŭ grele!" Și apoi așea au ieșitŭ cuventele leahului, cum au dzis.

Zac. 4. Cum au sosit Barnovschii-vodă în Iași den Țara Leșască cu bucuriia tuturora, au stătut după gătire de calea Țarigradului, că nu era altŭ mijloc, numai să margă la împărăție, să ia de acolè domniia după sărutatul poalei împărătești. Svătuia mulți în multe chipuri și s-au cercatŭ și la Abăzapașea, care era pașă la Silistriia pe atuncea, ce nu era altŭ mijloc, numai de mărsŭ la împărățiie. Și atuncea s-au prilejitŭ de chiemasă împărățiia și pre Mătei-vodă[1] den Țara Muntenească la sărutatul poalei împărăției și după cîteva fapte și a lui Matei-vodă împrotiva împărăției, cu scosul lui Lion-vodă și apoi a lui Radului-vodă, feciorul lui Alexandru-vodă. Iară tot era mai iușoare lucrurile lui Matei-vodă, că n-au ieșitŭ într-altă țară, cum ieșisă Barnovschii-vodă, suptŭ ascultarea altui stăpîn, craiului leșescŭ.

Zac. 5. Deci să aducă turcii mai pre lesne pre Barnovschii-vodă la mîna sa, pre Matei-vodă l-au pornitŭ fără zăbavă cu steag de domniie în Țara

---

[1] Matei-vodă face o călătorie a Constantinopol și este recunoscut de turci ca domn al Țării Romînești.

Muntenească, iară Barnovschii-vodă n-au pututŭ hălădui de perire, precum vei afla la rîndul său.

Zac. 6. Purcesésă cu Barnovschii-vodă mulţime de boieri şi fruntea curţii, preoţi, călugări, cu un gîndŭ şi glasuri cu toţii, să să roage împărăţiei să li se dea domnŭ Barnovschii-vodă, între carii era şi Lupul vornicul. Ce, vădzîndŭ că mulţi sfătuia pre Barnovschii-vodă să omoară pre Lupul, ştiindŭ amestecăturile lui şi mergîndŭ Barnovschii-vodă pe la Matei-vodă, pen Bucureşti, au stătutŭ Lupul Vasilie vornicul, vădzindŭ că-i a merge pe la Matei-vodă, carele ştiia den Ţarigrad toate îmbletele lui, au nevoitŭ cu toate mijloacele să să întoarcă înapoiŭ în ţară, dzicîndŭ cătră Barnovschii-vodă că l-or gîlcevi grecii pentru scosul lui Alexandru-vodă şi pentru morţii ce să făcuse în greci la scosul lui Alexandru-vodă. Deci, ca un creştin Barnovschii-vodă ce era la hire, l-au slobodzitŭ. Iară dacă s-au adunat cu Matei-vodă şi au oblicit Matei-vodă că s-au întorsŭ Lupul vornicul, îndată au răpedzit după dînsul, să-l întoarcă. Ce, să păzisă bine Lupul Vasilie vornicul cu mărsul şi nu l-au apucat în cale. Nice era în puterea lui Barnovschii-vodă să trimaţă aice în ţară, să-i facă vreunŭ rău Lupului vornicului, nefiindŭ încă cu domniia dată şi stîndŭ după grijea lucrurilor sale.

Zac. 7. De la Matei-vodă au mărsŭ Barnovschii-vodă pe la Abăza-paşea, pen Silistria. Cît au putut Matei-vodă, au luptatŭ pentru dînsul şi la Abăza-paşea, şi la Poartă şi să arăta Abăza-paşea foarte

blîndŭ și cu cuvente mîngăioasă. Ce turcii cu săgeți de bumbacŭ ucig pre oameni și lor pot să slujască acéle cuvente a sfintei Scripturi: „Оумѧкнѧше словеса их пачє єлєа и та сѫ стрѣлы“ <„Muiatu-s-au cuventele lor mai mult decît untŭ-de-lemn și acele sînt săgeți“>.

Zac. 8. Dacă au sosit la Țarigrad, vădzindŭ veziriul atîtè gloate de țară cu Barnovschii-vodă, i-au învățatŭ să nu strige pentru Barnovschii-vodă, ce să tacă, să să lasă pre mila împărăției, că i-or face perire. Ce, gîndindu-să boierii că este agiunsŭ veziriul de la cineva cu daruri, totdeauna striga și da răvașe la veziriul, cum nu priimăscŭ pre altul și să punea cu gloatele la locuri ca acéle, să să vadză și de singur împăratul. Și acéia apoi au mîncatŭ capul lui Barnovschii-vodă, că pîră de la nepriietini nu lipsiia, mai ales de la Lupul Vasilie vornicul, pe la priietinii lui den țară, cu cărți, cum, de l-or slobodzi viu pre Barnovschii-vodă, Țara Moldovei va hi cu leșii totuna și este ca o iscoadă a leșilor. O, îndrăcite a voitoriului de rău veninuri, ce nu scornéște limba amară a nepriietinului!

Zac. 9. Acélea adoogîndu-se la împărățiie asupra lui Barnovschii-vodă, după fapta ce i să prilejisă, de ieșisă den țară, den domniia dentîi în Țara Leșască și Abăza-pașea încă-i era pîrîș și mai ales dzilele lui cele fîrșite, loviră supt acéia vréme căzacii pre Marea Neagră, numai ce s-au ales cu sfatulŭ împărăției să piiaie Barnovschii-vodă.

Zac. 10. Stătusă voia împărăției, pe toți cîți venisă cu dînsul, ori să-i puie supt sabie, ori să-i dea pe la cătărgi[1]. Ce cine era muftiul, capul légii turcéști, n-au pozvolitŭ, ce au dzis: „Ce-i vinovată gloata? Capul să să piiardză, să vor potoli gloatele."

Zac. 11. Au priceputŭ Barnovschii-vodă cu cîteva dzile perirea sa și amu din chisoare (că-l închisesă cu cîteva dzile mainte veziriul cu porunca împărăției), scrisesă o carte aicea în țară la îmma-sa, care carte pre cuventele lui s-au cunoscutŭ că era asupra morții acéia scrisoare. Și așea, într-o dzi l-au luatŭ de la împărăție și, la vederea divanului, prăvindŭ și singur împăratul pe fereastră perirea lui, i-au tăiat capul. Iară boierii, o samă den capete, era închiși și aștepta și ei din ceas în ceas perirea, iară céialalți boieri mai de gios și gloatele, ce era toți spăimați de grijea morții, pen toate unghiurile ascunși, au petrecut cîteva dzile cu mare grije.

Zac. 12. Nu putem să trécem cu pomenirea niște tîmplări ce s-au prilejitŭ în Țarigrad, după perirea cestui domnŭ, care, nu numai în țară aicea, ce plin este Țarigradul pănă astădzi. De un cal a lui Barnovschii-vodă, ducîndu-l la grajdiuri împărătești, după perirea lui, în céieș dzi s-au trîntitŭ calul gios și au muritŭ în locŭ. Și a doa dzi noaptea au arsŭ și Țarigradul pănă <cîteva> mii de case. Acéstea că s-au tîmplatŭ, ori că s-au tîmplatŭ

---

[1] Corăbii mînate cu vîsle de către cei condamnați și de robi.

atuncea ce se poate prileji și altă dată, ori s-au mai prilejit, ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat, că era Barnovschii om dumnădzăierescŭ și mare rugătoriŭ spre Dumnedzău. De care mărturisiia Toma vornicul[1], fiindŭ postelnic al doilea la dînsul, că în multe nopți l-au zăritŭ pe la miiadzănoapte îngenunchiatŭ înaintea icoanei la rugă, cu mare osîrdiie.

Zac. 13. Era la hirea sa Barnovschii-vodă foarte trufaș și la portul hainelor mîndru, iară la inimă foarte direptŭ și nelacom și blîndŭ. Mănăstiri și beserici cîte au făcutŭ, așea în scurtă vréme, nice unŭ domnŭ n-au făcutŭ. Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vrémi, în 40 de ai unii, alții în 20 de ani, iară elŭ în trei ani. Mănăstirea în oraș aicea[2], ce să dzice Svinta Mariia, și Hangul la munte, și Dragormirna lîngă Suceavă au fîrșit și au urdzit și Bîrnova pre numele său, supt dealul <Pietrăria> lîngă Iași și au istovitŭ și besérica acea mare în Liov[3] în tîrgŭ, unde este și chipul lui scris. Cu toate bunătăți era spre țară, iară de sine, cu purtatul trébilor împărăției, pre mărturia a mulți boieri bătrîni, foarte slabŭ. Să pomenéște den dzilele lui și o iarnă ce cădzuse în luna lui martŭ, care iarnă dzic iarna lui Barnovschii-vodă, pănă astădzi. Fost-au perirea lui în anul 7141 <1633>, iuni 16 dzile.

---

[1] Toma Cantacuzino.

[2] Adică în Iași.

[3] Biserica cea mare a ucrainenilor din Liov a fost ridicată cu sprijinul domnilor Moldovei, de aceea s-a numit *Voloskaia Țerkiev* (Biserica Moldovenească).

Zac. 14. Trupul după perire au stătutŭ înaintea curții împărătéști pănă îndesară. Apoi, au învățat veziriul să sloboadză un boierin, care va hi fostŭ chihaia lui, care slujbă să prinde la turci, cum este postelniciia cea mare la noi în țară. Deci, au slobodzit pre Costin postelnicul, care era postelnic mare la Barnovschii-vodă. Au mărsŭ și au luat oasele dinaintea curții și le-au dus la patrierșie[1] și acolea pre scurtŭ, pre cît au lăsat vrémea de atuncea, l-au astrucat în patrierșie, în céiași noapte. Și de acolo apoi Vasilie-vodă spunŭ să hie adus oasele aicea în țară.

Zac. 15. La slobodzitul lui Costin postelnicul din chisoare, au întrebatŭ ceaușii, cu pază l-or slobodzi, au fără pază? Au dzis chihaia veziriului: „Unde să fugă, săracul?“ Ce, de atuncea ceialalți boieri, ce mai era închiși și cei ascunși au apucatŭ mai la sufletŭ cu nădejde de viață, dacă au vădzut pre Costin că l-au lăsatŭ fără pază, să astruce oasele. Apoi, a doa dzi, dacă au vădzutŭ chihaia veziriului pre Costin postelnicul că au venitŭ dez-dimeneață iară înaintea lui, au dzis: „Săracul, el au venit ca o oaie singur iară la închisoare. Pasă la céielalți, vei ieși și tu și ei în puțină vréme.“ Închiși den boieri era Ghenghea logofătul, Bașotă hatmanul, Cehan vornicul, Roșca visternicul, Costin postelnicul.

Zac. 16. A treia dzi după astrucarea lui Barnovschii-vodă într-o noapte trecuse împăratul pre

1 Patriarhia de Constantinopol (a Bisericii ortodoxe).

acéle vremi soltan Murat[1], în céia parte, la Scuder[2], peste Bohazŭ[3], la primblare și au întrebat pre veziriul: „Aședzat-au domnŭ la Muldova, în locul ghiaurului ce au perit?“ Au răspunsŭ viziriul că nu s-au pus încă domnŭ, ce pre cine ar hi voia împărăției să să puie, să nu stea acéia țară fără domnŭ. I-au răspunsŭ împăratul: „Chiamă pre ghiaurii, ce-s boieri acei țări și pre cine ori vrea ei să-și aleagă domnŭ, să le hie datŭ“. Deci, îndată, tot într-aceiaș noapte, au trimis veziriul cu caicul la boieri, unde era închiși și au luat iară pre Costin postelnicul, înspăimatŭ că-l ducŭ noaptea să-l înece, ori să-l muncească pentru avuțiia lui Barnovschii-vodă. Dacă l-au dus înaintea viziriului, i-au dzis: „Iată că împăratulŭ vă iartă capetele și sîmteți de acmu slobodzi și să mergeți să vă alégeți domnŭ, pre cine veți pofti“.

Zac. 17. Întorsŭ Costin postelnicul den spaimă cu bucurie de la viziriul la céialalți boieri ce era închiși, le-au spus vestea. Și au slobodzit și pre céielalți boieri, de ș-au mărsŭ cu toții la un locŭ și îndată au stătut la sfatŭ cu toții și au ales pre Moysei-vodă[4] în locul lui Barnovschii-vodă, cu a doa domniie.

Capul alŭ cinsprădzécè

Încep. 1. Au mărsŭ a doa dzi toți boierii și gloatele la gazda lui Moyseiŭ-vodă și de acolo la curțile

1 Murad al IV-lea (1622—1640).
2 Scutari, în fața Constantinopolului, pe coasta Asiei.
3 Bosfor.
4 Moise Movilă, în a doua domnie în Moldova (1633—1634).

teaua adus din loc la la

viziriului, de au luatŭ căftanŭ de domniie și fără zăbavă au purces spre țară, iară cu căteva dătorii, făcute de cheltuiele ce s-au făcut den asupreala turcilorŭ.

Zac. 2. Nu ieșiia suspinul dentre toți pentru moartea lui Barnovschii-vodă, ce toți jăluia pre Lupul vornicul, căruia toate pîrăle să oblicise. Deci, încă den cale au ales Moysei-vodă pre Cehan vornicul, și pre Roșca visternicul, și pre Banul, să vie înainte, să prindze pre Lupul vornicul. Ce, precum era paza cestora ce mergea să-lŭ prindze, cu multŭ mai mare pază avea Lupul și mai meșter, și mai cu pază. Avîndŭ știre de toate, cîte i să gătisă, au fugitŭ den Iași și în cîteva dzile au fostŭ tupilat aicea în țară pen păduri. Apoi pen Țara Muntenească au trecut în chipul negutitorescŭ la Țarigrad. Iară casei lui și îmmei sale și surorı ce au avut, dacă au venitŭ Moyseiŭ-vodă în scaun, nice o asupreală n-au făcut, ce încă socotință avea giupîneasa lui și cuconii de Moysăi-vodă, pre care lucru să poate cunoaște hirea creștină a lui Moysei-vodă, măcar că știia că îndată ce au mărsŭ Lupul vornicul în Țarigrad, îmbla după domniie.

Zac. 3. În cale fiindŭ Moysei-vodă, iară lui Abăza-pașea amu venisă porunca de la împărățiie să să găteadză asupra leșilor, carii așea supusesă pre moscali, cît craiul leșăscŭ Vladislav nu maı ieșiia den Țărîle Moscului cu oști. Și amu pierduse toată puterea a stare împrotiva leșilor moscalii

și pănă în stolița[1] Moscului ținea cetățile leșii și mulți din capetele Moscului priimiè să fie craiul leșăscŭ și la dînșii împăratŭ.

Zac. 4. Deci trimisésă moscalii sol la turci, giuruindu-le Cazanul și Azderhanul[2], doă țări tătărăști care ținŭ și acum supt mîna sa moscalii, numai să le dea agiutoriŭ împrotiva leșilor. Și le-au dat agiutoriŭ atunceși, orînduindŭ pre Abăza-pașea cu toate oștile turcești, cîte sintŭ de la Buda pănă la Nistru și țărîle amîndoaă, Țara Muntenească și țara noastră și pre tătari. Și au lovit întîiŭ ordele lui Cantemir cu trecătoarea Nistrului la Hrinciuc, mai gios de Hotin, Țara Leșască și robise Podoliia și cu cîtva plean întorcîndu-să, i-au gonitŭ Conețpolschii hatmanul, carele era lăsat aicea la margine de crai, pentru paza despre acéste părți. Și i-au agiunsŭ pre tătari aicea în țară, pe Prutŭ, în preajma Cornul lui Sasŭ și i-au lovit, de au scos toți robii, cîți luasă și au perit cîțva den tătari.

Zac. 5. În luna lui avgust, v leato 7141 <1633>, au sositŭ Moysei-vodă în scaun și bine încă neaședzatŭ, au întrat și Abăza-pașea cu oști în țară, la octovrie 7, v leato 7142 <1633> (și dentr-acesta anŭ sintŭ începute și dzilele vieții mele), cu care depreună și Moysăi-vodă cu oștile țării au purces spre Țara Leșască și au pus tabăra Abăza-pașea

---

[1] Capitala statului Moscova, adică orașul cu același nume.

[2] Orașele Cazan și Astrahan. Era imposibil ca aceste orașe de pe Volga să fi fost oferite turcilor, care n-aveau cum să ajungă acolo cu granițele lor.

pre Nistru, unde cade apa Smotriciului, care apă vine pre la Camenită, în Nistru.

Zac. 6. Putérea toată a leşilor era cu craiul asupra Moscului, ce, cît au pututŭ a strînge Conețpolschii hatmanul oaste şi leşască, şi căzăcească, ca pre 12.000 de oameni, au pus tabăra sa şi el supt Camenița, despre capiştea armenească. Iară Abăza-paşea, lăsindŭ tabăra pe Nistru dincoace, precum s-au pomenitŭ, singur cu toate oştile de războiŭ, au trecut Nistrul şi au mersŭ direptŭ asupra taberii leşeşti, avîndŭ cu sine de toate oşti, cu tătari, cu îmbe țările, Țara Muntenească, cu domnul lor, Matei-vodă şi țara noastră, ca 30.000 de oameni de războiŭ.

Zac. 7. Leşii grijise şanțurile bine cu puşci şi cu pedestrime şi au ieşit şi ei cu călărimea denafară de şanțuri. Au dat năvală turcii cu mijlocul oştii foarte tare şi aripa den-a-direapta a tătarilor, pănă s-au amestecat cu călărimea leşilor. Iară aripa den-a-stînga, a domnilor, ori nedeprinse hirea țărîlor acestora la foc[1], ori nu-i trăgea inima pre munténi şi pre ai noştri să margă creştin asupra creştinului, au stătut mai slabŭ. Iară şi turcii cu tătarîi n-au zăbăvitŭ multŭ, apropiați de şanțurile leşilor, pentru focul care da foarte desŭ, cu moarte în turci şi în tătari, ce s-au datŭ şi ei înapoi. Şi s-au mutatŭ Abaza-paşea cu toată oastea despre o vale, care este aproape de Camenită, anume

---

1 Adică, după părerea cronicarului, romînii sînt obişnuiți mai ales cu luptele cu arme albe (săbii, sulițe) şi nu cu armele de foc.

Mucşa şi iară au tocmitŭ oastea. Şi amu cu sabiile zmultė asupra moldovenilor şi a munténilor turcii, să margă de frica lor la năvală. Şi au dat Abaza-paşea al doilea rîndŭ cu toate oştile năvală asupra leşilor şi înfrînsésă o roată de leşi, ce le-au ieşitŭ alte roate în sprejăneală şi n-au făcutŭ nemică, nice cu a doa năvală, să poată răzbi tabăra leşască.

Zac. 8. Stătut-au războiul peste vremé de chindie şi se mira domnii, cu ce mijloc ari spăriia pre Abaza-paşea de la Camenită, că să ia tabăra leşască, pusă la un locŭ ca acéla şi supt o cetate ca acéia, nu era putinţă. Ce, au făcut veste pen nişte călăraşi, cum au datŭ călăraşii de nişte oşti căzăceşti cu tabăra legată despre Nădăboru[1], vinitoare într-agiutoriŭ leşilor. Şi den cuvîntŭ în cuvîntŭ, au sositŭ pănă la Abăza-paşea vestea acéia, care vrîndŭ să ştie Abăza-paşea de adevăratŭ şi întrebîndŭ pe Moysăi-vodă, au adus călăraşii înaintea lui, învăţaţi să adeverească lucrul, cum aşea este şi cum au vădzutŭ cu ochii lor peste pădurea Nădăborului oastea. Au stătut în gînduri îndată Abaza-paşa, de purces spre tabăra sa, spre Nistru, vădzîndŭ că n-are ce face şi oştii leşeşti şi socotindŭ şi răceala acestor doă ţări la bătaie şi au purces într-acéiaşi dzi cu noaptea îndărăptŭ.

Zac. 9. Leşii încă bucuroşi că s-au mîntuitŭ de nepriieteni, n-au gonitŭ ce au stătut pre loc, păzîndu-şi tabăra lor. Iară Abaza-paşea, să nu să

---

1 Pădure în Podolia.

întoarcă de tot fără veste, înțelegîndŭ de unŭ orașŭ leșescŭ pe Nistru, în gios de Camenițā, anume Studenița, au purces asupra celui tîrgșorŭ la care puținei haiduci era de paza cetății. Céielaltă gloată, tot țărănime, strînși de pen pregiurŭ, au fostŭ bejenari. S-au apărat doă dzile tîrgul, iară spre a triia dzi haiducii au fugitŭ cu noaptea spre Camenițā. Iară țărănimea toată, cîtă era strînsă acolea, au cădzut în robiie la turci și la tătari. Acolea, la năvală, au căutatŭ și alor noștri a merge, iară totuș s-au datŭ știre haiducilorŭ să fugă, să nu piaie.

Zac. 10. Mare veste siliia Abaza-pașea să scoață Studeniții și ce-au fostŭ fruntea de oameni au ales și i-au trimis la împărățiie, scornindu-le nume de oameni mari în Țara Leșască. Și o fată ce să prilejise între roabe, foarte iscusită de trup, au trimisu-oă la împărățiie, puindu-i nume că este fata hatmanului leșăscŭ.

Zac. 11. S-au întorsŭ după acéia izbîndă Abaza-pașea spre Dunăre, cu gîndŭ foarte rău și pre domni, și pre boieri, pentru înșălătura care s-au aflatŭ apoi, c-acéia cu căzacii la Nădăbor, ce s-au fostŭ scornitŭ, n-au fostŭ nemică. Și dacă au sositŭ aicea la Iași, au stătut cu corturi în șes despre mănăstirea Balicăi și a doa dzi era aședzatŭ gîndul lui să prindze pre toți boierii, să-i puie în obedzi, să-i ia cu sine, să să plătească la împărăție de ponoslŭ, că i-au fostŭ țările acéstea de sminteală. Ce, un turcŭ orbŭ de un ochiŭ, priietin lui Costin

hatmanul, au descoperitŭ gîndul lui Abăza-pașea și au fugitŭ boierii, în céiași noapte den Iași, de-au agiunsŭ pănă în dzuoă la Pobrata[1] mănăstirea.

Zac. 12. A dooa dzi, strîngîndŭ pre Moysei-vodă pentru boieri Abaza-pașea, au datŭ seamă că s-au dus pentru graba birului întîrdziiat fiindŭ birul. Iară alții șoptiia lui Abăza-pașea că s-au dus boierii la leși, să-i pornească pe leși pe urma lui. Și așea s-au fîrșitŭ venirea lui Abăza-pașea asupra leșilor. În anul 7142 <1633> toamna la noievrie, au trecutŭ Dunărea înapoi, spre scaunul său.

Zac. 13. Și cît s-au aședzatŭ, nepărăsit pîrîia pre domni, ales pre Moysei-vodă. Iară Matei-vodă fiindu-i cirac, ș-au tocmitŭ prea lesne lucrurile la dînsul. Iară Moysei-vodă n-au pututŭ trăi multŭ în domniie de pîrîle lui, ales fiindŭ acolea și Lupul vornicul, cunoscutŭ mai deinte lui Abăza-pașea. Ce au domnitŭ Moysei-vodă, după Abaza-pașea, numai peste iarnă. Deci, la primăvară i-au venitŭ maziliia și s-au dat domniia lui Lupu Vasilie vornicul de sultan Murat.

Zac. 14. Iară Moysăi-vodă, după maziliia sa den domniie, sătul de binele turcilor, au mărsŭ în Țara Leșască, petrecut de boieri cîțva pănă la margine, undeși apoi, după cîțva ani petrecuți în odihnă, cu ocine în Țara Leșască și cinste de la leși, ș-au fîrșit și viața pre vrémea domniei lui Dabijè-vodă.

---

[1]Probota, în raionul Succava.

Încep. 1. Fericită domniia lui Vasilie-vodă[1], în care, de au fostŭ cîndva această țară în tot binele, și bivșug, și plină de avuțiie, cu mare fericiie și trăgănată pănă la 19 ani, în dzilele aceștii domnii au fostŭ. În anii dentîiŭ cu prepusuri de nepace iară între leși și între turci, iară apoi, după trei-patru ai, deșchidzîndu-și calea Împărățiia Turcului asupra Persului cu soltan Murat pentru Vavilonul, aicea acéste părți la mare păci și liniști și mare fericii era.[2]

Zac. 2. Domniia cum s-au prilejit, de-au luat Vasilie-vodă, s-au pomént la domniia lui Moysei-vodă, în capul al cincisprădzecilè, cum fugise Vasilie-vodă de frica lui Moyseiŭ-vodă, de aicea den țară în Țarigrad. Și acolea, cunoscut la cîțva den capete și mai vîrtos lui Abaza-pașea, care era pîrîș lui Moysei-vodă și mai multŭ cu nevoința lui, i-au dat soltan Muratŭ domniia, vădzîndu-l omŭ harnicŭ de acéia treabă.

Zac. 3. Dacă au luat domniia, nevrîndŭ să hie nemulțemitoriŭ lui Moysei-vodă, pentru binele lui, ce făcuse casei lui, neamestecîndu-se nice cu un rău asupra casăi lui, au scris carte la Moyseiŭ-vodă, cu mare mulțemită pentru oamenii săi, căci n-au avut nice o nevoie și lăsindu-l în voie, unde ari vrea să margă, ori spre ce parte volnic, fără nici

---

[1] Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634—1653).

[2] Din cauza războaielor turco-persane Țările Romîne au profitat de cîțiva ani de pace.

o grije să fie, și sfătuindu-l să nu vie la Țarigrad, pentru multe dătorii ce avea Moysei-vodă în Țarigrad. Și să nu bănuiască că ce s-au prilejit așea, fiindŭ acéste lucruri, ales a domnielor, supt orînduiala lui Dumnedzău, fără care nu iesŭ domnii.

Zac. 4. După aceasta țărămonie, au purces Vasilie-vodă de la Țarigrad cu domniia în țară, în anul 7142 <1634>. Iară Moysei-vodă, strînsŭ cu casa lui și cu Costin hatmanulŭ[1] den boieri, au trecut în Țara Leșască.

Zac. 5. Abaza-pașea iară să gătiia cu mare putere asupra leșilor, să-și mai tocmască lucrurile a războiului celui dentîi care făcusă asupra lui Conețpolschii la Camenița, pănă n-ari oblici împărățiia că cu rîndul dentîi n-au lucratŭ atîta, cît da samă înaintea împărăției. Deci îndemna pre împărățiia iară asupra leșilor și sta de fața și solii moschicești la Țarigrad, nevoitori, cu mare făgăduință împărăției de Cazanul și de Azderhanul, să fie a turcilor. Și numai ce aștepta și Vasilie-vodă, neaședzat bine la domnie, să-i vie porunca de gătire de oaste, iară ca și lui Moysei-vodă.

Zac. 6. Era și solul leșăscŭ, den Țara Moschicească pornit de craiul la împărățiie, anume Trăbinschii[2], pre carele (dîndŭ știre craiului Conețpolschii hatmanul, cîndŭ veniia asupra lui Abaza-pașea cu oști turcești) îi trimisesă la împărățiie craiul,

---

[1] Costin hatmanul, tatăl lui Miron Costin, se retrage atunci în Polonia, unde își sfîrșește viața.

[2] Alexandru Trzebinski.

întrebîndŭ de turci, ce pricină ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanŭ. Şi au trecut solul acéla pen ţară, curundŭ în urma lui Abaza-paşea, în dzilele lui Moysei-vodă. Ce, oblicindu-l Abăza-paşa, au trimis de l-au opritŭ la Pravadiia, silindu-l să-şi dea soliia la dînsul, temîndu-se să nu se oblicească prin soliia lui, acéia cale a lui, cum au fostŭ. Ce, nevrîndŭ solul să-i dea soliia şi răspundzindŭ că este trimis la singură împărăţiia, nu la unul den paşi, l-au oprit cîtăva vréme. Ce Leahul au silitŭ cu mijloace de au datŭ ştire de sine la Poartă că este opritŭ şi au venitŭ poruncă la Abaza-paşea să-l sloboadză. Şi numai ce i-au căutatŭ a-l slobodzi. Iară aşe-i stricasă solului lucrurile la împărăţiie, cît nici o cinste n-au avut, care să cade solilor şi l-au pornitŭ cu răspunsŭ de scîrbă înapoi, fără zăbavă şi anume să hie gata Crăiia Leşască iară de sfadă.

Zac. 7. Acela răspunsŭ a turcilor dacă au agiunsŭ la craiul în Ţara Moschicească, că era tot în Ţara Moscului cu oşti şi dîndŭ-i ştire şi de la margine iară de gătirea turcilor, deci numai ce i-au căutatŭ a sta la tocmală cu Moscul. Şi îndată, lăsindŭ toate într-o parte, au legatŭ cu moscalii pace, cu cîteva oraşe luate de la Moscŭ în partea leşilor. S-au întorsŭ la Varşav craiul şi îndată au stătutŭ la săimŭ de gătire împrotiva turcilor.

Zac. 8. Înţelegîndŭ turcii că leşii au făcut pace cu Moscul şi mai adevărat den solii moschiceşti, şi era şi solul turcilor la Moscŭ, întărindu-i împro-

tiva leşilor, şi de aicea den ţară, de la Vasilie-vodă, avîndŭ ştire, au pornitŭ pre solii moschiceşti cu scîrbă pentru nestătoriia lor la cuvîntŭ şi au trimis şi la craiul leşăscŭ solŭ de înnoitura păcii, anume pre Şahin-aga, unul den agii divanului, avîndŭ amu şi cu cazilbaşŭ amestecătură începute pentru Băgdatul, adecă Vavilonul, Împărăţiia Turcului.

Zac. 9. Pornite oşti leşăşti amu au aflatŭ Şahin-aga spre Cameniţă şi pre singur craiul aproape de Varşeav în tabără, răspundzindŭ lui Şahin-aga, solului turcescŭ, craiul cu scîrbă, pentru stricarea şi călcătura păcii, care cu atîtea giurămînturi s-au făcut la Hotin cu soltanŭ Osmanŭ şi între dînsul.[1] Cîteva conace au mărsŭ cu oşti spre Cameniţă şi cu acesta răspunsŭ au pornitŭ pre turcul, carile da toată vina pre Abaza-paşea şi cum este gata de perire pentru acéia faptă.

Zac. 10. Fost-au aceasta clătire a leşilor în anul 7143 <1634>, care oşti mai mare şi mai bine grijite nu să pomenescŭ în toată Hronica leşască. Ţin minte oamenii bătrîni, carii spun că agiungea tabăra de supt tîrgul Cameniţii pănă la un copaci la cîmpŭ, mai multŭ de o milă de loc, că oşti avea gata céle ce era asupra Moscului şi plină Ţara Leşască de mulţime de oameni pre acéle vrémi.

Zac. 11. Iară pănă a sosi craiul leşăscu la Cameniţă, Coneţpolschii hatmanul amu era cu o samă

1 Pacea de la Hotin între turci şi poloni, la 1621, despre care vezi mai sus.

de oşti supt Camenită şi viniia şi cărţi pren Vasilie-vodă de la veziriul Murtaza-paşea pentru pace, adeverindŭ lui Conețpolschii că acéia călcătură a păcii, carea au făcut Abaza-paşea fără ştirea împărăţiei, va plăti cu capul, ca un călcătoriŭ de pace.

Zac. 12. Şi aşea omorîndŭ împărăţiia pre Abaza-paşea sugrumatŭ, s-au răşchirat şi gătirea leşilor în vîntŭ, fiindŭ supăraţi şi slujitorii lor de atîta vreme cu oşteniia la Moscŭ. Au stătut pace iară între leşi şi între turci cu înnoitura legăturilor de la soltan Osmanŭ, adăogîndŭ şi aceasta legătură între sine pentru tătari, să nu lăcuiască în Bugeagŭ. Omŭ Abaza-paşea vestitŭ cu războaiele asupra Persului şi oştean direptŭ.

Zac. 13. La anul după aceasta au purces soltanŭ Murat cu mare gătire asupra Persului şi într-acelaş an au luat de la perşi cetatea anume Răvanul[1], care apoi, cît s-au întorsŭ soltan Murat înapoi la Ţarigrad, iară au luat-oă cazilbaşii pre sama sa. Iară Vasilie-vodă domniia cu mare linişte şi pace, fără grije ţara, din toate părţile sta toţi de neguţitorii şi de agonesită. Însă lăcomiia[2] nice pre atuncè nu lipsiia, cu dări grele, ce avîndŭ lăcuitorii ţărîi vrémi de agonesită, biruia toate acéle greutăţi a domniei.

Zac. 14. În Ţara Ungurească era mari amestecături între Racoţi[3] şi între Betlean Işteoan, feciorul lui

---

[1] Erivan, oraş în nordul Iranului.

[2] Lăcomia domnului şi a boierilor.

[3] Gheorghe I Rakoczy, principele Transilvaniei (1630—1648)

Betlean Gabor[1], pentru domniia Ardealului. Ce, au căutatŭ a da locul domniei acéiia Betlean Işteoan lui Racoţi, neputîndŭ avea agiutoriŭ de la Împărăţiia Turcului, pentru gătirea lui soltan Murat iară asupra Persului.

Zac. 15. În anul 7145 <1637>, să rădicasă căzacii cu Pavliuc hatmanul asupra leşilor, pentru opreala sa pre Marea Neagră, pre carii Pototchii[2] hatmanul leşăscŭ polnii l-au lovitŭ şi, închidzîndu-le tabăra, au datŭ căzacii viu pre hatmanul său, pre Pavliuc. Şi în cesta anŭ au făcut leşii şi o cetate anume Codacul[3] pre Nipru, la pragul cel dentîiŭ a Niprului, oprindŭ pre căzaci să nu îmble pre Marea Neagră, stricîndŭ pacea cu turcii, care opreala lor au răsuflatŭ spre mare pustiitate Crăiei Leşeşti, cu Hmil hatmanul căzăcescŭ[4].

Zac. 16. Tot într-acelaşi anŭ, Cantemir-paşea cu ordele sale, peste voia hanului, au ieşitŭ den Crîm[5] şi s-au aşedzat iară în Bugeag, care lucru nesuferindŭ hanul şi mărgîndŭ dodeiala şi de la leşi, carii legasă cu a doa legătură pren Conetpolschii cu Murtaza-paşea veziriul, să nu hie slobodzi tătarîi a lăcui în Bugeagŭ, făcîndŭ dodeială crăiei lor, au ieşit porunca la hanul şi lui Vasilie-vodă, domnului ţărîi noastre şi lui Matei-vodă, domnului

---

[1] Ştefan Bethlen (1630), principe al Transilvaniei, fiul lui Gabriel (Gabor) Bethlen.

[2] Potocki Nicolae, hatman de cîmp.

[3] Kodak, în Republica Sovietică Socialistă Ucraineană.

[4] Bogdan Hmilniţchi, conducătorul războiului de eliberare a Ucrainei din 1648.

[5] Crimeea, care se afla pe atunci sub stăpînirea tătarilor.

muntenescŭ, să margă cu hanul asupra lui Cantemirŭ. Deci au venitŭ hanul cu oşti şi au purces şi domnii cu îmbe ţărîle asupra lui Cantemir, care temîndu-să de hanul, au fugit în Ţarigrad, iară ordele lui le-au luatŭ hanul cu sine la Crîm. Şi de pîra hanului la împărăţiie, au perit şi Cantemir zugrumat în Ţarigrad.

Zac. 17. După ce au pornitŭ pre tătari, hanul, den Bugeag, au lăsatŭ pre doi soltani, fraţii săi, să vie cu dînşii, iară el singurŭ au purcesŭ spre Crîm înainte. Deci cîndŭ au fostŭ la trecătoarea Niprului, s-au burzuluitŭ nohaii şi au lovit fără nedejde pre soltani şi i-au omorîtŭ pre amîndoi. Şi după această faptă, au purces cu coşurile sale spre Ţara Leşască, poftindŭ de la leşi loc, să să aşedze supt ascultarea lor. Îmbla pe la tîrguri, pen sate, tot cîte cu o cruce de lemnŭ făcută la pieptŭ, semnŭ de închinăciune. Ce, leşii loc aşea deşertŭ, fără oameni, mai înluntru ţării sale neavîndŭ, le-au datŭ cîmpii pe Nipru, între Crilov şi între Codac, şi era aproape de 20.000 de nohai orda acéia.

Zac. 18. Care lucru vădzindŭ Împărăţiia Turcului, iară, cu a doa orînduială au pornitŭ cîţva paşi în prejma lor, la anul după scosul lui Cantemir din Bugeag. Şi iară au venit porunca şi la Vasilie-vodă şi la Matei-vodă, să margă să să împreune cu paşii asupra tătarîlor. Deci, de iznoavă au purces Vasilie-vodă cu oşti, al doilea rîndŭ, la Cetatea Albă, la adunarea paşilor. Iară Matei-vodă au venit

pănă la marginea țărîi sale și de acolea au pornitŭ un serdar cu oști de la sine, iară el singur s-au făcut bolnav și s-au întorsŭ înapoi. Iară și Vasilie-vodă și pașii fără zăbavă s-au întorsŭ de la Cetatea Albă înapoi, că pre tătari îi trăsesă amu hanul cu blîndeță și cu făgăduință de iertare pentru moartea soltanilor și-i trecusă Niprul, pre unii în Crîmŭ, iară pre alții i-au aședzatŭ pre cîmpii Donului. Iară moartea soltanilor mai pre urmă tot n-au lăsatŭ hanul nerăscumpărată.

Zac. 19. Ce, cîți era din singele lui Cantemirŭ mai capete, într-una de dzile, cu meșterșug i-au împărțitŭ, pre unii la o samă de agii curții sale, la ospățŭ, văz, doamne, pe alții la alți agi și la masa sa oprindŭ pre unii. Și la acéla ospățŭ i-au omorîtŭ pre toți, cîți era Cantemirești mai aproape. Și de atuncè s-au stînsŭ acéia răgulă la dînșii, care era mai frunte decît toate ordele, precum pre acéste vrémi sintŭ Șirăneștii. Unul den Cantemirești atuncea, anume Azametŭ-mîrza, pre carile l-am apucat și ieu, dvorean la craiul leșăscŭ Vladislav,[1] neprilejindu-se la acéla ospățŭ ce le făcusă hanul, au scăpat den Crîm în Țara Leșască și slujiia la craiul leșescŭ între dvoreani și avea de la craiul leafă.

Zac. 20. Într-acesta anŭ, au luatŭ căzacii Donului Azacul[2], cetate turcească pre apa Donului, care

[1] Miron Costin, declară că a cunoscut, în timpul șederii sale în Polonia, pe acest comandant tătar, la curtea regelui Vladislav al IV-lea.

[2] Cetatea Azov (turcește Azac), la vărsarea Donului în marea de Azov.

apoi au dat-o de bunăvoie Moscul turcilor înapoi. Isarŭ au îmblatŭ la acesta mijlocŭ pentru acéia cetate la Moscŭ, omŭ aicea în țară pe acéle vrémi vestitŭ cu neguțitoriia în Țara Moschicească.

Zac. 21. Iară întorsul lui Matei-vodă de la margine, mergîndŭ al doilea rîndŭ la Cetatea Albă, n-au fostŭ fără pricină, ce avîndŭ mare neprietenșug Matei-vodă cu Vasilie-vodă, dendată ce au stătut Vasilie-vodă la domniie, făcuse multe amestecături la pașea pe acéia vréme de Silistria. Deci, s-au temutŭ a mérge Matei-vodă, de acéle amestecături, ce-l amestecasă Vasilie-vodă la pașa și la Poartă, ce, precum s-au pomenit mai sus, au trimis oaste, iar el singur s-au întorsŭ la scaunul său.

Zac. 22. Era la împărățiia lui soltan Murat pre acéle vrémi toate trébile și lucrurile împărăției pre doi oameni, carii era musaipi la sultan Murat, unul silihtar, ce era înluntrŭ, care slujbă este de împărățiie foarte aproape, adecă spătar, ce poartă spata or, buzduganul după împăratul, al doilea, cîzlarŭ-aga, care este pre toată casa împărătească și pre féte mai mare. Acești doi purta toată împărățiia, veziriia înaintea lor era foarte slabă. Cîndŭ să aduna veziriul cu unul de acéia, spun că le săruta poala hainelor.

Zac. 23. Deci, pre unul de acéle capete la împărățiie, pe silihtar-pașea, îl cuprinsesă Matei-vodă cu dările, iară pre cîzlar-aga Vasilie-vodă și ieșiia isprăvi și lui Vasilie-vodă de la împărățiie și lui Matei-vodă, pren chipuri mai sus pomenite. Covîr-

șiia cu atîta Matei-vodă pre Vasilie-vodă, că avea Matei-vodă și cu megieșii mare priietinșug, ales cu ungurii. Iar Vasilie-vodă nici cu un megiieș, precum am apucatŭ și noi acéia domnie, viață bună n-au avut, den nebăgare samă pre nime den megiieși.

Zac. 24. O, nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă! Pre cît să mai adaoge, pre atîta rîhnéște. Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar. Avîndŭ multŭ, cum n-ari avea nemică le pare. Pre cîtŭ îi dă Dumnedzău, nu să satură. Avîndŭ domnie, cinste și mai mari, și mai late țări poftescŭ. Avîndŭ țară, și țara altuia a cuprinde cască și așea lăcomindŭ la altuia, sosescŭ de pierdŭ și al său. Multe împărății în lume, vrîndŭ să ia alte țări, s-au stînsŭ pre sine. Așea s-au stînsŭ împărățiia lui Darie-împăratŭ de Alexandru Machidon, vrîndŭ să supuie Țărîle Grecești și toată Machidoniia, Darie au stînsŭ împărățiia sa, de au cădzutŭ pre mînule lui Alexandru Machidon.[1] Așea Împărățiia Cartaghinii vrîndŭ să supuie Rîmul, au cădzutŭ la robiia rîmlénilor.[2] Așea Pirŭ-împăratŭ vrîndŭ să ia Italiia, au pierdut țărîle sale.[3] Așea și Mihai-vodă, vrîndŭ să hie crai la unguri, au pierdutŭ și domniia Țărîi Muntenéști.

---

[1] Aluzie la cucerirea Imperiului Persan condus de Darius Codomanul. Alexandru cel Mare al Macedoniei îl cucerește în anii 334—331 î.e.n.

[2] Războaiele punice între romani și Cartagina (în Africa de nord).

[3] Pyrhus, regele Epirului, îndemnat de cetatea grecească a Tarentului, atacă Roma, dar este învins (280—275 î.e.n.).

Zac. 25. Așea și Vasilie-vodă, avîndŭ fericite vrémi de domniie în pace den toate părțile, că și țara nu era nici cu o datorie îngreuiată, fără nice o dodéială despre turci, carii avea începută sfadă cu perșii și într-acele părți sta cu valuri, au începutŭ svadă cu Matei-vodă, domnul muntenéscŭ pentru domniia acei țări, ori că nu-l încăpea Muldova, ca pre un omŭ cu hire înaltă și împărătească, mai multŭ decît domnească, ori că siliia să vadză pre fecioru-său, Ionŭ-vodă, la domnie, care hire au părinții spre feciorii săi, să-i vadză în viața lor ieșiți la cinste. Domnii la domnii pre feciorii săi poftescŭ să-i vadză ieșiți, boierii la boierii, slujitoriul să bucură să-și vadză de slujitorie pre feciorul său harnic, pementeanul de hrana pămîntului pre feciorul său destoinicŭ poftește să-l vadză. Ori că l-au îndemnatŭ pre Vasilie-vodă mare netocmală și nepriietenșug ce avea mai de demultŭ, încă den boieriia sa, scoasesă domniia Țărîi Muntenéști de la împărățiie, pre mijlocul lui cîzlar-aga și pașii de Silistria, feciorului său, lui Ion-vodă.

Zac. 26. Prostatec îl ținea Vasilie-vodă pre Matei-vodă. Deci, avîndŭ și pre veziriul în partea sa, au făcut oști de țară[1] și au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei-vodă, lăsindŭ în scaun pre fecioru-său, pre Ion-vodă. Iară singur au întrat cu oști în Țara Muntenească, cu știrea veziriului și a pașii de Silistria. Oști avea cîteva, iară tot de țară

1 Oastea de slujitori și oastea feudală a cetelor boierești, spre deosebire de mercenari sau lefegii.

și lefecii și céialaltă oaste, fără puținei sîrbi, ce avea în leafă, călări.

Zac. 27. Iară și Matei-vodă, domnul Țărîi Muntenéști, nu dormiia, ce apărîndŭ al său, avea oști și streine, și de țara sa, ales pedestrime, hie cîndŭ avea până la o mie în leafă, fără dărăbanții de țară și călări de ai noștri moldoveni, acolo merși în leafă, cărora numele era livinții, și leși călări ținea pururea cîte 200 și deosebi unguri călări. Și dideasă știre și la arcalele sale, ce avea la împărăție, de silă ce-i făcea Vasilie-vodă. Deci, cu mijlocele lui silihtar-pașea, bine n-au întrat Vasilie-vodă în Țara Muntenească, la o vale care să chiamă Rîbna[1], l-au tîmpinatŭ un ceaușŭ de la împărăție cu poruncă numai să să întoarcă Vasilie-vodă îndărăptŭ. Și în urma ceaușului au sositŭ și o samă de oști a lui Matei-vodă.

Zac. 28. Numai ce au căutat lui Vasilie-vodă a să întoarce înapoi, vădzîndŭ cartea împărătească și cine era soltanŭ Murat-împăratul, nu era de-a șuguire cu dînsul. Deci purcegîndŭ îndărăptŭ Vasilie-vodă, să simețisă muntĕnii și în chipul goanei, să gonească pre oștile lui Vasilie-vodă, lovisă la coada oștii. Ce, s-au întorsŭ apoi oștile de țară și singur Vasilie-vodă și au înfrîntŭ pe munténi și au prinsŭ cîțva vii și au și peritŭ den munténi cîțva. Vasilie-vodă apoi, după acéia au ieșitŭ îndată den Țara Muntenească, plinindŭ porunca împărăției și ședzindŭ cîteva dzile la Ploscuțéni, la Putna, de acolo au

[1] Afluent al Rîmnicului Sărat.

pornitŭ pre ceaușul cel împărătescŭ, iară singur s-au întorsŭ și au venit în scaunŭ.

Zac. 29. Era pre acéle vremi veziriul Tabani Buiuc, carile ținea cu Vasilie-vodă și pașea de Silistria, iară așea și numai să scoață pre Matei-vodă să pusésă cu toată voia. Și fără știrea împărătească ieșiia de la veziriul isprăvi de domnia Țărîi Muntenești lui Ionŭ-vodă, feciorului lui Vasilie-vodă. Cum și atuncea, dacă au vădzut veziriul împiedecate isprăvile dentîi de silihtariul, au făcut altele, la singur pașea de Silistria, să ducă el singur pre feciorul lui Vasilie-vodă în scaunul Țărîi Muntenești, care lucruri apoi au mîncatŭ capul veziriului, oblicindŭ împărățiia pen silihtariul războaiele și vărsările de singe între domni, de unde să pogoară. Nice te mira, cum de au pututŭ domnii a îmbla în zarve, fără știrea împărăției și ales la un împărat leu ca acéla. Deci, să știi că țările pre atuncè acéstea nu era așea supuse, ce într-altă voie veghiată și să temea turcii să nu se dea Țara Moldovei în partea leșilor, carii era pre acéle vrémi foarte tare, cît să siia împărățiia de sfada leșilor și ales avîndŭ amu începute războaie cu perșii, precum ți s-au pomenit. Ce era bucuroși că să sfădescŭ aceste țări între sine și poți pricepe și pre domniile acéstea așea de îndelungate, 19 ani Vasilie-vodă domnŭ, iară Matei-vodă pănă la moarte, aproape de 30 de ai la domniie[1]. Alte vacuri să socotești țărîlorŭ acestora pre atunci.

---

[1] Matei Basarab nu a domnit 30 de ani, ci numai 22 (1632—1654).

Zac. 30. Cu al doilea isprăvi de domniia Țărîi Muntenéști au socotitŭ Vasilie-vodă cu altă cale. Avîndŭ acéia și de la veziriul știre, au pornit pre Ion-vodă la pașea de Silistria cu cîțva boieri, să-l ducă pașea în scaun. Și trimisésă înainte la pașea pre Enachie Catargiul vel-postelnic, să mai întărească lucrurile, păn a veni Ion-vodă. Ce, ședzîndŭ acolea la pașea Catargiul, așteptîndŭ sosirea lui Ion-vodă, au simțit lucrurile într-altŭ chip, că-l agiunsésă pre pașea iară alte porunci împărătești pren silihtariul și-i unsesă osiia[1] și pașii Matei-vodă. Deci, vădzindŭ Catargiul lucrurile într-altŭ chip și amirosindŭ că, cît ari sosi Ionŭ-vodă la pașea, va să-l oprească și să-l trimiță la împărățiie, au dat Catargiul știre la boieri, ce era pe lîngă Ion-vodă, ámu aproape de Dristor, la un satŭ și îndată s-au întorsŭ Ion-vodă can cu fuga de grijea pașii și au ieșit și a doa ispită pentru domniia Țărîi Muntenéști.

Zac. 31. Iară nici cu atîta nu s-au lăsat Vasilie-vodă, ce îndemnatŭ și de veziriul și ca o nemică socotindŭ a călca pre Matei-vodă, iară au strînsŭ oști și cu mai bună gătire, cu pedestrime, cu pușci și iară au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei-vodă și cu acéia nebăgare în samă de Matei-vodă, cît aicea în locul său pusesă domnŭ pre feciorul-său, Ion-vodă, în scaunul țărîi, cu boieri, cu ispravnici, cu domniie deplină, țiindŭ ca-n palmă

---

[1] Adică l-a cumpărat cu bani pe pașă.

domniia Țării Muntenești. Iară lunecoasă sintŭ lucrurile războaielor și în puterea lui Dumnedzău mai multă stau. Nice unŭ nepriietin, cît de slabŭ hie, cum să nu-l ţiie nimea, nece-l ţinŭ oșténii cei direpţi. Și bine au dzis unul: „*Bella momentis constant*“, adecă „Războaiele în clipala ochiului stau“. Că atîta era numai să ie acéla războiŭ Vasilie-vodă și să să aședze în domniia Țării Munténești. Iară roata lumii nu așea cum gîndește omul, ce în cursul său să întoarce.

Zac. 32. De care silă n-au pututŭ nice silihtariul a-i trimite alte isprăvi lui Matei-vodă, să nu să de tot descopere cu îmbletele împrotiva veziriului, să-i răsaie ceva împărăției cu scîrbă în partea sa, că, ales la turci, foarte cu siială sintŭ toate și cu mare meșterșug și taină strică unul altuia, cîndŭ va unul pre altul să-l surupe. Că să pîrască a vedére, șie strică, cine începe pîra. De multe ori cu laudă pre nepriietinul său mai curundŭ coboară și ales supt împărăţiia lui soltan Murat cu mare siială era toţi. Iară totdeauna trimitè silihtariul pre taină la Matei-vodă, îmbărbătîndu-l să stea împrotiva lui Vasilie-vodă, să-l bată, iară despre scîrba împărătească să nu poarte grije, că ieste grija lui. Deci, și Matei-vodă ș-au strînsŭ oastea toată și vădzindŭ că Vasilie-vodă trage cu oștile sale spre București, nu spre Tîrgoviște, au coborîtŭ și elŭ spre București cu oști.

Zac. 33. Vasilie-vodă, dacă au sositŭ la Praova, la sat anume Ojogenii, știindŭ din limbi de gătirea

lui Matei-vodă împrotiva sa și cu oști cîteva și streine și de țară, au făcutŭ sfat acolea la Ojogeni, socotindŭ și trecătorile apelor și locuri închise de păduri de pen toate părțile și de bîhnișuri[1], înțelegîndŭ pre Matei-vodă că anume locuri ca acélea poftește să dea războiŭ, fiindŭ oștile mai tare hiecare la locul său și la strîmtori, împrotiva oștilor celor streine hie cîndŭ cei de loc sintŭ mai tari, au ales cu sfatul să nu treacă Praova, ce să stea acolea la cîmpŭ, să tragă pre Matei-vodă, să iasă cu oștile sale la cîmpŭ. Și alegîndu-se sfatul, au purces toate oștile lui Vasilie-vodă în jacuri în podgorii, pe supt munți, încotro să bejenise toată Țara Muntenească, de pen toate acéle olate, pănă în Praova.

Zac. 34. Și așea cu acela sfat — ce svétnici or hi fostŭ așea de buni de războaie pre atunci — rășchirată oastea pe la jacuri, în loc au priceput Matei-vodă lucrul și îndată au purces spre Praova. Și direptŭ în prejma Ojogénilor, unde era Vasilie-vodă cu corturi, au stătut la trecătoare, dîndŭ știre den cîteva pușci ce avea cu sine și îndată au început a tréce oastea în vad. Tot călărețul au trecut cîte un pedestraș după sine și au stătut în tocmală cu oștile, dencoace de Praova, tocmindŭ oastea pedeastră cu focul și cu pușcile între oastea călăreță și au purces cu toată oastea stolită asupra taberii lui Vasilie-vodă.

---

[1] Bucureștii erau acoperiți spre răsărit de păduri și mlaștini, numai prin nord era calea de pătrundere spre oraș.

Zac. 35. Nu avea de ce să apuca Vasilie-vodă cu oastea răşchirată în toate părţile şi aşea venire asupra degrabă a lui Matei-vodă şi întemeiată. Că oşténii lui Vasilie-vodă, unii veniia cu plean îngreuiaţi, neştiindŭ lucrul ce este, alţii spăimaţi de sosirea oştilor aşea degrabă, mai multŭ de gătire la fuga îndată au stătut, nu de război. Şi aşea spîrcuită oastea şi fără nice o tocmală, au plecat şi Vasilie-vodă fuga şi toată oastea, cîtă nu era dusă în pradă, lăsîndŭ şi corturile, şi puşcile, şi pedestrimea toată pre mîna lui Matei-vodă. Şi de grijea gonaşilor, Vasilie-vodă au lăsat drumul pe care venisă, ce de-a direptul au năzuit la Brăila[1].

Zac. 36. La Brăilă zăbăvindŭ Vasilie-vodă cîteva dzile şi Matei-vodă dedésă ştire de olac[2] la paşea îndată de izbînda sa asupra lui Vasilie-vodă. Aşea de sîrgŭ lucrul, ori cu ştirea paşii, ori dentru sine agii de Brăila şi de Mecinŭ sfătuiia să prindze pre Vasilie-vodă, să-l trimiţă la paşea. Şi să nu hie dat ştire Stamatie[3], ce au cădzutŭ apoi stolnic la Vasilie-vodă şi la alte domnii pre urmă şi postélnic mare, ar hi încăput Vasilie-vodă la prinsoare. Ce şedzîndŭ sara la masă, i-au dat ştire şi de la bucate s-au sculatŭ, pentr-o grădină, peste un gardŭ, suindŭ de pe spinarea unuia din slujitori şi acolo i-au scos calul şi au ieşitŭ cu fuga din Brăila, la Gălaţi, lăsindŭ toate în Brăila, cîte nu rămăsesă la Ojogeni.

---

1 Brăila era pe atunci o cetate turcească (raia).
2 Cu curieri grabnici.
3 Stamatie Hadîmbul, boier grec în Moldova.

Zac. 37. Înțelegîndŭ Ion-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, poticala tătîne-său în Țara Muntenească, au strînsŭ boierii ce era puși la boierii pe lîngă sine și le-au dzis, cum el, nefiindŭ de domnie, pentru slabă sănătate ce avea (că era Ion-vodă omŭ slabŭ și deznodatŭ și de mîni și de picioare, cum n-ar hi fostŭ feciorul lui Vasilie-vodă, care era ca un leu și la hire, și la trup), iară tătîne-său lasă scaunul domniei. Și au venit Vasilie-vodă iară în scaun.

Zac. 38. Iară Matei-vodă jeluindu-se și la împărăție de pradă ce făcuse oștile lui Vasilie-vodă și la megieși, să-și întoarcă călcătura ce făcuse Vasilie-vodă Țărîi Muntenești, legasă cu Racoții cneadzul Ardealului, tatăl lui Gheorghie Racoți[1], lucrul, fiindŭ și Racoții rănit cu nebăgarea în samă megieșii lui de Vasilie-vodă, au pornit neşte oști asupra lui Vasilie-vodă, cu Ionŭ-vodă Moghila[2], feciorul lui Simion-vodă, carele era la Ardeal aședzat, după războiul de la Ștefănești[3], care era între feciorii lui Simion-vodă și între feciorii lui Ieremie-vodă pentru domniia țărîi. Și amu pănă în Trotuș coborîți ungurii și oștile muntenești păn la Milcov sosiți, au schimbatŭ Racoți sfatul cu Matei-vodă. Ori temîndu-să de împărăție, înțelegîndŭ patima veziriului, ori altă socoteală le-au venit, au întorsŭ și pre Ion-vodă cu oștile îndărăptŭ și s-au întorsŭ și munténii. Ieșisă casa lui

---

1 Gheorghe Rakoczi I (1630—1648), principe al Transilvaniei, era tatăl lui Gheorghe Rakoczi al II-lea (1648—1660).

2 Ioan Movilă, fiul lui Simion Movilă, socrul lui Miron Costin.

3 Despre lupta de la Ștefănești, vezi mai sus, p. 35.

Vasilie-vodă spre Huși de spaima acéia. Și pre vrémea coborîtului acestor oști asupra lui Vasilie-vodă, au peritŭ și Gorgan, și Sămăchișă căpitanul și Cîrste visternicul, den prepus de la domnie pentru vicleșug.[1]

Zac. 39. Deci după acéste zarve, numai ce i-au căutat a sta lui Vasilie-vodă la pace, vădzîndŭ și primejdia veziriului, curundŭ după acéia, să nu să mai ațițe lucrurile asupra sa. Cum n-ar hi fostŭ fără primejdiie Vasilie-vodă atuncéși, de n-ar hi stătut împărățiia după lucrurile împrotiva perșilor, care curundŭ după acéia au purces cu toată putérea asupra Vavilonului. Ori de la cei doi megiieși n-ar hi fostŭ fără răscoală, de nu s-ar hi spăimat Racoți și Matei-vodă cu moartea veziriului. Și sta în cumpănă soltan Murat, asupra Azacului va merge, că încă nu-l didésă moscalii, au asupra Vavilonului. Ce, viindŭ cu acéia veste Isarŭ, că or da Azacul moscalii, au purces asupra Vavilonului. Iară până a să înțelege purcesul, acéste țări era supt grije că va veni împărățiia spre acéste părți cu oști. Fost-au acéste zarve între Vasilie-vodă și între Matei-vodă în anul 7144 și în anul 7145 <1636—1637>.

Zac. 40. Iară primejdia veziriului Tabani Buiuc, anume cum au venit, de au perit de soltan Murat, așea au fostŭ: după răszipa de la Ojogeni oștilor lui Vasilie-vodă, face Matei-vodă ardzehal, adecă răvaș de jalobă, la singur împăratul și aflîndŭ omŭ de

---

[1] O serie de boieri și căpitani sînt învinuiți de înțelegere cu dușmanii.

acéia treabă, să dea acéia jalobă la singur împăratul, au purces omul acéla cu cărțile și, știindŭ rîndul, au păzit cîndŭ au ieșit împăratul la primblare cu vînătoare la cîmpŭ. S-au făcut omul a mérge de olac pe denaintea împăratului, anume să-l vadze. Și așea vădzîndu-l împăratul mărgîndŭ tare, au trimis de l-au oprit și au pus de l-au întrebatŭ de unde vine. El au răspunsŭ că vine den Țara Muntenească cu cărți la împărăție, să știe împărățiia de mare vărsare de singe și pradă ce s-au făcut în Țara Muntenească de Vasilie-vodă, care au venitŭ cu oști asupra lui Matei-vodă. Înloc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit ardzahalul cel cu jalobă asupra lui Vasilie-vodă, pomenindŭ că să laudă Vasilie-vodă că are isprăvi de la veziriul, să hie domnŭ și în Țara Muntenească, și în Țara Moldovei. Atunci au avut vréme silihtariul asupra veziriului, căindŭ țărîle, cum să strică ele în de sine și să pradă. De care jalobă focŭ s-au făcutŭ împăratul, soltan Murat pre viziriul, înțelegîndŭ că de la veziriul să coboară acéle amestecături. Ce, dentăi au trimis pre omul cu toate acéle scrisori, să vadză și veziriul. Ce, au dzis silihtariul cătră împăratul că omul îndată va peri de veziriul. Deci, i-au dat hasăchii și i-au învățat singur împăratul: „Pre acestŭ omŭ iară să-l aduceți la mine". Și așea au fostŭ: l-au dus hasăchi la veziriul și dacă au înțelés veziriul, au vădzutŭ că este rău de dînsul. Au vrut să oprească pre om, ce hasăchii i-au spus po-

runca care au de la singur împăratul, să-l ducă pre omul iară la împăratul.

Zac. 41. Scosesă veziriul daruri hasechiilor, să lasă pre omul la dînsul, ce nu s-au cutedzat hasechii de silihtariul a face peste poruncă. Iară să nu hie fostŭ omul de fațe, putea să tocmască veziriul lucrurile sale, dzicîndŭ că au fostŭ un marghiol de cei de Țarigrad și au spus menciuni, că de aieste să fac multe la turci sau s-ar hi uitatŭ la împărăție, care de lucrurile a toată lumea gîndindŭ, céle mai mănunte le tréce cu gîndul. Ce, păziia acestŭ lucru silihtariul, să nu scape vréme ca acéia asupra veziriului. Și înnoindŭ scîrba împărăției silihtariul, au chemat pre veziriul împăratul și după mustrare că strică țărîle fără știrea lui, l-au omorît. Și așea au ieșit veziriului aceluia zarvele între domni. Acestè am înțăles de la boieri bătrîni de sfatŭ pre acéle vrémi.

Zac. 42. Curundŭ după acéste svade cu Matei-vodă, să potoale Vasilie-vodă sunate zarvele, pre fecioru-său, pre Ion-vodă, l-au tremis la Țarigrad, undeși s-au săvîrșit și viața nu pestiți ani. Și s-au săvîrșit într-acești ai dzilele și doamna dentîi a lui Vasilie-vodă, fata lui Bucioc[1]. Și după moartea doamnei, au trimis Vasilie-vodă pre Catargiul în Țara Cerchijască și de acolea i-au adus doamnă, fata unui mîrzac de ai lor, cu care au trăit apoi pănă la săvîrșitul său.[2]

---

[1] Doamna Tudosca, fiica vornicului Costea Bucioc.

[2] Doamna Ecaterina, a doua soție a lui Vasile Lupu, originară din Gruzia.

Zac. 43. În anul 7143 <1635>, au luat sultan Murat Vavilonul cu mare vărsare de singe de la perşi, după patru luni den ce dzi începuse a bate oraşul. Spune istoriia să hie fostŭ 30.000 de oşteni în Vavilon. Ce, aceie gătire făcusă şi sultan Murat asupra perşilor, cît singur Vavilonul. Iară tot Misiriul[1] şi paşii ce sintŭ peste arapi i-au pornit despre Marea Roşie, de au lovitŭ şi dintr-acolea Ţara Persului şi le-au luat turcii şi dentr-altă parte o scală foarte mare. Şi aşea îndoitŭ Persul, n-au putut da nici un agiutor Vavilonului.

Zac. 44. Sultan Murat într-acolea zăbăvindu-se cu oştile, iară aicea, în céste părţi, sta fericite vacuri şi linişte şi pace întemeiată den toate părţile, fiindŭ în pace amu Vasilie-vodă şi cu megiiaşii. Şi într-aceşti ani au zidit Vasilie-vodă şi lăudate mănăstiri, şi aicè în oraşul Ieşilor, întîi supt numele a trei sfinţi învăţători a besericii, ce să dzice Trieh Svetitelei[2], mai pe urmă mănăstirea, a doa mănăstire, a Golăi[3], cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în ţară mai iscusită. Golăé îi dzic pre numele unui boieriŭ, anume Golăi, carele într-acela loc au avutŭ făcută o bisericuce de piatră. Şi în ceşti ai au adus Vasilie-vodă şi moaştiile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7148 <1640>, căriia svinte viaţa şi de pe ce locuri au fostŭ, să citeşte viaţa ei petrecută cu mare

---

[1] Numele turcesc al Egiptului.
[2] Mănăstirea Trei Ierarhi.
[3] Mănăstirea Golia.

12

dumnedzăire în Minei, în luna lui octovrie, în 14 dzile.

Zac. 45. Acestŭ domnŭ au făcut ca de iznoavă și curțile céle domnești în Iași, casele céle cu cinii, grădini, grajdiuri de piatră, tot de dînsul sintŭ făcute. Și multe locuri au așădzat, care au stătutŭ multe vrémi stătătoare. Că de a fostŭ cîndva vrémi fericite acestor părți de lume, atuncea au fostŭ. Plină Țara Leșască, oi dzice, de aur, la care pre acéle vrémi curea Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miiere și aducea dintr-acéia țară aurŭ și argintŭ. Oi putea dzice că săracŭ nu să afla pre acéle vrémi, doară care nu-și vrea să aibă. Țara Leșască la acéia scară de fericire să suisă, precum și singuri leșii dzic și scrisorile lor, care nici o crăie pre acéle vremi nu era deopotrivă; în bine și în dezmierdăciune pre atuncea leșii, și așea și țara noastră.

Zac. 46. Iară di pe acéle vrémi să cunoaște păharul lui Dumnedzău aproape de schimbare și curundŭ spre alte mai cumplite vrémi. Că era la mare zburdăciune țărîle acéste. Și care țări să suie prè la mare bivșuguri, zburdeadză hirea omenească peste măsură, și zburdăciunea naște păcatul și pre păcatul urmadză mînia lui Dumnedzău. Așea Țara Léșască era la mare zburdăciune, așea și aicea țara și singur domnulŭ Vasilie-vodă, cu silă a cîteva case de boieri, luîndu-le fétele peste voia părinților la țietorie. Iară oamenii de casa lui, nepoții lui Vasilie-vodă, ca mai mare sile făcea, luîndŭ băieții oamenilor în silă la curvie, care toate fapte

mai pe urmă s-au arătat cu mare osindă asupra casei lui Vasilie-vodă.

Zac. 47. În cești ani, după ce au așădzat sultan Murat Vavilonul spre Împărățiia Turcească, s-au întorsu în Țarigrad și să găta tare asupra léșilor, să răscumpere rușinea lui soltan Osmanŭ, deșchidzîndu-și calea pen Ardeal, să lovască peste munți de-a diréptul spre Liov.[1] Ce, i-au tăiatŭ atuncea curund putérnica mîna lui Dumnedzău dzilele. Și după moartea lui sultan Murat, au stătut în locul lui sultan Ibraim[2], frate-său, omŭ dat cu toată hirea spre zburdăciuni. Și cu împărățiia lui, iară au hălăduit țărîle acéstea de răscoale.

Zac. 48. Începuse în cești ani Racoți cel bătrîn svadă cu némții[3], căruia era orînduită oaste și de aicè, de la noi den țară și den Țara Muntenească. Ce, n-au ținut multŭ aceia sfadă, curundŭ au venit la tocmală cu împăratul nemțăscŭ. Iară prădasă cîtva loc cu ai noștri în Ungurimea de Sus. Apostol de Orheiŭ au fostŭ serdarŭ într-acéia oaste cu Racoții.

Zac. 49. În anul 7153 <1645> au făcutŭ și nunta fiicăi sale Vasilie-vodă, cei mai mari, doamnei Mariei, după cneadzul Ragivil[4], om de casă mare, den cnédzii Litfei. Numai, cu ce inimă și

---

[1] Sultanul voia deci să treacă prin Transilvania, peste Carpați, în Galiția, la Liov.

[2] Ibrahim-sultan (1640—1648).

[3] Gheorghe I Rakoczy a intervenit în 1644 în Războiul de 30 de ani, împotriva Imperiului German.

[4] Ianusz Radziwill, hatman al Litvaniei.

sfatŭ au făcut acéia casă după omŭ de lége calvinească, care este scornită de un mitropolit de Fiandra[1], de supt ascultarea papei de Rîmŭ, peste legăturile săboarelor cu multe dumnedzăireşti milnuni legate. Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupeşti, osebite de sfînta săbornică besérecă au scornitŭ acéia lége, la care, ca la o lége slobodă, în puţină vréme au cursŭ toată Fiandra şi Englitera. De mirat au rămas vacurilor această casă, cum au putut suferi inima lui Vasilie-vodă să să facă. Şi multă vréme s-au frămîntatŭ acestŭ lucru în sfat şi cîţva boieri pre atunci apăra acestŭ lucru, să nu hie, ales Toma vornicul şi Iordachie vistiernicul, care capete de-abea de au avut cîndva această ţară, sau de va mai avea. Ei dzicè lui Vasilie-vodă şi pentru légea rătăcită şi un lucru nu fără grije despre Împărăţiia Turcului. Iară Toderaşco logofătul[2] şi Uréche vornicul sta asupra acestii nunte să să facă.

Zac. 50. Avea Vasilie-vodă pozvolenie de la turci, ce era acéia voie din bani, nu din inima turcilor. Şi aşea s-au făcut nunta aicea în Iaşi, la care cîţva domni den Ţara Leşască, singuri cu chipurile sale au fostŭ, cu curţile lor şi Pătraşco Moghila, feciorul lui Simionŭ-vodă, mitropolitul de Chievŭ. Iară soli trimíşi era de la Racoţi cneadzul Ardealului,

---

1 Religia calvinistă nu a fost întemeiată, cum crede Miron Costin de un mitropolit din Flandra, ci de Ioan Calvin, canonic francez, aşezat la Geneva (Elveţia).

2 Toderaşco Ianovici, mare logofăt (pînă la 1650).

Chimini Ianăş[1], cu daruri şi de la Matei-vodă domnul muntenéscu, singur Ştefan mitropolitul Ţărîi Munteneşti şi Radul logofătul[2] şi Diicul spătariul[3] că să împăcase amu domnii între sine.

Zac. 51. N-au lipsitŭ nemică den toate podoabe, cîte trebuia la veselie ca acéia, cu atîţè domni şi oameni mari den ţări streine. Meşteri de bucate, aduşi dintr-alte ţări, dzicături, giocuri şi de ţară, şi streine. Curtea podobită toată şi strînşi boierii şi căpeteniile ţărîi, feciori de boieri, oameni tineri la alaiuri, pe cai turceşti cu podoabe şi cu peţiene la şlice. Şi aşea cu petrecănii trăgînîndu-se veseliia căteva săptămîni, au purces cneadzul Ragivil cu doamna sa în Ţara Leşască, cu dzestre foarte bogate.

Zac. 52. La anul, simţindu-se Crăiia Leşască în vîrtute, îndemnat de papa de Rîmŭ şi de veneţiiani, carii avea dodiială de la turci la ostrovul Critului[4], au făcut sfat cu senatorii craiul Vladislav, numai să înceapă sfadă cu turcii, adecă cu împărăţiia lor, de care gătirea lui şi la ce au ieşit apoi acéla sfat, ceti-vei povestea mai gios la rîndul său. Iară soli trimiţindŭ la toţi craii creştineşti craiul leşescŭ, aicè la Vasilie-vodă pre cneadzul Ragivil au lăsat soliia cu această treabă, fiindŭ

---

[1] Kémény Ianos, general în Transilvania, apoi principe al acestei ţări (1660—1662).

[2] Radu Cocorăscu, logofăt în Ţara Romînească.

[3] Diicu Buicescu, mare spătar în Ţara Romînească.

[4] Creta, insulă stăpînită pe atunci de republica Veneţiei. Turcii o atacă în 1645.

viitor Ragivil, la anul după nuntă, la socru-său, aicea în țară. Care soliia au credzut Vasilie-vodă îndată și au priimit să fie una cu leșii, cît și birul amu oprise a anului céluia și pornisă pre aga birului fără bir, răspundzindu-i că nu s-au pututŭ strînge birul pentru sărăcia oamenilor. Ce, dacă au stătut la voroavă cu boierii pentru opritul birului și într-un rîndŭ și într-altul, spun să hie dzis Petriceico vornicul[1] de Țara de Sus pre carele îl ținea ei mai prostatec dentr-alții în sfatŭ: „Eu ași dzice să nu oprim noi birul, păn nu om vedea că trec leșii Dunărea". Și acéla cuvîntŭ au întrat îndată în gîndul lui Vasilie-vodă și au răpedzitŭ după aga și l-au oprit la Gălați, până au gătitŭ birul și l-au încărcat și l-au pornitŭ. Așea ferescŭ pre domni și țărîle voroava cu svatul de primejdii. Că pentru acéia au dat Dumnedzău să aibă împărații, craii, domnii, cîrmuitorii țărîlor, să aibă svétnici pre lîngă sine, cu carii vorovindŭ o treabă, să frămînte cu voroava lucrul și unul una, altul alta răspundzindŭ, să lămurește lucrul care este mai spre îndemînă. Iară ce fac domnii singuri den gîndurile sale sau den șoapte, rar lucru iesă la folos, că încă în lume omŭ n-au născutŭ până acmu ca acéla, să nu-i trebuiască voroava cu svat, că deși gîcește cîrmuitoriul cîte o treabă, încă tot să nu să încreadză c-au gîcitŭ, până nu să întărește părerea lui cu voroava și altor păreri. Deci, ce ai gînditŭ că este bine, dacă să mai tocmescŭ cu gîndul tău,

1 Toader Petriceicu, mare vornic.

ce ai gînditŭ că este cu cale, încă a doi sau a trei socoteala, fără greș pre acéla lucru să stai, că nu te va înșela. Iară ce-ți pare numai a singur că este bine și alții toți dzic că este într-altŭ chip, să nu crédzi acéia socoteală, că te amăgește. Multe lucruri ne parŭ să sintŭ gîcite, iară apoi, dacă mai lași vrémea socotelii, afli departe, mai pre urmă, într-altŭ chip. La mulți domni mare smentele am vădzutŭ den șoapte sau nesfătuit, amu în vacul nostru. Fără sfatŭ au făcut Vasilie-vodă lovitul tătarîlor la Brătuleni pe Prut[1] și apoi prada a toată țara, nespuse de agiunsŭ cu cîtă robie și plean, dentr-acéia faptă au venit asupra țărîi. Și așea și Duca-vodă[2] sfătuindŭ numai cu unul pentru cartea la hanul și-au stricat domniia, den care maziliie mare răsipă și greutăți asupra țărîi au venit, care era foarte în stat bun pre atuncé și gata lucrurile să rădice numai cu o orînduială datoriile țărîi toate. Iară den céia maziliia a domniei dentîi a Ducăi-vodă, s-au prilejit trii înnoituri de domnie: una la Belgrad, a Dabijei-vodă, după care, neplinind anul, au murit Dabijea-vodă[3], altă domnie tot într-acelaș anŭ, domniia dentîi a Ducăi-vodă, a treia a lui Iliiaș-vodă[4], cu mare răssipă. Deci trei domnii căte

1 Aluzie la atacul moldovenilor împotriva tătarilor, la Brătuleni, despre care vezi mai jos, p. 169.

2 Gheorghe Duca, domnul Moldovei, în prima domnie (1665—1666) a fost destituit de turci, pentru că scrisese hanului o scrisoare împotriva turcilor.

3 Istrate Dabija, domnul Moldovei, moare la 1665.

4 Iliaș Alexandru, domnul Moldovei (1666—1668).

500—600 de pungi de bani la înnoituri, tot într-un anŭ, cum au putut hi bine? Așea cu șoaptele, numai cu unii, nu cu sfat, au făcutŭ și Petreceico-vodă[1], de au lepădatŭ, fără de nice o nevoie domniia țărîi și s-au dus în Țara Leșască, den care faptă să stînge Țara Moldovei astădzi.

Zac. 53. Cneadzul Ragivil, după zăbava sa peste cîteva săptămîni în Suceavă, la socru-său, la Vasilie-vodă, pre doamnă sa au pornitŭ pe la Sneatin spre țara sa, iară el singur au lovitŭ pen Ardeal, pe la Racoții, cneadzul de Ardeal, tot cu acéle trebi, pentru rădicarea lor asupra Împărăției Turcului.

Zac. 54. Înțeles-am din boieri bătrîni, cum să hie vrîndŭ Vasilie-vodă la Suceavă să-și despartă fata de domnu-său, Ragivil, ce n-au priimit ea, doamna Mariè, fata sa, dzicîndŭ tătîne-său să fie socotit întîi lucrul, nu mai pre urmă.

Zac. 55. Și cu vrémile pănă aicè istovim o parte de domnie a lui Vasilie-vodă, că pănă aicè, pre cît au fostŭ fericită domniia aceasta, cu atîta mai cumplite vrémi s-au început de atuncè, den care au purces den scădere în scădére această țară pănă astădzi.

Capulŭ alŭ șéptesprădzécè

Încep. 1. De vréme ce scriitorii cei streini pe lîngă poveștile sale n-au trecut cu pomenirea și de lucrurile țărîi noastre Moldovei și cît știm de lucruri

---

[1] Aluzie la trecerea lui Ștefan Petriceicu-vodă de partea polonilor la 1673, în lupta de la Hotin. Miron Costin s-a opus la această acțiune, care a adus oștile polone în nordul Moldovei.

trecute în țara noastră, mai multŭ dintrŭ dînșii știmŭ, cu cale este și noaă a poméni de vrémile lor, ales povestea lui Hmil, hatmanului căzăcescŭ, de la care vrémi (ahŭ!) s-au început și răul nostru, în care pănă astădzi ne aflăm cu acestŭ pămîntŭ la cumplite vrémi și Dumnedzău știe de nu și peste vacul nostru trăitoare.

Zac. 2. Izvorul a tuturor răutăților și pustiităților acestor părți, începutul căderii și împuținării Crăiei Leșești, răssipa și pustiitatea și căzacilor, stîngerea și țărîi noastre.[1]

Zac. 3. Iară mainte de ce om începe a scrie rădicarea căzacilor cu Hmil hatmanul lor asupra leșilor, stăpînilor săi, a poméni de căzaci, ce neam sintŭ și de cînd sintŭ supt cestŭ nume cozac, cu cale că va hi am socotitŭ, audzînd pre mulți întrebîndŭ de acestŭ nume a lor, de unde și de cîndŭ ar hi. Deci mulți au dzis că numele lor cozac ar hi de la unŭ neam ce este peste apa Volghăi, anume cassac, ce acéle deșerte povești sintŭ.

Zac. 4. Sînt căzacii de neamul său ruși, rămășițele de oșténi a cnédzilor rusești, pre carii cu îndelungate vrémi, supuind craii leșești și cădzînd și Chiovul, scaunul Rusii, pre sama leșilorŭ[2], ei pe Nipru în gios și pe de céia și pe de iasta parte, trăiia supt

---

[1] Miron Costin, ca mare boier, nu privește cu simpatie răscoala populară a cazacilor îndreptată împotriva polonilor, totuși, de mai multe ori, are cuvinte de admirație pentru vitejia lor.

[2] Miron Costin știe că odinioară a existat un stat rusesc al Kievului (pînă în secolul al XIII-lea). Pe vremea lui, Ucraina de dincoace de Nipru se afla în stăpînirea Poloniei.

ascultarea crailor leşeşti, slobodzi de vecinătate[1], în chipul oştenilor, cu hrana sloboadă pe Nipru, ori cu vînătoriia la cîmpi, ori cu păscăriia pănă la pragurile Niprului, unde are Niprul în trei locuri praguri, aşea den hirea locului făcute, de cade apa de pe stînci, ce sîntŭ în fundul apei, la loc mai gios. Care locuri nici un fél de vasŭ a tréce nu poate, fără vasele lor şi acéle a lor încă cu mare grije trecŭ şi de multe ori pe uscatŭ trag vasele, pănă trecŭ acéle locuri. Şi aşé trăiia pănă în dzilele lui Avgustŭ-crai[2].

Zac. 5. Acela craiŭ leşăscŭ vădzîndu-i oameni cu viaţă direaptă de oşteni, i-au tras şi la léfe şi le-au făcut şi căpetenii cu tocmală şi în rîndul său să fie volnici a să buluci şi a să oşti împrotiva tătarîlor, ca o pază să fie Crăiei Leşăşti, că dodiia tătarîi marginile ţărîi lor şi pre atunce. Şi de pe sprinteniia lor, fiindŭ oameni sprinteni şi sălbateci, li-au dzis cozacŭ, adecă capră sălbatecă [3] sau că îmblîndŭ ei la cîmpi după capre sălbatece şi în luncile Niprului, le-au venit acestŭ nume de atuncea, de le-au dzis cozacŭ, adecă căpraş. Care nume şi la leşi, la o samă de oaste, ales steagurilor ce sintŭ mai sprintene, le dzic steagurile căzăceşti şi pănă astădzi.

Zac. 6. Apoi Ştefan Bator [4] craiul leşăscŭ şi mai mare aşedzare le-au făcut căzacilor, dîndu-le şi hatman să aibă, cu steag, cu doabe, cu trîmbiţă şi după voia lor să-şi aleagă hatmani. Şi le-au poz-

---

1 Adică: erau oameni liberi, nu vecini (şerbi).

2 Sigismund August, regele Poloniei (1548—1572).

3 *Koza* (în limba polonă) — capră.

4 Ştefan Bathory, regele Poloniei (1575-1586).

volit și i-au întărit să facă și vase de Marea Neagră și să facă căzaci răiestrovi, adică de catastiv, până 40.000 de oameni și loc să aibă scaunul său, un ostrov la Nipru, în care este o mănăstire mare, cu cîteva alte mai mănunte beserici, anume Trăhtămirov. Și aceasta este începătura oștilor lor, după ce cădzuse cnedziile rusești, de o sută și 50 de ai încoace.

Zac. 7. De pre acéle vrémi, multă nevoie făcea căzacii Crîmului și Țărîlor Turcești, până și Anadolul nu hălăduiia. Sinopul[1], Trapezonul, cetăți mare le-au luat în cîteva rînduri și alte orașe mai mici și dencolo de Marea Neagră și dencoace, Varna, Misăvriia, Ahilo, până la Aitos[2] și la Pravadiia pururea prăda. Și au lovit și până aproape de Țarigrad, la Eni-Chioi, pre Boazŭ, pre scursura céia, cu care să scură Marea Neagră în Marea Albă, supt cetatea Țarigradului. Și așea dodiind Împărăției Turcești, veniia de la turci ponoslu pentru prădzi ce făcea căzacii în părțile lor. Acéle socotindŭ de la o vréme leșii, pentru să nu strice pacea cu Împărățiia Turcului, făcè căzacilor mare strînsoare, oprindu-i de pre mare, care hrană o deprinsésă ei, cu mare dobînde și avuții ce scotea de acolea. Și cu acéle avuții zidiia beserici de piatră, mănăstiri, cît o mănăstire la Chiev, căriia dzicŭ Arhanghelŭ, stă și până astădzi cu o boltă, cea den mijloc, foarte mare și toată bolta acoperită cu scînduri de aramă gal-

---

1 Sinope, port la Marea Neagră, pe coasta Asiei Mici.

2 Varna, Mesembria, Anhialos (Ahilo), Aitos, porturi la Marea Neagră, în Republica Populară Bulgaria, pe atunci în Turcia.

bănă şi poleite scîndurile cu aur. Şi pentru să-i oprească de tot, să nu îmble pre mare, au făcut leşii o cetate, anume Codacul, la pragul cel dentîiŭ a Niprului, şi ţinea acolea cîte 2.000 de némţi pedestrime cu puşci, pentru opreala lor, care era foarte cu mare silă căzacilor, ca unor oameni carii altă hrană nu ştiè, fără oştenia.[1] Şi den céia opreală s-au rădicat în cîteva rînduri împrotiva léşilor, cu Nalivaico hatmanul[2], apoi cu Sulima[3], mai pre urmă cu Căzima[4], hatmanii lor, ce tot îi răzsipea hatmanii leşăşti. Pănă vădzîndŭ neticneală cu dînşii, le rădicase şi hătmăniile, să nu hie şi le trimitè cîte doi domni comisari mai mari şi aceia comisari le făcea giudeţă şi-i cîrmuiia. Şi cu vremea şi alte volnicii le-au stricat toate, cît nu era căzacul cu nemică volnic.

Zac. 8. Aşea s-au tras asuprelele lor pănă la Vladislavŭ-crai[5], în anul... Acela Vladislav, craiul leşescŭ, precum s-au pomenit şi mai sus în capul alŭ 16, vădzîndu-se crăiia în vîrtute, după atîtè izbînde şi asupra Moscului, cumu-şi era aşea că mai fericită Crăiia Leşască şi în tărie şi în tot binile şi bivşuguri nici la unŭ craiŭ n-au fostŭ, cum au fostŭ pe atuncè. Pentru acéia bine dzice un dascăl: „*Si qui sunt in superiore valetudinis gradu*, *dum in eodem permanere non possunt*, *cadunt in dete-*

---

[1] Nu aveau alt venit decît prada duşmanilor.
[2] Nalevaiko, hatman al cazacilor (1594—1596).
[3] Ivan Sulima, hatman cazac (1634).
[4] Kosinski Kristof hatman cazac (1590).
[5] Vladislav al IV-lea, regele Poloniei (1632—1648).

rius" adecă „Céia ce sintŭ în scara vîrtuţii acea mai de sus, neputîndŭ a sta tot într-acéle stepene, cad foarte la mare slăbiciune". Așea toate împărăţiile, cîndŭ prea să suie la mare tărie, neavîndŭ loc să să mai sus suie, cad și purced îndărăptŭ, cum védem și Crăiia Leșască.

Zac. 9. Avîndŭ acéla crai Vladislav și praxis, adecă știinţă, ce sîntŭ turcii, cu războiul de la Hotin cu sultan Osmanŭ, la care războiŭ fusése singur el cu sine, trimis de tată-său, Jigmontŭ, craiul leșăscŭ, îndemnatŭ de papa de Rîmŭ și de veneţiieni, cu mare făgăduinţă și cu bani gata de la papa, de anŭ în anŭ, pre 12.000 de oaste leafa de la sine și veneţiienii avîndŭ cu turcii începute războaie la Critu, au pus gîndul craiul leșăscŭ numai să înceapă sfada cu turcii. Pentru care treabă și singur împăratul nemţăscŭ au mărsŭ, de s-au adunatŭ la Vratislav[1], în Ţara Silezii[2], care ţară împăratului nemţăscŭ să hotărăște cu leșii, și acolea, după aședzată voroava cu împăratul, i-a orînduit Neamţul 12.000 de oaste nemţască, făcîndŭ știre și papa, și împăratul pe la toţi crai creștinești, cum este craiul leșăscŭ ales să hie la toată creștinătatea gheneral, adecă purtătoriu de oaste împrotiva Turcului.

Zac. 10. Deci întîi Hișpanul o sumă de bani i-au orînduit la crăiia lui de la Neapoli[3], că să rudiia Vladislav cu împăratul nemţăscŭ și cu craiul His-

---

[1] Vroţlav (Wroclaw).
[2] Silezia, azi în Republica Populară Polonă.
[3] Regatul de Neapoli era reunit pe atunci cu Spania.

panii[1], fiindŭ feciori dentr-o nepoată împăratului nemţăscŭ. Şfedul iarăş făgăduise 6.000 de oaste şi împăratul moschicescŭ[2] 20.000. Acéle toate vădzînd gata Vladislav, au trimis şi la căzaci şi au chemat la sine pre unŭ căzacŭ bătrîn, anume Barabaş, şi pre Hmil, care era pre atuncè diiac oştiilor, cum dzicŭ ei, pisar. Dacă au venit Barabaş şi cu Hmil la craiul, cu dînşii au tăinuitŭ cu multe voroave craiul, pentru gătirea lor, pentru Marea Neagră, pentru locuri pe lîngă mare. Şi au aşedzat cu acei amîndoi şi dintr-acolè toată gătirea, dîndŭ cu uricŭ lui Barabaş hătmăniia pre căzaci, cu steag pre obicei bătrîn şi lui Hmil pisariia de oaste, dîndu-le şi cîtăva samă de bani gata, să facă vase şi ce ari trebui de aceia cale. Şi aşea gătindŭ toate craiul, înşălat de domni, carii toţi îi făgăduia că or priimi acela sfatŭ şi oastea nemţască amu sosisă păn spre Liov, iară ascunsŭ giudéţul lui Dumnedzău toate gîndurile oameneşti le strămută, lipsiia numai săimul, pre obiceaiul crăiei, să fie cu sfatul tuturora şi pentru cheltuiele şi pentru încălecatul leşilor. Deci, la săimŭ au stătut leşii împrotiva craiului, întrebîndŭ pre crai ce pricini ari avea începăturii de sfadă cu turcii, aducîndu-i amente primejdiia strămoşului său la Varna[3] bănuindŭ pre crai că li-au băgatŭ oşti streine în ţară, fără ştirea lor şi cum acéle ţări streine numai deodată or da agiutor,

---

1 Filip al IV-lea, rege al Spaniei şi al Neapolelui (1623—1665).

2 Alexei Mihailovici, ţarul Rusiei (1645—1676).

3 Aluzie la lupta de la Varna din 1444, împotriva turcilor, în care a pierit Vladislav, rege al Poloniei şi Ungariei.

apoi ari cădè sfada numai pre dînşii. Şi să prilejise de murise şi hatmanul lor cel vestit, Conețpolschii. Şi aşè împiedecat craiul, cu lucru gata, s-au poftit la leşi să-i pozvolească, cu cheltuiala lui, cu oaste streină, să margă asupra turcilor. Au strigat cu toții, în gura mare, că cît va trece hotarul, or rădica altŭ crai. Deci, numai ce i-au căutat a să surupa toate nevoințele a craiului şi a merge în vîntŭ.

Zac. 11. S-au tras cuvîntul în Țara Leşască păn astădzi, cumŭ craiul, dacă au vădzutŭ că-i stau împrotiva leşii la acel gîndŭ a lui, în pizma lor au îndemnatŭ pre căzaci să se rădice asupra leşilor, cum ş-ari putea a-şi cerca lucrul. De față am fostŭ la Bar, îmblam la şcoală, la carte, cîndŭ au trecut pe la Bar canțelieriul cel mare, anume Osolinschii[1], om foarte de la inima craiului şi mare cap, întorcîndu-se de la Chievŭ, unde s-au făcut a merge la moaştile sfinților ce sîntŭ la Chievŭ pentru boala lui la picioare. Şi de la Chiev au îmblat pe la cîteva oraşe căzăceşti şi la întorsŭ au venit pe la Bar, unde era scaunul hătmănii. Era hatman mare, pre urma lui Conețpolschii, Nicolai Potoțchii. Au şedzut vro trei dzile acolo la ospățŭ, la hatmanul, canțeleariul şi să mira oamenii ce era mai căpetenii, cum nu țin minte să vie unŭ canțelear, să îmble pen Ucraină. De ieste aşea, c-au îmblat cu acéia treabă, nu ştiu, iară la ce am fostŭ de față, scriu.

---

1 George Ossolinski.

Zac. 12. Căzacii, măcară că alte oşti streine, după ce s-au răsipitŭ lucrul şi gătirea craiului, cineşi în ţările sale să întorsesă, iară ei tot păziia treaba lor şi lucra la vase bărbătéşte cu banii craiului şi să gătiia pre mare. Pănă oblicindŭ hatmanul Pototchii că tot să gătescŭ căzacii, şi supt mînă hatmanilor sintŭ toate părţile acéle, au scris la Barabaşŭ, să părăsască acestŭ lucru, să-şi aducă amente patimile lui Pavliucŭ şi lui Sulima. Deci Barabaşŭ, ca un omŭ bătrînŭ, vădzîndŭ cartea hatmanului, au lăsat lucrul mai în slabŭ, socotindŭ cea de apoi. Iară Hmil tot îndemna bărbătéşte şi pre Barabaşŭ, şi pe alţi polcovnici, pănă au trimis hatmanii leşeşti Pototchii şi Calinovschii [1], de le-au arsŭ toate vasele, multe amu gătite de apă. Şi au începutŭ a veni de la starostii cei leşăşti de la margine pîră la hatmani pre Hmil pisariul.

Zac. 13. Avea Hmil danie de la crai, lîngă Ceahrin, unŭ locŭ de odaie. Acolea făcîndu-şi şi besérecă lîngă odaie şi adăugîndu-să oameni den dzi în dzi, s-au făcut slobodziie, anume Subotov, loc de o milă de la Ceahrin, în cîmpi, pe apa Tiasmănului. Şi starostiia Ceahrinului fiindŭ pre sama lui Conetpolschii Horunjii [2], feciorului lui Conetpolschii hatmanul, ispravnicul lui, anume Ceaplinschii, totdeauna pîrîia pre Hmil pisariul la stăpînu-său pentru slobodzia acéia Subotov, dzicîndŭ: „Pentru ce să ţie un mujicŭ tîrguri?“ Şi aşea prilejindu-să lui

[1] Stanislav Kalinowski.

[2] Alexandru Konecpolscki; *horunjii,* adică: stegarul.

Horunjii, stăpînul Ceahrinului, a tréce cu oști asupra Orului [1], unde multŭ plean au luatŭ de la tătari și au prădatŭ atunce ce era pe lîngă Ori pre nohai și la întorsul său, au venit la starostiia sa în Ceahrin. Și acolea ședzîndŭ peste cîteva dzile, pre gura ispravnicului său, lui Ceaplinschii, au închis pre Hmil și i-au luat și tîrgșorul lui, carile mai sus pomenim, Subotov, și l-au dat pre sama lui Ceaplinschii. Și de nu l-ar hi scos un leah den slugile lui Conețpolschii, o slugă bătrînă, anume Zațvilihovschii, amu îl pusesă în proașcă, să-l omoară. Ce, hălăduindŭ Hmilŭ, pentru rugămentea lui Zațvilihovschii, de moarte, dacă au purces Horunjii, feciorul lui Conețpolschii hatmanul, de Ceahrin în sus,n-au răbdatŭ Hmil, ce au dzis: „Luatu-mi-au Ceaplinschii Subotovul și tot ce am avut, iară sabia den mînă nu mi-au luat". Și peste puține dzile au lăsat Ceahrinul și s-au dus peste Nipru, în olatul Periiaslavului [2]. Acolo oblicindu-l hatmanii leșești, au scris la polcovnicul de Periiaslav să-l prindză. Ce, fiindu-i polcovnicul de Periiaslav priietin, i-au dat cale. Și așea neavîndŭ loc nici peste Nipru, au scăpat la căzacii de la praguri și de acolea, fără nice o zăbavă, s-au dus în Crîmŭ, la...[3] hanul Crîmului și, la adunarea sa, i-au dzis hanului acéste cuvente:

---

[1] Ori-Perecop, istmul care leagă Crimeea de continent.
[2] Oraș pe Nipru.
[3] Loc alb în textul lui Miron Costin. Han al tătarilor era atunci Islam Ghirei

Zac. 14. „Crăiia Leşască cîte şi ce slujbe are despre noi, nime ca Crîmul nu este martor. Cu noi leşii ş-au lăţit crăiia, cu noi nu bagă în samă nice o împărăţiie, în nedejdea noastră mai multŭ să rădică asupra Împărăţiei Turceşti şi Crîmul să-l ia de la turci către crăiia lor amu este gata. Iar ce bine au căzacii şi ce volnicii de la dînşii? Robii în Crîm au mai bună viaţă! Ce-ţi adu aminte, luminate hane, slujba noastră, care o am făcut moşului tău, lui Şaan Ghieri-sultan [1]. Nu lepăda de la tine mare izbînde şi vestite în toată lumea, nu te lăsa de mare avuţie şi dobînde, care în puţină vréme pren noi ţ-or veni la mînă. Nu lăsa să să mai întărească nepriietinul tău şi călcătoriul de volniciile noastre, Leahul. Au nu vedeţi că v-au început a vă călca şi pre voi leşii? Cîmpii, cît ţin între Nipru şi între Nistru, ei stăpînescŭ cu cetele lor. Bugeacul, cu oamenii săi, în toate dzile îl pradă. Conеţpolschii Horonjii v-au prădat pănă în Or, în ceste dzile. Acéste toate începături sîntŭ. Iată cărţile craiului! Citiţi-le, ce ne scriu, să lovim Crîmul, să cuprindem marea. Iară de te vei îndoi, hane, şi n-oi avea la tine credinţă, feciorul mieu la curtea ta zălog oi pune."

Zac. 15. Multŭ au stătut hanul îndoit după acéste cuvinte a lui Hmilŭ şi căuta la ce ari ieşi soliie ca aceia. La Hmil era cărţile crăieşti, céle ce didésă căzacilor pre Barabaş şi pre dînsul la Varşeav,

---

[1] Un han cu acest nume n-a existat. (Poate Salamet Ghirei, 1608—1610.)

supt vrémea gătirei asupra turcilor, precum s-au scris mai sus şi le furase de la Barabaş Hmil. Iară tot nu priimiia hanul, ce Togai-beiŭ, care era pre atuncea beiŭ la Or, au luat asupra sa lucrul, dzicîndŭ hanului: „Dzi că fără ştirea ta au fugit nişte nohai“. Şi aşea aşedzîndŭ cu hanul Hmil toate legăturile, au purces depreună cu Togai-bei, deodată cu oaste ca 7.000 de tătari, însă tot într-ales oşteni.

Zac. 16. Potoţchii hatmanul leşéscŭ înţelegîndŭ de scăparea lui Hmil la praguri şi de turburări care au început a face între căzaci, pănă nu s-ari îngloti căzacii, să să lăţască în amestecături, au purces din Barŭ spre Cercaz pre Nipru şi cu al doilea hatman Calinovschii, dzicîndŭ acestŭ cuvîntŭ: „Şérpele, pănă nu ridică capul din iarbă, să-l loveşti“. Ce aceia iarnă l-au apucat acolea, cît n-au putut trage oştile nici într-o parte, ce i-au căutatŭ a ierna pre Nipru, pren olatele Cercazului şi a Caniovului [1] pănă în primăvară. Şi cît s-au dezvăratŭ, îndată den 8.000 de oaste ce avea hatmanii leşăşti, într-ales au orînduit 3.000, cu feciorusău, Ştefan Potoţchii, pe uscatŭ şi 1.000 denémţi şi 3.000 de căzaci de pen oraşele Niprului cu Barabaş, pre apa Niprului în vase asupra pragurilor, să-i strîngă pre căzaci de la praguri, să dea pre Hmil, care amu era bulucit cu 8.000 de căzaci de pen ostroave şi 7.000 de tătari cu Togai-bei.

---

[1] Cerkas şi Kaniov, oraşe aproape de Nipru.

Zac. 17. Vădzîndŭ Hmil cu Togai-bei că vine Ştefan Pototchii în puţină oaste asupra lor, au sfătuit întîi pre acei de pe uscat să-i lovască şi aşea au făcut. La unŭ loc ce să chiamă Jolta Voda[1] au dat războiŭ léşilor, carii fiindŭ în număr cu multŭ mai puţini şi în locuri depărtate, în cîmpi, de la temeiul său şi tătarîi cu călăriia, iară căzacii cu pedestriia den sinéţe împresurîndu-i, au slăbit în loc léşii şi să să apere de năvala lor, s-au pedestrit toată oastea. Iară puţin loc au ţinut, de mulţimea care era cu cinci părţi mai mulţi decît dînşii. Toată acéia oaste leşască şi singur Ştefan Pototchii, Sapiha, Balaban, ce era capete, s-au topitŭ acolea pre cîmpi. Ştefan Pototchii, rănitŭ, au murit în războiŭ, Sapiha şi Balaban au cădzutŭ la robia tătarîlor.

Zac. 18. Hatmanii leşăşti, audzindŭ de nevoia celor 3.000 de oaste ale sale, ales Pototchii avîndŭ de fecior grije, au purcesŭ într-agiutor cu céle 5.000 de oameni ce le mai rămăsesă. Ce a doa dzi după ce au ieşit la cîmpi, i-au tîmpinat veste de oameni den războiŭ scăpaţi de răssipa oştii sale şi de perirea în război lui Ştefan Pototchii. Şi înţelegîndŭ şi de putérea lui Hmil, la carele curea de pe la toate ostroavele căzacii, ca la Mesiia jidovii şi să adăogea şi tătarîi, au sfătuit să să întoarcă înapoi. Ce Hmil ştiindŭ şi de puterea hatmanilor slabă şi îndrăzneţŭ după izbînda dentîiŭ, în loc au purces în urma oştii leşăşti şi la unŭ oraşŭ, anume Corsun, agiun-

---

[1] Apele Galbene, aici a avut loc o bătălie între poloni şi ucraineni (1648).

gîndŭ și pre hatmani, au sărit toate orașele căzăcéști, unii adăogîndu-se la Hmil, alții țiindŭ trecătorile și săpîndŭ drumurile pe la strîmtori, au venit și acéia oaste a hatmanilor la primejdiie, den care puțini leși au scăpatŭ. Hatmanii amîndoi au cădzut la robiie, Sinavschii și alte capete.[1] Gloata, cîtă n-au cădzut pre mîna tătarilor, au perit de țărănime.

Zac. 19. Iară oastea ce era trimasă pre apa Niprului, dacă au înțeles de perirea oștii de pe uscat cu Ștefan Potoțchii, s-au burzuluitŭ pe biietul Barabaș, capul lor, vrîndŭ să ție credința sa, că era căzacŭ bătrîn și vestit Barabașŭ. Și de mirat, și némții cu căzacii au viclenitŭ, însă era némții acéia numai cu nume de némți, iară toți den căzaci era făcuți. Au legat o piatră la grumadzii lui Barabaș și l-au aruncat în Nipru și cîte capete mai era nemțești cu dînsul. Și după acéia faptă, s-au dus toți și s-au închinat la Hmil.

Zac. 20. Să scrie de acmu léșii ce pojar au purces dentr-aceasta scîntéie în multe părți de lume, ce vărsare de singe, ce pustiitate țărîlor, ce surupare și slăbiciune puterii Crăiei Leșești, ce răsipă a mare și nedobîndite cetăți, ce robii și plean de creștini în mînule păgînești. Noi să ne întoarcem la ale noastre. Și de aș avea la cineva pentru acesta lucru vreo hulă, că létopisețul acesta mai multŭ de lucruri streine pomenește, decît de loc de țară, făcut-am acestŭ cursŭ, pentru să să dezlége mai bine

---

[1] De fapt, rezultatul acestor lupte a dus la eliberarea Ucrainei de sub stăpînirea Poloniei.

lucrurile țărîi, care la ce vréme s-au prilejit. Și acéia să să știe că această țară fiindŭ mai mică, nice un lucru sîngură den sine, fără adunare și amestec cu alte țări, n-au făcut.[1]

Zac. 21. S-au cutremuratŭ toate țărîle acéstea prinpregiur de năprasnica turburarea Crăiei Leșești. Însă țara cu nărocul, cu cîrma și vîlfa vestitei domniei lui Vasilie-vodă, cîțva ani și după ce să rădicase Hmil, au stătutŭ neclătită de nimea, pănă la anul... Într-acestŭ an începătoriŭ spre mare scădere țărîi, întorcîndu-să tătarîi den Țara Leșască cu plean, bugegenii și o samă de crîmeni au lovit la întorsul său pren țară și ca o oaste ce trecea, nu poate hi să nu și strice ceva. Au venit pruténii și de pe alte văi pe lîngă Prut cu jalobă la Vasilie-vodă, jeluindŭ că-i pradă tătarîi și le strică pîinile. Și într-una de dzile, prilejindu-se Vasilie-vodă vesel la masă și viindŭ jalobă iară pre tătari că strică țara, cum au fostŭ la masă vésel, au chemat îndată capitanii, dîndu-le poruncă să purceadă într-acea dată cu toți slujitorii și din slugi boierești și din tîrgŭ [2], cineși ari vrea în dobîndă, să lovască pre tătari. Au făcutŭ îndată porunca căpitanii și neamul den hirea sa a muldovenilor lacomi la dobîndă, care cumŭ au putut și den oraș a dobîndi cal, fiindŭ orașul plin de toată sama de oameni pre atuncè și den slugi boierești mulțime și au mărsŭ depreună

---

1 Miron Costin subliniază aci legătura dintre istoria noastră și aceea a țărilor vecine.

2 Oastea era formată, deci, din cetele boierești, oastea feudală, precum și din milițiile orășenești.

cu slujitorii, de au lovit pre tătari fără véste, negîndindŭ tătarîi de una ca acéia.

Zac. 22. Era descălecată orda cu temeiul la un satŭ anume Brătulénii[1] la Răzina, încărcaţi tătarîi de robi şi de plean den Ţara Leşască. Nefiindŭ gata, au întratŭ ai noştri îndată într-înşii cu săbiile. Perit-au mulţi tătari şi le-au luat ai noştri şi pleanul şi robii, carii numai cu fuga au putut a hălădui dentr-acela feredeu spre Bugeag, ce şi pe cale, în multe locuri, le-au ţinutŭ calea ai noştri pe la Lăpuşna [2].

Zac. 23. Multŭ au stătut boierii, carii să prilejise la acéia masă, mai vîrtos Catargiul [3], să nu se facă cu graba acel lucru şi din socoteala de la masă. Iară ce este să nu treacă, cu anevoie să mută cu sfatul. Tătarîi, dacă au scăpatŭ la Bugeag, îndată pren căteva capete au făcut ştire la hanul cu mare jalobă, cum i-au lovitŭ moldovenii fără véste, trecîndŭ ei spre locurile lor, fără nice o stricăciune ţărîi şi le-au luat atîta plean şi atîţea robi. S-au împlut îndată şi hanul, şi toate capetele a Crîmului de vrăjmăşiie, fiindŭ şi simeţi pre acéle vrémi, din izbîndile asupra léşilor. Îndată au trimis ştire la împărăţiie pre Vasilie-vodă şi pre toată ţara cu pîră că este haină. Şi turcilorŭ la mare socoteală, şi prepus era domniile cestor ţări, aşea de tare şi de teméinice; ce îndată au pozvolitŭ hanului, să hie volnicŭ a prăda Ţara Moldovei, pentru fapta acéia.

---

[1] Brătuleni pe Prut, în ţinutul Iaşilor.
[2] Ţinut între Prut şi Nistru.
[3] Apostol Catargiu, boier grec din Moldova.

Zac. 24. Vasilie-vodă, după acéia faptă, să păziia foarte cu grije și la împărăție și la curtea hanului. Ce, de îmbe curțile i-au venitŭ înșălăciune, ales de la Sefer Cazi-aga, veziriulŭ hanului. Așea îl aședzase pre Vasilie-vodă pren cărți cu cuvente blînde, cît să părea că nici în gîndŭ n-are hanul, nici alte capetele a lor pentru aceia patimă a tătarîlor ce petrecusă aicea în țară. Iară vrăjmășiia acoperită mai multŭ rău aduce.

Zac. 25. În anul 7158 ⟨1650⟩, sfătuindŭ Crîmul să răscumpere paguba făcută de Vasilie-vodă ordelor lorŭ la Brătuléni și să curmédze și simețiia pănă în cîtă era în Vasilie-vodă, au pornitŭ pre galga-soltan[1] cu oști, cu acela glas că mérge să lovască Țara Moschicească. Și hanul didésă știre și la Hmil singur, să fie gata, să purceadă asupra lui Vasilie-vodă. Și cît au sosit soltanul, amu mainte Hmil cu oștile gata era anume spre părțile Moscului. Au purces îmbe oștile cu mare taină spre Nistru. Sosindŭ, îndată au împărțitŭ oastea, o samă de la Soroca, diréptŭ spre părțile Sucevei, altă samă spre Orheiŭ și Lăpușna, păn în Prut, oastea tătărască cu căzaci amestecată. Nespusă pradă aceasta este țărîi și de prada de la Ion-vodă [2] cu puțin mai mică (alegîndŭ de acéste cumplite vrémi de acmu, cu care toate primejdiile acestui pămîntŭ covîrșite sintŭ).[3]

---

1 Fratele al doilea al hanului tătarilor.

2 Aluzie la prădarea Moldovei, după căderea lui Ioan-vodă cel Cumplit în 1574, povestită în *Letopisețul* lui Gr. Ureche.

3 Miron Costin scrie în 1675, în timpul războiului turco-polon, are se desfășura pe teritoriul Moldovei.

Zac. 26. Nu știia nemică Vasilie-vodă, șădzîndŭ la divan, una după alta véste viindŭ, cum pradă tătarîi țara. Au vădzut la ce au ieșitŭ sfatul de la masă și în deșertŭ procitindŭ cărțile lui Sefer Caziaga, în nedéjdea cărora cărți să lăsasă Vasilie-vodă.

Zac. 27. Drîmba acéia de oști, care era orînduită spre Suceavă, au cuprinsŭ cît ține Soroca și ținutul Ieșilor, pănă în tîrgŭ, în Iași, Hotinul, Dorohoiul, Hîrlăul, Cernăuții, pănă în cetatea Sucevei temeiul, iară aripile pănă în munte agiungîndŭ. Cetatea Sucevei apucase Gavrilaș logofătul [1] și cîțva boieri de la țară, de să închisésă acolo; au dat căzacilor și tătarîlor o sumă de bani. Iară denafară, la țară, au aflatŭ țara toată pre acasă, cu dobitocŭ, cu herghelii, de care era pre atunci plină țara. Plean, robi au luat fără număr multe și case de boieri au robitŭ. Atunce au luat pre giupîneasa lui Miron Ciogolii stolnicul cu o cucoană a lui, care n-au mai ieșit den robie în véci și au peritŭ și Murguletŭ Ștefan la Cernăuți, pementean vestit între curte. Satele, orașele, toate ardzîndŭ și prădîndŭ, cu acéia vrăjmășiie era tătarîi asupra țărîi.

Zac. 28. Iară céialaltă drîmbă de oști au lovit Orheiul și Lăpușna și Fălciul păn în Prut. Atuncea au robit casa Sturdzii jicnicériului, carele apoi au cădzut și vistiérnic mare și multe case întemeiate le-au dus în robie. Iară codrului Chighéciului [2] la Fălciiu foarte puțină pagubă au făcut tătarîi atun-

[1] Gavrilaș Mateiaș, mare logofăt.

[2] Codrii Chigheciului sau ai Tigheciului, la răsărit de Huși.

cea, că îndată au năzuitŭ la codrişorul lor, ce au ei acolea, anume Chighéciul, pădure nu aşea înaltă în copaci, că copacii foarte puţini sintŭ, cum este deasă şi rîpoasă şi de spini mai multŭ decît de altŭ lemnŭ crescută. Şi s-au apărat chighecenii, de nu le-au putut strica nemică tătarîi.

Zac. 29. Galga-soltan singur cu coşurile şi Hmil hatmanul cu tabăra, de la Soroca direptŭ au tras la Ţuţora, unde soltanul cu coşurile tătărăşti au descălecat, iară Hmilŭ cu tabăra căzăcească au stătut pre Vladnic[1].

Zac. 30. Vasilie-vodă vădzîndu-se la grije ca acéia şi spaimă, că luasă tătarîi păn supt tîrgŭ herghe-liile şi a slujitorilor cai le-au apucatŭ, au pornitŭ pre doamna depreună cu casele boierilor pen frîn-turile codrilor, pe la Căpotéşti, spre Cetatea Neam-ţului. Iar şi singur n-au ţinut multe dzile scaunul, ce s-au mutatŭ din Iaşi în neşte poieni a codrului, ce-i dzicŭ codrii Căpotéştilor şi s-au aşădzat acolea în codru cu curtea, lăsindŭ puţinei dărăbani de apărarea curţii, carii, dacă au vădzut mulţimea de tătari, den ceas în ceas adăogîndu-se şi cu căzaci amestecaţi, au lăsatŭ cu noaptea curtea pustie. Şi au arsŭ atuncea tot oraşul. Unde şi unde au rămas cîte o dugheniţă. Curtea cea domnească, casele boierilor şi tot oraşul într-o mică de ceas cenuşe au stătutŭ, iară mănăstirile au hălăduit, că n-au vrut căzacii să dodiească, den porunca lui Hmil hatmanul, şi tătarîi n-au pututŭ, că era şi oameni

1 Rîu aproape de Iaşi.

cu sinéţe închişi pren mănăstiri. Numai la mănăstirea a Trei Sfetiteli, oamenii ce-au fostŭ închişi acolo au avut primejdie, că ardzîndŭ tîrgul, din para focului s-au aprinsŭ şi mănăstirea. Deci, au căutatŭ o samă de oameni, de arşiţă şi de groaza focului a ieşi pre o portiţă ce este în zid, spre hăleşteulŭ oraşului şi acolo au luat pre mulţi oameni în robie tătarîi şi mulţi oameni s-au şi înecatŭ în hălăşteu de groaza robiei.

Zac. 31. Au oblicit sultanul şi Hmil hatmanul de fuga lui Vasilie-vodă şi au trimis soltanul un mîrzacŭ la Vasilie-vodă, întrebîndu-l că ce au fugit din scaun? (De şagă lucru este întrebare ca aceasta pre o vréme ca acéia?) Deci, Vasilie-vodă, dăruindŭ bine pre tătarul, au trimis de la sine boieri la soltanul, pre Ghica vornicul [1] de Ţara de Gios, iară la Hmilŭ pre Ciogolea[2] spătariul cel mare şi au tocmitŭ lucrul cu soltanul, cu daruri şi nu cu puţină cheltuială. Şi de atuncea au legat Vasilie-vodă banii ce să dau soltanilor den anŭ în anŭ şi cabaniţă şi cîte... pungi de bani. Iară lui Hmil hatmanul mainte încă de aceasta vréme întrase în gîndŭ cuscrie cu Vasilie-vodă şi pomenindŭ şi mainte pren Ciogoleşti cu soliile pentru fata lui Vasilie-vodă, Roxanda, numai ce au căutatŭ lui Vasilie-vodă a aşedza şi logodna fétii sale, Roxandei, după Timuşŭ, feciorul hatmanului Hmil, şi cu cîteva daruri şi lui.

---

[1] Gheorghe Ghica, mare vornic, mai tîrziu domn al Moldovei (v. mai jos p. 259).

[2] Constantin Ciogolea.

Zac. 32. În... dzile, au purces și soltanul și Hmil de la Țuțora spre locurile sale, iară țara au rămas prădată și pen multe locuri pustie, schimbată den fericiia acea dentîiŭ. Au ieșitŭ și Vasilie-vodă den codru în scaun. S-au prilejit atuncè în bejeniile acélè și moartea lui Toderașco logofătul. Făcut-au Vasilie-vodă cîtăva jalobă la împărățiie pre tătari, pentru stricăciunea țărîi, ce nice un folos n-au făcut. Dărăbanii la acéia fugă a lui Vasilie-vodă den scaun era gata să jecuiască carăle cele domnești, ce, după ce s-au aședzat Vasilie-vodă în scaun, s-au făcut a le face căutare încinsŭ cu sabie și némții ce avea, den poruncă, gata cu sinéțele pline. Întîi le-au luat dărăbanilor armele, apoi pre toți, cu capetele lor depreună, i-au închis, pre unii pen temniță, pre alții i-au trimis la ocnă și cu alte pedépse i-au certatŭ. Și de atuncè țara au purcesŭ tot spre rău, den anŭ în anŭ, pănă astădzi.

Zac. 33. Nu cu o certare numai ceartă direapta mîniia lui Dumnedzău, dacă să pornéște spre vreo țară, ce după ieșitul tătarîlor au lovit mare omorŭ în oameni și aicè în oraș și pen țara toată.

Zac. 34. La anul, Hmil hatmanul cu mare mulțime de oști căzăcești și singur hanul, pănă cu 70.000 de tătari, strînse oaste și de pe la cerchieji și de la toată Dobrogea, au purces asupra craiului leșescŭ, cărora oști craiul leșăscŭ Cazimir [1] le-au ieșit înainte la un tîrgșor anume Berestecico [2], cale

[1] Ioan Cazimir, regele Poloniei (1648—1668).
[2] Bătălia de la Berestecico, în Volînia (1651).

de a treia dzi de la Camenită în sus, cu 40.000 de oaste leşască, în care oaste m-am prilejitŭ şi eu.

Zac. 35. Nu era toate voievodziile sosite, nice Litfa, că Litva avea de căzacii de peste Nipru mare dodeială. Şi au ieşit craiul leşăscŭ cu acela războiŭ biruitoriŭ şi asupra tătarîlor, şi asupra căzacilor, cît au căutat hanului a lua fuga şi lui Hmil hatmanul a-şi lăsa tabăra cu toată oastea. De care izbîndă a léşilor, dacă au înţeles Vasilie-vodă den Ionăşcuţă[1] pîrcălabul de Hotinŭ, l-au îmbrăcatŭ cu haină cu soboli, avîndŭ nedejdea că cu acéia izbîndă a léşilor va hălădui de cuscriia lui Hmil.

Zac. 36. Iară nu s-au tăiatŭ cu atîta răutăţile Ţărîi Leşeşti, că apoi, la anul după izbînda de la Berestecico, aşea au perit de rău oastea leşască de căzaci şi de tătari, lăsaţi léşii în nedéjdea păcii ce să făcusă la Bela Ţercov [2], cît nici hatman, nici un cap, nici un sufletŭ oi dzice, de 8.000 de oaste pedeastră ce era, n-au hălăduit. Şi den oastea călăreaţă, ce era pănă la 12.000 de oameni foarte puţini de cei de gios, încă de or hi scăpat cineva, încungiuraţi de toate părţile de tătari. Iară ce era frunte, tot supt sabie au mărsŭ, că aşea aşedzase Hmil cu soltanii, cum la cela războiŭ un rob să nu ia tătarîi, ce tot supt sabie să puie, să să mai împuţinédze oamenii de oaste den Ţara Leşască. Şi acolo au

---

[1] Ionăşcuţă Cupărelul.

[2] Pacea de la Belo Ţerkov (Biserica Albă), în Ucraina (septembrie 1651)

perit și singur hatmanul Calinovschii și cu feciorul lui, carele îl avea numai acéla.[1]

Zac. 37. Și într-acesta anŭ au căutatŭ a face lui Vasilie-vodă și veseliia fiei sale, Roxandei, după Timuș, feciorul lui Hmil hatmanul căzăcescŭ, în anul... <1652>.

Zac. 38. Mare netocmală în depotriva caselor și a hirelor! Aceasta parte era o domnie de 18 ai și împărăției cu bivșug și cu cinste sămănătoare, iară céelaltă parte de doi ani ieșită den țărănie. Rușcile[2] cu „*lado, lado*“[3], pen toate unghiurile, ginirile singur fața numai de om, iară toată hirea de hiară.

Zac. 39. Însă cîte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit. Și după cîteva săptămîni ce au ședzut Timuș aicea în Iași cu assaulii, polcovnicii și atamanii săi și nepoții lui Vasilie-vodă, feciorii lui Gavril hatmanul și lui Gheorghie hatmanul[4] și den feciori de boieri de țară, Nicolai Buhuș și Ion Prăjescul, acolo în Ceahrin pentru Timuș zelog, au purces cu doamna-și la Ceahrinŭ. Iară Vasilie-vodă au rămas îndată la prepusuri la turci, pentru urît numele căzacilor la dînșii și la megiiași îndată la zarve, ales la Matei-vodă, neprietinul vechiŭ, care siindu-se de unirea lui Vasilie-vodă cu căzacii și la turci amesteca domniia lui Vasilie-vodă și cu Racoții[5] îndată au stătut

---

1 Bătălia de la Batogh pe Bug (iunie 1652).

2 Rusoaicele (femeile care au însoțit pe Timuș la nuntă).

3 „*Lado-lado*“, refrenul unui cîntec popular ucrainean.

4 Gavril și Gheorghe, hatmani, frații mai mici ai lui Vasile Lupu.

5 Georghe Rakoczy al II-lea, principele Transilvaniei (1648—1660)

în sfaturi. Că amîndurora era învrăjbitŭ Vasilie-vodă și amîndoi să siia de acéia unire, ales cîndŭ audziia solii ca acéle Racoții de la Vasilie-vodă, cum i-au trimis pre Ștefan Gheorghie logofătul [1] într-un rîndŭ, poruncindu-i să șadză mîlcom Racoții, că-l va face de va vărsa niști galbeni tătarîlor și la ce va sosi, el va vedè. Și să prilejisă și solul, unul ca céla care, neavîndŭ cuconi, de atuncești luasă gîndŭ spre domniie și mai multe adăogea spre vrajbă și în locul trébilor stăpînu-său, în solii au aședzatŭ treaba sa spre domnie și la Racoții, și la Matei-vodă.

Zac. 40. Precum munții cei înalți și malurile céle înalte, cîndŭ să năruiescŭ de vreo parte, pre cît sintŭ mai înalți, pre atîta și durît facŭ mai mare, cîndŭ să pornescŭ și copacii cei înalți mai mare sunetŭ fac, cîndŭ să oboară, așea și casele céle înalte și întemeiate cu îndelungate vrémi, cu mare răzsipă purcegŭ la cădére, cîndŭ cad. Într-acéla chip și casa lui Vasilie-vodă, de atîțea ai întemeiată, cu mare cădére și răzsipă și apoi și la deplină stîngere au purces de atuncea.

Zac. 41. Ștefan Gheorghie logofătul, care era logofăt mare la Vasilie-vodă, după moartea lui Toderașco logofătul, știindŭ Vasilie-vodă pre tată-său, Dumitrașco logofătul, la atîtè domnii boieriŭ vestitŭ cu ocine întemeiate, care nici o casă aicea în țară moșii ca acéle, ocine, sate, curți n-au avut.

---

[1] Gheorghe Ștefan Ceaurul, mare logofăt, apoi domn al Moldovei (1653—1658).

După ce ș-au gătit lucrurile spre domniie, precum s-au pomenit mai sus, la Racoții și la Matei-vodă, au legatŭ voroava și cu o samă de boieri în țară, cu Ciogoléștii anume și cu Ștefan sărdariul [1], cuprindzîndu-i cu giurămîntŭ să ție taina. Au ales cu sfatul lor, numai să aducă oști unguréști și munteneşti asupra lui Vasilie-vodă.

Zac. 42. Sunase amu den la cîțva la uréchile lui Vasilie-vodă acéstea și întîiŭ de la un turcŭ la Focșeani și de la munténi încă au scris, ce n-au credzut Vasilie-vodă.

Zac. 43. Spunŭ istoriile de Pirŭ[2], împăratul epiroților, că fiindŭ într-un războiŭ la Țara Italii împrotiva rîmlénilor [3], îmblîndŭ Pyru-împăratul în fruntea oștilor sale, tocmindu-și oastea și mutîndu-se și într-o aripă și într-alta, unul den copiei lui ce-l păziia s-au apropiiat și i-au dzis: „Să iei aminte, împărate, cel rîmlean pre un cal negru. Den toți alți ostеni, alta nemică nu păzéște, numai ș-au pus pre împărățiia ta ochii, ori încătro te întorci, elŭ tot acéia păzéște și cearc , cîndŭ și cîndŭ să vie asupră-ți cu sulița gata.“ Au răspunsŭ Pirŭ copilului: „Cu anevoie este hiecăruia a să feri de ce ieste să hie“. Așea să poate dzice și de Vasilie-vodă, domnŭ cu paza în toate părțile și pe la toate porți, nu s-au putut feri, ce-i era să-i vie asupră și mai ales de primejdiia den casă foarte cu anevoie a să feri hiecăruia.

---

1 Comandantul oștilor de graniță, spre tătari.
2 Pyrrhus, regele Epirului.
3 Romanilor.

Zac. 44. Măcară că întrase la un sfat ca acéla și Ciogoléștii, și Ștefan sărdariul, iară șagă le părea a sfătui niști lucruri ca acéle, ce șidea uitați, gîndindŭ că nu va naște nemică dentr-acélea sfaturi. Iară Ștefan Gheorghie logofătul vădzîndŭ ce soții au dobînditŭ la acéla sfat, aștepta den dzi în dzi să să vădească sfatul lor despre Ciogolea spătariul la beție, că la cîteva mése, batŭ, mai vădiia lucrul. Ce, nime nu lua aminte un lucru care în gîndŭ nu încape. Deci, au păzit singur Ștefan Gheorghie logofătul treaba care o luase și însemnase dzua oștilor ungurești și munteněști, să iasă în țară, tocma în serbătorile Paștilor.

Zac. 45. Își trimisése Ștefan Gheorghie logofătul giupîneasa la țară, în pilda că o trimite pentru trébile casei. Iară sîngur, tocma în dzua cîndŭ cîntă besérica canonul sfîntului Andrei de la Critŭ, la 8 ceasuri de noapte, gătindu-se Vasilie-vodă de besérică, încă nime nu venise den boieri la curte, au mînecat să-și ia dzua bună, dîndu-i știre de acasă că-i ieste giupîneasa spre moarte, cu hîrtiie scornită. Și întrebîndŭ Vasilie-vodă pe postelnici cine din boieri este afară, au spus postelnicii că ieste logofătul cel mare, dvoréște să-și ia dzua bună, că i-au venit véste de boală foarte grea giupînesăi. Să hie dzis Vasilie-vodă: „Ce omŭ fără cale, logofătul! Știindu-și giupîneasa boleacă și nu o ține aicea cu sine.“ Și i-au dzis să între, să-și ia dzua bună. Au intrat Ștefan Gheorghie logofătul cu fața scornită de mare mîhniciune și ș-au luat voie să

margă spre case-și. Spun să hie dzis Vasilie-vodă: „Să afle lucrul pre voia sa". Neștiutoriŭ gîndul omului spre ce menéște! Îndată, fără nemică zăbavă, ca cela cu grije, și nu cu hie ce grije, au purces îndată de olac și într-acéiași dzi au sosit la Bogdana [1], la satul său supt munți. Și amu era și oastea ungurească toată, cu Chimini Ianîș pe potici și oastea muntenească la Rîbna cu Diicul spătariul.

Zac. 46. Spun de Vasilie-vodă că den besérică l-au lovit gînduri de purcesul logofătului, așea fără nădéjde. Și așeași de a doa dzi după purcésul lui, au început a vedére a suna glas de unguri și de munténi. La care sunet vădzîndu-să Ciogoléștii cuprinși și lăsați de logofătul, cu care își știia voroava, au stătut la grije ca acéia, cît pri pășitul lor și pre căutătură, cine le-ar hi luat sama le-ar hi cunoscut îndată vina. Ce, mirîndu-se, cum or face, să fugă, să-și lase casele, carii era cu totul aicea în Iași, greu și a doa moarte este și dzilele lor fîrșite, poate hi, cum să dzice, s-au apucat de altă îndireptătură, scriindŭ un răvaș Ciogolea spătariul la Vasilie-vodă într-acesta chip:

Zac. 47. „Milostive doamne. Eu, unul den slujitorii cei streini, mîncîndŭ pînea și sarea măriei-tale dentr-atîțea ai, ferindu-mă de osîndă, să nu-mi vie asupră, pentru pîinea și sarea măriei-tale, îți facŭ știre pentru Ștefan logofătul cel mare, că-ți

---

[1] Sat în Moldova, pe valea Trotușului.

este adevărat hiclean și s-au agiunsŭ cu Racoții și cu domnul muntenescŭ și sintŭ gata oștile, și a lui Racoții, și a lui Matei-vodă, să vie asupra mării-tale. De care lucru adevărat, adevărat să credzi măria-ta, că nu este într-altŭ chip."

Zac. 48. Și dacă au scris răvașul într-acesta chip Ciogolea spătariul, au chemat la sine pre egumenul de Aron-vodă[1] anume Ioasafu, care era pre acéle vrémi pe la toți boierii duhovnic și cu ispovedanie giurîndŭ pre egumenul, să nu-l vădească cine este și întîi să aräte răvașul la Iordachie visternicul[2], apoi la domnie, l-au legat cu mare giurămîntŭ, așè să facă. Mirîndu-să călugărul de unŭ lucru ca acéla, au mărsŭ cu răvașul la Iordachie visternicul, care, dacă l-au înțeles și știindŭ că s-au sunat acéstea și dintr-alte părți, îndată au stătut la mare voie rea, ca un omŭ întreg ce era la toată hirea. S-au lepădat îndată de răvaș și au dzis egumenului numai să margă, să dea el răvașul la domniie. Au mărsŭ călugărul cu acéla răvaș și l-au dat la Vasilie-vodă și îndată ce l-au înțăles, s-au simțitŭ cuprinsŭ de primejdii și au stătut cu mare strînsoare asupra călugărului, să spuie de la cine au ieșit acela răvaș. Au stătut călugărul dentîiŭ foarte tare, priimindŭ și moartea, iară a vădi nu poate, că era dat cu taină de ispovedanie răvașul. Și dacă s-au strînsŭ boierii la sfat și arătîndŭ călugărului și munca Vasilie-vodă, ca pentru un lucru ca acéla, ce să atingea

1 Mănăstirea Aron-vodă, lîngă Iași.

2 Iordache Cantacuzino, mare vistiernic.

de domniie și de atîtea case, deci luîndu-și egumenul și de la vlădica Varlaam [1], care era mitropolit pe atuncè, dezlegare, au spus călugărul, anume cine i-au dat răvașul. Și îndată chemîndŭ Vasilie-vodă pre Ciogolea spătariul, i-au spus toate de-amănuntul și cum ieste și Ștefan sărdariul tot într-acéla sfat.

Zac. 49. Cu puține cuvinte i-au mustrat Vasilie-vodă pre amîndoi Ciogoléștii, ce ei amîndoi să apăra tare, că i-au fostŭ tot cu credință și n-au priimit acéstea și de i-ari trimite unul măcară dentrŭ dînșii, să aducă de grumadzi pre Ștefan Gheorghie logofătul. Să hie dzis Vasilie-vodă: „În zedarŭ această slujbă acmu: să-mi hie spus acéstea, până era în Iași logofătul". Deci, pre Ciogolești i-au pus la închisoare, iară în urma logofătului Ștefan au răpedzit întîi pre Sculi, apoi pre Iacomi, ce era vătav de aprodzi și pre Alexandru Costin[2], cu carte la dînsul, să vie cum mai de sirgŭ la curte, pentru mare trébi ce au nemerit de la împărăție. Însă la mai mare grije au stătut Vasilie-vodă de serdariul, fiindŭ atîtea oști pre acéia vréme și marginea toată pre sama lui. Ce îndată au scris cărți și la serdariul Ștefan, să vie cum mai de sirgŭ la curte.

Zac. 50. Să prilejise mainte de acéste începături o treabă de care învățase Vasilie-vodă pre serda-

1 Mitropolit al Moldovei, autorul *Cazaniilor* în limba romînă.
2 Alexandru Costin era fratele mai mare al cronicarului Miron Costin.

riul, să gătédze niști steaguri de slujitori[1], să hie gata și cîndŭ i-ari da știre, să purceadă cu o samă de oameni la cîmpi, peste Nistru, că-și deșchisése cale neguțitorii grecii carii îmbla la Moscŭ pentru soboli, pre la Tighinea, pentru greul vămii și făcè scădére vămii aicè în țară. Ce pusésă gîndŭ Vasilie-vodă să-i sparie de pe acela drum, peste cîmpi. Cu prilejul acei trébi, scriindŭ Vasilie-vodă la serdariul să vie cum mai de sirgŭ la curte și pornindŭ cărțile, déderă știre că, iată și serdariul au sosit la curte. Spun că după ce s-au apropiiat de orașŭ Ștefan serdariul și l-au tumpinat o slugă a lui, i-au spus de toate ce să sună în tîrg și la curte și cum au purces logofătul cel mare den Iași și multe amestecături sintŭ și cuvinte de unguri. Să hie stătut multŭ în gînduri serdariul, intra-va în tîrgŭ, au întoarce-să-va înapoi. Și-i dzicea o slugă a lui: „Întoarce-te, giupîine, că nice la unŭ bine nu mergi". Iară osinda trage la plată, au biruitŭ gîndul să între în tîrgŭ și îndată cum au sosit la gazdă, nemică nu zăbovindŭ, au mărsŭ la curte.

Zac. 51. Vasilie-vodă, cum au înțeles de serdariul c-au venit la curte, nu s-au încredzut deodată, ce în dooă-trei rînduri au trimis să vadză, adevărat au sosit? Ce, dacă au știut că este în divan adevărat, îndată au ieșit în spătărie și l-au chematŭ la sine, la adunare. Și i-au fostŭ spus Vasilie-vodă cum au fostŭ scris și cărți, să vie pentru treaba acéia, care

---

[1] Corpuri de cavalerie.

s-au poménit mai sus, ce mai bine este c-au venit sîngur.

Zac. 52. L-au întrebatŭ după acéste și de lucrurile ce să vădescŭ despre unguri, cu amestecăturile lui Ștefan Gheorghie logofătul, știe ceva, au ba? Tare s-au apucat serdariul că nu știe nemică, cu mare giurămînturi. Și cum să hie el amestecŭ la unile ca acélea, spre răul stăpînului său, dzicîndŭ cu glas: „Cine au fostŭ, doamne, mai credzut la măriia-ta și cinstit ca mine? Și m-ai scos den obiéle[1] și den sărac m-ai îmbogățit." I-au dzis Vasilie-vodă: „Așea știu și eu". Și i-au dzis să margă, să grăiască cu Ciogolea, să audze ce spune Ciogolea spătariul.

Zac. 53. Cum au întrat serdariul în visterie ș-au văzdut pază de siimeni, s-au spăimîntat, știutoare de vina sa hirea și îndată au început a-i spune toate de față Ciogolea spătariul. Să apăra sărdariul de toate acélea, ce ca un vinovat într-acéle sfaturi, să apăra slabŭ. Deci, au cunoscut Vasilie-vodă tot lucrul, iară n-au vrut să-i omoară îndată, aștep-tîndŭ ce s-ari mai înnoi despre Totrușŭ, unde au mărsŭ logofătul. Ce, nepestită vréme, sosi den fugă și Alexandru Costin dîndŭ știre de perirea lui Iacomi vătavul de aprodzi, de străjile unguréști și de oști ungurești trecute în țară. Atuncea au vă-dzut Vasilie-vodă asupra sa toată cumpăna, care îi veniia asupră, nefiindŭ gata de nemică, la o pri-mejdiie de sîrgŭ ca acéia.

---

1 Adică, îl făcuse din țăran boier.

Zac. 54. Iacomii vătavul de aprodzi, dacă au sosit la Roman, n-au mărsŭ pre caii sei, care avea și buni și de agiunsŭ, ce ș-au lăsatŭ caii săi la Roman, la hrană ș-au luat cai de olacŭ[1] ca un om deșteptatŭ tot în bine și ce poate primejdiia neștiutoriŭ. Și i-au dzis Alexandru Costin să nu-și lase caii de lîngă sine, ce n-au vrut să asculte priietenescŭ sfat, ce au purces pre cai proști. Și la Bacău îndată s-au tumpinat cu străjile ungurèști, care străji, cît i-au zerit, i-au luat în goană și îndată l-au agiunsŭ și așèși în goană l-au omorît den pistoale. Iară Alexandru Costin și cine au fostŭ pre cai mai buni au scăpatŭ de perire.

Zac. 55. Amu ajungea fruntea oștilor unguresti la Romanŭ și de la Focșeani au dat știre de Diicu spătariul, cum au trecut și el cu oștile munténești Focșeanii. Și atuncea au dat pre amîndoi Ciogoléștii și pre Ștefan serdariul pre sama siimenilor, de i-au omorît, noaptea înaintea jitniții ce ieste în curtea înluntru[2]. Adusése și pre Mogîldea[3], fiindu-i unchiŭ lui Ștefan Gheorghie logofătul, ce nu l-au omorît, ce l-au luatŭ la pușci pănă la Hotin cu sine.

Zac. 56. Multŭ au stătut boierii, mai vîrtos Iordachie vistiernicul cel mare pre acéle vrémi, să nu piaie Ciogoléștii și Ștefan serdariul, ce temîndu-să Vasilie-vodă, după apropiiatul oștilor ungurèști, să

---

[1] Locuitorii erau obligați să dea caii lor pentru folosința curierilor domnești, aceștia erau caii de olac, mai slabi decît caii boierești.

[2] Hambar cu grîu, care se afla în curtea interioară a palatului domnesc de la Iași.

[3] Nicolae Mogîldea, paharnic.

nu facă și ei vreo zarvă în curte, i-au omorît. Eram pururea în casă eu la Iordachie visternicul[1] și adormisă foarte cu greu Iordachie visternicul de mare scîrbă ce avea, cîndŭ, pre amiadzănoapte, au dat știre de la curte de perirea Ciogoléștilor și a serdariului. Și dacă l-am deșteptat, îndată au dzis: „Au, perit-au cei boieri?" Și dacă i-am spus că au peritŭ, au suspinat greu, dzicîndŭ: „Ah! Ce s-au făcut!"

Zac. 57. Să mira Vasilie-vodă, încotro va năzui? La turci să temea de pîra țării și de lunicoase hirea turcilor și cu grije. La căzaci iarăși să feriia, să nu-și mai strice numele de la turci. Iară a sta împotriva oștilor ce-i veniia asupră, nu era cum, neavîndŭ nici oaste gata și țara toată cu ură și gata la lucrul noou, că Orheiul, ce era capete, era tot de-a lui Ștefan logofătul. Ce-au alesŭ cu sfatul să năzuiască la cetatea Hotinului, răpedzîndŭ îndată la cuscru-său, la Hmil hatmanul, dîndu-i știre de toate acéste începături, pre Stamatie Hadîmbul postélnicul cel mare.

Zac. 58. La Cetatea Neamțului era toată inima avuției[2] lui Vasilie-vodă, deci acolea au răpedzit Vasilie-vodă pre Ștefăniță păharnicul, nepotul său, să apuce avuțiia, și, ori că n-au știut Ștefan Gheorghie logofătul de avuțiia acéia în Cetatea Neam-

---

1 Rezultă din acest pasaj că Miron Costin slujea după obiceiul boierilor tineri pe lîngă acest boier mare, ca să-și facă educația de om politic și curtean.

2 Tezaurul domnesc, alcătuit din bani, pietre prețioase, aur, veșminte.

ţului, ori au stătut după lucruri care începuse şi n-au socotit acéia bani, iară era mai aproape de dînsul decît de Vasilie-vodă acéia avuţiie.

Zac. 59. Amu era oştile ungureşti cu Chimini Ianăş, hatmanul lui Racoţii şi cu Ştefan Gheorghie logofătul la Roman, cîndŭ şi Vasilie-vodă sculîndu-se cu toată casa şi curtea şi cu boierii de curte, au purces den Iaşi spre Hotin. Atuncea, ce slujbă am făcut lui Iordachie vistiernicul, pren multe cuvinte nu lungescŭ. Iară inima agonesitei lui am trecut la Cameniţă şi-o am dat la un priietin a tătîne-mieu, anume Mihai stegariul şi deplin acéle toate au venit apoi la mîna lui Iordachie vistiernicului.

Zac. 60. Solul pre carele trimisése Vasilie-vodă la Hmil hatmanul, precum s-au pomenit, pre Hadîmbul postélnicul, ori că l-au împiedecat logofătul Ştefan pîrcălabul de Soroca pre acéle vremi, ori den blăstămată şi lipsită hirea hadîmbului, s-au întorsŭ înapoi. Şi aflîndŭ pre Vasilie-vodă amu în calea Hotinului, au pîrît la Vasilie-vodă pre pîrcălabul Ştefan de viclean. Deci i-au căutat` a trimite de iznoavă pre alţii de la Hotin, iară la hatmanul Hmil. Şi au trimis cu al doilea rîndŭ pe Grigorie comisul şi pre nepotu-său, Ştefăniţă păharnicul şi pre Nicolai Buhuş jitnicériul şi lor au dat şi pentru Ştefan pîrcălabul de Soroca învăţătură, să-l prindză şi să-l trimaţă legat de la Soroca la Hotin şi aşea au făcut. Ei singuri au trecut Nistrul la Hmil hatmanul, iară pre pîrcălabul Ştefan l-au

datŭ pre sama a unora den Hînțești [1], carii să ținea lîngă Ștefăniță păharnicul, să-l ducă la Vasilie-vodă. Ce, pentru lăcomia sa, aducătorii, să hie a lor ce luasă și ce mai era pe lîngă dînsul, l-au omorît pre cale.

Zac. 61. Omŭ de miratŭ la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cît pre acéle vremi de-abiia de era pementean de potriva lui, cu carile și Vasilie-vodă sîngur, deosebi de boieri, făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroavă, așea era de deplin la hire. Iară la statul trupului său era gîrbov, ghiebosŭ și la cap cucuiatŭ, cît puteai dzice că este adevăratŭ Essopŭ la chipŭ.

Zac. 62. Dacă sosi Vasilie-vodă la Hotin, s-au așădzat cu tabăra sa aproape de cetate, deasupra. Iară Ștefan Gheorghie logofătul cu Chimini Ianășŭ și cu Diicul spătariul lui Matei-vodă, cuprindzindŭ scaunul țărîi la Iași, îndată au alergat mulți den toate părțile, de la țară la Iași. Și înglotindu-să, au mărsŭ la Chimini Ianăș, strigîndŭ: „Să ne hie domnŭ Ștefan Gheorghie logofătul". Le-au răspunsŭ Chimini Ianăș: „Pre voie să le hie, precum pof-tescŭ".[2] Spun de Diicul spătariul muntenescŭ că să ispitiia și cu acéia nedéjde era, să hie el la domnie.

Zac. 63. Deci, după obicéiŭ, au mărsŭ Ștefan Gheorghie logofătul cu cîteva gloate de țară la besé-

---

[1] Cei ce țineau de familia lui Hîncu, boier din provincie.

[2] Domnul trebuia ales, măcar de formă, de o adunare a boierilor. Miron Costin descrie această adunare la alegerea lui Gheorghe Ștefan.

rẹca lui Svetii Nicolai și i-au cetit molitva de domnie Ghedeon episcopul de Huși, fiindŭ mitropolitul Varlaam ieșit la munte, la mănăstirea Săcul. Au stătutŭ domnŭ Gheorghie Ștefan-vodă în anul 7161 <1653>.

Capulŭ alŭ optusprădzécè

Incep. 1. Den cinci simțiri ce are omul, anume vedérea, audzul, mirosul, gustul și pipăitul, mai adevăratŭ de toate simțiri ieste vedérea. Că pren audzŭ, cîte aude omul, nu să poate aședza deplin gîndul, este așẹa ce să aude, au nu este, căci nu toate sintu adevărate, căte vin pren audzul nostru. Așea și mirosul de multe ori înșală, fiindŭ multe mirodenii dentîiŭ gréle, iară apoi mare și iscusit miros facŭ. Gustul încă este așea, că multe ne parŭ că sintŭ dulci, apoi simțimŭ amărăciune și împotrivă, multe amare că sintŭ ne parŭ și sintŭ dulci. Pipăitul, iară și multe pipăim în chip de une și sîntŭ altele și nu le putém a le cunoaște cu singur pipăitul, fără vedére. Iară vedérea singură den toate așadză în adevăr gîndul nostru și ce să véde cu ochii, nu încape să hie îndoială în cunoștință.

Zac. 2. Așea și noao, iubite cetitoriule, cu multŭ mai pre lesne a ne scrie de acéste vrémi, în care mai la toate ne-am prilejit singuri și pentru lungimea capetelor ce s-au scris den îndelungată domniia lui Vasilie-vodă mai sus, den ieșitul cel dentîi den scaunul țărîi a lui Vasilie-vodă, începem a scrie

de domniia lui Gheorghie Ștefan-vodă[1], care ori cu direaptă cale, ori cu nedirépte mijloace (rădicîndu-se asupra domnului său, au luatŭ domniia), tot unile ca acéstea din orînduiala lui Dumnedzău că sintŭ, să credŭ.

Zac. 3. Îndată ce au ședzut Gheorghie Ștefan-vodă în scaunul domniei, cu sfatul lui Chimini Ianăș hatmanul lui Racoții ș-a Diicului spătariul lui Matei-vodă, domnului muntenescŭ, au ales și den oastea ungurească, și den munténi și au ales o samă de oameni și den țară cu Pătrașco Moreanul hatmanul și au trimis spre Hotin, în urma lui Vasilie-vodă.

Zac. 4. Știia și Vasilie-vodă de toate ce să lucra în Iași pre urma lui și trimisă și al doilea rîndŭ de la Hotin sol la cuscru-său, Hmil hatmanul căzăcescŭ și la ginire-său, Timuș, cerîndŭ agiutoriŭ cum mai de sirgŭ.

Zac. 5. La léși încă m-au trimis pre mine, la starostele de Camenită, la Pătru Potoțchii, feciorul hatmanului Potoțchii [2], la ieșitul căruia den robiè Crîmului mare agiutoriŭ îi didésă Vasilie-vodă cu banii săi. Acéstea aducîndu-i aminte, îl poftiia să să afle la primejdiia lui. Și cu acéia solie aflîndu-l pre starostele, cale de trei dzile mai sus de Camenită, la niște ocine a lui, îndată au lăsat toate trébile sale și au purces spre Camenită.

---

1 De la domnia lui Vasile Lupu (mai ales de la sfîrșitul ei), Miron Costin este martor al evenimentelor pe care le descrie. Cronica lui se transformă în memorii.

2 Petre Potocki, staroste de Camenița (Kamieneț Podolski), fiul lui Nicolae Potocki, hatman.

Zac. 6. Iară pănă a sosi staroștele la Camenița, la Hotin, într-o dzi, dau știre lui Vasilie-vodă că iată că sosescŭ oștile lui Ștefan-vodă asupră-i. Au stătut în gînduri dentîi, să dea războiŭ cu cîți oameni avea cu sine, că încă era toți boierii de scaun cu gloatele sale cu Vasilie-vodă și Boji căpitanul cu lefecii și dărăbani cu Carà căpitanul lor și avea și siiméni vro 60 și némți foarte buni, 100 [1]. Iară dacă au vădzut răceala tuturora și slujitorilor, și căpitanilor, pre carii avea mare nedéjde, pentru mila ce le făcuse cu multe vrémi înainte, s-au apucat de trecătoarea Nistrului, suspinîndŭ pre Boji căpitanul și pre Carà căpitanul de dărăbani.

Zac. 7. Aicea s-au cădzut a pomeni mai sus pentru avuțiia cea ce era la Cetatea Neamțului, la care trimisésă pre nepotu-său, Ștefăniță păharnicul, Vasilie-vodă. Acolea pănă a clăti de la Hotin, au sositŭ toate deplin la Vasilie-vodă. De care, dacă au dat știre că soséște și Ștefăniță păharnicul, cu toate deplin, s-au bucurat Vasilie-vodă, dzicîndŭ: „De acmu înainte, pănă în căméșe mi-oi da și n-or rîde nepriietinii".

Zac. 8. Și așea, Vasilie-vodă, trecîndŭ Nistrul cu o samă de boieri, anume Toma Cantacuzino vornicul, Gheorghie hatmanul[2], Iordachie visternicul și cu cîți boieri mai era strînși de casa lui, boierii céielalți toți și slujitorii cu pușcile s-au întorsŭ spre Iași, la domnŭ tînăr. Și tîmpinîndu-se cu oștile

---

[1] Oastea de mercenari (seimeni, sîrbi și bulgari, precum și nemți).
[2] Fratele lui Vasile Lupu.

lui Ștefan-vodă în dumbrăvi, aproape de Hotin, până a să încrede unii cu alalți, au trecut cîteva ceasuri, supt care zăbavă au trecut Vasilie-vodă Nistrul cu toate casele boierilor, însă nu fără mare pagubă în carăle boierilor la trecătoare și mai multŭ de tîrgoveții de Hotin, carii, vădzîndŭ spaima și graba la trecătoare, precum face vréme ca acéia, au dat jacŭ în rămășița carălor și multe haine scumpe, arginturi au apucatŭ, cîtŭ de atuncea știu îmbogățiți pre cîțva hotincéni.

Zac. 9. Apucase oștile lui Ștefan-vodă pre o samă de némți netrecuți încă și dîndŭ și den cetate Mogîldea păharnicul (de care s-au pomenit c-au fostŭ până la Hotin legatŭ la pușci) den săcalușe și năvălindŭ și slujitorii de a lui Ștefan-vodă, au perit puținei némți la trecătoarea cu podul. Iară da și siimenii lui Vasilie-vodă de peste Nistru den sinéțe, cît nu să putea coborî nime la vad.

Zac. 10. N-am fostŭ într-acea dată acolè, la trecătoarea acéiè, că trecusăm Nistrul mainte, precum am pomenit, iară am înțeles de ceia ce au fostŭ acolea de față, cum singur Vasilie-vodă șidea de céia parte de Nistru pre un scăuieș. Au slobodzit tîrgoveții (și spun că cu învățătura Mogîldei păharnicul) un săcaluș[1], den care sacaluș glonțul foarte pre aproape au lovit de Vasilie-vodă. Scîrnava și nebuneasca faptă și nu fără osîndă cît de tîrdziu.

Zac. 11. Nu pociŭ tăcea aicè pentru cetatea Hotinului, ce nesocoteală a o lăsa îndată pre mîna altuia,

---

1 Tîrgoveții din Hotin aveau în grija lor cetatea și trăgeau cu bombardele (săcaluș — un fel de tun).

de nu de altă nedéjde pentru trecătoarea, în care să hie fără grije, s-au cuvinit să să puie oameni sinețași. Și ce oameni? 30 de némți să hie pus, să o ție despre oastea Muldovei și despre unguri cu aii. Au n-au fostŭ hrană? Pîinea a unui satŭ de la Hotin ar hi putut a ținea un anŭ, sau cîtă era numai în tîrgŭ. Și acéia cetate, oricine va vrea să socotească, va afla că au fostŭ a răssipei casei lui Vasilie-vodă pricina. Și de mi-i întreba, îți răspundzŭ, că de ar hi fostŭ doamna lui Vasilie-vodă în cetatea Hotinului, nu la Suceavă, n-au fostŭ în puterea lui Ștefan-vodă a bate cetatea Hotinului, cum au bătut fără grije cetatea Sucevei, că și așea venise Vasilie-vodă cu soltanii pănă în Prut, cu oști tătărăști, ce i-au întorsŭ hanul, că sosiia craiul leșăscŭ. Sau cum ar hi bătut Ștefan-vodă cetatea Hotinului și Hmil era la Husiatin[1], cale de o dzi de Hotin? Ce multe ar hi pututŭ a lucra Vasilie-vodă și domniia tot neclătită la Poartă îi sta, pănă tîrdziu, după luatul cetății Sucévei.

Zac. 12. Nime dară să nu vinuiască sfaturile de acmu. Vedzi ce greșele s-au făcut la cei vestiți svétnici. Și acela lucru era în putére a face, iară vrémile de acmu nu sîntŭ în putére și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită perirea. Dzicem că de ar hi cutare și cutare, acmu ar hi într-altŭ chip. Iară nu sintŭ vrémile supt cîrma omului, ce bietul om supt vrémi. Multe și mari smintéle am apucat și în dzilele celor mai

1 Oraș în Galiția, nu departe de granița Moldovei.

bătrîni, iară îți agiungă aceasta una, cu lăsarea fără oșténi cetății Hotinului, den care lăsare ieste rässipa toată avuției lui Vasilie-vodă cu casa.

Zac. 13. Pentru cetate, tumpinîndu-mă în cale cu Cotnarschii, credincios pisariul[1] lui Vasilie-vodă (că el veniia de la crai trimis pănă la răscoale de Vasilie-vodă și eu mergeam în sus, la starostele de Camenița), m-au întrebat, ca un om deplin ce era: „Grijit-au bine cetatea Hotinului Vasilie-vodă? Pus-au oamenii săi și pușcile, au ba?" Am răspunsŭ că nice un semnŭ, la purcesul mieu, să să grijască cetatea, n-am vădzut. Au suspinat Cotnarschii, cum ar hi știut că să va lăsa nesocotită cetatea acéia. Iară poate hi că giudéțul lui Dumnedzău spre ce trage, cu anevoie să mută cu sfatul omenescŭ.

Zac. 14. Întra Vasilie-vodă în Camenița, cîndŭ am sosit și eu cu véste, că iată soséște și starostele de Camenița, cu mare făgăduință și cu căldură, să să afle la acéia vréme, precumuși au fostŭ așea.

Zac. 15. N-au împlut Vasilie-vodă cu pribegiia sa o lună în Camenița și veni știre, cum Timuș, feciorul hatmanului Hmil, cu 8.000 de oaste într-ales căzăcească, tréce la Soroca Nistrul. Acmu caută hirea de priietinŭ leșască. Măcară că căzacii pănă la inemă léșilor întrase cu sabia și Vasilie-vodă o casă cu capul lor și în nedéjdea lor de a-și răscumpăra domniia, nice o opreală sau vreun bănat despre cineva n-au avut, ce, cum au venit fără grije

[1] Kotnarski, secretarul lui Vasile Lupu pentru corespondența în limba polonă.

așea, cîndŭ i-au fostŭ voia, au ieșit. Fără numai de un polcovnic anume Condrațchii, ce era cu o mie de léși de paza marginii, avea siială Vasilie-vodă. Ce prepunea ca niște oameni streini, de siială, ai noștri. Iară nici acéla nici un gîndŭ rău, nice putérea acéia, să strice lui Vasilie-vodă ceva, n-au avut.

Zac. 16. Timuș cu oastea cum au trecut Nistrul, n-au mai așteptat să să adune cu socru-său, Vasilie-vodă, ce, de la Soroca, întinsŭ la Coicéni [1] au tras oastea și acolea au trecut Prutul.

Zac. 17. Luîndŭ véste Ștefan-vodă de Timuș că vine întinsŭ asupra Ieșilor, Diicul spătariul domnului muntenescŭ pre porunca domnu-său, să nu se sune de tot lucrul, că au întratŭ cu oștile lui în raiava împăratului, să întorsésă cu cîteva dzile înainte și Chimini Ianăș, ori temîndu-se de vreo sminteală oștilor și den vreun hiclenșug de țară, ori știindŭ soliile stăpînului său, lui Racoții, la Hmil pentru Crăiia Leșască, că să agiungea Racoții cu Hmil pentru crăiia la léși de atuncea [2], și-au pornitŭ și el toată pedestrimea ce avea, némți și cu pușcile pe la codrul Căpotéștilor, pre Cobîle, direptŭ la potica Oituzului, numai el singur cu călărimea rămăsése, pren rugămintea lui Ștefan-vodă, în Iași, și-au strînsŭ și Ștefan-vodă oastea de țară cîtăva, ca la 12.000 de oameni și au ieșit deasupra Popricanilor împrotiva căzacilor.

---

[1] Sat pe Prut.

[2] Gheorghe Rakoczy al II-lea a încercat în mai multe rînduri să ocupe tronul Poloniei.

Zac. 18. Timuș, dacă au trecut Prutul, au purces spre Popricani cu tabăra legată. Ieșise o samă de oșténi a lui Ștefan-vodă înainte, peste Jijiia, în chip de harțŭ și au coborît Ștefan-vodă și dărăbanii la Jijiia, la vad. Iară puțin lucru au ținut harțul oșténii lui Ștefan-vodă, i-au împinsŭ îndată călăréții lui Timuș. Și era și ai noștri, carii ținea cu Vasilie-vodă, pe lîngă Ștefăniță păharnicul, den Hăncești și den Hîntești o samă și cîți cercheji [1] de-a lui Vasilie-vodă, carii toți acéștè mărsése cu boierii cei trimiși de Vasilie-vodă la Hmil hatmanul.

Zac. 19. Căzacii, cum au împinsŭ pe călăreții ce le ieșisă den oastea a lui Ștefan-vodă înainte, au purces orbi la vad cu toată tabăra și unii pre pod mai mulți pe lîngă pod, că era Jijiia mică, au dat cu tabăra. Care năvală vădzîndŭ dărăbanii, au plecat fuga de la vad la deal, spre rédiu și oastea céialaltă ce sta deasupra, pre culme, nedîndu-le nice un agiutoriŭ, i-au agiunsŭ pre coasta Popricanilor călăréții lui Timuș și el singur și au cădzut acolea multe trupuri den bieții dărăbani. Alții, carii au hălăduit pănă în rédiu, ș-au scutit viața cu pădurea.

Zac. 20. Vădzîndŭ acéia primejdiie a dărăbanilor, Ștefan-vodă și Chimini Ianăș au tras oastea mai spre Iași și au tocmit de îmbe părțile de drum călărimea. Și era acéia oaste și de țară și la Chimini Ianăș, cît să putea, la 24.000 fără greș să socotească. De ar

---

[1] Circazieni, gruzini, aflați în slujba lui Vasile Lupu.

hi fostŭ la un gîndŭ, ce era? Nedîndŭ război căzacilor, să le închidză hrana și drumurile den toate părțile, ce ar hi făcut cu tabăra Timuș?

Zac. 21. La suitul taberii căzăcești pre coastă, la deal, sărisă o samă de ostêni de țară și înfrînsésă pre călăreții lui Timuș, de i-au băgat până în tabără. Și acolea în deal, dacă s-au suitŭ toată tabăra, că era îndesară, s-au aședzat pre mas și acolea au mas preste noapte. Iară den oastea lui Ștefan-vodă, într-acea noapte, mulți lăsîndŭ osteniia, au mărsŭ spre casele lor.

Zac. 22. A doa dzi, Timuș cu tabăra legată au purces direptŭ asupra oștilor lui Ștefan-vodă, spre oraș, fără nici o siială, dodeindu-i moldovénii cîte oarece de pe de laturi. Ce vădzîndŭ Ștefan-vodă și Chimini Ianăș că scade oastea și într-acea noapte s-au scursŭ în giumătate, până între vii au ținut drumul orașului, iară dentre vii au luat Bahluiul în sus și cîțiva boieri de casa lui Ștefan-vodă cu totul.

Zac. 23. Timuș într-acéiași dzi, după ce au împinsŭ oștile lui Ștefan-vodă, au intrat în tîrg ș-au descălecat în curțile cele domnești și tabăra iezise toată înaintea curții și penpregiur. Și au ședzut așea, cu tabăra iezită, până la venirea socru-său, lui Vasilie-vodă, în Iași de la Camenița. Iară până a sosi Vasilie-vodă, au prădat căzacii codrii Iașilor de la drumul Căpotéștilor, până aproape de Huși, și scosésă fără număr vită, care apoi, dacă au sosit Vasilie-vodă, pre cîtă au aflatŭ nemîncată, tot cîte

un zlotŭ au dat căzacilor pre vită şi au dat ştire la oameni de ş-au luat vita, care o au cunoscutŭ.

Zac. 24. Mulţi au perit atuncea de căzaci, oameni neştiutori ce sîntŭ căzacii oploşiţi în tîrg. Alţii mergè să să închine la Ştefăniţă păharnicul, carele era cu Timuş, ce nu agiungea pănă la Ştefăniţă, că-i tumpina căzacii şi-i omorîia, între carii şi Tăutul armaşul şi alţii mulţi ş-au pus capetele de căzaci.

Zac. 25. Pre Vasilie-vodă véstea de izbînda lui Timuş l-au tumpinatŭ la Zvancea [1] cu care véste Grigorie comisul singur mersésă şi l-au îmbrăcat cu haină cu soboli. Şi îndată au trecut Nistrul la Zvancea, că cetatea Hotinului nice într-un chip n-au vrut să o dea tîrgoveţii cu pîrcălabul lor, cu Hîjdău [2], ori că au vrut aşea de credincioşi să hie lui Ştefan-vodă, care lucru n-aş da să hie într-ai noştri pănă într-atîta nevoinţă pentru singură credinţa, ori că s-au siit pentru jacuri ce făcusă tîrgoveţii în carăle boierilor, pecum s-au pomenit, şi slobodzise cîteva săcaluşe în sîngur Vasilie-vodă. Şi aceasta ieste pricina, nu alta. Şi în cîteva rînduri au trimis Vasilie-vodă la Hîjdeu, carele era pîrcălab pus de Ştefan-vodă, şi la tîrgoveţi, cu mare giurămînturi, ce nici într-un chip n-au vrutŭ să dea cetatea şi au ţinut vro doao luni, pănă la a doa venire a lui Ştefan-vodă den Ţara Muntenească. Îi

[1] Zwaniec pe Nistru, în faţa Hotinului.
[2] Hîjdeu armaşul, pîrcălab de Hotin, un strămoş al scriitorului B.P. Hasdeu.

încungiurase Vasilie-vodă și cu niște némți ai săi, de-i bătea și tot au ținut cetatea toată vara închisă. Așea cu anevoie să agoneséște ce să pierde odată.

Zac. 26. Vasilie-vodă dacă au sosit la Iași, după sfat ce au făcut cu ginere-său, cu Timuș, s-au mutat Timuș cu tabăra la Gălata, iară Vasilie-vodă au rămas în curte, gătindu-să asupra lui Matei-vodă, cu mare gătire, dîndŭ știre țărîi să încalece tot omul, iertînd pre toți de toate vinile, de ari hi și greșit cineva, împrotiva domniei.

Zac. 27. Aicea caută cum nu să poată tréce ce ieste să hie, că după izbînda acéia, Vasilie-vodă să hie întorsŭ pre ginere-său înapoi, și să se hie așădzat iară cu paza trébilor la împărățiie, întărindu-să cu slujitorii streini, cum avea avuțiie, nime n-ar hi mai venit asupră-i. Și așea-l sfătuia pre Vasilie-vodă și o samă de boieri. Ce, în nedéjdea neîndoită pre oști căzăcești, ce avea Vasilie-vodă, să-și răscumpere strîmbătatea despre Matei-vodă întîiŭ și mai pre urmă și despre Racoții, cumu-și dzicea Timuș că den Țara Muntenească pen Ardealŭ să va întoarce, au biruit sfatul, numai să margă asupra lui Matei-vodă. Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărîmă războaiele, precum dzice Scriptura: „Господь съкрушаѧ брани“.

Zac. 28. Nu să cade să trécem poticala némților de șaugăii țărîi noastre, la munți pre Oituzŭ, de care némți s-au pomenit că-i pornise Chimini Ianăș den Iași înainte pen strîmtori de-a diréptul. Și apoi, amu în munți, s-au îndemnat șavgăii de la Ocnă

și au ținut calea pedestrimei aceiia a lui Racoții și cu sfatul a unuia den șavgăi, dacă să vor apropiia de némți, să cadză toți la pămîntŭ, pănă va trece focul sinéților, cum dau némții odată toți. Așea au făcut, cădzindŭ toți la pămîntŭ. După ce s-au stîmpărat sinéțăle, pănă a găti al doilea diresŭ némții, au întrat șavgăii într-înșii cu coase și cu topoară, ce au ei lungi în coade și-au perit cîțva némți acolea de dînșii, cît le-au căutat aceii pedestrime a lăsa și puşcile în munți și de-abiia s-au dezbărat de șaugăi bulucurile acélealalte de némți. Pentru care fapte a șavgăilor, apoi Alexandru Costin, fiindŭ povață dată den Iași acelor némți, au ședzutŭ un anŭ încheiat în témniță la Făgăraș, în obedzi.

Zac. 29. Ștefan-vodă pănă în Trotuș au mărsŭ cu Chimini Ianăș, iară den Trotuș, avîndŭ nedejde pre Matei-vodă de agiutor mai de sîrg și trăgea și boierii în Țara Muntenească și poate să hie că și patima nemților de șavgăi făcea oarece sială, s-au despărțit de Chimini Ianăș și au luat Totrușul în gios pren Focșeani, în Țara Muntenească.

Zac. 30. Aicea în Iași, pănă la purcesul lui Vasilie-vodă în Țara Muntenească, au perit Cotnarschii pisariul leșescŭ de credință a lui Vasilie-vodă, omŭ deplin la toate trébile, de Timuș ginerile lui Vasilie-vodă, den hirea lui acea de tiran ce era și de om sălbatecă și fără nice o frică de Dumnedzău, scornindŭ pricină că ieste leah și el opriia pre Vasilie-vodă să nu-și dea fata după Timuș. Deci, într-o

dzi au trimis, poftindu-l de la Vasilie-vodă, să-l trimață, că-i ieste de treabă. Negîndindŭ Vasilie-vodă de una ca acéia, l-au trimis la dînsul, la Galata mănăstirea și acolea dacă au mărsŭ, au învățat pre căzaci de ai săi cu sabiile gata. După voroava ce-au avut scornită cu dînsul, la ieșitul de la voroava lui, au dat căzacii, ce era gata de acéia faptă, cu sabiile într-însul și l-au omorît cu mare tiranie, fără nice o milă. De care faptă a lui Timuș, deaca au audzit Vasilie-vodă, numai nu să otrăviia de voie rea. Și îmbla Timuș cu acéla gîndŭ și pre Toma vornicul și pre Iordachie vistérnicul, tot dentr-acéia pricină, dzicîndŭ că acești doi cu Cotnarschii opriia pre Vasilie-vodă să nu dea pre doamna Roxanda după dînsul. Deci îmbla și ei cu dzilele amînă și s-au cerșut de la Vasilie-vodă să-i lase să margă la țară. Ce Vasilie-vodă nu-i lăsa și au poroncit la ginere-său că mai bine mortŭ să hie, decît să hie boierii, carii are la inimă sa cu toată credința, la grije ca acéia. Sau cu ce inimă or veni céialalți boieri de la țară la dînsul? Deci l-au mai mutat de la gîndul lui. Însă boierii acéști doi tot cu fereală îmbla și tot pre ascunsŭ noaptea pe la poarta despre casăle despre doamna [1] veniia la Vasilie-vodă. De care toate suspina greu Vasilie-vodă și-și frîngea mînule de ginere ca acéla.

Zac. 31. Au purces Vasilie-vodă den Iași în Țara Muntenească cu al treilea rîndŭ asupra lui Matei-

---

[1] Apartamentele separate ale doamnei, la curtea domnească din Iași.

vodă domnul muntenéscŭ. Și întîi Timuș cu tabăra căzăcească și al doilea conac au stătut la Podul Înaltŭ pre Bîrlad [1] și acolea au făcut Timuș oștilor căzăcești căutare și le-au împărțit de la Vasilie-vodă léfe și căpeténiilor și oșténilor tuturora. Era de capete căzăcești cu acéia oaste polcovnici Bohun anume și altul Nosaci, vestiți și vechi căzaci. Și tot acolea, fără nice o vină, Timuș, pentru un cuvîntŭ ce au dzis în sfat Bohun, au scos sabia Timuș și au lovit pre Bohun într-un umăr, de care rană în toată calea acéia Bohun au îmblat cu mîna legată. Acéla om cu hirea de hiară sălbatecă era Timuș! Nu cutedza nime un cuvîntŭ, den polcovnici, să dzică, să îndireptédze lucrurile oștilor. Ce, dendată, pre purtatul trébilor, ce era den Timuș, omŭ tînăr și fără nice o socoteală, să cunoștea că nice la un folos nu vor ieși lucrurile.

Zac. 32. De acolea au purces oștile în gios și amu Vasilie-vodă în frunte cu oastea de țară și să adăogè den dzi în dzi oastea de țară de pretutindere și până la marginile țării s-au strînsŭ de toată oastea de țară, ca 8.000 de oameni.

Zac. 33. Matei-vodă, domnul muntenescŭ, luîndŭ véste de scosul lui Ștefan-vodă den Muldova de oști căzăcești, trimisésă pre Diicul spătariul său, să strîngă toată oastea de la marginile țării sale, să hie la hotar între țări de straje și cu dînsul și Ștefan Gheorghie-vodă, ciracul lui. Avea și Ștefan-

---

1 În acest loc, nu departe de Vaslui, s-a dat vestita bătălie a lui Ștefan cel Mare cu turcii la 1475.

vodă ca 300 de oameni într-ales călăreţi şi cîţva feciori de boieri tineri cu sine. Şi întîi strajea lor, pentru limbă ce trimisése, s-au ivitŭ în gura Berhéciului, mai sus de Tecuci, pre care o au gonit oamenii lui Vasilie-vodă cîtva loc. Ce, sărindŭ tîrdzîu, le-au pierdut urma.

Zac. 34. Venise apele Sirétiului mare, pentru care au căutatŭ oştilor cîteva dzile a face zăbavă, pănă a să face pod peste vase. Şi aşea trecîndŭ oastea, a doa dzi de la Siret, au întrat pre la Focşeani[1] în Ţara Muntenească şi îndată, fără nici o milă, au dat foc oraşului şi ori pre undeşi agiungea căzacii, fuma a bieţălor lăcuitori nevinovaţi lăcaşurile, odăile şi hrana.

Zac. 35. Sta în tocmală cu oştile sale şi Diicul spătariul a lui Matei-vodă, nu departe de oraş, de Focşeani, la o vale căriia-i dzicŭ Milcovul cel Mare, cu altŭ nume Cucata. Acelui pîrîu rîpile pusésă despre oştile lui Vasilie-vodă şi oastea sa tocmisă de céielaltă parte, stol toată oastea într-un şireag tocmită, ca 9.000 de oameni, că şi de lefecii a lui Matei-vodă o samă era cu dînsul şi oastea de ţară, cîtă are Ţara Muntenească de la Bucureşti, dincoace, pănă în margine, toată era acolea adunată şi acolea şi Gheorghie Ştefan-vodă cu vro 300 de muldovéni. Şi aşea în rîndŭ tocmită oastea muntenească aştepta pre Vasilie-vodă şi pre Timuş.

Zac. 36. Întîi li s-au arătat Vasilie-vodă cu oştile sale şi au stătut frunte şi muldovenii, iară căzacii

---

1 Oraşul Focşani era împărţit pe din două de graniţa dintre Moldova şi Ţara Romînească.

își tocmiia tabăra pe urmă. Și atîta au stătut muntĕnii la războí, cît au făcut oarece harțuri cu muldovĕnii peste pîrîu, trecîndŭ muldovĕnii și apoi trecîndu-i muntĕnii iar dencoace, așea în două-trei rînduri, pănă au trimis Vasilie-vodă nĕmți ce avea și s-au supus pre supt maluri. Deci au luat călărimea muldovĕnilor și malul dencolea. Iară cît au văzut muntĕnii apropiiată tabăra căzacilor de pîrîu, au purces în răzsipă, cine încotro i-au părutŭ. Gonit-au muldovĕnii și o samă de călăreți și den căzaci, pănă la Rîbnicŭ[1], iară n-au perit oșteni așea mulți den muntĕni, c-au luat devrĕme fuga.

Zac. 37. După acĕia răzsipă a oștilor muntenești, care s-au făcut mai multŭ den prostiia Diicului spătariului au fostŭ, că niciși trebuiia să aștepte el pănă într-atîta pe oastea ce era cu foc și el numai cu călărimea, au purces Vasilie-vodă cu Timuș spre Tîrgoviște, stricîndŭ și ardzîndŭ ce le-și sta înainte. Iară Matei-vodă, domnul muntenĕscu, luîndŭ vĕste și de răzsipa oștilor sale la margine și că vine asupra lui întinsŭ Vasilie-vodă cu Timuș, nemică cu acĕia sminteală a oștilor dentîi nu s-au spăimîntat, ce, strîngîndu-și oastea de țară și lefecii ce avea, au purces și el den Tîrgoviște și ș-au ales loc foarte bun de dînsul, la o poiană între Ialomiță apă curătoare și între un pîrîu foarte tinos și de trecătoare rău, la un sat anume Hinta[2]. Și acolea

---

[1] Rîmnicul Sărat.

[2] Finta, sat pe Ialomița, la răsărit de Tîrgoviște. Aci s-a dat vestita bătălie de la 27 mai 1653.

au stătut cu mare inimă, nu aşè oştilor sale, cum elŭ singur, aşteptîndŭ pre Vasilie-vodă. Trimisésă Matei-vodă şi altă samă de oameni, siiméni şi lefecii o samă, Diicului spătariului la margine într-agiutor. Ce, dacă s-au tîmpinat cu véste că s-au răssipit oastea acéia cu Diicul spătariul, au purces oastea acéia înapoi şi i-au agiunsŭ la Teleajina fruntea oştii lui Vasilie-vodă. Au stătut munténii călări la vadŭ, pentru să să mai depărtédze pedestrimea.

Zac. 38. Părut-au şi lui Vasilie-vodă şi lui Timuş că va hi acolea Matei-vodă sîngur cu toată oastea, la Teleajina. Apoi dacă s-au vădzut că ieste oaste puţină, au dat oştenii lui Vasilie-vodă pre trei locuri préste apă şi n-au stătut munténii, ce s-au dat înapoi. Iară gonaşii îndată au agiunsŭ şi pe siiméni şi acéia dîndu-să înapoi, s-au apărat pen nişte dumbrăvi, ce sintŭ acolea. Şi dîndŭ ştire lui Vasilie-vodă de săiménii acéia, au purces şi sîngur Timuş cu o samă de oaste călare căzăcească, lăsîndŭ tabăra pre urmă cu Vasilie-vodă. Şi dacă au agiunsŭ Timuş au descălecat pre căzaci gios, la năvală, asupra săimenilor. Ce, tot au mărsŭ, apărîndu-să foarte tare den focŭ siiménii, pănă au întrat într-altă pădure, ce era lunca Praovii şi nu le-au stricat nemică căzacii păn în noapte, bătîndu-se den foc, fără ce au picat şi den săiméni şi den căzaci. Din căzaci au perit şi doi sotnici atuncea.

Zac. 39. Vésel Matei-vodă că i-au hălăduit siiménii şi c-au putut răspunde focului căzacilor, luîndŭ mare inemă şi nedéjde dentr-acéia tîmpinare siimé-

nilor cu căzacii. Iară Timuș, după acéia goană, n-au vrut să să întoarcă la oaste, pre care au apucatu-o noaptea, cît au trecut apa Teleajinii, ce au rămas cu masul la unŭ satŭ, anume Cocoréștii[1] la niște case boierești. Aflîndŭ casele pline de toate bucatele, singur au pus de au dat focŭ caselor, dacă s-au sculat de la masă amețit de vin.

Zac. 40. A dooa dzi, oastea trudită den cale și obosită tabăra, necercîndŭ ce locŭ este înainte, unde și cum stă și în ce loc nepriietinul și cum departe, de-abiia de au îngăduit vro două, trei ceasuri, au și dzis trîmbițile de purcesul oștilor. Multŭ au stătut Vasilie-vodă, sfătuindu-l să rămîie acéia dzi, să răsufle oastea, să să strîngă bine toată și să să cerce locurile și pe altŭ loc, nu pe acolea, pre unde anume alesesă Matei-vodă, să-i hie îndemînă a sta împrotivă. Ce, cui să dzicea acéste, sau cu cine să sfătuiia? Cu unŭ omŭ în hirea hierălor. Polcovnicii carii era, unul un cuvîntŭ nu cutedza să dzică, că numai pentru un cuvîntŭ, cu sabiia zmultă da ca-ntr-un dulău într-însul. Și Bohun polcovnicul cu mîna legată de rană cu sabie, făcută de dînsul, îmbla ca fără sine.

Zac. 41. Aicea caotă aceasta izbîndă den ce și cum s-au prilejitŭ lui Matei-vodă și ca acéia izbîndă, care nu să va hi prilejit alta ca acéia în toată viața lui, cîte au avut den războaie în dzilele sale. Că cine ari putea să creadză în socoteală, să să înfrîngă oastea căzăcească cu tabără, de oaste cum ieste oastea mun-

---

[1] Sat pe malul Prahovei.

tenească? Nu să defăimŭ, ce, ori pedestrașul, ori călăréțul vei socoti, nu vei afla să hie de potrivă sinetașului căzăcescŭ. Ce vei dzice: „Fost-au acolea sîrbi, unguri, léși, nu numai munténi“. Așea ieste, léși au fostŭ puțini. Ce ari hi făcut ei numai, de ar fi fostŭ tocmală în oastea căzăcească pre obicéiul lor? Iară pre unguri și pre sîrbi nu-i aleg den munténi, nici sîntu siiménii, sîrbii sau ungurii atocma cu focul căzacilor[1], cum nice dărăbanțul muntenéscŭ. Eu, ce ieste partea mea, toată izbînda aceasta a lui Matei-vodă de la Hinta (alegîndŭ deosebi voia și orînduiala lui Dumnedzău, numai pre socoteala omenească grăindŭ) ieste den nebuniia lui Timuș întîiŭ și den bărbățiia și a lui Matei-vodă al doilea. Însă den nebuniia lui Timuș cu cîtva mai multŭ, că socotindŭ vitejiia lui Matei-vodă de atuncea, cum îmbla pe denaintea oștilor sale, îmbărbătîndŭ în frunte, să să hie apropiiat toată oastea căzăcească cu tabăra legată, nu rumtă, cum au rumtu-o Timuș în trei părți să să hie lipit, să înceapă a da la ténchiu, nice ar hi scăpat Matei-vodă fără primejdiia sau morții, sau ranei mai grelei, de cum i s-au prilejit tot atuncea, nice săiménii ar hi ținut multŭ împotriva focului lor. Ce toată pricina au fostŭ izbîndii aceia nebuniia lui Timuș, care nice voroviia cu nime, nici întreba de polcovnicii săi sau de cineva. Oastea obosîtă cu atîta cale tot într-acéia dzi, cu tabăra rumtă în trei părți, precum ieste mărsul și tocmala în războiŭ, socotéște.

---

[1] Adică: nici ungurii, nici sîrbii nu pot ține piept armelor de foc ale cazacilor.

Zac. 42. Ce, dacă au vădzut Vasilie-vodă că cu sfatul nu foloséşte nemică, au suspinat şi lăsindŭ în voia lui Timuşŭ toate, au purces cu oastea sa iară în frunte şi pre urmă Timuş cu tabăra, scîrşcîndŭ în dinţi, cum că să laudă moldovénii că ei au făcut izbînda de la Focşeani şi de la Telejina. Mergea oastea, ales tabăra căzacilor, cu greu pen locuri strîmte şi tinoase şi pre pîrîul Hintei numai un podeţ. Şi întîiŭ, deaca au trecut oastea lui Vasilie-vodă podéţul în poiană, au luat aripa în-a-stînga şi s-au pus şirag în rîndŭ împrotiva aripii a lui Matei-vodă cei direpte. Iară în direapta şi singur mijlocul au lăsat Vasilie-vodă taberei căzăcéşti, împrotiva mijlocului şi aripii ceii den-a-stînga a lui Matei-vodă. Însă tabăra căzăcească, dacă au venit pănă la un loc, au stătut şi n-au vrut Timuş să o aducă în rîndŭ, alăturea cu oastea moldovenească, dzicîndŭ: „Lasă, vitéjii, moldovénii or bate ei pre munténi şi singuri, fără de noi!“ (Aicea caută că agiungea aceasta una nebunie la întreagă sminteală.)

Zac. 43. Iară Matei-vodă în tocmală sta într-acesta chip: aruncasă un şanţŭ penpregiurul taberii sale, den apa Ialomiţii den sus, pănă în apa den gios şi au scos oastea denafară de acel şanţŭ. Den-a-direapta au pus curtea, ce să dzice la dînşii roşii[1], şi altă oaste de ţară şi au pus o samă de pedestrime, siiméni. Şi acéia aripă era împotriva muldovénilor. Iară el

[1] Roşii de ţară făceau parte din slujitorii, ţăranii privilegiaţi militari, aşezaţi în diferite sate. În Moldova se numeau curteni, în Ţara Romînească roşii, din cauza uniformei pe care o purtau.

singur au stătut în mijloc cu livinții și cu dărăbanții și cu o samă de săiméni, cu pușci tocmite pentre pedestrime. Iară în-na-stînga, ce să prinde împotriva căzacilor, au pus léșii lefecii și unguri. Și așea, cu oastea scoasă den șanțuri, nu departe, au stătut și au așteptatŭ pre căzaci și oastea Moldovei.

Zac. 44. Cîteva ceasuri au stătut oștile muldovenești, așteptîndŭ să să apropie tabăra căzăcească și trimițîndŭ rîndŭ după rîndŭ Vasilie-vodă la Timuș, să să apropie tabăra, n-au vrut, ce au răspunsŭ: „Să înceapă dumialor războiul, că oi veni și eu". N-au avut ce -ace Vasilie-vodă, au mai clătit cu toată oastea și au început muldovenii harțul cu munténii. Da săiménii lui Matei-vodă în muldovéni cu foc, ce și Vasilie-vodă o sută de némți foarte buni ce avea au trimis să sprijenească călărimea Moldovei. Au stătutŭ némții împotriva focului săiménilor și pre obiceaiul său, cum slobodŭ o dată focul, s-au îndemnat mai multŭ de giumătate oastea Muldovei și au făcut acéia năvală cu steaguri asupra munténilor, cît toată curtea, ce să chiamă la dînșii roșii, au dat dos și amu unii și peste Ialomițe didése, nesocotindŭ vadul. Pănă în corturile munténilor au mărsŭ moldovenii cu acéia năvală și nime nu poate să dzică că nu era acéia năvală a mare viteji. Și să hie fostŭ și tabăra căzacilor odată, alăturea, cu focul asupra mijlocului și aripii cei den-a-stînga a lui Matei-vodă, s-ar hi ales lucrul. Ce, neavîndŭ Matei-vodă la mijloc, unde era el, nici o treabă și aripa lui céielaltă, s-au mutat singur cu

capul său în aripa den-a-direapta, unde era înfrîntă de moldovéni oastea lui și au dat îndărăptŭ călărimea Muldovei, întorcîndŭ toate pușcile în muldovéni și toată pedestrimea. Și amu viindŭ mai des focul, s-au dat moldovénii încet iară înapoi și într-acéia desime a focului picîndŭ cîțva den muldovéni, au perit și căpitanul de némți a lui Vasilie-vodă, om oștean diréptŭ, de neamul său leah. Pușcile nepărăsite da în muldovéni.

Zac. 45. Și așea puindŭ Matei-vodă războiul iară la loc la aripa sa den-a-diriapta, Timuș, cu nebuniia sa, au rupt numai o samă de pedestrime căzăcească cu o samă de pușci, fără tabără[1], fără altă tărie și i-au apropiiat de mijlocul oștii muntenești, unde venise iară la loc Matei-vodă și sta îndemnîndŭ oastea sa asupra căzacilor. Însă era atîta loc încă, cît de-abiia să agiungea cu glonțurile unii pre alalți și lucra pușcile de îmbe părțile. Căzacii pre-ncét tot să apropiia de oastea muntenească pre furiș, că este locul foarte spinosŭ acela și cîndŭ da pușcile lui Matei-vodă într-însii, toți cădea la pămîntŭ. Iară aripa den-a-stînga a lui Matei-vodă, unde era și léșii, sta plecată pre cai neclătiți, deprinși léșii și știutori hirii căzăcéști. Vădzîndu-i fără tabără, pedestrime goală, singură în cîmpŭ, aștepta cu inimă să să mai apropiie căzacii. Timuș sta cu tabăra înapoi, despărțindu-o în duă părți, fără nici o socoteală, pănă

[1] După părerea lui Miron Costin, infanteria ar fi trebuit să se întărească într-o tabără legată cu care, spre a nu putea fi lovită de cavalerie.

s-au scornit chiotul între căzacii cei den frunte și și-au slobodzit focul. Den care foc au nemerit și pre Matei-vodă un glonțŭ de sinețŭ aproape de închietura genunchiului și l-au priceput îndată un paicŭ și au năvălit la scara lui Matei-vodă, să nu cumva cadză. L-au gonit pre paicul de la sine cu sudalmă Matei-vodă și nearătîndu-să nemică de rană, au îndemnat oastea sa, ca un deplin oștean. Și atuncea au sărit léșii direptŭ asupra pedestrimei căzăcești și îndată au întrat cu sabiile într-înșii și într-un ceasŭ stătură cîteva trupuri de căzaci și răniți foarte mulți, că i-au călcatŭ călăréții păn aproape de tabără. Și după aceasta a doa îndereptătură a oștilor a lui Vasilie-vodă, ales a căzacilor, în carii era toată nedéjdea și ochii a tuturor, au cădzut tuturora inimile gios, cît nime n-avea nedéjde de izbîndă, ce mîhniți toți și înspăimați. Nebunul Timuș ce să facă nu știia, făr de nici o tocmală și nice o rînduială. Striga căzacii: „Dziceți-ne, în vro parte ori să mérgem, ori să ne aruncămŭ șanțuri pre obicéiul nostru". Nu era amu nici sfat, nici orînduială. Și totodată cu acéste să scornisă un vivor den sus cu ploaie direptŭ în fața oștii lui Vasilie-vodă și ca acéè furtună, cu sunetul copacilor și cu ploaie răpede, cît să părea că este anume urgiia lui Dumnedzău orînduită asupra céștiia oști, cîtă era despre Vasilie-vodă. Și Matei-vodă cu tunuri adăogea groaza oștii și sămeți amu oșténii lui. Deci întîi aripa oștii noastre, Moldovei, au purces în răzsipă. Vasilie-vodă, vădzindŭ a vedére răzsipa oștii sale, s-au mutatŭ

cătra tabăra căzăcească, la Timuş, carele încă căzniia cu tabăra, întîiŭ ce o rumpsése, să o împreune la loc. Pe o ploaie şi furtună ca acéia nici de un sporiŭ nu era, ce, cîţi au putut a să încălăra căzaci, s-au încălărat şi au plecat şi Timuş cu Vasilie-vodă fuga, lăsîndŭ toată tabăra şi bieţii pedestraşi la perire.

Zac. 46. Perit-au în céstŭ războiŭ oameni însemnaţi den boiérii Muldovei, Bucium stolnicul den tun lovit şi Hristodul cămănariul şi den slujitori puţini, den pedestrimea căzăcească cîţva den céia ce au fostŭ în frunte, précum s-au scris, den némţii a lui Vasilie-vodă în giumătate. Vii mulţi şi den oşténi de ţară şi den căzaci au cădzut pre mîna lui Matei-vodă. Iară şi den munténi nu fără scădére în oameni au fostŭ şi mai vîrtos primejdiia lui Matei-vodă, cu rana ce i s-au prilejit, den care, cu adevărat şi bătrîn au fostŭ, iară cît ar hi mai putut trăi, rana acéia i-au scurtatŭ rămăşiţa dzilelor, că pănă la anul, netămăduit de acéia rană, au murit. Că să nu hie fostŭ rănit, de-abiia cineva de ar hi putut scăpa, den muldovéni şi căzaci, unde întrasă şi cu ce tocmală.

Zac. 47. Aşea fîrşindŭ şi acesta război Vasilie-vodă cu Matei-vodă, pre urma şi nărocul celoralalte războaie ce au avut mainte, au luat cu Timuş cîmpii pre la Gradişte[1], trecîndŭ Sirétiul la Vădéni[2],

---

1 Pe atunci orăşel în Ţara Romînească, nu departe de Rîmnicul Sărat.

2 Sat la apus de Galaţi.

au venit în Iași, la scaunul său, cu mare mîhniciune tuturor lucrurilor sale.

Zac. 48. Nime nu s-au gîndit pentru pedestrimea căzăcească să iasă cineva viu den cîți rămăsese după fuga oștii ceii călări. De mirat hirea căzacilor la nevoie.[1] După ce li-au fugit toate capetele și hatmanul lor, ei în de sine în loc au rădicat capŭ și au legat tabăra și s-au apărat pănă în noapte și apoi noaptea în tabără au făcut focuri de carăle lor și de spini, iară sînguri au purces cu tocmală, fără tabără, numai pedestri și au ieșit toți păn într-unul, fără nici o dodeială, aicea în țară.

Capulŭ alŭ noosprădzécelè

Încep. 1. Aicea în Iași, Timuș odihnindŭ după ospățul de la Matei-vodă dzéce dzile, au purces spre țara sa, iară Vasilie-vodă iară s-au aședzat în scaun, că la Poartă îi sta domniia nestricată. Însă, nu îndelungŭ în pace, că cerîndŭ Ștefan-vodă de la Matei-vodă agiutoriŭ, să margă în țară, i-au dat 400 de săiméni și den dărăbanții săi cine au vrut de bunăvoie în leafa lui Ștefan-vodă și din livinți o samă. Și au întratŭ iară Ștefan-vodă în țară cu acel agiutoriŭ de la Matei-vodă pre la Focșeani și s-au așădzatŭ la Răcăciuni[2], la un sat al său, deodată, așteptîndŭ și altŭ agiutoriŭ și de la Racoții cneadzul Ardealului.

Zac. 2. Cu anevoie să tocmăscŭ doi domni într-o țară! Așea Vasilie-vodă, pănă a nu să mai îngloti

[1] Miron Costin, deși nu simpatiza pe cazaci, este silită să recunoască vitejia lor.

[2] Sat aproape de Bacău.

şi a să întări partea lui Ştefan-vodă, au ales 800 de oşténi într-ales, orheieni şi lăpuşnéni şi i-au trimis asupra lui Ştefan-vodă, cu nepotu-său, Ştefan păharnicul, şi den sate boiereşti cîtăva samă de oameni, carii ţinusă calea lui Ştefan-vodă la fuga de la Popricani şi omorîsă ţăranii acéia şi pre Moreanul hatmanul lui Ştefan-vodă.

Zac. 3. Strajea lui Ştefan-vodă era la Bacău, 400 de oameni călări şi vro... săiméni şi amu era cîţva den boieri şi feciori de boieri adunaţi la Ştefan-vodă: Andronic sărdariul, Darie spătariul, Antiohie-aga şi alţi boieri de mainte cu dînsul. Şi cu strajea lui Ştefan-vodă din boieri au fostŭ Mogîlde păharnicul şi Sturdzea visternicul. Dacă au simţit venirea lui Ştefăniţă păharnicul asupra sa cu oştile lui Vasilie-vodă, s-au dat la o rîpă ce ieste aproape de sat de Faraoni[1] anume Valea Sacă, şi s-au tocmit acolea stol pre un piscŭ, alăturîndŭ lîngă sine şi dărăbanţii ce era munténi. Şi cum veniia întinsŭ orheienii la dînşii împiedecaţi cu trecătoarea rîpii aceiia ce s-au pomenit, nu trecuţi bine toţi, au sărit călăreţii lui Ştefan-vodă şi înloc i-au înfrîntŭ pre orheieni. Au plecatŭ fuga şi Ştefăniţă păharnicul şi Hînceştii şi i-au gonit strajea acéia a lui Ştefan-vodă, pănă i-au trecut fără vad apa Bistriţii. Pre alţii, carii au luat drumul spre Roman, i-au gonit pănă în Roman. Şi i-au cuprinsŭ şi ţărănimea acéia pre care Ştefan-vodă i-au omorît, iară altora le-au tăiat uréchiłe.

---

1 Sat aproape de Bacău.

Zac. 4. După acéia izbîndă, strajea lui Ștefan-vodă s-au mutat la Săboani, mai sus de Roman, iară Ștefan-vodă de la Răcăciuni s-au mutat la Bacău, adăogîndu-i den dzi în dzi oameni de Țară de Sus toată și den gioséni mulți. Și acolea i-au venit și agiutoriul și de la Racoții cneadzul Ardealului, 1.000 de oameni cu Boroș Ianoș[1].

Zac. 5. Vasilie-vodă vădzindu-să iară la cumpănă grea și țara îndoită cu urîciune spre dînsul și doamna sa la Suceavă cu toată inema ce avea, cetatea Hotinului era ieșită de suptŭ ascultarea lui, că era închisă cetatea și tot să ținea pre numele lui Ștefan-vodă, unde era să mai năzuiască nu avea, căzacii amu înfruntați și rușinați cu Timuș în Țara Muntenească și doi nepriietini tari pre acéle vrémi, și Racoții și Matei-vodă, să mira ce va face. Iară tot nelăsîndu-să, scriè slujitori și au tras și orheienii și lăpușnénii la sine și au răpedzit și la căzaci, și-i lăsase Timuș 200 de căzaci cu Hluh polcovnicul. Au făcut și el de toată oastea vro 4.000 de oameni și au ieșitŭ dentîiŭ la Movile pre Bahluiŭ. Apoi, dacă au lovit și al doilea rîndŭ strajea lui, ce era cu Grigorie păharnicul, iară strajea lui Ștefan-vodă au purces spre Tîrgul Frumos și acolea, dencoace de Tîrgul Frumos, la Sirca[2], s-au tumpinat cu Ștefan-vodă.

Zac. 6. Acest războiŭ cum au fostŭ și cum s-au prilejit, nici unii părți nefățărindŭ, că nemică nu strică credința așè celora ce scriu létopisețele ca

---

[1] Acațiu Barczay, căpitan ardelean.
[2] La apus de Iași.

fățăriia, cîndŭ veghe voia unuiè și coboară lucrul cu hula altuia, noi, măcară că am hi datori cu pomenire lăudată mai multŭ lui Ștefan-vodă, de la carele multă milă am avut, decît lui Vasilie-vodă, de la carele multă urgiie părinții noștri au petrecut, iară dreptatea socotindŭ, nu poci scrie într-altŭ chip.[1]

Zac. 7. Deci, den hărnicia domnilor, departe mai în frunte a lui Vasilie-vodă, că s-au aflatŭ pururea în fruntea oștii sale, singur învățîndŭ, mutîndŭ steagurile și îndemnîndŭ, iară Ștefan-vodă în oastea sa de față n-au fostŭ, ce au stătut departe de la oaste înapoi. Iară numărul oștii și hirea și acélea tot era mai tare Vasilie-vodă și mai mulți oșténi la Vasilie-vodă și mai buni călăréți, însă toți îndoiți și hirea neamului lacomă la înnoituri. La Ștefan-vodă era 1.000 de unguri călări, pre atîțea era și moldovéni și era 500 de pedestrași munténi și altă strînsoare. Iară la Vasilie-vodă 3.000 de călări, 400 de căzaci, 200 de săiméni cu dărăbani. Ce, a vedére au fostŭ voia lui Dumnedzău spre stîngerea casii lui.

Zac. 8. Tocmise oastea sa Vasilie-vodă cuprindzindŭ drumul carele vine de la Tîrgul Frumos preste Sirca. Însă Borăș Ianoș, oblicindŭ că pe la pod este loc rîpos, au lăsat drumul și au purces în sus pre costișe, alăturè cu pîrîul. Vasilie-vodă încă au purces în sus pre culme împotriva lor și au stătut așteptîndŭ

---

1 Miron Costin afirmă că un cronicar trebuie să fie imparțial: să nu „fățărească", adică să fie pocrit lăudînd pe unii, care nu merită și hulind pe alții.

războiul. Den oastea a lui Vasilie-vodă au ieșit harțul, iară Boräș Ianoș den oastea sa n-au lăsat, ce s-au arătat mai îndrăznețŭ cu oastea lui Ștefan-vodă, decît Vasilie-vodă, că au trecut pîrîul. Și lui Vasilie-vodă s-au cădzut, nu harțul, ce cu toată oastea să margă asupra, încet, cu tocmală, alăturea cu pedestrimea. Ce, așteptînd Vasilie-vodă den loc neclătit, céialalți încă stătuse și deprinși cu izbînde amu în cîteva rînduri ei, au sărit întîi muldovénii în frunte și ungurii după dînșii. De acéia săritură a oștenilor a lui Ștefan-vodă, cum s-au dat harțul lui Vasilie-vodă înapoi, cum ieste dédina harțului, cum au plecat și steagurile lui Vasilie-vodă fuga, fără nici o nevoie, care încotro au stătut cu ochii, oilor, nu oșténilor sămănătoare oaste. Bieții pedestrași n-au apucat nici focul să-l sloboadze deplin, ce îndată, într-o clipală, cum s-ari dzice, ochiului, s-au înșirat steagurile a lui Vasilie-vodă pre Bahlui în gios cu fuga. Iară pedestrimea au luat pre Bahluiețŭ la Cîrlegătură. Și căzacii, cu puțină scădérea sa, iară au hălăduit pe la braniște și s-au năzuit la Nistru. Singur Vasilie-vodă, vădzîndŭ răzsipa oștii sale, au purces și el deodată foarte cu puțini lîngă sine. Apoi s-au strînsŭ pe lîngă dînsul den capete slujitorilor și den Hîncéști unii și l-au luat între sine, apărîndu-l cu mare lauda sa și véste și pomenire cinstesă. La vréme ca acéĭa să stai la nevoia domnului, cu cinste vécinică hiecăruia ieste.

Zac. 9. Gonit-au gonașii pre Vasilie-vodă până aproape de Prut și l-au tot apărat carii era pe lîngă

dînsul, precum s-a pomenit. Și trupuri așea multe n-au cădzut; den oameni mai însemnați: Nechita vamășul și Isar clucériul. Și l-au prinsŭ viu și pre Gheorghie hatmanul, fratele lui Vasilie-vodă, cădzut cu calul la coborîș.

Zac. 10. Vasilie-vodă, după acesta războiŭ, au trecut Nistrul la Rașcov și acolea petrecînd cîteva dzile s-au mutatŭ la Volodijin[1], un oraș căzăcescŭ și de acolea au trimis pre Iordachie visternicul sol la Hmilŭ hatmanul, la cuscru-său. Iară Ștefan-vodă, lăsindŭ Iașii, numai ce au venit pănă la pod și de acolea orînduindŭ la scaunul Iașilor caimacami, singur au purces cu oștile sale la Suceavă, unde era casa lui Vasilie-vodă și inema toată închisă în cetatea Sucevei, cu Toma vornicul den boieri, avîndŭ 80 de săimeni și pușcari de loc și némți 60 lefecii în cetate.

Zac. 11. Ștefan-vodă dacă au sosît la Suceavă au descălecat la un satŭ aproape, anume Șchéia, în casele lui Toderașco logofătul. Iară înpregiurul cetății s-au îngropat săiménii săi și o samă de unguri ș-au adus pușcile și de la Hotin și de la Iași și au început a bate cetatea, ce nu-i strica nemică.

Zac. 12. Să adăogea țara de pretutindirea la domnŭ de iznoavă nou, iar și Vasilie-vodă, unde era, nu dormiia. Ce, orice nevoință pune omul, sorocul lui Dumnedzău, amu orînduit așea, a-l clăti nu poate nime.

---

1 Oraș în Ucraina, dincoace de Nipru.

Zac. 13. Preste scurte dzile sosi véste cum Timuș iară cu 9.000 de oameni întră pre la Soroca în țară și amu lovisă oamenii lui Vasilie-vodă și pre Grumadzè căpitanul, carele era în cîmpii Sorocii cu straje. Și știia Ștefan-vodă că nu s-a lăsa cu atîta Vasilie-vodă asupra lui, ce agiunsése și el la Racoții, cneadzul Ardealului și la Cazimir, craiul leșescŭ, cărora amîndurora era urît Vasilie-vodă pentru legătura cu căzacii. Deci, de la Racoții îndată i-au orînduit cu Petchi Iștioan[1], cu toți săcuii, ca pe 4.000 de oameni, iară craiul leșescŭ un polcovnicŭ ce avea la Camenița, anume Condrațchii cu 1.000 de léși călări, i-au trimis porunca aceasta, de ari veni vro oaste asupra Moldovei căzăcească, să nevoiască cu toată osirdiia, adunîndu-să cu moldovenii, să-i smintească, care lucru apoi așea au fostŭ.

Zac. 14. Dacă au simțit Ștefan-vodă oastea căzăcească apropiiată amu cătră Prut și au oblicit că tătari nu sîntŭ, nu spre Roman, ce spre Cotnari au purces, știindŭ că soséște și Petchi Iștioan cu oastea ungurească. Vrea să ție calea căzacilor la loc largŭ, undeva pre Jijiè. Și la Cotnariŭ s-au împreunat cu ungurii și au purces spre Ștefănești[2], așteptîndŭ și pre léși. Ce, mai zăbovindŭ léșii, n-au îndreznit ungurii a să tîmpina cu căzacii. Și așea căzacii au trecut codrul pre la Cucoréni[3], la Suceavă. Iară Ștefan-vodă au rămas pre șleahul lor despre Prut și a triia dzi au sosit și Condrațchii cu 1.000 de leși.

---

[1] Petki Istvan, comandant a, secuilor.
[2] Sat pe Prut.
[3] Sat lîngă Suceava.

Zac. 15. Timuș, cum au sosit la cetate, de a doa dzi s-au desfrînat la jacurile mănăstirilor și întîi asupra Dragomirnei mănăstirii cu pușci au mărsŭ și au bătut mănăstirea. Și dacă i s-au închinat, toate odoarăle, veșmintele în jacŭ au dat și cîți bieți neguțitori era închiși acolea și mulți den boieri, rușinîndŭ căzacii fămei și féte și nu ca creștinii, ce mai multŭ decît păgînii s-au purtat cu acéia mănăstire. Și să hie mai avut vréme cevași Timuș, nici o mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată odoacă.

Zac. 16. Oștile într-agiutoriŭ venite lui Ștefan-vodă, și leșăști și unguréști, după ce s-au adunatŭ la un loc, au mărsŭ îndată léșii în frunte. Și dacă au trecut toate oștile codru, au stătut pre Sirétiŭ și acolea, la unŭ sat anume Grigoreștii[1] au făcut sfat împreună, Ștefan-vodă cu Petchii Iștioan serdariul lui Racoții și cu Condrațchii polcovnicul craiului leșăscŭ.

Zac. 17. Sfatul alége den loc cîtă osebire este între omŭ și omŭ. Întîiŭ Ștefan-vodă au poftit pre Condrațchii să priimască această cinste de cătră dînșii, cum i-ar părea cu ce tocmală și cu ce socoteală și cu ce rîndŭ s-ari cădea să margă cu toții asupra acelui nepriietin, să fie toate pre sfatul lui și pre socoteala, ca unui vestitŭ slujitoriŭ și științtoriŭ obiciaiul și hirei acelui féliŭ de oaste a căzacilor. Au mulțemit Condrațchii de acéia cinste, carele îl tîmpină de la Ștefan-vodă și întîi acéste cuvente au dzis cătră Ștefan-vodă și cătră Petchi Iștioan. Eu, carile

---

[1] Sat lîngă Suceava.

scriu acéstea, m-am prilejitŭ la acestŭ tălmăcitŭ şi la alte, mai pre urmă.[1]

Zac. 18. „Împărații între împărați, craii între crai, domnii între domni, boierii între boieri, slugile între slugi au osebire unii decît alții cu scaune mai sus și slugile între sine unii decît alții cu cinstea să osebăscŭ. Craiul, stăpînul mieu, cu scaunul său, măcară că ieste mai sus decît luminatul cneadzul de Ardealŭ[2], iară dumnealui Petchii Iştioan este la mai mare cinste la stăpînul său. Eu la stăpînul mieu sîntŭ mai de gios; dumisale să va cădea să ia cîrma asupra dumisale și noi, după porunca dumisale, omŭ face."

Zac. 19. Acéstea dacă am spus către Ștefan-vodă și către Petchii Iștioan, au răspunsŭ Petchii Iștioan, cum, măcară că este la stăpînul său serdar, va și poftéște să hie toate pre sfatul lui Condrațchii, ca unuia carele amu atîtea războaie au avut cu căzacii și știe rîndul și hirea lor. Dacă au înțelesŭ răspunsul (cum ar hi știut că nu or face ei așea amîndoi, cum va sfătui el), au dzis: „De vreme ce mă aleg măriile-sale să să facă pre sfatul și pre socoteala mea, poftescŭ dară pre dumnealor să înțeleagă hirea acestii féliŭ de oști, cum ieste și ce sîntŭ căzacii și în ce loc sintŭ, unde sintŭ acmŭ".

Zac. 20. „Oastea căzăcească dacă apucă să să îngroape, să arunce șanțuri pregiur sine, nu la ce

---

[1] Miron Costin, cunoscător al limbii polone, a fost atunci tîlmaci.
[2] Regele Poloniei era socotit ca un suveran mai mare decît principele Transilvaniei.

loc, supt cetate ca aceasta, ce hie la ce pîrîu, nedobîndită este.[1] Acmu vedem că încă șanțuri n-au, nici bine cred de numele nostru, că sintŭ și léși aicé. Pănă mîine, de or și oblici, tot nu or créde. Cap cine le ieste, este și tînăr și nebun. Trebuiește, de voim să ne mîntuim într-un ceas de acestŭ nepriietin, pre lîngă voia lui Dumnedzău, însă să facem așea:

Zac. 21. Oastea den loc de aicea, cît va trece pîrîul, îndată să să tocmască stoluri, să-și ție cineși, bulucul, rîndul, care după care va merge și-și va ținè locul. Noi, léșii, om ține fruntea, după noi oștile mării-sale cneadzului de Ardeal, după oștile ungurésti, măriia-sa Ștefan-vodă cu oastea sa, că hie cîndŭ capetele și mai pre urmă să hie să cade. Ieste, cum înțăleg, de aicea o dumbravă de ține cîtva. Deci, pănă om tréce dumbrava, va mérge ince oastea, iară cum om tréce și or ieși la vedére oștile, nemică neoprindu-se, să purceadă rîndŭ după rîndŭ în treapădul calului cel mare. Că să hie grije de vreo oaste în cîmpŭ, să ne stea înainte, acéia grije nu ieste. Ce, cum ne vor vedea, de altă nu s-or apuca, ce îndată de șanțuri să facă. Să facem dară cu toții năvală, pănă n-au șanțuri și la grabă așea de sirgŭ, nici sinéțele nu să slobod toate. Iară cetatea că ce va da cu pușci ori cu sacalușe, acélea puțină pagubă fac în oaste, ales care mișcă și la un loc nu stă. Nu toate cîte să slobod glonțurile nemerescŭ, mai largŭ ieste pe de laturi decît omul. La noi este o povéste,

[1] Cazacii, dacă se întăresc în șanțuri, sînt nebiruiți.

că cine piere de glonțŭ de tun, tot era de fulger să moară. Mică țintă este omul cu sabie zmultă și mai lesne streleţului a nemeri o vrabie, decît pe un om călare cu arme. Graba pierde, adevărat, de multe ori, iară de multe ori izbîndéște. Aicea anume graba trebuiește, cu dînsa să ne mîntuim de acestŭ fél de nepriietin, că într-altŭ chip, de nu om nevoi să-i spargemŭ pînă nu să întărescŭ cu șanțuri, nice noi, cîți sintemŭ, nice de ar veni singur craiul, stăpînul mieu și măriia-sa cneadzul de Ardeal, nemică nu le vom face. La ce zăbavă va veni apoi lucrul, să să socotească și noi aicea fără cară, fără hrană, țării aceștiia va aduce zăbava noastră cu acestŭ nepriietin mare scădere."

Zac. 22. Acéstea sfătuia Condrațchii, care toate priimindŭ și Ștefan-vodă și Petchii Iștiuan, s-au slobodzit sfatul și a dooa dzi dez-de-noapte, cum au trecut Sirétiul în vad oastea, au purces deodată, pe cum să alesésă la sfatul de cu sară. Iară numai deodată s-au ținut ungurii de acéia socoteală, pănă au trecut dumbrava. Iară cît au trecut dumbrava, léșii îndată au purces în bici spre cetate pre la Iucșéni [1], iară ungurii, cît au ieșit din dumbravă la vedére și au zărit hărățul căzacilor timpinat cu fruntea léșilor, că avea Timuș cu sine și 200 de tătari, în loc au stătut Petchii Iștuan și Ștefan-vodă. Léșii cum s-au timpinat cu tătărîi și cu căzacii călări, îndată i-au împinsŭ și au stătut în tocmală pre culme asupra taberii căzăcești, așteptîndŭ pre

[1] Sat la marginea Sucevei.

oastea ungurească și pre Ștefan-vodă cu oastea de țară, totdeauna trimițîndŭ rînd după rînd, să vie mai curundŭ, ce n-avea cui dzice. Au așteptatŭ Condrațchii de doaî ceasuri aproape, să vie ungurii, ce, dacă au vădzut că nu foloséște, au suduit în gura mare pe Petchii Iștuan serdariul lui Racoții și pre Ștefan-vodă și au dzis să dzică trîmbița de războiŭ. Să rupsése den catane, den oastea lui Petchii Iștuan, vro 200 de catane, foarte de treabă oameni și den moldovéni pre acéia samă și au purces asupra căzacilor, direptŭ supt cetate.

Zac. 23. Căzacii, cum au simțit de léși că sîntŭ, cum au început a săpa șanțuri împregiurul taberii sale. Unii să apăra de léși, alții săpa bărbătéște, de arunca pămîntŭ pre căruțe și într-o mică de ceas au rădicat șanțŭ, deodată mic, cît era amu piedică cailor.

Zac. 24. Léșii cu năvala dentîi au mărsŭ până în tabără, ce dacă au vădzut că nu vin célelalte oști, s-au dat înapoi cu steagurile, pe după casele Tătărașilor[1] și după beséreca de acolea și în niște pometi ce era și au stătut păn îndesară. Și de acolea apoi s-au mutat în prejma cetății despre Ipotéști aproape de cetate, numai preste un dîmbŭ, cît covîrșiia glonțurile den cetate. Au venit îndesară și Petchi Iștuan cu oștile sale și au descălecat pre dîmbŭ despre Iucșéni, iară Ștefan-vodă au venit și au descălecat aproape de léși. Și acéste toate nu-ți

[1] Mahala a orașului Suceava.

scriu, lăudîndŭ vreo parte, ce tocma cum au fostŭ, nu să fac laudă oştii leşăşti, am prea mulţi de ţară martori.

Zac. 25. Preste noapte au făcut căzacii şanţuri şi s-au întărit tabăra, cît nu era a gîndi să-i mai dobîndească. Şi aşea s-au plinit toate cuvintele a lui Condraţchii grăite mainte. Nice mai năvălea nime la tabăra lor, ce îmbla numai cu harţuri şi din tătari şi den slugile lui Timuş ieşiia denafară. Iară tătarîi au stătut pănă a triia dzi şi fiindŭ preste hirea lor a hi închişi, s-au cerşut mîrzacul carele era cu dînşii, să fie cu voia lui Timuş, să-i sloboadze, pănă nu-şi pierdŭ caii. Ce trăgîndu-să mîrzacul să margă, Timuş den mîniie dobitocească i-au tăiatŭ capul mîrzacului. Iară tătarîi totuşi într-acéia noapte au plecat den tabără şi au luat dentîi în sus pe la Cernăuţi, apoi pre la Hotin spre Movileu. Acolo, la ţinutul Hotinului, le-au ieşit pîrcălabul de Hotin, Jora, să le ţiie calea cu o samă de oameni. Ce, s-au supus tătarîi într-o vale şi s-au întorsŭ asupra pîrcălabului cu toţii şi îndată au plecat fuga pîrcălabul cu oamenii săi. Şi la goană, că i-au gonit tătarîi cîtva loc, au perit cîţva de ai noştri la acél războiaş, fără ispravă. S-au pomenit la sosirea lui Timuş la Suceavă, cum au sosit el singur şi au mărsŭ la Dragomirna mănăstirea. Iară alte céte pre la toate mănăstirile au purces în jacŭ. Ce Timuş au apucatŭ cu o dzi înainte, de au întratŭ în tabără, iară celélalte céte de sirgu le-au plătit Dumnedzău plata pentru jacul caselor sale, că au mărsŭ oastea

lui Ștefan-vodă de le-au ieșit înainte, de le-au ținut calea și s-au topit cîteva céte cu totul.

Zac. 26. Ștefan-vodă, după ce s-au aședzat oștile împregiurul cetății și taberii căzăcéști, au pus pușcile cîte avea și bătea în tabăra căzăcească, cu puțină stricăciune căzacilor, că-și făcuse ei gauri în pămîntŭ. Apoi, pentru spaima și cetății, au mutat pușcile în tîrg și den tîrgŭ au bătutŭ și alăturea cu cetatea și în tabără. Ieșiia dentîiŭ căzacii și călări cu harțuri, însă puține dzile. Și după obiceaiul său, au dat într-o dzi năvală la pușci în tîrg și venise aproape de pușci, cît una ce era mai aproape amu o apucase. Ce, și atuncea îndereptîndu-i léșii, s-au întorsŭ căzacii în tabăra lor și de atuncea numai ce ținea șanțurile sale și fura hrană de cai și apă despre apa Sucévei den vale, pănă au mutat Condrațchii și dentr-acolea 4 steaguri de léși și i-au închis și dentr-acolea cu acéia straje. Și apoi au mutat și ungurii o samă de oameni și așea au rămas căzacii închiși și strînși de toate părțile.

Zac. 27. Cîndŭ să lucra acéstea la Suceavă, craiul leșăscŭ Cazimir cu 40.000 de oameni coborîia asupra căzacilor, de care coborîtul craiului știindŭ Ștefan-vodă, au trimis la craiul, cerîndŭ agiutoriŭ den oastea sa, să-i poată sparge pre căzaci de supt cetate și tot într-acéia dată și la Racoții cneadzul Ardealului. De la amîndoi fără zăbavă au venit agiutoriu, că pre craiul leșăscŭ, timpinîndŭ soliia la Halici[1] pre Nistru, îndată au pornit pre Dinofŭ[2]

[1] Vechea capitală a Țării Haliciulu (Galiția).
[2] Denhoff, comandant de mercenari nemți.

polcovnicul cu 600 de némți, cu 4 pușci și o pivă. Iară de la Racoții, singur hatmanul lui, Chimini Ianăș, au coborît ca vro 6.000 de oameni. Iară întîi de la craiul leșăscŭ sosindŭ némții, s-au pus în deal direptŭ asupra cetății, peste drumul carele vine den tîrgŭ pre supt cetate. Și au tocmit pușcile și pioa direptŭ deasupra taberii și-i bătea foarte tare, cît și pen găuri îi nemeriia pușcile și pioa. Și acéle pușci apoi curundŭ au scurtatŭ dzilele și a lui Timuș, cu direptŭ giudețul a lui Dumnedzău, pentru prada care făcuse beséricilor.

Zac. 28. După acéia Chimini Ianăș, dacă au sosit cu oastea cneadzului de Ardeal, au trecut spre locul unde stătusă și Petchii Iștuan, aședzîndŭ și toată tabăra ungurească încă mai aproape de șanțurile căzăcéști.

Zac. 29. Căzacii amu fiindŭ la mare strînsoare de hrană, închiși den toate părțile, amu pieile de pre cai morți lua și le herbea, și opincile, rădăcini mînca, obosîți de străji totdeauna și străbătuți de pușci. Timuș perit de glonțŭ de tun, cum dormiia supt cortul său, măcară că era în pămîntŭ întins, l-au nemerit în picior glonțul, după care lovitură pănă a triia dzi au stătut mortŭ. Rădicase pre unul anume Theodorovici hatman, după moartea lui Timuș, ce n-avea nici o putére amu căzacii, numai ce era de perire spăimîntați. Și într-o noapte, făcîndu-să spaimă în tabără a lor, au dat toți ca oile de la șanțuri la podul cetății și acolea împingîndŭ cei de pre urmă pre cei dinainte, au cădzut de pre

pod în şanţŭ, fărămîndu-se, alţii pe-ntunérec sărindŭ de bunăvoie în şanţŭ, şi au perit mulţi den căzaci într-acea noapte den spaima acéia. Şi să să hie ştiutŭ de cei denafară spaima ce să făcuse la căzaci, luată era tabăra atuncea.

Zac. 30. Făcusă o năvală némţii craiului leşăscŭ asupra şanţului căzăcescŭ cu trei dzile mainte de ce să rănise Timuş. Pre amiadzădzi era, cîndŭ Dinov polcovnicul de némţi, socotindŭ fără grije pe căzaci, au dat ştire şi la léşi şi la unguri, la vrémea ce vor audzi doba lui, să dea de toate părţile năvală, făcîndŭ el cu oamenii săi năvala la şanţuri. Şi aşea au fostŭ, că au mărsŭ némţii şi cu năvala dentîiŭ luasă de la căzaci o bucată bună de şanţŭ. Ce, nesărindŭ ungurii şi ai noştri de pe alte locuri, să facă căzacilor spaimă, s-au pornit toată căzăcimea cu singur Timuş la locul unde cuprinsésă némţii şi nu din sinéţe, ce apucîndŭ drugi, hloabe, sinéţe de a ţiiş, au împinsŭ pre némţi de la şanţuri şi sărindŭ după dînşii asupra unii rîpi, cum să suie drumul de la tîrgu pe supt cetate, au perit némţi la acéia rîpă cîţva, cît dzăcea tecsite trupurile de némţi dentr-acéa nă-vală la rîpă.

Zac. 31. Craiul leşescŭ sosise la Camenıţă, improtivă căruia şi Hmil hatmanul, adunat cu hanul, purcesesă. Însă neştiindŭ încă de sosirea craiului la Camenıţă, au pohtitŭ Hmil pre hanul să aleagă o samă de oaste tătărască, să răpadză cu Vasilie-vodă, să-i scoaţă pre doamna lui şi averea şi pre

fecioru-său den chisoare[1]. Au dat hanul pre sama lui Şirim-bei pre Vasilie-vodă şi l-au pornit pre la Soroca.

Zac. 32. Ce, într-aceleaşi dzile, amu neputîndŭ a mai trăi căzacii de supt cetate, flămîndziţi şi străbătuţi, au legat tocmală cu Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş (că Condraţchii purcesésă bolnav la Cameniţă, den care boală i s-au prilejit şi moartea) ş-au dat cetatea căzacii pre sama lui Ştefan-vodă, cu doamna şi cu toată avérea a lui Vasilie-vodă. Şi ei, pre cîţi rămăsése, au purces cu tabăra puţină. Cineşi cumpărasă cai de la unguri, de la ai noştri şi de la léşi, de supt cetate dendată s-au tras pen tîrgu, apoi pe Suceavă în gios, spre Sirét, cu oameni de zălog de la Ştefan-vodă, să margă cu pace. Şi aşea s-au fîrşit războiul căzacilor de supt cetatea Sucévei.

Capulŭ alŭ doodzécilĕ

Incep. 1. În mică cumpănă stau lucrurile omeneşti şi răssipele a mare case şi domnii şi bine au dzis un dascal că lucrurile războaielor în clipala ochiului stau. Amu era Vasilie-vodă sosît cu ordele tătărăşti la Prut, la Ştefăneşti, cîndŭ l-au tumpinat véstea, cum amu cetatea au cădzut pre sama lui Ştefan-vodă şi cum au perit şi Timuş şi căzacii, cîţi au rămas, puţini şi în giumătate morţi şi hămnesiţi şi oblicise şi Şirăm-bei, ce era cu Vasilie-vodă. Au stătut o dzi pre sfat, ce ari face cu un lucru ca

[1] Adică să spargă asediul Sucevei.

acesta, știindŭ că acolea supt Suceavă era oști cîteva și unguréști și leșești. Au ales cu sfatul mîrzacilor o samă de tătari, să lovască de-a diréptul la Roman, iară altă drîmbă să lovască direptŭ supt cetate, că îmbla Vasilie-vodă cu lacrămi, cădzîndŭ la picioarele lui Șirăm-bei și cu multe daruri. Ce, cîndŭ sta lucrul gata și sfatul, numai să purceagă în ceambuluri tătarîi, sosescŭ de la hanul olocari la Șirăm-beiŭ, oriunde l-ari agiunge, într-acéla loc să lase toate, măcară că ar hi și asupra vreunii trébi și îndată să purceagă îndărăptŭ, dîndu-i știre că iată a treia dzi are războі cu craiul leșescŭ.

Zac. 2. Dacă au înțăles Șirăm-bei porunca hanului de întorsŭ și cum era de aproape hanul de craiul leșăscŭ, au lăsat treaba lui Vasilie-vodă și s-au întorsŭ într-acéiaș dată cu oștile spre hanul. Iară Ștefan-vodă, luîndŭ pre doamna lui Vasilie-vodă cu toată averea și cu ficiorul lui Vasilie-vodă, Ștefăniță-vodă [1], au purces de la Suceavă spre Roman și cu al doilea conac au stătut în Roman, în mare grije de tătari, de carii amu știia den străjile sale că au agiunsŭ Șirăm-bei cu Vasilie-vodă la Prut. Iară luîndŭ véste de întorsul oardelor tătărăști, singur s-au aședzat la Roman, în episcopie, iară doamna lui Vasilie-vodă și cu feciorul lui o au trimis la un sat al său cu pază, anume la Buciuléști pre Bistriţe. Chimini Ianăș den conacul dentîi de la Suceavă pe Muldova, de la Răciuléni, au ales

---

1 Ștefăniță, fiul lui Vasile Lupu, mai tîrziu domn al Moldovei, despre care vezi mai jos, p. 284.

800 de catane și Ștefan-vodă 300 de moldovéni și au trimis craiului leșescŭ într-agiutoriŭ la Camenițâ. Și după ce au pornit acéstŭ agiutoriŭ Chimini Ianăș cu Ștefan-vodă, în loc de mulțămită craiului pentru agiutoriul lui, carele îl trimisése și el asupra căzacilor, iară cu célelalte oști Chimini Ianăș au trecut în țara sa, la Ardeal, cu izbîndă la stăpînu-său, la Racoții. Iară Ștefan-vodă s-au aședzat, precum s-au pomenit, la Roman.

Zac. 3. Aicea pre scurtŭ ni să cade a pomeni de Condrațchii leahul, polcovnicul craiului leșăscŭ, carele s-au pomenit că au fostŭ venit într-agiutoriŭ lui Ștefan-vodă asupra lui Timuș, că, măcară c-au fostŭ om strein, cade-să să nu să tacă hărniciia lui și hirea deplin ce avea. Omŭ ales la lucrurile războaielor, că cine să va îndemna la bunătăți, de nu să vor lăuda oameni harnici în lume, den carii unul era ales acest omŭ? Tăcut, îți părea că nu știia nemică, iară unde trebuia să sfătuiască, izvor și toate cu mare inemă și pre cale; treaz, neînspăimat la războaie, cap oșténilor deplin, singur, unde trebuiia, în frunte, cu deplină tocmală învățătoriŭ. De multe ori, cu 1.000 de oameni, care avea supt mîna lui, pre trei mii de tătari au bătut și pre căzaci cu miile, oriundeși să tîmpina, îi înfrîngea.

Zac. 4. Nu s-au pomenit de sémnele ceriului [1], carile s-au prilejit mainte de acéstea toate răutăți și Crăiei Leșești și țării noastre și stîngerea casei

[1] Miron Costin, superstițios, credea în prevestirile „semnelor cerului".

acéștii domnii a lui Vasilie-vodă, la rîndul său. Că era să să pomenească la domnia lui Vasilie-vodă, pentru cometa, adecă steaoa cu coadă, care s-au prilejit cu cîțva ani mainte de aceasta așea de grea premeneală aceștii domniei și întunecarea soarelui, în anul cela, în care an s-au rădicat Hmil hatmanul cu căzacii asupra léșilor, foarte groadznică întunecare în postul mare, înaintea Paștilor, în anul 7156 <1648>, într-o vineri și tot într-acela an lăcuste neaudzite vacurilor, care toate sémnele în loc bătrînii și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți că sintŭ acéstor țări meniia. Mă vei ierta, iubite cititoriule, căci nu ț-am scris acéste sémne la locul său. Crede neputinții oamenești, créde valurilor și cumplitelor vrémi, întreabă pe ce vrémi am scris și cît amŭ scris. Aș hi lipit acéste sémne la rîndul său, ce amu era trecut rîndul la izvodul cel curat și scriitori carii izvodescŭ, puțini să află, iară tipar[1] nu-i. Deci aicea de acéste sémne îți dau știre și ales povéstea lăcustelor, care cu ochii cumŭ veniia am prăvit.

Zac. 5. Cu unŭ anŭ mainte de ce s-au rădicat Hmil hatmanul căzăcescŭ asupra léșilor, aproape de sécere, eram pre atuncea la școală la Barŭ, în Podoliia, pre cale fiindŭ de la sat spre oraș.[2] Numai ce vădzum despre amiadzădzi unŭ nuor, cum să rădică deoparte de ceriŭ un nuor sau o negură. Ne-am

[1] Cărțile de istorie nu se tipăreau, circulau numai în manuscris.

[2] Miron Costin, în timpul exilului tatălui său în Polonia, locuia pe moșia acestuia la Novo-Silța, în Podolia. El venea la colegiul din Bar, unde studia la școala iezuiților.

gîndit că vine o furtună cu ploaie, deodată, până ne-am timpinat cu nuorul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni s-au luat soarele de desimea muștelor. Céle ce zbura mai sus, ca de trei sau patru sulițe nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om și mai gios zbura de la pămîntŭ. Urlet, întunecare, asupra omului sosindŭ, să rădica oarece mai sus, iară multe zbura alaturea cu omul, fără sială de sunet, de ceva. Să rădica în sus de la om o bucată mare de ceia poiadă și așea mergea pe deasupra pămîntului, ca de doi coți, până în trei sulițe în sus, tot într-o desime și într-un chip. Un stol ținea un ceas bun și dacă trecea acéla stol, la un ceas și giumătate sosiia altul și așea, stol după stol, cît ținea de la aprîndzŭ, până îndesară. Unde cădea la mas, ca albinele de gros dzăcea; nice cădea stol preste stol, ce trecea stol de stol și nu să porniia, până nu să încăldziia bine soarele spre aprîndzŭ și călătoriia până îndesară și până la cădérea de mas. Cădea și la popasuri, însă unde mînea, rămînea pămîntul negru, împuțit. Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură, nu rămînea. Și să cunoaște și unde poposiia, că era locul nu așea negru la popas, ca la masul aceii mîniei a lui Dumnedzău. Cîteva dzile au fostŭ acéia urgie; den părțile de gios, în sus mergea. Și tot atuncea au fostŭ și aicea în țară lăcuste și după acela anŭ și la al doilea, însă mai puține. Și apoi și în dzilile a lui Ștefan-vodă [1], au fostŭ lăcuste, însă pre une locuri și nu ca acéia

[1] Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei (1653—1658).

desime, ca în céla anŭ, de care s-au scris. Iarna să găsiia în pămîntŭ îngropate pre multe locuri.

Zac. 6. Ne întoarcem acmu iară la povestea de unde am părăsît. Și fiindŭ acéstea toate tot pe o vréme cu lucruri streine, ales cu lucrurile Crăiei Leșești și împreunate, cumŭ ai înțăles la războaiele Sucevei, nu ni să cade să trecem ce s-au lucrat între craiul leșăscŭ Cazimir și între hanul Crîmului și hatmanul căzăcescŭ Hmil, atingîndu-să toate acéste și de țară. Sta craiul leșescŭ cu oștile sale supt Camenițǎ și dacă i-au venit și de la unguri acel agiutor, de care s-au scris, luase sfat să purceadă de la Camenițǎ împotriva hanului și lui Hmil, undeși să va timpina, să le dea război. Ce, luîndŭ véste den limbi că au tras toate ordele hanului cătră sine, și pre Șirîm-bei, carele îl despărțise și-l trimisésă în Moldova, să nu flămîndzească undeva în gios oastea, au socotit să să lipască de Moldova, pentru hrana oștii, la Nistru, și acolea să aștépte pre tătari și pre căzaci. Și așea au făcut: s-au mutat de supt Camenițǎ și ș-au pus tabăra la Zvancea. Și îndată au făcut pod mereu pre coșuri peste Nistru, preste carile îmbla ostenii leșăști, pănă preste Prut, la pîine, la fînuri, strica și prisecile oamenilor. Și era la Hotin pîine în stoguri, cu mare bivșiug într-acela anŭ. Iară mulți den léși au plătit și cu capetele hrana acéia de oameni de țară, durîndu-i inema pentru munca sa.

Zac. 7. Hanul cu Hmil, dacă au vădzut că-i trag léșii la loc tare, să le hie a da războiŭ numai den

frunte, s-au siitŭ a merge asupra léșilor, aducîndu-și aminte războiul de la Berestecica[1]. Ce, Hmil s-au suit în sus și au stătut cu tabăra la Husiatin, iară hanul au cuprinsŭ cîmpii Camenițiii den sus cu ordele sale. Însă n-avè cum să-i flămîndzască pre léși, că-i hrăniia Moldova. A mérge iarăși asupra lor, la strîmtoare, nu vrea, nice léșii la largŭ de tot vrea să iasă. Ce iară hanul au trimis pre Sefer Cazi-aga, veziriul său și craiulŭ pre canțeliarul său supt cetatea Camenițiii și acolea s-au legat pace și s-au întorsŭ oștile, cineși la locurile sale. Și de atunceși Hmil au început a strica legătura sa cu tàtarîi și să cerca la Moscŭ.

Zac. 8. Vasilie-vodă vădzindu-se în Țara Căzăcească cădzut den domniie, despărțit și de doamna sa și de cuconi și de avére (Caută la ce aduce roata lumii mare case, că ce poate fi mai greu decît acéstea; dzicŭ că nice moartea.) și nici o nedéjde nu i-au mai rămas în prietenșugul căzacilor, singur s-au tras cu hanul, la Crîm să margă. Și acolea ședzîndŭ pre obrocul de la hanul în cetatea Ghiuzlăului, cîteva luni, apoi de acolea l-au trimis hanul la Țarigrad, la împărățiie, pre porunca împărătească.

Zac. 9. Iară Ștefan-vodă cu aședzată domniie la Roman, totŭ la Roman au ședzut, pănă i-au venit și steagul de domniie de la împărăție, cu care treabă trimisése boieri și pre Stamatie postélnicul[2],

---

[1] Aluzie la lupta de la Beresteciko (1651), despre care vezi mai sus, p. 174.

[2] Stamate Hadîmbul; vezi mai sus, p. 142.

încă de la Suceavă. Au venit și unŭ agă mare cu căftan de domniie și cu steagul în Roman de la împărăție. (Caută aicea la ce voie au fostŭ domniile țării, pănă nu de multŭ și la ce sintŭ acmu.)

Zac. 10. La Roman petrecîndŭ Ștefan-vodă, cerca în toate părțile și acmu unile, apoi altele de a lui Vasilie-vodă tupilate, ori odoară, ori bani. Den dzi în dzi să vădiia unile la un loc, altele la altŭ loc. S-au oblicit și la sluga lui credzută încă den boieriia lui, anume Gătoaie, un surguci de a lui Vasilie-vodă tupilat la dînsul de cîtva preț, trimițîndu-l pe dînsul la toate ce să lua den casa lui Vasilie-vodă, pentru credința și pre sama lui era odoarăle, cîte să lua. Multŭ au stătut în gîndŭ Ștefan-vodă, cu ce gîndŭ l-au făcut acel furtușag acea slugă a lui. Nu știu ce i-au părut pre dînsul și dentr-alte sémne mai denainte și den fapta aceasta cu surguciul, i-au tăiat capul în Roman, dzicîndŭ că: „De ar hi oprit unŭ lucru ce i s-au cuvinit lui, l-ași hi iertat eu. El au furat un lucru ce să cuvine unui domnŭ".[1]

Zac. 11. A prăvi era aievea și pedeapsa și stîngerea casei lui Vasilie-vodă și cîndai osînda-i osîndiia și pre oamenii de casa lui, ales nepoții lui Vasilie-vodă, pentru multe doară cît au făcut și ei în vrémile sale, sile și scîrnăvii. Și întîi pre Ștefăniță păharnicul, feciorul lui Gheorghie hatmanul, încă la Suceavă i-au tăiat capul, apoi pre

[1] Furînd o insignă domnească, putea fi bănuit că ar fi pretendent la tron.

Alexandru păharnicul şi pre Enachie comisul, feciorii lui Gavril hatmanul, nepoţii lui Vasilie-vodă, cu mare munci i-au omorît în Buciuleşti[1].

Zac. 12. După ce au luat steag şi caftan de domniie Ştefan-vodă în Roman şi cu acelaşi agă, carele i-au adus steag, au pornitŭ birul şi pocloanele împărăteşti, au venit în Iaşi în scaun şi s-au aşedzat cu întemeiată de atuncea domnie, fără grije, că împărăţiia era tînără, copil încă. Vezirii era bucuroşi să hie lucruri cu pace den toate părţile. Ce domniia Ştefan-vodă fără grije, numai o samă de lăpuşnéni, ales Hînceştii, nu era deodată aşedzaţi şi fugisă Mihalcea Hîncul[2] la turci. Ce, agiungîndŭ Ştefan-vodă cu bani la paşea de Silistra, l-au prinsŭ paşea şi l-au trimis în obédzi la Ştefan-vodă. Şi l-au iertat şi l-au pus armaş al doilea.

Zac. 13. Preste scurte vrémi după aşedzarea domniei lui Ştefan-vodă, s-au fîrşit dzilele sale şi Matei-vodă[3] domnul muntenescŭ, omŭ fericit preste toate domniile aceii ţări, nemîndru, blîndŭ, direptŭ om de ţară, harnic la războaie, aşea neînfrîntŭ şi nespăimat, cît poţi să-l asameni cu mari oşténi a lumii.

Zac. 14. După moartea lui, au ales Ţara Muntenească pre Costantin-vodă, feciorul lui Şărban-vodă[4]. Şi macară că era ficior de domnŭ[5], ştiut şi

---

[1] Sat pe valea Bistriţii.

[2] Mihalcea Hîncu a fost în 1671 conducătorul unei răscoale ţărăneşti.

[3] Matei Basarab moare la 9 april 1654.

[4] Constantin Basarab Cîrnul (1654—1658)

[5] Era fiul lui Radu Şerban (1601—1611)

lui Matei-vodă și altorŭ domni mai înainte, tot au fostŭ feritŭ, numai la nasŭ puțin lucru era însemnat. Încă nu ieșise sufletul den Matei-vodă deplin, cîndŭ săiménii și dărăbanții, carii la acéia simeție să suise den izbînde cu Matei-vodă, cît nici domniia, nici pre boieri întru nemică nu băga în samă, precum s-au arătat apoi și aievea fapta lor, au rădicat pre Constantin-vodă domnŭ și au dat cu pușcile și cu sinéțele de veselie. Și acéia domnie a lui Constantin-vodă au dat dzile Tomei vornicului și lui Iordachie vistiernicului. Toma vornicul cădzuse pre mîna lui Ștefan-vodă de la cetatea Sucévei, iară Iordachie visternicul au venit singur de bunăvoie, ca un miel spre giunghiere, den Țara Căzăcească, că fusése cu Vasilie-vodă scăpat acolea. Era numai de perire amîndoi frații în Buciulești, închiși amîndoi și porunca mergea una după alta, să-i omoară. Iară cum au audzit Ștefan-vodă c-au stătut Costantin-vodă la domniia Țărîi Munteneşti, în loc au răpedzit, să nu-i omoară, că era fratele lor Costantin postelnic în Țara Muntenească, cumnat cu Costantin-vodă.[1] Și așea au hălăduit Toma vornicul și frate-său, Iordachie visternicul, atuncea de primejdiia morții. Singur Dumnedzău, preste nedéjdea omenească feréște pe cei direpți de primejdii, că ce oameni au fostŭ acești doi aicea în țara aceasta, ales Iordachie visternicul, fără scrisoarea mea

---

1 Constantin postelnicul Cantacuzino era frate cu cei doi Cantacuzini din Moldova: Iordache și Toma și era căsătorit cu fiica lui Radu Șerban.

credzŭ că va trăi numele lor în véci într-această țară de pomenirea oamenilorŭ, den omŭ în omŭ.

Zac. 15. Constantin-vodă, domnul muntenéscŭ, cu Ștefan-vodă, amu nu era în viața acéia, cum era cu Matei-vodă, însă era bucuroși amîndoi de aședzarea sa, ca niște domnii noaoă. Aicea în țară la noi s-au aședzat pace, numai îmbla pre la margine oști căzăcéști și tătărăști, dodeindu-se cu léșii, însă amu mai slabe războaie decît cele dentîi. Și curundŭ după acéia, s-au lăsat căzacii de tătari și s-au legat cu Împărăția Moscului.[1] Și era la noi în țară amu mai greu de dări, pentru mulțimea lefeciilor ce ținea Ștefan-vodă pre pilda lui Matei-vodă, dén carii nu fu mult și făcură zarvă aicea în Iași mare între sine slujitorii.

Zac. 16. Era săiméni de toți, cu cei den Țara Muntenească și cu cei de loc, de aicea, carii fusése în slujbă și la Vasilie-vodă, 1.000 și némți cu Loncețchii polcovnicul, 400 călăreți, léși 200 cu Voicecovțchii, căpitanul de lefecii, moldoveni cu léși amestecați cu Rușcit căpitanul 300, lefecii de țară cu Grumadzea căpitanul, 400. Atîta samă de slujitori țiindŭ Ștefan-vodă, nici de la unii zarva nu s-au început, numai de la munténi săiméni și capetele lor și luase în voroavă cu sine și pre săiménii cești de loc asupra némților. Némții era pre giumătate aicea în Iași, iară 200 de némți cu polcovnicul lor îi ținea Ștefan-vodă la Suceavă. În postul mare era, cîndŭ săiménii, den nebuniia căpi-

[1] Unirea Ucrainei cu Rusia (1654).

tanilor săi și den semețiia de care să împlusă încă den Țara Muntenească, ș-au datŭ cuvînt în de sine și au purces bulucuri pen tîrgŭ și pre cîți némți [1] au aflat pre la ulițe i-au omorît. S-au făcut îndată o spaimă, o zarvă în tîrg. Némții, unii scăpați răniți la curte, căpitanul lor de-abiia scăpat de la gazdă, cîți au putut a strînge de oamenii săi și cu acéia ce era la paza curții într-acéia dzi, au apucat cerdacul în curte, cel de piatră, și s-au orînduit de apărare acolea. Au stătut în mare zarve și spaimă toată curtea și singurŭ Ștefan-vodă la mare spaimă, altor slujitori <au luat> caii a mai mulți pre la odăi. Un năroc au fostŭ că bulucbașii și căpitanul săiménilor celor muntenești s-au înșelat și au venit la Ștefan-vodă, chemîndu-i cu blîndețe. Ce, cum au vinit înaintea lui Ștefan-vodă, și săiménii să buluciia atuncea toți la un loc în prejma curții, înloc au învățat de le-au tăiat capetele și căpitanului ș-a trei buliucbași. Și acéia au fostŭ potolitul aceii zarve a săiménilor, că cum au înțeles că le-au perit capetele, înloc au purces spre fugă. Acoperise iazul desimea și apoi au luat spre Socola[2]. În șes la ceiriŭ, la pîrîul ce vine pe acolea, stătuse. Și ieșise și oastea asupra lor, toată curtea și slujitorii și némții, peste porunca lui Ștefan-vodă, amu cu steaguri, cu dobe, cît ce putea, veniia să-i agiungă, să-și răscumpere den singele ce le făcuse săiménii lor. Ce au trimis poruncă tare Ștefan-vodă pre la

---

[1] Mercenari nemți în slujba Moldovei.

[2] Deal deasupra orașului Iași.

căpitani, cine ari cutedza să facă vreun războiŭ, cu capul va plăti, numai să să răspundze săiménilor celor muntenești, să-și margă la țara lor, iară cei de loc să rămîie pre iertare de acéia faptă. Deci au purces munténii spre codru, can cu fuga și céști de loc o samă, iar o samă ce au rămas, i-au iertat Ștefan-vodă.

Zac. 17. Nu era ca o nemică aceasta zarvă de aicea împotriva faptei care s-au făcut, curundŭ apoi după aceasta de aicea, în Țara Muntenească, săiménii cu dărăbanții, fapta care de-abiia de să va afla în vreo țară, ca acéia. S-au rădicat săiménii cu dărăbanții și toți, preste toată țara lor și au abătut la casele boierești, cu arme fărămîndu-i înaintea ochilor giupînéselor lor și cuconilor, făcîndŭ rîs pre multe locuri de fămeile lor, jecuindŭ casele și avérea. Și nu numai în București, ce și la țară, la multe case, perit-au mulți boieri și neguțitori jecuiți de dînșii. Iară n-au răbdatŭ Dumnedzău acéia faptă îndelungŭ, ce, la ce certare au sositŭ și ei, citi-vei la rîndul său.

Zac. 18. De simețiia acéia acelor slujitori și faptă așea scîrnavă și de-abiia audzită într-alte țări, supt mare grije și ca-ntr-o robiie fiindŭ Constantin-vodă la slujitorii săi, nu ce porunciia el, ce ce vrea ei să facă făcè, au agiunsŭ pre taină la Racoții craiul de Ardeal și aicea la Ștefan-vodă domnul de Moldova, cerîndŭ agiutoriŭ la mare nevoia sa de slujitori. Racoții, om tînăr, în bine și mare avuție, zbura cu gîndul în toate părțile

a-și face ceva véste, bucuros acestui prilej, îndată s-au gătit cu oști în Țara Muntenească, dîndŭ știre și la Ștefan-vodă aicea, numai să purceadă, să să adune cu dînsul la apa Teleajinului. Numai ce i-au căutat și lui Ștefan-vodă a purcede de aicea cu oștile sale. Ș-au întrat Ștefan-vodă în Țara Muntenească pe den sus de Focșeani și Racoții s-au pogorît den țara lui pre apa Teleajinului.

Zac. 19. Dacă s-au oblicit aievè la curtea lui Constantin-vodă că coboară și craiul și Ștefan-vodă cu oști, au strînsŭ căpeteniile slujitorilor și le-au dat știre de nepriietinșugul lui Racoții, cum vine asupra scaunului lui. „Ce să hiți gata și nespăimați, precum ați fostŭ la atîtea războaie, tot cu izbînde, ales aceia slujitori fiindŭ, cari vestite oști în lume, căzăcéști, au înfrîntŭ".[1] Acélea audzindŭ, striga toți păn într-unul: „La ei, la ei, numai să ni-i arăți". Și așea gătindu-se Constantin-vodă, au purces den București și de la al doilea conac au fugit de la dînșii spre Dîrstor[2] spre pașea de Silistra, că să agiunsésă și cu pașea, dîndu-i știre de toate acéstè.

Zac. 20. Vădzîndu-se săiménii și dărăbanții înșelați de Costantin-vodă, nemică den nebuniia sa n-au scăzut, ce înloc au rădicat domnŭ pe Hrizica[3]-vodă anume și i-au pus surguciŭ în capŭ. Îndată acel Hrizica-vodă au răpedzit cărți în toată Țara

1 Aluzie la lupta de la Finta, despre care vezi mai sus p. 204.
2 Numele vechi al Silistrei.
3 Hrizica sau Hrizea, vistiernic, pretendent la tronul Țării Romînești.

Muntenească, dîndŭ ştire că den mila lui Dumnedzău au stătut domnŭ Ţării Romîneşti; de sîrg să să strîngă ţara la dînsul, la Telejin. Un aprod de-a acelui domnişor cu cărţi cădzindŭ şi pre mîna lui Ştefan-vodă, că neştiindŭ nemică de oşti, mergea la slujitorii de giudeţul (cum dzic la dînşii) Buzeului, să încalece cu toţii, au dat în străjile noastre. Şi dentr-acélea cărţi şi din rostul aprodului au înţeles Ştefan-vodă toată povestea şi de fuga lui Constantin-vodă şi de rădicarea la domniie lui Hrizică-vodă.

Zac. 21. Ştefan-vodă cu oştile sale amu era la Sărata[1], iară Racoţii den munţi nu coborîse. Ce, nu era fără grije la noi, să nu vie acél domnişor întîi, să ne lovască pre noi, pănă a coborî Racoţii cu oştile sale. Deci, neştiindŭ nemică de Racoţii, în ce loc este, nu s-au suitŭ mai sus Ştefan-vodă, ce au stătut pre cîmpii Buzeului preste trei dzile şi într-aceleaşi dzile s-au coborît oştile sale Racoţii în şés pre Teleajin. Şi nedescălecat bine încă cu toată tabăra, i-au dat ştire străjile lui, cum sosescŭ săiménii la vad, pedestrimea şi puşcile. La mare turburare şi spaimă cădzuse Racoţii, aşea degrabă oaste simaţă apropiiată şi cu Ştefan-vodă încă neîmpreunat, că acolea era să să împreune oştile. Să nu fie fostŭ Gaudi căpitanul de némţi a lui Racoţii la cumpănă, era să hie făcut săiménii o pozną oştilor ungureşti.

---

1 Sărata (Monteoru) lîngă Buzău.

Zac. 22. Că cum au audzit de la Gherghițe[1], unde rădicasă pre acel domnișor, capetele săiménilor și dărăbanților de Racoții, că ieste mai aproape cu oștile lui și cum cu moldovénii încă nu este împreunat, au sfătuit să margă, să lovască întîi pre Racoții. Cum le-au spus capetele sfatul, cum au început a striga toți în toate părțile: „Haida, haida, la ei, la ei". Neașteptîndŭ nice porunca, nice vremea, nici tocmală, nici pre lîngă sine vreo tabără, cum să cade unii pedestrime să margă, ce, care cum putea mai înainte, cum ar hi la lucru gata, mîna bivolii carii trăgea pușcile[2], tot în biciŭ, nice la un loc încă strînsă oastea, ce care cum putea, buluc după buluc mai tare. Și cum au sosit la vadul Teleajinului, cum au început a da cu sinéțele și deodată să stoliia, până ari agiunge și celelalte bulucuri. Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă. Pușcile cum au sosit la apă, bivolii pre hirea sa, nădușiți și de căldură, că era vara și de osteneala călii pripiți, cum au vădzut apa, cum au năvălitŭ într-apă préste oameni și au băgat pușcile într-apă după sine.

Zac. 23. Toate acéstea socotindŭ neamțul Gavdi, căpitanul lui Racoții, au îmbărbătat pre Racoții să-și tocmască oastea, iară el singur, cu pedestrimea toată nemțască și cu pușcile, au purces și au stătut împotriva lor la vad și au tocmit pușcile spre săiméni și au început a da den tunuri în săi-

---

[1] Gherghița, vechi oraș lîngă Ploești.

[2] Pușcile, adică tunurile, erau trase pe atunci de bivoli.

méni. Da şi săiménii din sinéţe şi din puşci, cîte mai rămăsése nentrate într-apă. Iară nu fu zăbavă, ce, cît s-au apropiiat oastea lui Racoţii şi Gavdi le-au datŭ foc, odată, cum dau némţii, au şi început a să mesteca săiménii şi dărăbanţii cu domnişorul lor. Şi vădzindŭ Racoţii turburarea lor şi lucruri fără temei, au şi început şi pe den sus şi pe din gios a tréce oastea pen vaduri. Şi îndată au purces toată pedestrimea muntenească şi domnişorul lor cu călărimea, de cîtă avea cu sine, în răssipă. La fugă, ce sporiŭ să hie pedestraşului înaintea călărétului? Îndată i-au agiunsŭ ungurii, călărimea. Nu era altă, fără direaptă osînda pentru faptele lor şi nu războiŭ sau vreo apărare, ce direaptă mesérniţă. Trupurile dzăcea polog pre şleah şi spinii de la laturi plini de trupuri omeneşti. Şi multe bulucuri încă nesosite, pre carii, cum şi undeşi i-au tîmpinat, aşea dzăcea, pănă în Ploeşti. Avut-au în ceastă zarvă Racoţii oaste cu sine ca 12.000 de oameni.

Zac. 24. Lui Ştefan-vodă Racoţii, îndată cît au sosit la Telejin, didésă-i ştire să vie cum mai de sîrg. Şi au mărsŭ într-acéia noapte cu oastea cîteva ceasuri, iară tot războiul nu l-au apucat, ce dizdimineaţă ne-au tîmpinat véstea de spartul săiménilor. Ce tot au mai mărsŭ în urma lui Racoţii, carele cu toată tabăra purcesése îndată după munténi. Aproape de Ploeşti au stătut Racoţii cu oastea tocmită în două părţi şi Ştefan-vodă cu oastea sa pre mijloc trecîndŭ, au mărsŭ de s-au adunat cu

Racoții. La adunarea lor au slobodzit toată pedestrimea lui focul și tunurile și apoi au purces oștile pre otace. Ștefan-vodă au avut cu sine până la 5.000 de oameni și foarte într-alesŭ oaste.

Zac. 25. Tot într-aceiași dzi, după descălecatul lui Racoții, au poftit Racoții îndată pre Ștefan-vodă la masă, vesel și voios de izbîndă ce au făcut. Ciumpoiașul cu cimpoi de urșinic la dvorbă cu dzicături. Și apoi, dacă s-au mai veselit, au poftit pre Ștefan-vodă pentru surlari să dzică și au dzis și surlarii. Era lîngă Ștefan-vodă un mîrzac, anume Rusten-mîrza, pre acéla au poftit Racoții să-l vadză și dacă l-au vădzut om sprinten, cu dzea îmbrăcat și cu cojoc îmbrăcat cu soboli peste dzea, că-l purta Ștefan-vodă bine, cum și pre alți slujitori — de-abiia de au avut la vreo domnie în țară milă, cum au avut la acéla domnŭ — l-au pus pre mîrzacul Racoții la masă. Și au petrecut acéia dzi cu masa, până aproape de sară. A doa dzi au purces oștile pre Praova în gios. Și aproape de Gherghiță, a triia dzi, luîndŭ véste Constantin-vodă de răssipa săiménilor, au ieșit înaintea lui Racoții cu 300 de oameni. Și după adunarea și cu Constantin-vodă, Racoții au trecutŭ Praova pre pod și s-au aședzat cu tabăra și a sa și cu amîndoi domnii la Gherghiță.

Zac. 26. A doa dzi după descălecatul oștilor, au făcut Racoții masă mare și au cinstit pre amîndoi domnii. El singur în capul mésăi, den-a-direapta Ștefan-vodă, den-a-stînga Constantin-vodă. Boierii

lui cu boierii amînduror țărîlor vîrstați; în fruntea tuturora Chimini Ianăș hatmanul lui. Vrei vedea cum înghite Racoții, mari și înalte gînduri, cum s-ari vedea crai preste crai și domnŭ preste domni.[1] Orbŭ nărocul la suiș și lunecos a stare la un loc, grabnicŭ și de sîrg pornitoriŭ la coborîș. Toate acéstea turcii prăviia cu coada ochiului, acéste tovărășii țărîlor acéstora.[2]

Zac. 27. După aceasta petrecanie, Racoții orînduindŭ pre Borăș Ianăș cu 2.000 de oameni și Ștefan-vodă lefecii săi și léși și muldovénii, să margă în urmă, unde ari înțelege vreo strînsoare de săiméni ori de dărăbanți, să-i cérce. Iară Racoții s-au întorsŭ la Ardeal și Ștefan-vodă în țară, iară Constantin-vodă la București. Și atuncea să vedzi de sîrg și plata săiménilor ș-a dărăbanților în toată Țara Muntenească de Constantin-vodă.

Zac. 28. Cîți săiméni au rămas de la războiul cu Racoții la Telejina și capetele lor n-au răbdat mulți în Țara Muntenească să rămîie, ce unii au trecut Dunărea, iară alții, cîți au rămas, n-au hălăduit de moarte, nice unul. Și nu pănă la o vréme i-au cercat Constantin-vodă, ce vro doi ani. Undeși să obliciia săiman sau dărăbanțŭ, îndată îl înțepa. Plin cîmpul și pre lîngă București și pe lîngă alte orașe de trupurile lor înțăpate. Și cum aducea cineva la divan ori fără divanŭ și striga: „Doamne,

---

1 Aluzie la ambiția lui Gheorghe al II-lea Rakoczy de a se face rege în Polonia; vezi mai jos p. 251.

2 Turcilor nu le convenea alianța între cele trei țări romîne: Transilvania, Moldova și Țara Romînească.

ia, și iesta au fostŭ săiman!“ în locŭ-l înțepa și cine-l aducea lua plașcă, cum dzic muntenii. Până într-atîta să suise certarea lor, cît den pizmă unul pre altul giura c-au fostŭ dărăbanțŭ și înloc pieriia. Să făcea unora și năpăști den pizmă, care den oameni nu lipséște în lume nici dănăoară. Ce giura pentru dînsul alți oameni și hălăduiia sau de striga: „N-am fostŭ, n-am fostŭ dărăbanțŭ“, giura céia ce-l prindea, c-au fost și înloc îl înțepa.

Zac. 29. Făcut-au bogată dobîndă Țărîi Munténești Boråș Ianăș și ai noștri, până și la olatele céle turcești[1] n-au hălăduit. Fost-au în ceambuluri și mîrzacul céla, de care s-au scris, Rusten-mîrza, ce, acolea au rămas în Țara Muntenească, aproape de Dunăre tîmpinîndu-se cu niște slujitori călări munténești. Lovisă și pre unguri munténii la sat la Călugăreni[2], pre sîngur Boråș Ianăș, ce apoi pre urmă i-au purtat rău slujitorii lui Ștefan-vodă. Fost-au acéstea în anul 7163 ⟨1655⟩.

Zac. 30. După acéstea toate ce s-au lucrat în Țara Muntenească, aicea domniia lui Ștefan-vodă au fostŭ în pace, de să poate dzice că are casa acéia pace, lîngă carei alta lipită de păréte arde. Așea și țara noastră nu să poate dzice că au fostŭ cu pace temeinică, cîndŭ răutățile din Țara Leșască și den căzaci nu ieșiia.

---

[1] Raialele turcești de pe pămîntul Țării Romînești: Brăila, Giurgiu, Turnu Măgurele.

[2] Pe drumul dintre Giurgiu și București, locul biruinții lui Mihai Viteazul împotriva turcilor, la 1595.

Zac. 31. Să rădicase pre acéle vrémi un tîlhariŭ anume Ditinca, carele a vedérea, fără siială, îmbla în ținûtul Hotinului și a Cernăuților și porunciia satelor. Ce, au trimis Ștefan-vodă pre Bucioc stolnicul[1] cu o samă de slujitori și l-au spartŭ și toți oamenii lui i-au răsipit. Și tot într-același anŭ au purces hatmanii leșéști asupra căzacilor iarna și au poftit și de la Ștefan-vodă agiutoriŭ. Și le-au dat 700 de oameni într-ales slujitori cu Voicehovschii căpitanul. Ș-au mărsŭ léșii asupra lui Hmil hatmanul, carele pierdzîndŭ nedéjdea în tătari să-și scoațe lucrurile la cap asupra léșilor, să lepădase de tătari și să legasă cu Moscul. Și au făcut léșii într-acea iarnă mare răutăți, împreunați cu tătarîi și cu ai nôștri în Țara Căzăcească și închisése pre Hmil hatmanul cu moscalii la un loc, foarte fără véste și cu puțin lucru n-au luat toată tabăra moschicească și a căzacilor. Iară o samă de cară cu 24 tunuri au rupt. Ce, acéla gerĭ și viscol au lovit, cît multă oaste de îmbe părțile au perit de frig. Și să pomenește acéla război, de-i dzicŭ Driji Pole[2], pănă astădzi.

Zac. 32. La anul după acéstea, împlut Racoții Gheorghii, cneadzul de Ardeal de duhuri spre mare lucruri, îndemnat și de șvedzi, carii rădicase și ei cu Carol Gustavŭ[3], craiul lor, asupra léșilor oaste, au început a să agiunge cu Hmil hatmanul căzăcescŭ,

---

[1] Miron Bucioc, mare stolnic în Moldova.
[2] În limba ucraineană înseamnă: cîmpul tremurului.
[3] Carol al X-lea Gustav, regele Suediei (1654—1660).

să hie în Țara Léșască crai Racoții. Și de atuncea îmbla solii și a lui Racoții la Hmil hatmanul și a lui Hmil la Racoții.

Zac. 33. S-au întunecat soarele într-acel anŭ, la luna lui iunie, cu mare groaze, cît perise soarele cu puțin nu toată lumina, tocma amiadzădzi și mulți oameni, neștiindŭ a să feri de o întunecare ca acéia și privindŭ la soare multŭ, au pierdut vederea în toată viața lor.

Zac. 34. La anul după aceasta, împreunat craiul șvedzăscŭ cu cneadzul de Prusi, domnul de Branденburgŭ[1], cuprinsésă toată Crăiia Leșască, scaunele amîndoao, și Varșavul, și Cracăul[2], înfrîngîndŭ cu războiul de față pre craiul leșescŭ cu toată oastea lui. După care izbîndă Șvedul, cum s-au dzis, cuprinsésă mai toată Țara Leșască și i să închinase și hatmanii leșăști, neavîndŭ încătro lua, că dintr-acolea Șvedul, dencoace Hmil hatmanul cu oștile căzăcești și cu cîțva voievodzi moschicești, craiul leșăscŭ singur, Cazimir[3], ieșit den țara sa în Țara Nemțască. N-ari hi gîndit nimè să iasă Crăiia Leșască de supt cumpăna ca acéia! Iară acéste lucruri mai de-amănuntul să să cerce, cine va vrea, la hronigrafii lor. Noi ne întoarcemŭ la ale noastre.

Zac. 35. Dacă au vădzut craiul șvedzăscŭ că el să stăpînească o crăiie preste mare, cum este Șvedzască și alta dencoace de mare cum ieste Crăiia

---

1 Prusia și Brandenburgul erau pe atunci reunite sub domnia markgrafului Frederic Wilhelm, poreclit Marele Elector (1640—1688).

2 Cracovia.

3 Ioan Cazimir (1648—1668).

Leșască, nu ieste în putință, și neamurile osebite și din lége și din obiceaiuri și hatmanii leșești încă îndată l-au părăsit și s-au dat spre némți, au îndemnat pre Racoții, cneadzul Ardealului, numai să vie asupra Crăiei Leșăști și cu acéia soliie au trimis și la Hmil hatmanul Șvedul. Deci au stătut Racoții pre gătire cu oști, trimițîndŭ și la domni, în Țara Muntenească și aicea la noi. Deci Hmil hatmanul i-au pornit 20.000 de căzaci cu Anton polcovnicul într-agiutoriŭ și Constantin-vodă, domnul muntenéscŭ pre Odivoianul căpitanul său, cu 2.000 de oameni, iară Ștefan-vodă, domnul nostru pre Grigorie Hăbășescul[1], sărdariul său și cu Frătița, căpitanul de Fălciiu, iară 2.000 de oameni. Și s-au adunat toate aceste oști, și ale noastre și céle muntenéști cu căzacii la Cernăuți, ș-au întrat în Țara Leșască pe la Sneatin.

Zac. 36. Racoții trăgîndŭ oastea preste munți, au coborît în Țara Leșască pe la un oraș anume Strîi[2] și acolea și céstelalte oști căzăcești, muldovenești, munteneșști i-au ieșit înainte. Și au luat pre supt munți îndată la Cracău, la scaunul Crăiei Leșești, care oraș era amu cuprinsŭ de șvedzi. Și luîndŭ Cracăul orașul Racoții pre sama sa, au purces spre Varșeav și acolea s-au împreunat cu craiul șvedzăscŭ. Spun de craiul șvedzăscu să hie dzis, după ce au vădzut oastea ungurească: „Nu vei stăpîni tu pre léși cu aceasta oaste!“

---

1 Grigore Hăbășescu, serdar, apoi hatman.

2 În Galiția, azi în Republica Sovietică Socialistă Ucraineană.

Zac. 37. Împăratul nemțescŭ[1], vădzindŭ nevoia leșilor de șvedzi și craiul de Daniia[2] așijderė temîndu-să de putérea șvedzilor, să nu crească pănă într-atîta, au stătut la un sfat amîndoi, să nu lase Crăiia Leșască să cuprindză Șvedul. Și îndată, craiul de Daniia au întrat cu oștile sale în Țara Șvedului și împăratul nemțescŭ au dat craiului leșescŭ agiutoriŭ. Deci, numai ce i-au căutat craiului șvedzăscŭ a lăsa pre Racoții și a mérge <în> apărarea țării sale. Apoi și Racoții ce au pățit în Țara Leșască, că nu om lungi mai multŭ, numai scrie scriitoriul lor anume Toppeltin. El dzice pre scurtŭ așea: „Ce au petrecut léșii de Racoții, să scrie leșii. Iară la ce au sosit Ardealul den céste îmblete a lui, noi o mie de ani să plîngem cu lacrămi".

Zac. 38. Léșii, cum au lipsit craiul șvedzăscŭ de lîngă Racoții, îndată s-au îmbărbătat și hatmanii lor și Cearnețchii-voievodul și încă puțină oaste avînd la un loc au lepădat carele și numai cu călărimea, sprinteni s-au făcut a fugi de Racoții, până l-au tras cu oștile lui aproape de Litva. Deci au răsărit și i-au luat dosul și așea Racoții, vădzîndu-să înșelat, au lăsat pre Gavdi căpitanul său cu o samă de pedestrime la un oraș anume Briscea Litovsca[3], el sîngur s-au întorsŭ înapoi cu léșii în spinare la toate conacele. Didése léșii știre și la hanul și amu purcesése și hanul cu oastea lui, cu toată,

1 Ferdinand al III-lea (1637—1657).
2 Frederic al III-lea, regele Danemarcei (1649—1670).
3 Brest Litovsk, pe Bugul nordic.

asupra lui Racoții. Au pierdut sărita Racoții curundŭ, însă nedejduia căzacilor, carii dacă l-au adus până la Meji Boje, la un tîrgŭ în Podoliia, au stricat toate podurile pre urma sa. Și de acolea au plecat fuga și ai noștri la Nistru și muntenii. Și așea au cădzut Racoții în mîna léșilor, cerîndu-și de la dînșii viață cu răscumpărare de doao milioane, să le dea léșilor bani, pentru care bani zălog luîndŭ léșii pre Apafi, fratele cneadzului de acmu Ardealului.[1]

Zac. 39. Amu apropiindu-se cu oștile hanul, au făcut creștinéște cu Racoții léșii, l-au luat și l-au slobodzitŭ în țara lui. Iară oastea lui cu Chimini Ianăș lăsată, toată au mărsŭ în robiia Crîmului. Spun de niște steaguri de catane, că cu năvală pen tătari s-au făcut cale și au hălăduit. Iară mainte decît acéste tîmplări, némișii de Ardeal să rupsése de la Racoții, fără voia lui, năzuindŭ la țara lor pe aicea, pen țară, pe la Cîmpul-Lungŭ[2]. De carii dîndŭ știre Racoții la Ștefan-vodă, au trimis Ștefan-vodă la Cîmpul-Lungŭ, de le-au ținut calea. Mare osîndă pre oameni, cîți s-au topit atuncea unguri în țară la noi, în munți! Zălogul, care s-au pomenit mai sus dat léșilor de la Racoții, au ședzut până au murit la Liov și banii n-au mai luat léșii.

Zac. 40. Nu s-au pomenit de prada léșilor în Țara Ungurească, cîndŭ Racoții îmbla pen Țara

---

1 În vremea cînd scria Miron Costin era principe al Transilvaniei Mihai Apafi (1661—1690)

2 Cîmpulungul moldovenesc.

Leşască spre Litva, iară Liubomirschii[1] cu 4.000 de oameni au întrat în ţara lui Racoţii şi multe sate şi tîrguri au arsŭ.

Zac. 41. Într-acestŭ an ş-au sfîrşit şi Hmil hatmanul căzăcescŭ dzilele sale, începătura şi izvor a toate răutăţi acestor părţi de lume, a multe ţări, cetăţi, stîngere şi răzsipă. Purcesésă cu oastea sa în tîmpinarea lui Racoţi, înţelegîndŭ de Racoţii ia ce slăbiciune au sosit de léşi şi de hanul cum au mărsŭ asupra lui. Ce, nu să ştie cu ce gîndŭ mergea şi el, că spun că scîrşca în dinţi, amu în tabără bolnav şi dzicea: „Ah! De mi l-ar da Dumnedzău pre mîna mea pre acél dulău scurtŭ!" Aşea sintŭ căzacii la tovărăşiie de nedéjde! Ce, curundŭ într-acesteş dzile, au murit Hmil hatmanul în tabără, precum s-au pomenit.

Zac. 42. Preste voie era turcilor aceasta înălţare a lui Racoţii, cît amu poftiia să iasă la Crăiia Leşască[2] şi împreunarea lui cu acéste două domnii, de Muldova şi de Ţara Muntenească. Şi era la turci lucruri slabe, împăratul încă tînăr.[3] Au sfătuit capetele o samă şi au alesŭ pre Chiupruliul[4], omŭ cu hirea tare şi vrăjmaş, ş-au grăitŭ împărătésăi, îmmei împăratului: „De nu s-a pune un om ca acesta ispravnic împărăţiei, Ardealul, Muldova şi Ţara Muntenească sintŭ ieşite den mîna împărăţiei".

---

1 Gheorghe Lubomirski, general polon.

2 Rakoczy, ca principe al Transilvaniei era vasalul turcilor; devenind rege al Poloniei, ar fi ieşit de sub ascultarea lor.

3 Sultan era atunci Mohamed al IV-lea (1648—1687).

4 Ahmed Küprüli cel bătrîn, mare vizir.

Deci cum au stătut Chiupruliul la vezirie, cum au luat asupra sa toate și întîi au stătut după lucruri de casă a aședza, a lămuri léfele, cine cît ia fără ispravă de la împărățiie, pre mulți omorîndŭ den capete. Apoi aședzîndŭ acéstea toate, au pus gîndŭ rău pre Racoții și pre acéste doao domnii.

Zac. 43. Ștefan-vodă vădzînd patimile și răzsipa lui Racoții și temîndu-să de hanul, că era în sus, au purces den Iași la Suceavă. Și de atuncea, den vréme în vréme aștepta și asupra sa primejdie. Și hanul, după ce au luat toată oastea lui Racoții în robie și toate capetele Ardealului și pre Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoții, între carii den boierii Ardealului au fostŭ rob și Apafi Mihai, carele ieste acmu cneadzŭ de Ardeal, trimisese hanul doi agi mari ai săi, unul la împărățiie, să știe împărățîia de izbînda lui și altul la Ștefan-vodă, cu poruncă să iasă hanului la Țuțora înainte. Și au luat cu acéia spaimă de la Ștefan-vodă cîteva pungi și au trecutŭ spre Crîmŭ pre la Orhei și pe la Lăpușna. Ștefan-vodă, după trecutul hanului, au venit în Iași.

Zac. 44. Toată povestea să știia la împărățiie de Ștefan-vodă și de Costantin-vodă, cum sintŭ la sfat cu Racoții una și cum i-au dat asupra leșilor oaste, iară și léșii cu laudă mare asupra țărîi, căzacii așijderea, pentru moartea lui Timuș. Veziriul singur amu să gătiia asupra lui Racoții și la domnii amîndoi trimisése porunca pre un agă mare de la împărățiie, anume Uzun Ali-bei (spun de acestŭ

turcŭ c-au fostŭ cap mare la turci și cu sfatul lui s-au ales la vezirie Chiupruliul și apoi de Chiupruliul au perit), întrebîndŭ pre domni, apuca-se-vor ei să margă amîndoi asupra lui Racoții cu oști, să facă această slujbă împărăției, să să curățască și de faptele sale cu amestecăturile ce avuse cu Racoții? Și atuncea spun că pusése gîndŭ Chiupruliul să aducă pre Vasilie-vodă den Edi Cula, de unde era închis, să-l puie crai la Ardeal în locul lui Racoție, care lucru nu știu cum ar hi putut fi pentru lége[1], iară putérea ce nu lucreadză?

Zac. 45. Care poruncă dacă au venit la Ștefan-vodă aicea și pre atuncea purcesése Ștefan-vodă la munte, să aleagă loc de mănăstire care să cheamă acmu Cașinul[2], de la Răcăciuni[3] m-au trimis pre mine în Țara Muntenească, sfătuindu-se cu Constantin-vodă, ce răspunsŭ vor da, viindu-le amîndurora o poruncă și la un prepus fiindŭ amîndoi la împărăție și amîndooă domnii atocma într-un chip de primejdie aproape. Iară nestătătoare și lunecoase hirile omenești! La greu și la nevoie cineși de sine să stea și apoi și cela și celalaltŭ mai lesne pierŭ! Și nice era putére alta, siliia care de care să iasă mai bunŭ, cu primejdiia altuia la împărăție.

Zac. 46. Nu s-au apucat de acela sfat Constantin-vodă cu Ștefan-vodă, ce încă să temea să nu iasă

---

1 Nobilimea Transilvaniei fiind calvină și catolică, n-ar fi primit pe un principe ortodox.

2 Mănăstirea Cașin în Vrancea, ridicată de Gheorghe Ștefan, care este îngropat acolo.

3 Sat aproape de Bacău, moșia lui Gheorghe Ștefan.

ceva de la dînsul, să vădească la împărăţiie Ştefan-vodă, ce-au răspunsŭ: „Cum ari socoti dumnealui, fratele nostru, mai bine, aşea să răspundze lui Uzun Ali-bei şi să ne facă ştire, pre acéia cale să răspundem şi noi". Au priceput Ştefan-vodă îndată îndoită inema lui Constantin-vodă şi meşterşugul şi au scris la Uzun Ali-bei, cum el este gata pre toată porunca împărătească, unde va hi voia măriei-sale veziriului, acolo va mérge cu toată oastea sa. Însă nu era acestŭ răspunsŭ den toată inemă.

Zac. 47. Constantin-vodă s-au apucat îndată de pungi, să-şi tocmască domniia cu banii, că era avuţia lui Matei-vodă neclătită încă, cu multe pricine la împărăţie, dzicîndŭ că el n-au luat domniia cu sabiia sau cu nescai oşti streine, ce l-au ales ţara după moartea lui Matei-vodă şi el, de mare sile a lui Racoţie şi a lui Ştefan-vodă, temîndu-se de dînşii, au dat puţină oaste, carii nicişi era munténi, ce mărginéni de Muldova, cît să hălăduiască de la scîrba lor. Şi cu de acéstea siliia să-şi tocmască domniia.

Zac. 48. Vizirul deac-au vădzut că nu să apucă ei să să sfădească cu Racoţii şi nu va face nemică cu aceasta, au stătut asupra domnilor, numai să vie să sărute poala împărăţiei de domnie şi să-şi margă iar la domnii. Atuncea s-au apucat Ştefan-vodă la Uzun Ali-beiŭ deodată că va mérge, pe de altă parte giuruia toată avuţiia sa, numai să-l ierte vezirul de venit la Ţarigrad. Şi acéia au mîncat capul apoi a lui Uzun Ali-bei, că domnilor aşea au

răspunsŭ vezirul, că de ari împlè unul cîte o casă de galbeni de aur, nu poate acestŭ lucru să nu vie aicea. „Şi de vor veni, iară domni vor fi. Iară de nu va veni Ştefan-vodă, într-un ceas oi pune pre acesta", arătîndŭ pre Ghica vornicul[1] carele era capichihaia lui Ştefan-vodă la Poartă. Spun de Ghica vornicul, cum au dzis acestŭ cuvîntŭ veziriul, el au şi alergatŭ de au sărutatŭ poala veziriului.

Zac. 49. Iară cît putem a înţelege den mulţi şi den multe lucruri pre urmă, adevărat de ar hi mărsŭ Ştefan-vodă la Poartă, domnŭ ar hi ieşit iară, că era Chiupruliului cu mai mare véste să aducă pre domni la poala împărăţiei, pre carii îi ţinè împărăţiia la prepus de hainie. Şi spun de Vasilie-vodă că mare grije avea că va veni Ştefan-vodă la Poartă şi să hie dzis în taină: „Să nu-l aducă dracul aicea!"

Zac. 50. Iară cu anevoie este a mérge de bunăvoie la grije şi cumpăna vieţii, ştiindu-se la atîtea mestecături şi avîndŭ acolea la Poartă atîţè pîrîşi greci, cărora să luase tot ce avea la începutul domniei lui şi mulţi au şi perit, că au fostŭ la începutul domniei acéştiia mare jacuri a oameni streini, ales a greci[2], de oamenii lui.

Zac. 51. Începuse Ştefan-vodă şi să lucra tare mănăstirea Caşinul, iară la anul după urdzitul ei, i-au venit maziliia, viindŭ domnŭ în scaunul ţărîi

---

1 Gheorghe Ghica, despre el, ca domn al Moldovei, vezi mai jos, paginile următoare.

2 Răsturnarea lui Vasile Lupu, care se sprijinise pe boierimea grecească, a adus cu sine acte de violenţă ale răsculaţilor împotriva acesteia.

Ghica-vodă, însă întîi lui Constantin-vodă, cu cîteva luni, cu Mihnea-vodă [1].

Zac. 52. Domniia lui Ștefan-vodă au fostŭ cu mare bivșug țărîi la toți anii domniei sale, care s-au trăgănat tocmai 5 ani, în pîine, în vin, în stupi, mare roadă în toate. Om deplin, capŭ întregŭ, hire adîncă, cît poți dzice că nascŭ și în Moldova oameni. La învățături solielor, cărților la răspunsuri, am audzit pre mulți mărturisindŭ să hie fostŭ covîrșindŭ pre Vasilie-vodă. Mesele și petrecăniile ceștii domnii de-abiia la o vreo domniie să să hie prilejit, nu fără mare desfrînăciune la lucruri peste măsura curviei. Slujitorii mila și cinstea care au avut la această domnie n-au avut nice la o domnie, de cîndŭ odoacă țara. Iară cum i-au plătit slujitorii lui la maziliie, citi-vei mai gios, la întratul Ghicăi-vodă în țară și la ieșitul lui den țară, în Țara Ungurească. Ieșirea lui Ștefan-vodă den țară au fostŭ în anul 7165 <1657> [2] tocma pre acéia vréme i-au venit maziliia, pe ce vréme au scos și elŭ pre Vasilie-vodă din scaunŭ.

Capul doaodzeci și unulŭ

Încep. 1. Iară domniia Ghicăi-vodă [3], cum s-au prilejit, s-au pomenit la domnii trecute, cum fiind capichehaia la Poartă, au ieșit la domnie. Era aicea

---

[1] Mihnea al III-lea, domnul Țării Romînești (1658—1659).
[2] În realitate, 1658.
[3] Gheorghe Ghica a domnit în Moldova între 1658—1659 și apoi în Țara Romînească între 1659—1660.

în țară den dzilele altor domni, neguțitoriia ținndŭ, până la domniia lui Vasilie-vodă. Fiindŭ de un neam cu dînsul, arbănaș, l-au trasu-l Vasilie-vodă la curte și deodată la boierii mai mănunte, apoi la vorniciia cea mare de Țara de Giosŭ au agiunsŭ. Și ținndu-l Vasilie-vodă de credință, l-au trimis la Poartă capichihaia, vădzîndu-l și om cuntenit la toate și scumpŭ, cum să cade hie cîndŭ capichihăiei să hie. Și așea au stătut de tare cu Vasilie-vodă, cît, până în vremea ce s-au luat amu cetatea Sucévei cu doamna lui Vasilie-vodă, la toate răscoale, la pribégii, cîte să prilejise lui Vasilie-vodă, de au ieșit în doao rînduri den scaun și după sminteala sa și în Țara Muntenească cu căzacii, tot au ținut domniia lui Vasilie-vodă nestricată la împărăție, până ce au sosit Ștefan-vodă la Roman, după izbînda de cetatea Sucévei. Atuncea trimițindŭ Ștefan-vodă pre Stamatie postelnicul cu cîțva boieri de țară, să-i isprăvască steag de domniie și aicea pre fecioru-său, pre Gligorașco[1], care apoi a fostŭ domnŭ în Țara Muntenească, îl trimisése în Țara Ungurească, la închisoare. Deci n-au avut ce mai face și împotriva unii țări și audzindŭ de fecior la închisoare, au stătut și el cu boierii lui Ștefan-vodă alăturea pre trebile lui Ștefan-vodă și au venit și singur cu aga, carile au venit cu steagul[2] și cu alți boieri în țară.

---

[1] Grigore Ghica, mai tîrziu domn al Țării Romînești (1660—1664, 1672—1673).

[2] Confirmarea domniei din partea turcilor.

Zac. 2. Ștefan-vodă socotindŭ iară acéia care socotise și Vasilie-vodă în Ghica vornicul, că este om de capichihăie, neavîndŭ gîndŭ să poată să iasă unul ca dînsul la domnie, l-au făcut de casa sa, cu nepoată-sa, fata Sturdzii visternicului[1], după feciorul lui, Gligorașco postélnicul. Și după ce l-au făcut cuscru de casa sa, pre feciorul său boierindu-l cu agia, pre Ghica bătrînul l-au trimis iară la capichihăie, la Poartă și au fostŭ pe trebile lui Ștefan-vodă, pănă ce i-au venit maziliia. Chemîndu-l veziriul Chiupruliul la sărutarea poalei împărătești și necutedzîndŭ a mérge Ștefan-vodă la Poartă, au datŭ Ghicăi vornicului domniia țării.

Zac. 3. Purces-au Ghica-vodă spre țară cu doi agi, den carii era unul musaip la împărăție și întîi pre Izmail-aga (carele apoi au cădzut agă spahiilor), Schimni-ceauș. Ștefan-vodă îmbla legănîndu-să, încotro va lua, că era unii de-l sfătuia să margă la căzaci, ce era acéla sfat fără teméiŭ, cîndŭ vedea că de acolo Vasilie-vodă, cuscru fiindŭ lui Hmil, nu s-au putut pune în picioare, pănă au stătut cu gîndul numai să purceagă spre Racoții, de la care avea cărți cu giurămîntŭ, să nu se lase unul pe altul, pănă or avea o pîine, să o imparte.

Zac. 4. Aicea caută ce mulțemită au avut Ștefan-vodă de slujitorii săi cei miluiți: La Podul Leloaie[2], cîndŭ era Ștefan-vodă, s-au rădicat slujitorii toți, să jecuiască carăle. Și să nu hie fostŭ Gligorașco-

---

[1] Sturdza, jicnicer, apoi vistiernic.
[2] Podul Iloaiei, orășel lîngă Iași.

vodă, ficiorul Ghicăi-vodă, arătîndu-le mare certare, n-ar hi fostŭ fără acéia. Striga: „Léfe, léfe să ne dea!“ Acéia mulțemită au făcut atuncea lui Ștefan-vodă slujitorii pentru mila, care n-au avut slujitorii nici la o domnie.

Zac. 5. De la Tîrgul Frumos Ștefan-vodă, dăruindŭ cu un surguciŭ pe Gligorașco-vodă, domnescŭ, l-au întorsŭ cu slujitorii la Iași, iară el, lovindŭ pre la Buciulești, la Cumănești[1], au întrat în munți în Țara Ungurească. Ghica-vodă peste puține dzile au întratŭ în Iași, tot într-acela anŭ 7165<1657> mainte de Paști cu o săptămînă.

Zac. 6. Și într-același an veziriul împărăției, Chiupruliul, purcegîndŭ asupra Ardealului, mersése poruncă și la hanul să încalece și amu era în Bugeag hanul. Și încă bine neaședzat Ghica-vodă, stîndŭ îndată după gătire la oaste, că-i venise și lui poruncă să încalece cu toată țara, veni véste cum Ștefan-vodă trece munții cu oaste în țară. Și viindŭ întinsŭ, au stătut cu tabăra dencoace de Roman, la Săboani, iar pre Tălmaci păharnicul îl trimisése cu străji spre Tîrgul Frumos. Cu puține dzile mainte de aceasta véste de Ștefan-vodă, au perit Grumadzea căpitanul de Ghica-vodă.

Zac. 7. Precum era Ghica-vodă plecat spre sînge, cu mare cuntenire l-am cunoscut aicea, că era cîteva cărți a o samă de boieri prinse la mîna lui, cu care chema pre Ștefan-vodă să vie, că avîndŭ

---

[1] Comănești, sat în regiunea Bacău.

Ștefan-vodă mare priietinșug cu Săfer Cazi, veziriul hanului, carele îi scriè de multe ori: „Ce porți grije de mazilie? Au așea de neputérnici ții tu pre hanii de Crîm, că de ari vrea să ție un domnŭ de Muldova supt aripa sa, nu l-ari putea să-l ție și préste voia altora?“ Și așea atunci pre Stamatie postélnicul au poruncit la Ștefan-vodă, cum va tréce hanul spre Țara Muntenească, el să vie în scaun. Iară ce le ieste lor a batgiocuri pre creștini? Și așea viindŭ Ștefan-vodă în nedéjdea lui Sefer Cazi-aga și Racoții vădzîndŭ asupra sa greul ce-i veniia, era bucuros să să tulbure țărăle acéstè în vrun chip.

Zac. 8. Ghica-vodă îndată au răpedzit pre Stamatie postélnicul la hanul, măcară că era cartea lui la Ștefan-vodă scrise, prinsă de Ghica-vodă, că venise de curundŭ Stamatie de la Crîm. I-au giurat că n-are nici un bănat, ce iară pre dînsul nedéjdea lase, să tocmască acestŭ lucrŭ. Au mărsŭ postélnicul Stamatie și au stătut la Sefer Cazi-aga, veziriul hanului și au scos pre singur Șărîm-bei aicea împotriva lui Ștefan-vodă. Nu vrea Sefer Cazi-aga, ce i-au arătat Stamatie postélnicul mare stricăciune țărîi, de să va face într-altŭ chip. Ce și agiutoriul era foarte ciudat, că venise Șirîm-bei cu vro 300 de tătari și nici la puțin războiŭ ce au fostŭ la Strungă, n-au fostŭ, nice s-au apropiiatŭ.

Zac. 9. Ghica-vodă după ce au răpedzit pre Stamatie postélnicul la hanul în Bugeag și vădzindŭ apropiiérea lui Ștefan-vodă, au purces spre Țuțora

și la Țuțora préste puține dzile s-au împreunat cu Șirăm-bei, făgăduindŭ și hanului și lui, pentru osteneala lui, daruri. Au purces în frunte Șirăm-bei și feciorul Ghicăi-vodă, Gligorașco-vodă. Și mărgîndŭ toată noaptea acéia și pre amiadzădzi, a doa dzi au sosit spre Tîrgul Frumos. De la Podul Leloaie străjile care trimisése înainte Gligorașco-vodă au dat de strajea lui Ștefan-vodă în Crivești[1], cu care era Tîlmaci păharnicul.

Zac. 10. Au simțit Tîlmaci oastea că vine, au silit să nu să arate cu oastea sa, ce de după niște piscuri au purcesŭ spre Strungă[2]. Mai sprintenii oameni numai ce au fostŭ, au venit la podețŭ pre drumul carele mérge de la Tîrgul Frumos spre Roman și acolea, până a sosi și ai noștri cu oastea, dentîiŭ voroava, apoi au început ai noștri și sfada. Iară dentr-acéia voroavă dentîi sosise la uréchile lui Șirăm-bei că ieste hitlénșugŭ. Pentru acéia, nice s-au apropiiat de oaste. Să îngroșase amu șaga, cîndŭ au sosit steagurile oștii noastre și pre vo sută de tătari, că pre mai mulți nu-i lăsa Șirăm-bei. Și la harțul acela de ai noștri au cădzut cu calul Gavriliță-aga pre atuncea de dărăbani și-l apucase harțul lui Ștefan-vodă. Ce au săritŭ niște tătari și de ai noștri o samă și l-au scos, iară rănit în cap foarte cu grea rană și la o mînă cu scădére la dégite. De ai lor încă s-au rănit cîtva, den care rane au și murit unii. Ce, dacă s-au apropiiat

1 Sat aproape de Roman.
2 Sat, tot în apropiere de Roman.

steagurile den partea Ghicăi-vodă și cu tătarîi, n-au mai stătut nici harțul lor, nice Tălmaci păharnicul cu steagurile, ce au plecat fuga spre Șchei[1]. Și acolea, aproape de Șchéi, s-au întorsŭ o samă de oșténi a lui Ștefan-vodă și niște unguri ce fusése cu Tîlmaciŭ păharnicul și la cela întorsŭ a lor au perit vro 30 de oameni, ai noștri gonași, ce era mai în frunte și au apucat și vii și i-au dus la Ștefan-vodă, unde era cu tabăra, la Săboani.

Zac. 11. Cum au oblicit Ștefan-vodă den limbi că este adevărat Șirăm-bei cu capul său, n-au stătut, ce niște némți ce avea, vro 80 pedestri, i-au trimis la vad la Sirét, să apere vadul, iară el singur cu oastea călare au plecat fuga. Și de atuncea n-au mai vădzut Muldova în toată viața sa Ștefan-vodă.

Zac. 12. A sosit la Sirétiŭ și Gligorașco-vodă cu toată oastea, ce n-avea cumŭ să treacă Sirétiul îndată, că era mare și să vedea în céia parte și pedestrimea, care dacă au audzit c-au fugit Ștefan-vodă, ei s-au apropiiat de Sirét și s-au închinat la Gligorașco-vodă, pre carii apoi Ghica-vodă bătrînul pre toți i-au dat în robia tătarălor a lui Șirăm-bei, care faptă necreștinească nimè nu o laudă. Și mult au stătut feciorul-său, Gligorașco-vodă, să nu să facă un lucru ca acéla, niște oameni închinați fără războí, creștini, ce n-au avut ce face. Și dacă au venit în Iași Ghica-vodă, au mai omorît pre niște vornicei a lui Ștefan-vodă, fără nice o vină, numai căci au fostŭ slugi.

[1] Șcheia, pe atunci tîrg, nu departe de Roman.

Zac. 13. Şi cu acéste fapte au ieşit Ghica-vodă vărsătoriŭ de sînge la vîrsta bătrînéţelor ce era. Şi aşea, mîntuit de Ştefan-vodă, au stătut după gătirea la oaste şi de împreunare cu hanul. Au purces cu oastea, ca cu 7.000 de oameni în Ţara Muntenească şi den Ţara Muntenească, amu împreunat cu hanul şi avea hanul 2.000 de căzaci cu Hanenco polcovnicul de Omani[1], au întratŭ în Ţara Braşéului. Acolea, ieşindŭ den Braşéu o straje, i-au lovit tătarîi fără veste, cît pănă la Braşeu de-abiia de au scăpat cineva dentr-acéia straje.

Zac. 14. Pre unde am întrat în Ţara Ardealului, în mijlocul munţilor era o palancă de zid şi tras zidiul den rîpa a unui munte, pănă în rîpa altui munte. Acolè să hie pus nescare pedestrime ungurii, fără vărsare de sînge n-ar fi fostŭ întratul nostru. Ce, cîndŭ am sositŭ noi, am aflat palanca şi locul acéla pustiiu de oameni. Au dzis Hanenco polcovnicul căzăcescŭ: „O! doamne, cum n-ai dat toate unor neamuri? La noi la căzaci, de ai hi dat acéste locuri, cine ari putea să între în ţara noastră?“

Zac. 15. Dencolea, despre Timişvarŭ[2], amu întrase Chiupruliul vezirul şi dencoace hanul cu domnul nostru de Muldova şi cu Mihnea-vodă, domnul muntenescŭ. Cine poate deplin să scrie prada, stricăciunea, robiia Ardealului de pre acéle vremi şi părţilor aproape de Ardeal? Oastea Ghicăi-vodă au luat atunceşi în Ţara Braşéului, care să chiamă

---

1 Orăşel, aproape de Bug.

2 Timişoara, pe atunci stăpînită de turci

cu altŭ nume Bîrsa, trei pălănci, den care pălănci bieții oameni închiși, toți în robiie au mărsŭ tătarălor vécinică.

Zac. 16. Într-una den céle pălănci, gîndindŭ Ghica-vodă că va hi multă avuțiie în cetățuie, cîndŭ era amu tecsită oastea, plină pălanca de tătari, au întrat și el cu mare nevoință înlontru, unde nu era locul unui domnŭ să între. Puțin au lipsit de nu s-au nădușit de desime acolea și cu puțin suflet de-abiia au ieșit și lovit de un tătar în cap. Nimè să nu bănuiască, căci să pomenescŭ acéstea, că létopisețile nu sintŭ numai să le citească omul, să știe ce au fostŭ în vrémi trecute, ce mai multŭ să hie de învățătură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să să ferească și ce va urma hie cine: domnul den faptele domnilor, care cum au fostŭ și cu ce véste și pomană, să ia urmă de viiață, boierii urmîndŭ pre boierii cei cinstești și înțălepți, slujitoriul a slujitoriŭ, că cinești după breasla sa, cine urmadză pre cel cinsteș, cinstit, cine urmadză pre cél rău, rău ieste și rău să va săvîrși.

Zac. 17. Den Țara Bersii au purces oștile pe mijlocul Ardealului, spre scaunul acei țări, unde era de pază a curții crăiești, cum dzic ei, niște haiduci, deci și curtea și orașul Belgradul într-o mică de ceas au stătut cenușe. De acolea s-au despărțit Șirîm-bei de la hanul, cu carele s-au poftit și Gligorașco-vodă[1] și au agiunsŭ cu prada pănă în olatele de Ungurimea de Sus. Și la Sibii, iară

---

[1] Grigore Ghica, fiul domnului.

adunîndu-se oştile, au lovit pre la Oradia şi au trecut la Inău, care oraş veziriul amu luase. Şi vădzîndŭ că nici o oaste nu este nicăiuri, au lăsat pre paşea de Buda, Sinan-paşea, să tocmască cetatea şi să o aşedze cu oaste şi i-au orînduit şi pre domnul nostru, pre Ghica-vodă şi pre Mihnea-vodă depreună. Iară veziriul singur, Chiupruliul, înţălegînd şi de nişte amestecături la împărăţiie, precum era tînăr încă împăratul, s-au întorsŭ cu mare sîrguială la Ţarigrad, iară noi cu acél paşe am şedzut pănă la Simedriu, de am tocmit Inăul. Şi au mai luat paşea de Buda nişte pălănci pe aproape şi cu Şirăm-bei despărţit Gligoraşco-vodă au luat o cetăţuie anume Almaşul[1]. Şi de la cél paşea au luat Borcea Ianoş[2] domniia de Ardeal.

Zac. 18. De la iulie, în care lună purcesesă Ghica-vodă, la dechevrie, pre la svetii Nicolai, au sosit în Suceavă ş-au iernat într-acè iarnă Ghica-vodă în Suceavă, pentru mare omor ce era aicea în Iaşi. Hanul dentr-acea cale, dacă au sosit în Crîm, au omorît pre veziriul său, pre Seferi Cazi-aga, pre porunca Chiupruliului, că oblicise veziriul îmbletele lui într-acéste ţări şi dzicea el totdeauna hanului: „Nu te lăsa de toate să îmbli în voia turcilor. Nu de toate să-i asculţi, că ei, pre cît le vei îmbla în voie, pre atîta să suie în cap!"

Zac. 19. Borcea Ianoş, unul den slugile lui Racoţii, au luat domniia, cît să să potoale turcii.

---

1 Cetate la apus de Sibiu.

2 Cu numele său adevărat: Acaţiu Barcsay (1659—1660).

Şi pentru să vadză turcii că este adevărat împotriva lui Racoţii, cît au purces oştile, îndată s-au făcut a cére de la turci agiutorŭ şi îndată au venit porunca şi la Mihnea-vodă în Ţara Muntenească şi la Ghica-vodă aicea, să-i dea lui Borcea Ianoş agiutoriŭ. Deci, îndată i-au trimis şi Ghica-vodă cu Nicolai Cîrnul[1] agiutoriŭ ca 1.000 de oameni, ce n-au făcut zăbavă multă acolo.

Zac. 20. La anul 7166 <1658>, Racoţii, ca acela ce să îneacă, de sabie goală să apucă, iară au coborît cu oşti în Ardeal, încă fiindŭ cetăţile Făgăraşul, Oradiia, Sibiiul cu oamenii lui. Iară Borci Ianoş cu turcii s-au închis în Cliujvarŭ spre partea turcească. Şi avînd şi Costantin-vodă prilej bun, ca 4.000 de oameni iefecii şi Ştefan-vodă amu mai slabŭ cu 500 de oameni, au pus gîndul iară să facă amestecături în îmbe ţările. Şi aşea au orînduit pre Constantin-vodă iară în Ţara Muntenească şi pre Ştefan-vodă aicea în ţară. Şi stîndŭ aşea sfatul, trimisése Ştefan-vodă cu bani pre Tîlmaci păharnicul în părţi căzăcéşti, să facă oaste, pohtindŭ pre hatmanii leşăşti să nu apere acestŭ lucru. Şi amu strîngea oameni Tîlmaci în Movileu, iară acolea, la Racoţii, s-au schimbat sfatul într-altŭ chip.

Zac. 21. Mihnea-vodă[2] domnul muntenescŭ, om fără de nice o frică spre Dumnedzău, fără nice un teméiŭ, tiran direptŭ fantastic, adecă buiguitoriŭ în gînduri, au pus gîndŭ să să hăinească pre turci.

[1] Este probabil aceeaşi persoană cu Nicolae Milescu, vestitu călător în China.

[2] Mihnea al III-lea (1659—1660).

Și mirîndu-se, cum va face să n-aibă siială de boieri ce era capete Țărîi Muntenești, cu mare și nespuse tiranie, 30 de boieri[1], tot fruntea aceii țări, au omorît ș-au pus pre voia sa boieri. Și după această faptă, au răpedzit la Racoții, dîndu-i știre că, ori la ce-l va scoate norocul și vrémea, este tovarăș împotriva turcilor cu dînsul. Care lucru înțălegîndŭ Racoții, dentîi n-au credzut pre Mihnea-vodă, apoi, dacă i-au trimis giurămînturi și au vădzut adevărată voia lui, că este împotriva turcilor, au schimbat sfatul și au lăsat Țara Muntenească să cîrmuiască Mihnea-vodă despre acéia aripă, fiindŭ pre loc cu domniia și cu prilej de oaste, iară pre Constantin-vodă l-au orînduit asupra Moldovei, avîndŭ iarăși și Constantin-vodă oaste mai gloată și prilej a ținere oaste. Pre Ștefan-vodă l-au oprit, făgăduindu-i că, de va da Dumnedzău lucrurile spre folosul lui, iarăși elŭ va hi la domnie și așea au rămas Ștefan-vodă înapoi. Nicolai Cîrnul încă vădzindŭ coborîrea lui Racoții și amestecate lucruri, au venit cu oastea ce să trimisése.

Zac. 22. Acéstea audzindŭ Ghica-vodă că să lucreadză la Ardeal, cum iară să găteadză amestecături asupra țărîi, au trimis la hatmanii leșăști pre Gligorie păharnicul[2], să nu priimască lucruri carile sintŭ împrotiva împărăției, de face Ștefan-vodă lefecii în țara lor asupra țărîi. Ce hatmanii leșăști

---

1 Mihnea n-a omorît pe boieri din tiranie, ci pentru că s-au împotrivit ridicării țării în lupta pentru independență.

2 Grigore Hăbășescu.

prea lésne s-au apărat, dzicînd că în partea căzacilor să fac acélea, nu la dînșii. Și era Ghica-vodă cu tabăra într-acea vară la Cîrnicéni[1], ce dacă au vădzut de sfatul într-altŭ chip schimbat la Racoții și au oblicit că și Mihnea-vodă adevărat împrotiva împărăției hain și Constantin-vodă gata să vie asupra țărîi, direptŭ peste munți să coboară, s-au mutat cu tabăra la Capul Stîncii[2], despre Țuțora, în preajma Bugeacului.

Zac. 23. Împărăția înțelegîndŭ de acéste turburări la Ardeal, stîndŭ veziriul după paza mării despre oști cu galionuri Veneției, trimițîndŭ la hanul, numai ori singur, ori pre un soltan cu oștile Crîmului să trimață în céste țări împotriva Ardealului. Ce, încă nu sosise în Bugeag soltanul, cîndŭ dencoace Constantin-vodă au întrat cu oști în țară pre Oituz și în Țara Muntenească Mihnea-vodă au întrat în turci. Pre unii i-au omorît, pre alții mulți au și botedzat, cîțiși s-au aflat turci în țara lui, ori slujitori de ai lui, ori agi, ori neguțitori. Și așea s-au început ca de iznoavă amestecăturile în céste țări. Mihnea-vodă după această faptă, singurŭ, sprinten, au mărsŭ de s-au adunat cu Racoții de față, în munți la strajea ungurească, unde venise și Racoții și ș-au dat credința unul altuia. Și s-au întorsŭ Mihnea-vodă în Tîrgoviște, unde era toate oștile lui strînse și Racoții i-au dat o samă de némți ai săi și catane. Și au purces Mihnea-vodă în

---

[1] Sat în regiunea Iași.
[2] Stînca, tot în aceeași regiune.

oiatele turcești asupra Giurgiuvului singur, iară o samă de oaste asupra Brăilei[1], iară pre Cornia[2] despre Mehediia și preste Dunăre, ardzîndŭ și prădîndŭ. El singur au luat Giurgiuul și l-au arsŭ și Brăila iară au arsŭ oșténii lui și au arsŭ și Galații atunci tot acei căpitani ai lui și la Dobrogea, asupra Hîrsovei au trecut oastea. Ce acéia den locŭ n-au îmblat bine, ce de-abiia au scăpat de turci.

Zac. 24. Acéstea s-au început în Țara Muntenească, iară aicè Constantin-vodă cu 5.000 de oameni au venit asupra Ghicăi-vodă. Avea limbi Ghica-vodă și de la Roman apucate de ai noștri și amu de la Podul Leloaie și vădzindŭ apropiiată oastea, au scos și Ghica-vodă toată călărimea împrotiva lui cu Hăbășescul hatmanul și Grigorie păharnicul. Iară singur Ghica-vodă cu toată pedestrimea și cu pușcile au trecut la Țuțora în céia parte Prutul. Feciorul său, Grigorașco-vodă, era amu purces la Țarigrad la dvorbă.

Zac. 25. Oastea Ghicăi-vodă, de care s-au spus, călărimea, dacă au trecut Iașii noaptea, au mas în rîpile Tăuteștilor[3] și acolea au făcut sfat capetele, cum să să dea război cu singuri călăreții, fără focŭ, fără pedestrime. Și cu Constantin-vodă amu să știa den limbi că era și némți călări cu foc și săiméni pedestri și oastea ungurească, nu este cu cale și fără sminteală, ce au ales cu sfatul numai să să

---

1 Giurgiu și Brăila erau pe atunci cetăți turcești.
2 Cornea Brăiloiu, banul Olteniei.
3 Sat în regiunea Iași

întoarcă toată oastea la céialaltă oaste și numai 200 de oameni, ca-n chip de straje, să să arate oștii lui Constantin-vodă. Și așea au purcesŭ oastea îndărăptŭ, iară 200 de oameni cu Voicihovschii capitanul au purces pre Bahlui în sus și mai sus de Movile[1], îndată s-au tumpinat cu oastea lui Constantin-vodă, viindŭ în tocmală.

Zac. 26. Oastea noastră, care să întorsése cu Hăbășescul hatmanul, n-au păzit calea spre Țuțora, ce hatmanul sîngur descălecat la mănăstirea lui Aron-vodă și cu alți boieri, iară oastea de pe supt steaguri au împlut tîrgul, pen pivnițe slobode cu vinuri, pen case, pen poduri, morți beți pre ulițe, pren toate pivnițele. Îi bătea capitanii, să-și margă la steaguri, ce, care batŭ ascultă, la grabă ca acéia? Căpitanul Voicihovschii, dacă au vădzut în tîrgŭ mai toată oastea bată, s-au oprit de laturea tîrgului cu oamenii ce era cu dînsul. Iară Constantin-vodă, dacă au sosit amu la văiuga Copoului, au stătut, gîndindŭ că este oaste în tîrgŭ supusă. Iară dacă au vădzut că nu ieste oaste, ce ieste o glogozală deșartă, au luat cu oastea pe deasupra Copoului și pentre vii și acolea, la capul viilor, s-au tocmit în tocmală oastea și au stătut.

Zac. 27. Era léșii a lui Ștefan-vodă, carii fusésă la dînsul lefecii, cu Constantin-vodă în frunte și o samă de catane. Cu acéia ai noștri béți fără porunca nemerui, fără nici o tocmală, au început harțul întrîndŭ béți cu sabiile zmulte păn în șira-

---

[1] Sat pe Bahlui.

gurile unguréşti. Au căutat şi noao a sta cu Voicehovschii capitanul, să nu pieie atîţea oameni şi au stătut harţul acéla mai bine de un ceas, neputîndŭ a-i dezbăra nice într-un chip pre oamenii béţi dentr-acéla loc. Şi amu perise de cei 4 oameni şi să apropiia încet toată oastea. Am purces pen tîrg direptŭ, gonaşii au dat după noi, însă numai până la marginea tîrgului şi au stătut Constantin-vodă pre loc, până au cercat bine tîrgul şi curtea. Şi oblicindŭ de Ghica-vodă la Ţuţora, n-au băgat oastea pen tîrgŭ, cum au făcut ai noştri, ce alaturea cu tîrgul, peste valea ce să dzice la noi Cucata, trecîndŭ cu oastea, au purces întinsŭ în urma noastră cu oastea tocmită, apucîndŭ pre mulţi de ai noştri în tîrg, carii au plătit scumpŭ acéla vin ce-l băuse, îndată cu capetele sale.

Zac. 28. Oastea noastră, cum era răzsipită den purtatul prostŭ, aşea şi cu mai mare proastă au venit poruncă, numai să li să dea războiŭ. Amu aproape de Capul Stencii, direptŭ pre culme, au stătut toate steagurile a noastre în tocmală şi au aşteptatŭ pre oastea lui Constantin-vodă.

Zac. 29. Amu nu léşii, ce draganiia nemţască era în frunte tocmită la Constantin-vodă cu foc şi un stol toată céialaltă oaste, căriia nu era a noastră depotrivă, că şi mai puţină cu mult şi fără foc, oaste călăreaţă numai. Iară preste poruncă neavîndŭ cum hi într-altŭ chip, au săritŭ steagurile noastre întîi la dînşii şi mai ales capitanul Voicehovschii ca un mare viteaz şi acmu, aicea şi la

toate trébile, hie cîndŭ slujitoriŭ deplin. Inloc au luat pre catane ce era în frunte la harțŭ în sabie și pănă la némți au cădzut acéia mai toți, fiindŭ la acéști ai noștri și cai mai proaspeți. Și au dat steagurile lui Voicehovschii dirept în focul némților, den care foc înlocŭ au picat cîțva slujitori de ai noștri și un stegar de a lui Voicehovschii. Iară nemică nespăimîndu-se ai noștri de acéia cădére a celor slujitori, întrase amu cu sabiile în némți, cît n-ar hi putut a mai da foc al doilea rîndŭ, așea să amestecase. Îndată au năvălit toată oastea și și aripile oștii lui Constantin-vodă, deci numai ce au căutat să să dea îndărăpt steagurilor noastre. S-au prilejit la întorsul oștii noastre peste trupuri de unguri, carii cădzuse la tîmpinarea dentîi, un ungur cădzut de rană, lăsat în loc de mortŭ, au apucat o suliță care cădzuse lîngă dînsul și vădzîndŭ că fug ai noștri, au apucat sulița și au tîmpinat pre un slujitorŭ de ai noștri direptŭ pen vintre și înloc au cădzut bietul slujitoriŭ de pre cal gios.

Zac. 30. Încătro era a năzui oștii noastre, era loc foarte rău și îndată coborîșul Jijii, singură Jijia de trecut rea și tinoasă, nice de vad, nici de-notatŭ. La pod nu încăpea și buldzîndu-se, cădea de îmbe părțile pe lîngă pod acei de pe de laturi într-apă, cît de îmbe părțile pe lîngă pod cuprinsă era Jijiia de cai și de oameni. Și acolea multă oaste de a noastră au perit și mai mulți de apă. Au cădzut și vii cîțva pre mîna lui Constantin-vodă și mai aleși den boieri: Bucioc, Buhuș sulgériul cel mare

pre atuncea și Gavriliță Costachie jitnicér mare pre atuncea. Pre boieri, dacă i-au dus la Constantin-vodă, îndată i-au pus iară la boierii și slobodzi, fără nici o pază. Peste podul Jijii n-au mai gonit oastea lui Constantin-vodă, ce au stătut pre deal la mas cu toată oastea. Iară Ghica-vodă cu oastea amu spăimată s-au sfătuit și cu noaptea au purces spre Lăpușna cu pedestrimea și cu pușci, răpedzindŭ îndată de olac la el-agasi de Bugeag dîndu-i știre de acéste toate.

Zac. 31. Mărs-au dărăbanii bine pân în Lăpușna, acolea pre loc răsuflîndŭ o dzi oastea, a doua dzi agiunși dărăbanii de Constantin-vodă cu giuruită de milă și de léfe, dimineața s-au sculat ș-au apucatŭ pușcile cîte era, depreună și cu săiménii au purces înapoi, făcîndŭ gîlceavă mare căpeténiilor și cine ari rămînea, cu moartea lăudîndu-i-să. Care gîlceavă a lor vădzîndŭ boierii pre cîți era, să nu-i apuce cu de-a sila, s-au dat în laturi. Iară singur Ghica-vodă au ieșit la dînșii cu șlicul amînă, rugîndu-să să hie îngăduitori, nu mai mult de cinci-șase dzile, spuindu-le adevărat venirea sultanului. Ce n-au avut cui dzice, nebunite gîndurile prostimei și turburate și s-au aflatŭ ca aceia, carii nu s-au rușinat de chip de domnŭ, ce l-au împinsŭ de la pușci pre Ghica-vodă și au purces cu pușcile spre Iași. Iară curundŭ au luat plată deplin pentru faptele sale, precum vei citi mai gios.

Zac. 32. Rămîindŭ Ghica-vodă numai cu boierii, n-au cutedzat să mai zăbăvască la Lăpușna, ce au

purcesŭ spre Tighinea, pre Bîcŭ[1] până la Luțéni și acolea au așteptat pre el-agasi. Iară dărăbanii și cu săiménii au venit aicea în Iași și s-au închinat la Constantin-vodă cu toții și de la Movileu într-acésteși dzile au venit și Tîlmaci păharnicul cu cîțva de a lui Ștefan-vodă. S-au mirat Constantin-vodă de săiméni și de dărăbanți, carii cu toții era până la 700 de oameni cu foc și cu tunuri.

Zac. 33. Și așea Constantin-vodă aședzîndu-se în scaunul țărîi[2], au trimis și la Țarigrad, cercîndŭ cu făgăduință să-și tocmască domniia, ce n-au apucat să-i vie răspunsul, nici era cum, ce om era Chiupruliul vezir pre atuncea, că într-acéleși dzile au sosit pre Botna[3] și el-agasi cu o samă de oști. Și s-au mutat și Ghica-vodă de pre Bîc la Botna și amu împreunat cu el-agasi au stătut la Căușéni[4], până au sosît și sultanul.

Zac. 34. Turburarea a lui Racoții amu era la știrea împărăției și hainiia a Mihnii-vodă. Deci asupra lui Racoții era orînduit Ali-pașea, veziriul de Buda, iară asupra Mihnii-vodă, galga-sultan den Crîm. Și atuncéși veni véste și de schimbarea Ghicăi-vodă den domniia Muldovei în Țara Muntenească cu domniia aceii țări, în locul Mihnei-vodă. Iară aicea în țară, în locul Ghicăi-vodă, au dat

---

[1] Afluent al Nistrului.

[2] Constantin Șerban Basarab, fost domn al Țării Romînești, domnește în Moldova numai cîteva zile, în noiembrie 1659, apoi iar în ianuarie și februarie 1661.

[3] Afluent al Nistrului

[4] Sat pe Botna.

domnia lui Ștefăniță-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă[1], care lucru, pentru să nu să rășchire boierii de pe lîngă Ghica-vodă asupra vrémii aceie, s-au tăinuit multe dzile acestŭ lucru, apucîndu-să Ghica-vodă că va primeni acestea într-alt chip. Și tot cum ar hi pentrŭ trébile sale, au stătut împotriva lui Constantin-vodă cu sultanul.

Zac. 35. Galga-soltan, măcară că-i venisă amu de la împărăție porunca să rădice pre Ghica-vodă de la Moldova și să-l ducă, să-l puie domnŭ în Țara Muntenească, aflîndŭ lucrurile în Moldova iară așea amestecate, să nu lase pre Constantin-vodă, hainul împărăției, în scaunul țărîi, au purces în sus pre Prut și au stătut cu coșuriule la Bolota, mai gios de Țuțora. Și acolea făcîndŭ sfat, singur au rămas cu coșurile ș-au oprit pre Ghica-vodă lîngă sine, iară oastea toată sprintenă de război tătărască și pre toți boierii cu cîtă gloată avea, au dat supt mîna lui Ahmet-aga el-agasi de Bugeag și au purces el serdariŭ asupra lui Constantin-vodă la Iași.

Zac. 36. Luîndŭ véste Constantin-vodă de soltanul că este amu așea aproape, ș-au rădicat oastea den tîrgŭ și s-au mutat la Gălata de Sus[2], și acolea au pus dărăbanii noștri și pe săiméni și cîți pedestrași au avut și elŭ, de au săpat un șanțŭ pe deasupra pîrîului, carele să desparte den pîrîul Bîrnovei și vine pre supt Galata de Sus și acolea după

---

1 Ștefan Vasile, domn al Moldovei (1659—1661), despre a cărui domnie tratează capitolul următor al cronicii.

2 Loc în imediata apropiere a orașului Iași.

șanțŭ au descălecat toată pedestrimea, iară călărimea în deal și au stătutŭ acolea cu tabăra toată.

Zac. 37. Oastea tătărască, cum au purces stoluri după stoluri și dacă s-au strînsŭ toată la Ciric[1], au început a dodei întîi cu harțuri, mărgîndŭ tătarîi pănă la pîrîu. Vărsa focul dărăbanii fără ispravă în harțŭ, cum ari vedea mare năvală, așea strica iarba fără de nici o treabă și pre nime nu răniia, care lucru era îndată semnŭ de mare frica lor. Toate acéstea socotiia el-agasi, om de-abiia în toate ordele Crîmului altul al doilea la sprinteniie și la lucrurile războaîelor. Iară îndesară o samă de săiméni de ciîa ai noștri, ce să închinase la Constantin-vodă, s-au îndemnatŭ și au ieșit den șanțuri, viindŭ pre iazŭ, pre lîngă pîrîu, au venit pănă în podul Bahluiului și trecîndŭ podul preste Bahlui, ce era pre atuncea mai gios de iazŭ și așea să simețise cîtă pedestrime era și-n șés dencoace de pod ieșise cîte 5—6 la un loc și apucase și case cîteva în Broșteni[2] și da în tătari cu sinéțele. Iară și atuncea era de mirat, că pre nime nu răniia, fără doi cai, ci au rănit supt tătari la acél ieșit a lorŭ.

Zac. 38. Acéia semeție a lor vădzîndŭ el-agasi, au încălecat sîngur ș-au coborît în șés pre Bahluiŭ și fiindŭ și doao steaguri de unguri, iară elŭ singur au îndemnat pre niște tătari sprinteni asupra săiménilor, ce era în șes. Ș-au sărit tătarîi dirept asupra săiménilor, cu sinéțele la obraz săiménii fiindŭ.

---

[1] Loc în apropierea Iașului.
[2] Sat lîngă Iași.

Și cum n-ari crede nime să margă tătarul la foc[1], așea îndrăznețŭ au mărsŭ, alesŭ cum am vădzut pre unŭ tătar bugegean direpț asupra a doi săiméni cu sinéțele în pravilă, au mărsŭ și de aproape amu au slobodzit amîndoi sinéțele în tătari, iar nici pre unul nu l-au nemerit. Cu sabiia zmultă tătarul, pre unul l-au rănit, iară pre al doilea săiman l-au dus viu la el-agasi. Așea să cunoștea de atuncea pedeapsa oștii lui Constantin-vodă! Iară în céia parte de Bahluiŭ, în ceiriŭ, fugiia céle două steaguri de catane de la o vréme numai de un tătar, cu mare ocară și rîs între toți că fugiia atîțea oameni de unul și fugindŭ da înapoi cu pistoalele în sus, nevădzîndŭ unde dă!

Zac. 39. Amu îndesară era acest harțŭ; preste noapte au ieșit den tîrg tătarîi la mas preste ceiriŭ, iară dărăbanii și săiménii un ceas n-au stătut, toată noaptea au dat cu sinéțele și nu cîte unul, ce totodată ca-n chip nemțăscŭ, strica iarba fără ispravă în vînt. Ne-am gîndit[2] întîi că or hi dodeindŭ tătarîi, ce n-avé dodeială de nime, numai să cunoaște bine lucrurile blăstămate și-nspăimate.

Zac. 40. A doa dzi, vineri să prilejisă, deci tătarîi război să facă n-au vrut, ferindŭ vinerea, care dzi la dînșii să ține, cum ținem noi dumineca din dzilele săptămînii, ce au ședzut gata, cu caii amînă până spre amiadzădzi. Au chemat el-agasi pre

---

1 Tătarii, care formau trupe de cavalerie, nu luptau de obicei împotriva armelor de foc.

2 „Ne-am gîndit", expresie care arată că Miron Costin era de față în oastea lui Gheorghe Ghica.

boieri la sine și le-au spus cum într-acéia dzi nu-i sloboade légea lor să margă asupra nemăruia, iară ei de ar veni, atuncea război om face. Și au întrebat de boieri, ce le-ari părea și lor, în ce chip, a dooa dzi ari mérge asupra lor și den ce parte s-ari lovi și ce loc ieste, unde stă oastea lor. Acéstea vorovindŭ cu boierii, că era om în faptele sale denafară de hirea tătărască, așea de blîndŭ, lin și la treaba oștii deplin, acéstea vorovindŭ, numai ce să audziră dobele și trîmbițele în oastea lui Constantin-vodă și s-au vădzut fără zăbavă și clătirea oștilor la vale, spre Bahluiŭ. Și așea au ieșit toată oastea la șés, cu pedestrimea, cu pușcile, cuprindzindŭ oastea lor de la pîrîul ce vine alaturea cu iazul, până la Galata de Gios și așea, cu acéia tocmală, au purces spre pod cu oastea Constantin-vodă.

Zac. 41. Au încălecat și tătarîi, era de toți ca 3.000 de oameni și de ai noștri, moldovéni, vro 300 de oameni și i-au tocmit el-agasi pre tătari și pre ai noștri dencoace de Ciricŭ, pre podișŭ asupra Tătărașilor, așteptîndŭ pre Constantin-vodă în tocmală.

Zac. 42. La Constantin-vodă de toată oastea va hi fost la 8.000 de oameni. În șes, la ieșitul harțului tătărăscŭ înainte, peste Bahluiŭ, n-au ieșitŭ de la dînșii la harțŭ nime. Slobodziia pușcile cîteodată și era pușcile bune și mari, de acéle pușci ce făcuse Ștefan-vodă Gheorghie la Liov[1], dară așea da de

---

[1] Tunurile pentru oastea Moldovei fuseseră fabricate la Liov, în Polonia.

bine dentr-însele, cît nu să lovască pre cineva, ce sunetul glonțului nu să audziia pre nicăiurea. Acéia tocmală era. Și să gîndiia că ori înspăima pre tătari numai cu sunet, ce nu să sparie nepriietinul cu sunet în darn, fără moarte.

Zac. 43. Dacă au sosit oastea lui Constantin-vodă la Bahlui, s-au apucat de trecătoarea Bahluiului și dacă au vădzut el-agasi că are gîndŭ să treacă oastea Bahluiul, au pus un tătar bătrîn la o movilă, care este de acolea, de unde sta oastea tătărască mai spre Aron-vodă, asupra Ciricului, învățîndu-l, cît va vedea de acolo, că va începe a să sui oastea lui Constantin-vodă spre malŭ, pre la marginile Tătărașilor la deal, să să învîrtească pre movilă de trei ori. Și așea au făcut tătarul. Deci, cum au vădzut semnul de la movilă, de unde era tătarul, el-agasi întîi singur, ca un leu și după dînsul toată oastea, cu glas: „Halla[1], halla, halla", au purces. Au slobodzit dărăbanii și săiménii toți focul și pușcile, de care durît a sinéțelor să oprisă tătarîi cîtva, iară dacă vădzură că nu cade nime den sinéțele lor, au răbdat, păn-au început a să mai rări focul. O samă de dărăbani, cum au vădzut că să stîmpără focul și tătarîi tot stau, de la coadă unii au plecat fuga înapoi, pre carii, cum i-au zărit tătarîi că fug, cum orbi au năvălit și au intrat în pedestrime cu sabiile zmulte. Să prăvești moarte, să vedzi osînda și așea de sîrg vărsare de sînge de oameni! Era trei iazuri de trupuri, cum sta trei

---

1 Allah.

rînduri de pedestrime, unul preste altul de pe supt mal, până în pîrîul Bahluiului. Constantin-vodă au luat drumul cel mare spre Scîntéia[1], călăréții care încotro au putut, unii pre Bahluiŭ, alții pen Cîrlegătură[2] și s-au topit mulți unguri și den călărime și mulți au dat și de pe iazŭ în hălășteu, mulți s-au pus capetele și pen codri. Iară carăle a lui Constantin-vodă toate au rămas la mănăstirea lui Pătru-vodă, la Galata de Sus. Și așea mult tătarîi n-au gonit, ferindu-se de păduri. Atuncea au cădzut la robie și Băleanul banul de la Craiova de Țara Muntenească[3]. Aicea în oraș era mănăstirile pline de bieții oameni tîrgoveți și sărăcimea au dat toată bani, de s-au răscumpărat ca den robie.

Zac. 44. Soltanul după această izbîndă, luîndŭ pre Ghica-vodă[4] cu sine, după porunca împărăției, au purces pre la Huși în Țara Muntenească și acolea, fără nici unŭ război cu Mihnea-vodă, l-au aședzat la scaunŭ, fugindŭ den Tîrgoviște Mihnea-vodă și simțindu-se în faptele sale céle mai multŭ decît păgînéști, cu furiș la Racoții, în Ardeal, unde-și ș-au borît curînd și sufletul în prăpăștile iadului. Și cum scrie sfînta Scriptura: „И погибе памѧт егѡ съ шѹмом“ <„Perit-au pomenirea lui cu sunet>“. Așea spun că l-au otrăvit Racoții. Făcuse el o zarvă pe la Dîrstor, pe la Giurgiuv cu turcii, până a-i

---

1 Tîrg la sud de Iași.

2 Vechi ținut al Moldovei, la apus de Iași.

3 Gheorghe Băleanu, ban al Olteniei.

4 În 1659 Gheorghe Ghica trece cu domnia în Țara Romînească.

veni vestea de răzsipa lui Constantin-vodă de aicea, care, de au făcut vreo vitejiie acolea, să scrie muntenii. Iară aicea au venit Ștefan-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, în scaunŭ.

Capulŭ alŭ doodzăci și 2

Zac. 1. Ștefăniță-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, toată domniia a lui Gheorghie Ștefan-vodă fiindŭ aicea cu îmma-sa în opreală, de carele siindu-să boierii să nu iasă la domnie în viața lor, ales boierii carii era de casa lui Ștefan-vodă, îndemna pre Ștefan-vodă să-l semnédze la nas[1]. Ce n-au priimit Ștefan-vodă, dzicîndŭ: „Om muri noi pănă atuncea, până va hi unulŭ ca acésta domnŭ", că era copilaș mic încă pre atuncea Ștefăniță-vodă. Iară dacă au ieșit Ștefan-vodă Gheorghie den domniie ș-au venit Ghica-vodă în scaun, aducîndu-și aminte binele, mila și cinstea care au avut de la Vasilie-vodă, pre doamna sa și cu feciorul au trimis în Țarigrad cu cinste. Era încă Vasilie-vodă viu, închis la Edi Cula și dacă au mărsŭ în Țarigrad doamna lui Vasilie-vodă, era slobodă a mérge la domnu său. Iară pre Ștefăniță-vodă l-au dat Vasilie-vodă la priietini, la carte și agiungîndŭ amu la ai..., mergea cîte cu un răvaș și la veziriul Chiupruliul cel bătrîn, la nevoile sale. Spun, dacă l-au vădzut veziriul amu voinic, au dzis: „Voinic fecior are Vasilie-bei!" Și așea, fără zăbavă, au ieșitŭ la domnie Ștefăniță-

1 Tăierea cartilajului dintre cele două nări era o mutilație care făcea pe cineva inapt pentru domnie.

vodă, mutîndŭ vezirıul pre Ghica-vodă în Țara Muntenească, ca pre un om bătrîn, pentru aședzarea aceii țări, după mare răscoale ce făcuse Mihnea-vodă în Țara Muntenească.

Zac. 2. Bine nu s-au aședzat aicea în scaun Ștefăniță-vodă și acolea Ghica-vodă în Țara Muntenească, în anul dentîiŭ a domniilor lor, Constantin-vodă au și lovit iară fără véste pre Ghica-vodă și așea degrabă, cît cu noaptea au plecat fuga din scaun Ghica-vodă din București și au apucat Constantin-vodă scaunul Țărîi Muntenéștî iară[1].

Zac. 3. Soltanul era în Bugeag; îndată i-au mărs porunca de la împărăție să margă asupra lui Constantin-vodă și îndată au purces sultanul. Iară Constantin-vodă au strînsŭ oaste foarte bună, că și țara venise la dînsul toată și s-au tăbărît în munți la loc așea de tare, cîtŭ soltanul, dacă au înțeles ce oaste are și în ce loc ieste, nu să gîndiia că așea lesne îl va lua, că avea și léși, și némți, și unguri, și sîrbi lefécii, că încă nu fîrșisă banii a lui Matei vodă. Ce, într-o dzi au ales soltanul 300 de tătari într-ales și le-au dat poruncă, oricum, numai să străbată la locul acéla unde era tabăra lui Constantin-vodă. Și au purces tătarîi și s-au tîmpinat cu o straje a lui Constantin-vodă, care straje vădzîndŭ că vin tătarîi, s-au dat înapoi și luîndu-i tătarîi în goană, tabăra céialaltă, nu să să apuce de războı, în ce loc era, ce acéia spaimă le-au cădzut asupra,

[1] Constantin Șerban domnește în Țara Romînească a doua oară numai cîteva zile.

cum, care încotro au putut, au plecat fuga și au lăsat toată tabăra pustie. Numai Constantin-vodă, vădzîndŭ spaimă ca acéia, ș-au strînsŭ lefécii ce avea ș-au purces preste munți în Ardeal. Hiclenșug au fostŭ a munténilor, că n-au vrut să să puie împotriva împărăției, au ce urgiia lui Dumnedzău au fostŭ la acéia spaimă, că spun că numai șépte tătari au fostŭ acéia ce au gonit și au răzbit pănă la tabără, cît s-au mirat și singur sultanul. Deci, după această izbîndă, au ședzat soltanul iară pre Ghica-vodă, carele era fugit la pașea de Dîrstor.

Zac. 4. Constantin-vodă, după fuga sa den Țara Muntenească, n-au mărsŭ la Racoții, ce în număr ca la 800 de oameni, tot într-ales lefecii, s-au suit cu munții alăturea în sus și aproape de Maramorăș, pe la Bistriță, au luat potica preste munți, pre la Dorna și au ieșit pre la Cîmpulungŭ a țării noastre și trecîndŭ mai pe den sus de Suceavă, au lovit pre la Hotin și au trecut Nistrul la căzaci pre la Movileu, ispitindu-să și despre acéia aripă.

Zac. 5. Ștefăniță-vodă aicea, ca un om tînăr, nevrîndŭ soru-sa, doamna Roxanda, să vie pre scrisorile tătîne-său ș-a lui în țară, den Rașcov, care tîrgŭ îi didésă Hmil, după moartea feciorului său, lui Timuș, au trimis oaste asupra Rașcovului, să-l bată și să o ia cu de-a sila. Ce n-au pututŭ face nemică ai noștri Rașcovului, numai ce au făcut zarvă cu căzacii. Cîndŭ și cîndŭ aștepta prilej ca acela căzacii să lovască aicea în țară și

prilejindu-se a nemeri lui Constantin-vodă la dînșii înloc i-au făgăduit oaste.

Zac. 6. În Țara Muntenească, după fuga acéia ce făcuse Ghica-vodă de Constantin-vodă, veziriul scîrbit pre dînsul, nu preste multă vréme au trimis pe pașea de Dîrstor de l-au luat den scaun și au dat domniia în locul lui, feciorului său lui Grigorie-vodă[1].

Zac. 7. Și așea, tot într-același an, anul dentîi a domniei lui Ștefăniță-vodă, toamna, au venit Constantin-vodă cu oastea căzăcească și asupra lui Ștefăniță-vodă ispitindŭ în divuri, în chipuri, să încapă la domnie, nu fără agiutoriul și îndemnarea a lui Racoții, că și Racoții, încă aședzat nu era și-n Ardeal o cetate anume Oradiia cu oamenii lui Racoții aședzată, pre atuncea o bătea Ali-pașea, care au și luatu-o, ieșindŭ o făméie den cetate și arătîndŭ turcilor apa de unde veniia, de-ncungiura cetatea. Acéia apă abătîndu-o turcii de la cetate în laturi, au luatu-o, vestită între cetățile Ardealului.

Zac. 8. Înțelegîndŭ Ștefăniță-vodă că tréce Constantin-vodă Nistrul la Soroca, au ieșit la Coicéni cu oastea sa ș-au pus tabăra acolea, însă oastea era prè puțină, că țara într-acéia foamete era într-acéla anŭ, cît mînca oamenii papură uscată în loc de pîine, măcinîndu-o uscată. Și de pe acéia foamete porecliia și pre Ștefăniță-vodă, de-i dzicea Papură-vodă. Ce vrémile și voia lui Dumnedzău nu sînt în voia domnilor.

---

[1] În septembrie 1660, Gheorghe Ghica, domnul Țării Romînești, este înlocuit în domnie cu fiul său Grigore.

Zac. 9. Iară și pre cîtă oaste era, o trimisésă Ștefăniță-vodă toată în frunte înainte pre Răut cu Catargiul[1] și cu Grigorie păharnicul și cu Mihalcea Hîncul sărdariul și călărașii de țară și toți mazilii cei mai sprintini, aproape de 2.000 de oameni. Și așea oastea acéia foarte cu proastă tocmală, cu orînduiala serdarilor ce era fără crieri, au lovit Chiașca căzacul noaptea, numai cu 300 de oameni și au răszipit toată oastea acéia, cu mare ocară, oaste numai den sunet răzsipită, nice gonită de cineva. Iară tot adunîndu-să la loc, amu pre giumătate decît era întîiŭ, au stătut de straje, până au sosit și Constantin-vodă cu tabăra la dînșii, carele, dacă au luat véste den limbi că este la Coicéni Ștefăniță-vodă, au luat în gios, trăgîndŭ oastea la Prut, la Zagarancea. Și să nu hie dat această véste un căpitan leah, anume Voicehovschii, că Constantin-vodă este amu mai gios de noi cu oastea, de străjerii noștri l-am hi știut atuncea cîndŭ ar hi trecut Prutul. Deci au purces și Ștefăniță-vodă în gios pre la Posadnici[2] și trecîndŭ tîrgul pre deasupra mănăstirii lui Aron-vodă, au trecut la Tomești, pre Bahlui și acolea au stătut cu oastea. Iară Constantin-vodă într-acea noapte au mas la Prut de céia parte.

Zac. 10. A doa dzi Constantin-vodă s-au apucat cu căzacii de trecătoare, iară Ștefăniță-vodă au luat

---

1 Gheorghe Catargiu, șetrar.
2 Sat în regiunea Iași.

Prutul în gios, în preajma Bugeagului, că îndată au răpezit la el-agasi de Bugeag. Și era cu Ștefăniță-vodă și balgi-bașea hanului cu vro 100 de tătari, den care tătari și de ai noștri au ales Ștefăniță-vodă și au mărsŭ supt tabăra căzăcească, amu Prutul trecută, de au luat den oastea lui Constantin-vodă limbă.

Zac. 11. Au spus limba, cum sînt cu Constantin-vodă 5.000 de căzaci den toate polcurile aleși și 1.000 de lefecii a lui și cumŭ mergea Constantin-vodă dirept la Iași. Acélea înțelegînd Ștefăniță-vodă, cu statul lui balgi-bașea, au luatŭ cu tot de-a dinsul pre Prut în gios, în tîmpinarea lui el-agasi și s-au tîmpinat cu el-agasi de Bugeag la codrul Chighéciului.

Zac. 12. Trimisése Constantin-vodă în urma lui Ștefăniță-vodă 500 de oameni cu Durac[1], cărora și Ștefăniță-vodă, trimițîndŭ înainte să cerce pre Hăbășescul și pre Voicehovschii căpitanul, înainte numai cu o sută de oameni. De la Obileni[2] s-au supus oamenii lui Constantin-vodă și s-au făcut a fugi céia ce să arătasă, pre carii gonindu-i ai noștri, au ieșit toată strajea lor. Deci, numai ce au căutat a pleca cestora ai noștri fuga. Era cu ai noștri și tătari puțintei, în carii era și un comis a soltanului, ce venise pentru poclonul lui la Ștefăniță-vodă. Au perit acolea acéla om a soltanului și alți doi tătari cu dînsul, năvălindŭ preste Jijiia după cei dentîi ce să arătasă. Apoi la trecutul Jijii înapoi,

[1] Apostol Durac, împreună cu Hîncu, a condus răscoala din 1671.
[2] Sat pe Jijia.

li s-au înglodat caii. Îl apucase alt tătar pre comisul acéla a sultanului după sine pre cal, ce apoi au pus capul și el și comisul acéla.

Zac. 13. Dacă s-au tîmpinat Ștefăniță-vodă cu Șah Bulat-aga, el-agasi de Bugeag, ca 2.000 de oameni cu dînsul și cu Ștefăniță-vodă pre 1.000 de oameni, au purces dirept asupra lui Constantin-vodă la Iași. Amu adunase la sine Constantin-vodă pre vlădici și cîțva boieri suséni[1]. El-agasi îndată au ales o samă de tătari sprinteni și i-au trimis să lovască Iașii fără véste. Și așea degrabă au lovit, cît au luat orașul în lungu, de au apucat mulți oameni în robie den tîrgŭ. Constantin-vodă vădzîndŭ că-i vin tătarîi asupră, au ieșit cu tabăra și au stătut cu oastea de laturea tîrgului, pre pîrîul Căcăinii, mai gios de podul lui Ștefan-vodă. Iară Ștefăniță-vodă cu el-agasi au cuprinsŭ Tătărașii.

Zac. 14. Mergea ai noștri o samă mai bine, departe asupra taberii, decît tătarîi și săiménii îi bătea den sinéțe de după case. Într-acéiași dzi au ieșit o samă de capete căzăcești la el-agasi la voroavă și cerea de la dînșii el-agasi să dea pre Constantin-vodă și să margă ei slobodzi. Pre un păr au stătut atuncea viața lui Constantin-vodă, că solii amu pozvoliia, ales Stamatenco, carele era mai mare pre căzaci. Numai căzacii sînguri den sine, den făgăduința lui Constantin-vodă că pe tot omul va da la Movileu cîte 20 de lei și dîndŭ o samă de bani la

1 Adică boieri din Țara de Sus.

sotnici și mai mult lui Chiașco sotnicul, au strigat căzacii pănă într-unul, chiiundŭ „нєхай слава наша нє гхибнєт“ adecă: „Să nu piară cinstea noastră“, or sta și acest lucru nu or face. Spun să hie luat bani de la Constantin-vodă și el-agasi.

Zac. 15. A dooa dzi pre amiadzădzi, au purces tabăra legată den loc și la suitul malului pre de laturea Tătărașilor, să hie fost o tocmală și nevoința lui el-agasi, era de-a să rumpere tabăra la acela loc de ai noștri. A doa năvală au făcut ai noștri amu pre deal spre Aron-vodă și înfrînsése pe pedestrimea căzăcească pănă în cară și au picat acolea căzaci, iară și supt ai noștri cai s-au aflat răniți cîtva și morți.

Zac. 16. Și așea au hălăduit Constantin-vodă și dentr-acéia dată de supt cumpăna mare a vieții, n-au mai cercat zarve de atuncea, ce s-au aședzat în Crăiia Leșască. Mărs-au Ștefăniță-vodă cu el-agasi în urma căzacilor pănă preste Prut, iară petrecătorilor, nu oșténilor și gonașilor sămănători. Și s-au întorsŭ el-agasi la Bugeag, iară Ștefăniță-vodă în Iași. Căzacii cu Constantin-vodă au trecut la Movileu Nistrul și acolea mare nevoie au avut de căzaci pentru léfe.

Zac. 17. Bine nu s-au mîntuit Ștefăniță-vodă de el-agasi de Bugeag, au sosit și pașea de Silistra, Mustafa-pașea și cum au sosit, au descălecat dirept la curtea cea domnească și au strînsŭ toți boierii la sine și întrebîndu-i de acéste oști căzăcești, cum de au venit asupra țării împăratului, făcîndŭ pre

boieri haini, i-au luat pre toți, cîțiși au fost boieri, de i-au închis, țiindŭ rău și pre Ștefăniță-vodă și făcîndu-l omŭ de nemică. Au ședzut aicea trei dzile, cu mare cheltuială și sile în orașŭ de ostėnii lui și la purces au ales den toți boierii pre Toma vornicul și pre Șeptelici hatmanu[1] și pre Prăjescul vornicul[2] în pază și pănă n-au dat 60 pungi de bani, nu i-au slobodzit pre boieri, carii mai sus să pomenescŭ, amu de la marginea țărîi.

Zac. 18. Ștefăniță-vodă toate faptele acéstea a pașii dîndŭ știre la Chiupruliul veziriul și amu și Vasilie-vodă ieșisă den Edi Cula slobod, înloc au răpedzit la pașea de l-au dus la Țarigrad și cu puțin de n-au perit sîngur pașea; iară chehaia lui au plătit acéle fapte cu capul.

Zac. 19. Într-acest anŭ s-au fîrșit dzilele vieții sale și Vasilie-vodă, domnŭ vestit între domnii țărîi și cu fericită domniie. Ștefăniță-vodă, cît s-au dezvărat, îndată i-au venit poruncă să trimiță oastea în Țara Ungurească și de la muntėni iară așea, asupra lui Racoții și au trimis Ștefăniță-vodă pre Voicehovschii capitanul de lefecii cu 1.000 de oameni și pre Mihalcea Hîncul serdariul.[3]

Zac. 20. Sărascher de la împărăție era asupra lui Racoții un pașe, anume Săidi-pașea. Nu-l pot uita

---

[1] Ilie Șeptilici.

[2] Ion Prăjescu.

[3] Miron Costin face aci o confuzie cronologică: expediția împotriva lui Gheorghe Rakoczi, pe care o povestește în paginile următoare, a avut loc în realitate în 1660, adică înainte de luptele cu Constantin Șerban și cu cazacii, povestite mai sus (1661).

turcii pănă astădzi pre acél pașe și acela om era de războinic și tare, cît (precum spunea și ai noștri de dînsul) cu hatmanii cei vestiți în lume poate să să puie hirea lui. Cu acela adunîndu-se și oastea muntenească și a noastră, au purces asupra lui Racoții și la Cliujvar, la oraș, le-au ieșit Racoții înainte cu oștile sale.

Zac. 21. Pașea n-avea mai mult de 6.000 de oameni, fără oastea cestor doă țări, însă, cum spun, neînfrînt om la războaie. Iară Racoții avea 8.000 de oameni, de mare scumpete ce avea acél om, că de ar hi avut oaste mai multă, cum era oastea turcească puțină atuncea asupra lui, la dînsul era acéia dată izbînda. Și cum au fost acela război, n-am vrut să-l trecem cu pomenirea.

Zac. 22. Tocmise Racoții toată pedestrimea sa și pușcile den-a-direapta, împotriva muldovénilor ș-a munténilor, știindŭ că acéste neamuri împotriva focului nu stau. Iară singur cu capul său, cu toată călărimea (că avea aleasă călărime), au stătut împrotiva oștii turcéști.

Zac. 23. Iară Săidi-pașea tocmise pre 2.000 de munténi și pre 1.000 de muldovéni den-a-stînga sa, iară călărimea turcească o samă în frunte înaintea sa, iară o samă de călăreți și o dată cu pedestrimea, cîtă avea și cu pușcile, au stătut pe după călărimea ceii dentîi. Și dacă au tocmit așea oastea, au chemat toate capetele, și-a noastre și muntenești, și le-au dat poruncă așea: „Cîinilor! Iacă eu oi purcéde dirept asupra ghiaurului și nu cu altă

armă, numai cu sabia. Den voi carele să va apuca, ori de arcŭ, ori de altă armă, aceluia capul îi voi tăia și întîi voao, capetenilor. Deci, eu cum oi purcéde și oi începe războiul, voi să tréceți preste pedestrime și să loviți oastea nepriietinului den dosŭ. Dacă oi înfrînge, că știu eu că oi înfrînge, unul den voi să nu cumva să să apuce de jacŭ, să descalice cineva la vreo boarfă sau să alérge după cai slobodzi cineva, să prindză, ce să goniți strînși pre nepriietinul, că de goană sinteți voi mai buni decît oastea a mea ceastalaltă. Și aceasta învățătură să țineți, cum vă dau poruncă. Iară că nu oi bate pre nepriietinul, nime den voi să nu gîndească, că eu știu că oi bate."

Zac. 24. Și după aceasta poruncă, cum au sosit capetele oștii noastre la bulucurile sale, au și purces pașea întîi cu oastea, așea tocmită cum s-au dzis și ai noștri alăturea. Dacă s-au apropiiat turcii de oastea lui Racoții, au sărit Racoții cu toată oastea o dată, sîngur fruntea cu aleși catane ce avea și îndată au înfrînt toată călărimea turcească, cîtă era în frunte și așea au buldzitu-o, cît începusă a da preste pașea, carele venea cu temeiul pre urmă. Ce, au stătut pașea singur cu sabiia zmultă, oprindŭ oastea care o înfrînsésă den frunte ungurii. Și pășind singur cu sine și cu bulucul său înainte, s-au amestecat oștile turcești în sabii cu ungurii. Ce turcii pre carii îi buldziia sîngur cu chipul său pașea, au lovit și aripa cea de muldovéni și de munténi asupra pedestrimei lui Racoții, amu den

dosul lui Racoţii, că trecuse Racoţii înainte şi rămăsésă şi munténii şi muldovénii amu can înapoia lui. Au slobodzît focul némţii lui Racoţii şi puşcile în ai noştri, care focŭ nesuferindŭ ai noştri, s-au datŭ înloc înapoi, ca-n chip de fugă. Acolea mare greşeală au făcut Racoţii, de n-au pus lîngă pedestrime şi ceva călăreţi. Să hie încălecat pe munténi şi pre muldovéni, atuncea cîndŭ i-au înfrînt focul, n-ari hi mai îndireptat în véci ai noştri. Ce, dacă au vădzut ai noştri că altă grije n-au, fără numai focul, cum s-au deşertat sinéţele, cum s-au întorsŭ o samă de căpeténii, ales Voicehovschii capitanul şi Cantimir[1], pre atuncea ceauş la munténi, care apoi au fost şi serdar aicea în ţară şi alţii şi îndată după dînşii toată oastea. Şi pănă a împle némţii sinéţele, deşertate fiindŭ, au intrat ceştealalţi cu sabiile zmulte în pedestrime şi îndată au amestecat toată pedestrimea şi au pornit-o în răzsipă, rămîindŭ şi puşcile şi armele pedestrimei în deşertŭ. Şi aşea vădzîndŭ ungurii perirea pedestrimei sale şi amu în dosul său, i-au început a slăbi şi mai vîrtos luptîndŭ Racoţii sîngur în războiŭ l-au rănit un turcŭ dirept în capŭ cu rană foarte grea, den care rană i s-au prilejit şi moartea.

Zac. 25. Vădzîndŭ ungurii pre Racoţii domnul său aşea cu grea rană, l-au şi apucat catanele între sine şi s-au abătutŭ în lături, cum au purces toată

---

[1] Constantin Cantemir, mai tîrziu domn al Moldovei (1685—1693), tatăl învăţatului Dimitrie Cantemir.

oastea ungurească în răzsipă. Goană așea grea n-au fost, că turcii pre obiceaiul său n-au gonit, ai noștri încă, fiindŭ aproape îndată de păduri, nu s-au lățit cu goana. Și așea au fostŭ fîrșitul și lui Racoții, domnŭ în mare fericie născut, între cei fericiți cnédzi, mare fericit. Dară la ce nu aduce nesățioasă hirea oamenească la măriri. După această izbîndă asupra lui Racoții, Săidi-pașea au aședzat tot Ardealul în partea împărăției și oștile noastre le-au slobodzit pre acasă.

Zac. 26. Aicea în țară în cest an domniia cu pace Ștefăniță-vodă preste toată vara, iară bine n-au sosit oastea céia ce era trimasă la Ardeal, au și venit poruncă și alta de la împărăție, să purceadă singur Ștefăniță-vodă la Nepru, să fie de agiutor acolea pașii de Silistra și hanului la lucrul unor cetăți, care au făcut împărățiia din pajiște pre Nipru, pentru apărarea căzacilor, să nu poată îmbla pre mare. Numai ce au căutat a purcéde Ștefăniță-vodă și-n cale mergîndŭ, amu de Tighinea aproape, pe Bîcŭ, la un sat anume Luțénii[1], au cădzut în boală foarte grea, lungoare, care boală au priceput îndată doftorul că trebuie să ia sînge, ce n-au ascultat și adăogîndu-să boala și ales toamna amu, așea de greu l-au cuprinsŭ herbințeala, cît până la Tighinea au stătut frănitic, adică buiuguit de hire. Cu chipul ciumii era boala, că i-au ieșit și bolfa

---

[1] Sat pe malul Bîcului, dincolo de Prut.

la o mînă, însă nu era ciuma, ci direaptă lungoare cării boale îi dzic doftorii maligna. Şi cît au trecut la Tighinea Nistrul, au stătut a treia dzi mortŭ. De acéia boală au murit acolo şi Dumitraşco Drăguţăscul de la Suceavă, om cunoscut şi ales la toată curtea. Hirea acestii domnii a giudeca nu putem, că nu era încă coptŭ în vîrsta sa. Multe să cunoaştea într-însul den hirea tătîne-său, iară la mînie răpitoriŭ.

Zac. 27. Turcii agalarii de Tighinea, cum au audzit de moartea lui Ştefăniţă-vodă, încă nu era ieşit sufletul, s-au înglotit şi au venit să ia ce or găsi domnescŭ tot pre sama împărăţiei. Puţin lucru au lipsit de nu s-au făcut mare zarvă între noi şi între turci, că întrase ca-n chip de jac în tabără o samă de dînşii. Ce, dacă au stătut cu boierii la socoteală, nu le-au oprit boierii, ce le-au răspunsŭ: „Luaţi! Ce, apoi să nu daţi de mai mult samă!" Şi luîndu-şi sama agii, să nu dea apoi mai multŭ de precum or lua, s-au lăsatŭ.

Zac. 28. Boierii după fîrşitul lui Ştefăniţă-vodă, îndată au ales pre Chiriţă Dracon Ruset[1], carele apoi au cădzut şi domnŭ şi cu dînsul şi pre Alexandru Costin postelnicul şi i-au răpedzit îndată la împărăţie, dîndŭ ştire de moartea lui Ştefăniţă-vodă şi să arate mare rugămintea ţărîi pentru domnŭ de ţară şi să pomenească îndată de Dabijea

[1] Antonie Ruset, domn al Moldovei (1675—1678).

vornicul[1]. Însă nu era cu știrea tuturor pentru Dabijea-vodă, alții trăgea cu alte chipuri, pre carii să-i treacă condéiul nostru pentru urîtă pomenire. Iară oasele lui Ștefăniță-vodă luînd boierii cu sine, au purces deodată pre Nistru în sus, pe de céia parte și trecîndŭ la Bilacău Nistrul. Și au venit în Iași și l-au astrucat în mănăstirea tătîine-său, care să poménéște pre numele Trei Svetitelei.

---

[1] Istrate Dabija, domn al Moldovei (1661—1665).

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR, DIN CE ȚARĂ AU IEȘIT STRĂMOȘII LOR

PREDOSLOVIE, ADECĂ CUVÎNTARE DINTĂI DE DESCĂLECATUL ȚĂRÎI CEL DINTĂI[1] ȘI A NEAMULUI MOLDOVENESCŬ

Către cititoriŭ

Începutul țărilor acestora și neamului moldovenescŭ și muntenescŭ și cîți sînt și în Țările Ungurești cu acest nume, romîni și pînă astăzi, de unde sîntŭ și de ce seminție, de cînd și cum au dăscălecat acéste părți de pămîntŭ, a scrie, multă vréme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atîta véci de la discălecatul țărîlor cel dintăi de Traian împăratul Rîmului, cu cîteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gîndul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori[2], ieste inimii durére. Biruit-au gîndul să mă apucŭ de această trudă, să scot lumii la védére felul neamului, din ce izvor și seminție sîntŭ lăcuitorii țărîi noastre, Moldovei și Țărîi Muntenești și romînii din Țările

[1] Prin „descălecatul cel dintîi", cronicarii înțeleg cucerirea și colonizarea Daciei de către romani (vezi și p. 3).

[2] Această carte urma să răspundă acelor istorici care răspîndiseră informații greșite despre originile poporului romîn.

Ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sîntŭ, de unde sîntŭ veniți strămoșii lorŭ pre acéste locuri, supt ce nume au fostŭ întăi la discălecatul lor și de cîndŭ s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovan și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei păn unde au fostŭ întîi, ce limbă țin și păn acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestŭ pămîntŭ și supt ce nume, scot la știrea tuturorŭ, carii vorŭ vrea să știe neamul țărilor acestora.

Dzice-va neștene: prea tîrziu ieste; după sutele de ani, cum să vorŭ putea ști poveștile adevărate, de atîtea vacuri? Răspunzŭ: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, daca va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici. Și nu numai lucrurile lumii, staturile și-ncepăturile țărîlor lumii, ce și singură lumea, ceriul și pămîntul, că sîntŭ zidite după cuvîntul lui Dumnezeu celui putérnic. Crezŭ, din Scripturi știm și din Scripturi aveam și sfînta credință a noastră creștinească și mîntuirea noastră cu pogorîrea fiilui lui Dumnezeu și împelițarea cuvîntului lui, cel mai denainte de véci în firea omenească (denafară de păcatŭ). Scriptura ne deșchide mintea, de ajungem cu credința pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut și necoprinsŭ și neajunsŭ de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marile

Moisi, carile după 2.400 de ani au scris létopisețul de zidirea lumii[1], că acela au avut pre însuși Dumnezeu dascal, rostŭ cătră rost. Omir în 250 de ani au scris după răsipa Troadii războaiele lui Ahileus[2], Plutarhŭ în 400 de ani au scris viiața și faptile vestitului împăratŭ în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Livius cursul a toată împărățiia Rîmului în 700 de ani și mai bine au scrisŭ după urzitul Rîmului[3] și alți mulți istorici, cercîndŭ de-amărîntul scrisorile, cursul a multe vacuri cu osîrdie și cu multă osteneală au scos lumii la vedére istorii.

Îndemnatu-m-au mai multŭ lipsa de știința începutului acestii țări, de descălicatul ei cel dintîi, toate alte țări știindŭ începuturile sale. Laud osîrdiia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de dragostea țărîi létopisețul său, însă acela de la Dragoș-vodă, de discălicatul cel al doilea al țărîi aceștiia din Maramoroșŭ scrie[4]. Iară de discălicatul cel dintăi cu romîni, adecă cu rîmléni, nimica nu pomenéște, numai amelință la un loc, cum că au mai fostŭ țara o dată discălicată și s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fostŭ destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dînsul și atîta, cîtŭ poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fostŭ milă, să nu rămîie întru întunérecul neștiinței, că célelalte ce mai sîntŭ

---

1 Adică partea întîi a *Bibliei*, *Facerea*, atribuită profetului Moise.

2 Aluzie la *Iliada* lui Homer.

3 Titus Livius, scriitor roman din epoca împăratului August. a scris istoria romanilor.

4 Al doilea descălecat este întemeierea statului feudal al Moldovei.

scrise adăosături de un Simeon Dascalul și al doilea, un Misail Călugărul[1], nu létopisețe, ce ocări sîntŭ. Care și acélea nu puțină a doao îndemnare mi-au fostŭ. Cîtŭ mi să pare, bine nu știu, că n-am văzut létopisețul lui Evstratie logofătul[2], iară cum am înțeles de cîțva boieri și mai ales din Niculai Buhuș ce au fostŭ logofăt mare[3], pre acestŭ Simeon Dascal, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui și Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot. Și mult mă mir de unde au luat acéste basne, că și Uréchie vornicul scrie și el: 45 de ani la domniile céle dintăi, nici o scrisoare nu să află de lucrurile lor, ce s-ar fi lucratŭ și nici streinii n-au știut nimica de dînșii, pănă la Alixandru-vodă cel Mare și Bun. Décii au început istoricii leșăști a scrie, mai ales Bielschii și Marțin Pașcovschii[4], pre carii i-au urmatŭ răposatul Uréchie vornicul. Daca n-au fostŭ dară dintăi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde sîntŭ acéste basne, cum ca să fie fostŭ moșii țărîi aceștiia din temnițile Rîmului, dați întru ajutoriul lui Laslău craiul unguresc?[5] Și romînii acum era

---

[1] Simion Dascălul și Misail Călugărul sînt cei ce au adăugăt diferite pasaje cronicii lui Ureche.

[2] Eustratie, al treilea logofăt, a scris *Letopisețul moldovenesc*, înainte de Ureche, letopiseț astăzi pierdut.

[3] Nicolae Buhuș (1664—1668).

[4] Despre acești cronicari poloni, vezi mai sus, p. 4.

[5] Simion Dascălul în adausul său la cronica lui Ureche spune că romînii s-au format prin colonizarea unor tîlhari aduși din temnițele Romei, trimiși în ajutorul lui Laslău (Ladislau), regele Ungariei, împotriva tătarilor.

în Maramoroș în zilele acelui craiŭ, ceşti dincoace, de unde ieste acum Moldova, iară cei dincolo, unde ieste acum Țara Muntenească, iară în munți, pre Olt, unde şi acum să pomenéşte Țara Oltului[1] şi rîmlenii cei discălicați de Traian în Ardeal, acum era în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăierea n-am aflatŭ nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, şi viiața mea, Dumnezeu ştie, cu ce dragoste pururea la istorii, iată şi până la aceasta vîrstă, acum şi slăbită.

De acéste basne să dea seama ei şi de această ocară. Nici ieste şagă a scrie ocară vécinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vécinicŭ. Cîndŭ ocărăsc într-o zi pre cineva, ieste greu a răbda; dară în véci? Eu voi da seama de ale méle, cîte scriu.

Făcutu-ț-am izvod dintăiaşi dată de mari şi vestiți istorici mărturii, a cărora trăiescŭ şi acum scrisorile în lume şi vor trăi în véci. Şi aşa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mînă şi din streini, carii de-amăruntul cearcă zmintélile istoricilor. Pre dînşii am urmat, care vezi în izvod, ei pavăța, ei sîntŭ povața mea, ei răspundŭ şi pizmaşilor neamului acestor țări şi zavistnicilor.

Şi întăi unui Enea Silvie[2] şi cu următorii lui; însă acesta istoric nu aşa greu nepriietin ieste, cît

---

[1] Adică regiunea Făgăraşului.

[2] Eneas Silvius Piccolomini, scriitor italian din secolul al XV-lea, mai tîrziu papa Pius al II-lea.

numai acest nume vlah de pe Fleac[1] hatmanul Rîmului că ieste, scrie, unde s-au lunecatŭ şi săracul Uréchie vornicul. Crédem neputinţii omeneşti.

Iară ieste altul, de neamul său leah, Iane Zamovschii[2], care orbŭ năvăléşte, zicîndŭ că nu sîntŭ moldovénii, nici muntépii din rîmléni, ci trecîndŭ pre aicea, pre acéste locuri, Traianŭ-împăratul şi lăsîndŭ slujitori de pază, au apucat o samă de dachi limba rîmlenească. Vei vedea apoi şi a cuvintelor lui răspunsul şi ocara, nu de la mine, ci de la istoricii, povaţile méle, la rîndul său.

Putérnicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ţi dăruiască după acéste cumplite vremi anilor noştri, cînduva şi mai slobode veacuri, întru care, pe lîngă alte trebi, să aibi vréme şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viiaţa omului zăbavă decîtŭ cetitul cărţilor. Cu cetitul cărţilor cunoaştem pe ziditoriul nostru, Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui către noi bunătăţi, cu cetitul pentru greşalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înţelégem minunate şi vécinice fapte puterii lui, facem fericită viiaţa, agonisim nemuritoriŭ nume. Singur Mîntuitorul nostru, domnul şi Dumnezeu Hristos, ne învaţă, zicîndŭ: „Испытайте писанія“, adecă: „Cercaţi scripturile“. Scriptura departe lucruri de ochii noştri ne învaţă, cu acéle trecute vremi să pricépem céle vi-

1 L. Pomponius Flaccus, legat al Moesiei, în secolul I.
2 În realitate istoricul ungur, Ştefan Szamoskőzy.

itoare. Citéște cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericii și daruri de la Dumnezeu voitoriŭ
Miron Costin, care am fost logofăt mare în Moldova

Istoricii

Dion
Evtropii[1]
Carionŭ[2]
Cavații[3]
Bonfinŭ, ungur
Topeltin de Mediaș

Cap. I

De Italia

Toate lucrurile, daca să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înțeleg. Și neamul moldovénilor fiindŭ dintru o țară care să chiamă Italiia, de Italiia și de Împărățiia Rîmului, a căriia împărății scaunul, orașul Rîmul, în dricul Italiei ieste, a pomeni întăi ne trage rîndul.

Țara Italiei, de aicea de la noi, dreptŭ spre apusul soarelui ieste, nu așa depărtată de țara

---

[1] Flavius Eutropius, istoric roman din secolul al IV-lea.
[2] Istoric german din secolul al XVI-lea.
[3] Wolfgang Kowaczőczy, istoric ungur din Transilvania, la sfîrșitul sec. al XVI-lea.

noastră, că de la Belgradul carile îl știm mai toți că ieste pe Dunăre, unde cade apa Savei în Dunăre, niguțătoréște mergîndŭ, cale de 30 zile ieste până la Vinețiia și Vinețiia ieste pre pămîntul Italiei.

În statul său ieste între mări, ca și Grețiia, adecă Țările Grecești, că dincoace, dispre noi, să închide cu o limbă de mare, care iese din Marea Albă — vinețiienii zic acei limbi Colfo de Vineție, adecă limba sau grumazii de Vinețiia — să zice și cu alt nume și Marea Adriaticum, marea de Adrie. Iară mării din care iese limba acéia îi zicŭ latinii Marea Mediteraneum, adecă marea den mijlocul pămîntului; turcii, grecii și noi zicem Marea Albă. Iară dispre céialaltă parte, spre apus, izbucnéște iară din céiași Mare Albă un unghiŭ de mare, însă nu cu atîta lungime, cum ieste limba aceastalaltă dispre noi. Și pre celalalt unghiŭ dincolea, ieste Ianua, noi zicem ianovezii. Însă dintre acéstea îmbe limbi ieste Italiia și în dricul pămîntului, spre miazănoapte, dincolo, până la hotarăle Franțozului.

Hotarăle ei despre răsăritŭ, dispre noi, cum s-au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiriia, Carintiia[1], Avstriia, țările Împărăției Nemțești; dispre miiazănoapte franțojii, dispre apus Hișpaniia, iară dispre amiazăzi să închide cu marea ce-i zicem noi Albă și totŭ acéia ieste carea să închide până la Țarigrad.

---

1 Provincii ale Austrici.

Grecii zic Italiei cu altŭ nume Hesperiia, di pe Hesper, steaoa céia căriia zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel luceafăr dreptŭ peste Italiia apune. Simănătoare foarte cu Țările Grecești, că cum Grețiia să încépe din Marea Albă, între mări, pănă la Machidonie, de o parte cu Marea Albă, carea să întinde pănă în Țarigrad, de altă parte limba de mare, de care s-au scris mai sus, desparte pe Italiia de Țările Grecești, așa Italiia dincoace cu limba de mare, iar dintr-acolo, despre apus, cu unghiul cel dispre ianovezi.

Așa are Italiia domnii împărțite în sine, cum avea și Grețiia într-o vréme, cărora domnii și țări sînt numele acéstea: Liguria, Tăscana, Umbria, Sabina, Lațium, de unde ieste limba latinească și de la Latin-craiul, Neapolis, crăiia suptŭ craii Hișpaniei, Calabriia, Apuliia, Romaniia, Istriia, Hetruria, Campaniia[1] și mai sîntŭ mai mărunte țări, carele trec cu condeiul pentru zăbava.

Iară Grețiia avea țări anume: Acarnaia, Etoliia, Thessaliia, Fochida, Moreia, Arcadia, Elada, Olimbiia, Laconiia, Ahaia, Attica, unde ieste vestitul oraș Athina, Viiotia[2] și iară mai sîntŭ țări mai mărunte.

---

[1] Miron Costin înșiră aci toate provinciile Italiei, cu numele lor antic și modern. Astfel Hetruria este aceeași provincie ca Toscana, iar Campania aceiași cu Neapoli.

[2] Beoția. Și aci, Miron Costin înșiră de-a valma provinciile cu numele lor antic și modern.

Ieste Țara Italiei plină, cum să zice, ca o rodie, plină de cetăți și orașă iscusite, mulțime și desime de oameni, tîrguri vestite, pline de toate bivșuguri și pentru mare iscusénii și frumusețuri a pămîntului aceluia, i-au zis raiul pămîntului, a căruia pămîntŭ, orașile, grădinile, tocmélile la casile lor cu mare desfătăciune traiului omenescŭ, nu are toată lumea, supt ceriŭ blîndŭ, voios și sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni gréle. De grîu, vinuri dulci și ușoare, untudelemnŭ, mare bivșug și de poame de tot féliul: chitre, năramze, lămîi și zahar și oameni iscusiți, la cuvîntŭ stătători, peste toate neamurile, neamăgei, blînzi, cu oamenii streini dintr-alte țări nemăreți, îndată tovaroși, cum ar fi cu ai săi, cu mare omenie, supțiri, pentru acéia le zicŭ gentiloni, cum zicŭ grecii: celebii, și la războaie neînfrînți într-o vréme, cum vei afla la Istoriile Rîmului, de vei ceti de dînșii.

Acéia țară ieste acum scaunul și cuibul a toată dăscăliia și învățătura, cum era într-o vréme la greci Athina, acum Padova[1] la Italiia, și de alte iscusite și trufașă meșterșuguri.

Ieste Italiia mai véchie decît Roma, adecă Rîmul, și Împărățiia Rîmului, care s-au urzitŭ în Țara Italiei după ce au nemeritŭ de la Troada Antenor și Enea[2], din carii, Antenor Vinețiia și olatelor ei,

---

1 Pe vremea lui Miron Costin Padova era cel mai vestit centru universitar din Italia.

2 Antenor și Enea, eroi legendari ai războiului Troiei, despre care se zice că au venit în Italia de la Troia. Virgilius povestește faptele lor în epopeea *Eneida*.

iară Enea Rîmului și împărăției lui începători și rădăcină sîntŭ.

Numele Italiei ieste vechiŭ, la toate istoriile céle vechi latinești, de pe Ital, craiul lor. Némții italiianului zic valios și noao, moldovénilor și muntémilor, iar așa valios; franțozii italiianului valașhos, noao și muntenilor valașhos; léșii italianului vloh, iară noao voloșin, iară munténilor acum s-au luat léșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă: M, de le zicŭ molténi[1], adecă olteanŭ; ungurii italianului olașŭ, iară moldoveanului și munteanului olah. Și Țării Italiei léșii zic Vlosca Zemlea, adecă Țara Vlohului, iară țărîi noastre: Volosca Zemlea.[2]

Caută-te dară acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privéște de unde ești, lepădîndŭ de la tine toate célelalte basne, cîte unii au însemnatŭ de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitŭ niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că ieste tot unul, la toate țările, și al tău și Italiei, precum vei înțelége și mai pre largŭ, la capul deosebi de numele acestor țări, că și turcii și grecii ne zic vlah, ce și dintr-altele te vei cunoaște: obicéiuri, hire, graiul și pănă astăzi, că ești dreptŭ vloh, adecă italiian și rîmlean.

---

1 Numele muntenilor nu vine de la Olt, ci de la „munte".

2 Miron Costin observă că în limbile străine numele romînilor este la fel cu al italienilor, dovada unei origini comune.

Multe obicéiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor, până astăzi: aşa de oaspeţi la casile lor, nemăreţi, voioşi, şi libovnici (nu ştiu din ce munténii, o samă, s-au abătut puţintel den aceasta hire), aşa la petrecănii, la întrebare unul pre altul de viiaţă, firea, clătirea. Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam sîntŭ cu moldovénii.

În casa noastră au fostŭ această voroavă, în Iaşi cu un episcop italian[1], care între alte, foarte pre voia gîndului mieu, mi-au zis cuvinte de acéste neamuri, dzicînd aşa, şi era om de înţeles: „Mie nu-m trebuieşte să mai citescŭ la istorii de moldovéni, cine sîntŭ; pre o samă de obicéiuri, foarte bine îi cunoscŭ de unde sîntŭ, aşa liubovnici la oaspeţi, aşa femeile lorŭ să ferescŭ de vedérea streinilorŭ şi să dau în laturi, aşa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, aşa toată viiaţa, în mîncare cu dulceaţa curechiului, numai aceştea sărat, atîta osăbire, acéia şi iarna şi vara tot vérde, nemurat. Toate acéstea atocma cu italiienii sînt şi a vedere să mărturiséşte o fire.“ Cu multă mirare am stătut de mărturia acelui vlădică, de mare agiutoriŭ istorii méle.

Înţelége-vei şi din capul care să va scrie din graiul cestorŭ ţări că şi limba ieste dovada că în graiul

---

1 Acest episcop catolic se numea Vito Piluzzo. A scris la 1679 un catehism în limba romînă, cu litere latine.

nostru pănă astăzi sînt cuvintele, unile letinești, altele italienești. Să miră un historic anume Cavație, dzicînd: „De mirat lucru ieste că limba moldovénilorŭ și a munténilorŭ mai multe cuvinte are în sine rîmlenești, decît a italienilor", măcară că italianul tot pre un locŭ cu rîmlénii. Ce acéia nu-i divă, că italianii tîrziu ș-au scornit limba din letinească, așa de iscusită, de dezmierdată, cît că ieste limba îngerească îi zicu-i. Și întru unile voroave peste samă își aduce cu a noastră, ales cu acéste silaves: dellia, di, delia voi, vo siniorio, cum la noi: la dumneata, de la tine, de la dumneata, la voi, de la voi, care acéstea în limba letinească, adecă rîmlenească, acum nu încape, ce cură fără acéstea în măsurile sale.[1]

Un historicŭ, anume Eneas Silvii, de care ți-am pomenit la predoslovie, și cîțva alții, pre urma și pre cărarea lui, au scris în istoria sa cum moldovénii, carii lăcuiescŭ pre pămîntul Dachii de Sus și munténii pre Dachiia de Jos[2], acestŭ nume, vlah , îl trag anume după Fleacŭ, hatmanul Rîmului. Și aceasta părére a celui Enea nu ieste de aiurea, numai au cetit niște stihuri a unui dascal anume Ovidius. Pre acelŭ Ovidius l-au făcut, cum zicŭ turcii, surgunŭ, de l-au gonit din Rîm tocma la Cetatea Albă, pre Marea Neagră[3], Avgust-chesariŭ, împăratul Rîmului, pentru niște cărți ce scrisése

[1] Gramatica romînă, spune aici Miron Costin, se aseamănă cu cea italiană, pentru că folosește pronume adjectivale la formarea cazurilor.

[2] Dacia Superior și Inferior, prima împărțire a provinciei Dacia.

[3] Ovidius n-a fost exilat la Cetatea Albă, ci la Tomis (Constanța).

Pentru Împărăţiia Rîmului

Împărăţiia Rîmului căriia putére şi lăţime asémenea nu au fostŭ nici o împărăţie de cîndŭ ieste lumea, de măriia ei citéşte toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta, nici în céste vacuri de acum, nici în céle trecute. De această împărăţie vei afla şi prorocii, ales la Daniil prorocul, cu dezlegarea visului lui Navohodonosor[1], împăratul Asiriei. De aceasta împărăţie cîntă şi sfînta biséricä, întăia slava, glas 2 , la vecerniia naşterii domnului şi Dumnezeului nostru Isus Hristos: „Августъ єдинонача́лствꙋющꙋ на земли" adecă: „Cîndŭ Avgustŭ unul stăpîniia tot pămîntul". Acest Avgust împărat al Rîmului au fostŭ şi în zilele lui au născut şi mîntuitoriul lumii, fiiul şi cuvîntul lui Dumnezeu din preacurata fecioară Mariia.

Numele său trage de pe oraşul Roma, noi zicem Rîmul, care oraş ieste în Italiia, pre apa Tivrului curătoare în Marea Albă, cu cale de cîteva zile mai jos de Rîm, din izvoarăle munţilor Italiei început. Iară începutul împărăţiei aceştiia, cum s-au şi mai pomenit la capul cel dintăi, de Italia (care ieste mai véche decît Rîmul şi decît începutul împărăţiei, pentru acéia pricină s-au pus şi întăi la Italiia rîndul) ieste din Troada, care o au răsipit-o elinii,

[1] Nabucodonosor, împăratul Caldeii (în Irakul de azi), pomenit şi în *Biblie*

sau cu altŭ nume grecii, trăgîndŭ multă vréme războaie cu troadénii pentru mare strîmbătatea lor, ce le făcusă grecilor troadénii, cu furtișagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alixandru[1], feciorul lui Priiam împăratul Troadei. Care făméie să să întoarcă grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor și Enea, că întorcînd-o, dzicea că s-a potoli vrajba cu grecii. Ci măzdind pre alți sănatori domni, ficiorul lui Priiam, să ție cu dînsul, să nu să dea Elena, s-au trăgănatŭ sfada, pănă la stingerea de totŭ a Troadii, cîtŭ n-au hălăduit niminea altul, nici în cetate, nici în olatul ei[2], fără acei doi ce s-au poménitŭ, Antenor și Enea, cu gloatile lor. Ori că știindu-i grecii că aceia sfătuia spre bine și nu i-au gonitŭ, ori că ei, ca niște oameni cunoscîndŭ la ce trage lucrul, s-au păzit de vréme, au ieșitŭ cu casile și cu oamenii săi, încărcați în vase. Din carei Antenor au discălicat Vineția pre pămîntul Italiei, iară Enea, pogorîndu-să mai jos, au abătut la malul iară al Italiei, unde stăpîniia Latinus-craiul o parte de Italiia. Și îndemnatŭ și de prorocii lor pe atuncea păgînești, au început sfadă cu acel craiŭ anume Latinus, de pre a căruia nume ieste limba latinească.

Nu era încă cu oameni deși acéle locuri așezate pre acéle vremi și singur craiul mator de zile, numai cu o fată de trupul său care era logodită după un domnŭ de Italia anume Turnus, carile avea mulți

[1] Numit și Paris.

[2] Miron Costin rezumă aci războiul Troii, după autorii antici.

domni de Italia nepriietini. Pre aceia i-au tras Enea în tovărășie împotriva lui Turnus și a lui Latin-craiul și cu cîteva războaie cu mare vărsare de sînge, înfrîngîndŭ pre Turnus, până și la perirea lui în războiŭ, au căutatŭ lui Latin-craiŭ a priimi pre troadéni în țara sa, în Italiia și pre Enea ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna îi murise de groază, cîndŭ au văzut arzîndŭ de toate părțile Troada. Așa s-au făcut troadénii moșani Italiei, așezați și legați întru sine cu italiienii, să trăiască troadénii pre limba și pre pravilile de giudețe a italiienilor și italiienii să priimească bozii și rugile și obicéiurile de bisérica troadénilor.[1]

Și dintr-acestŭ Enea și fata lui Latin-craiul sîntŭ, din seminție în seminție, născuți doi frați, anume Romul și Remŭ, carii au urzit orașul Roma. Și zidindŭ pre jumătate Romul și pre jumătate de orașŭ Rem și încă neînălțate zidurile, au venitŭ întru una din zile Rem să vază sporiul lucrului a frăține-său, în partea unde zidiia frate-său, Romul, și vrîndŭ să facă șagă, au sărit peste zidul frăține-său rîzînd. Înloc frate-său, luînd semnŭ de piezi răi orașului, apucă un fuște și lovéște pe frati-său pen mijlocul trupului. Cade Rem mortŭ de rană, iară Romul, stîndŭ asupra trupului, au zis: „Așa să petreacă toți carii vor vrea să saie zidurile acéstea". Și au stătut singur Romul și urzitoriŭ orașului și crăiei, de pre a căruia nume ieste și numele orașului

1 Așezarea troienilor în Italia, rezumată după *Eneida* lui Virgilius.

Roma, pănă astăzi și de pe orașŭ și numele împărăției.[1]

Fost-au această împărăție din ceputul său, de la Romul craiul dintăi, supt crai, pănă la Tarcvinius cel Mîndru, îi zic rîmlénii Tarcvinius Superbus, adecă Mîndru[2]. Al aceluia un ficior ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domnŭ, lipsind domnul de acasă, anume doamnii sale, Lucrețiia, care, după acéia silă din patŭ nu s-au mai sculatŭ, ci au scris la bărbatul său, unde era, și la unchiu-său, vestit senator pre atuncea la Rîm, anume Brut, să vie cum mai de sirg la dînsa, că ieste spre moarte. Și daca au sositŭ și au întrat în casă și unchiul acei fămei Lucreției și bărbatul ei, au zis: „Îngăduiți, nu vă apropiiareți de patul mieu spurcatŭ de ficiorul lui Tarcvinii. Iară trupul de ieste și silit, nevinei méle moartea mea va fi martor." Și au scos un cuțit de suptŭ perină, de acéia treabă gătit mai denainte și s-au lovitŭ cu cuțitul întru inimă. Au năvălit bărbatul ei și unchi-său la patŭ, ci în deșertŭ, că căzusă cuțitul cu rana adîncŭ, din care, după cîteva ceasuri au murit Lucrețiia. S-au făcut o zarvă mare și turburare în tot orașul de o faptă ca aceasta și s-au strînsŭ tot orașul la Brut, cărora au arătatŭ tuturora fapta ce au făcut ficiorul craiului și cuțitul crunt de sîngele nevinovatii fămei și silă. Și au stătut tot Rîmul și înloc și olatele, de au jurat cu Brut, cum să nu mai

[1] Legenda întemeierii Romei de către frații Romulus și Remus.
[2] Ultimul rege al Romei (secolul al VI-lea î. e. n.).

sufere craiŭ asupra sa. Iară Tarcvinie, urît şi părăsit de toţi şi de slujitorii lui, pentru spurcata fapta acéia şi sila, au fugit la franţozi, cu carii, trăgîndŭ ajutoriŭ, s-au ispitit cu sila să coprinză iară scaunul Rîmului, ci tot gonit şi răsipit s-au întorsŭ şi n-au mai dobînditŭ ce au pierdut, în toată viiaţa sa, nici el, nici altul.[1] Şi de atuncea s-au cîrmuitŭ acea împărăţie totŭ suptŭ sfatul sinatorilor, cum vedem acum că să cîrmuieşte Veneţiia[2], până la Avgust-chesar[3], 500 şi mai bine de ani.

De mirat lucru că această împărăţie, la cîtă putére şi lăţime au venitŭ, totŭ într-acéle 500 de ani, de suptŭ cîrma sfétnicilor au crescut. Şi alegea ei din an în an cîte doi mai mari, cărora cu numile boierii le zicea *consules*, adică capetile sfatului, că *consilium* lătinéşte ieste sfatul. Şi mai mare era acestŭ nume de boierie, consul, decît împerator, că acesta nume împerator era hatmanilor, carii ducea în vreo parte oştile şi trăiia acestŭ nume numai până era în oaste, cine era. Iară daca să întorcea acasă sau la Rîm, nime şi nimărui nu să zicea împerator, ce iară pre numile ce avea dintăi. Va să zică împerator poruncitoriŭ, care nume apoi pentru mare izbîndă ce făcea acei *imperatores*, adecă hatmanii, au căzut de să numescŭ împăraţii cu acestŭ nume şi au ieşit mai mare şi mai de cinste decîtŭ numile crailor.

1 Istoria legendară a întemeierii republicei la romani, după Titus Livius.
2 Veneţia, pe vremea lui Miron Costin, era o republică aristocratică.
3 Octavian August, primul împărat al Romei.

Hotarăle aceştii împărăţii a Rîmului mai necoprinse sîntŭ, că nu niscareva munţi sau ape curătoare, cum vedem acum că despartŭ crăie de crăie şi împărăţie de împărăţie, ci din toate părţile le-au fostŭ hotarul Marea Ochianul, care încunjură pămîntul, începîndŭ dispre părţile despre miazănoapte, Ochianul cela ce încunjură Englitera şi totŭ acela Ochian şi dispre apus, pe după Hişpania şi Portogalia şi de la părţile apusului să trage tot acela Ochian, încunjurîndŭ totŭ pămîntul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem Barbarezii[1], pănă vine la Marea Roşie, care ieste între Eghipet şi Aravija. Cîte împărăţii, crăii, domnii, țări sîntŭ, di le încunjură Ochianul, precum s-au pomenitŭ mai sus, toate supt ascultarea Împărăţiei Rîmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roşie, de la Ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat Aravia, Asiria, Siria, pănă la muntele Caucas, între Hăndii şi între parthi şi de acolo pănă în Marea Caspiei şi Armeniile amîndoao şi cîte ţări sîntŭ între Marea Caspiei şi între Marea Neagră, ghiurgii[2], mingrelii, cerchiezii[3] şi alte ţări şi de acolo apa Donul şi Volga, toate suptŭ ascultarea Rîmului au fostŭ şi de la Iuzbec hanii cei mari de la Rîm lua steag de hănii.[4]

---

1 Barbarezii se numeau regiunile din Africa de Nord, de la Maroc pînă la granița Egiptului.

2 Gruzinii.

3 Popoare din Caucaz.

4 Întinderea Imperiului Roman este aci exagerată; imperiul nu se întindea pînă la Volga şi la Don, nici pînă la marginea Indiei.

Cu Hăndiia numai nu au închiiat toată lumea dispre răsărit și veniia și de acolo multe țări să să închine. Ci de la o vréme nici-i mai priimiia ca locuri depărtate.

Și unghiul cestalalt, la Ochian, pre unde sînt acum șvezii și Dania și unghiul spre apa Renului[1], pre acéste țări nemțești — că și șvezii și danii tot némți sîntŭ și un neam sînt — nu i-au putut supune nici într-un chip rîmlénii, pănă la îndireptatul acei împărății în multe părți. Și cîtă oaste au pierdut cu némții, bătîndŭ războaie, cu céialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut-o. Însă numai o parte de némți supuși n-au fost, iară cît ține apa Renul și célelalte și peste apa Renului, multe locuri supuse au fostŭ, cum și Englitera și franțozii și toată Hișpania.

Caută acum cu cugetul întru atîta lungime și lățime de lume, cîte împărății mari sîntŭ acum, cum ieste Englitera, Franțozul, Hișpaniia, némții pănă la apa Renului; la Africa: Fesul[2], Liviile[3], Mareh[4], Afri[5], pănă mai tot Eghipetul, habeșii și Împărățiia Asiriei, Persul, Armeniile[6], Capadochia, toată Greția și Machidonia, Iliriia[7], Dachiia, unde sîntem noi acum și alte țări și ostroave și pre

---

1 Rinul.

2 Fez, oraș în Maroc.

3 Libia.

4 Marocul.

5 Africa.

6 Erau două Armenii, cea Mare și cea Mică, în Asia de apus și la sudul Mării Negre.

7 Iliria era în Dalmația.

Ochian și pre Marea Albă și pre Marea Neagră și pre Caspiia. La toate acéstea ieșiia pașii[1] de la Rîm, pre un an pre unile, la altile pre trei ani și mai mulți. Cîteva coale de hîrtie s-ar mai lungi, de ași sta a pomeni anume țările toate. Pașii ieșiia și la țările jidovești, la Ierusalim, de la această împărăție, de care lucru deșchis te va învăța sfînta Evanghelie, a patru evanghelisti. O seamă de țări mai depărtate dintr-acéstea supt crai birnici le lăsa: la Africa, ales la Eghipet, Armenia, iară célelalte, cum ieste Șpania, Englitera, frantozii, némții, pănă la apa Renului, Italiia, Țările Grecești, toate țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Rîmului să cîrmuia. Pentru acéia au zis un filosof al lui Pir, craiul epiroților, adecă al arbănașilor cîndŭ l-au trimis în solie la Rîm, că au văzut sfatul lor de împărați adunatŭ.

Ci cîtŭ ne trebuiește la rîndul istorii noastre, ne ajunge de atîta de Împărățiia Rîmului.

Capul al treilea

De Dachiia

Daca s-au început de Italiia a zice, de unde ieste venit neamul acestor țări și de Împărățiia Rîmului, de care împărăție sîntŭ discălicate céste țări cu

---

[1] După numele turcesc, Miron Costin numește pe guvernatorii romani pașale.

rîmléni, vine rîndul acum şi locului acestuia, la ce loc au venitŭ acestŭ neam, din locurile céle dintăi.

Locul dară acesta, unde ieste acum Moldova şi Ţara Muntenească ieste dreptŭ Dachia cum şi tot Ardealul cu Maramoroşul şi cu Ţara Oltului. Altŭ nume mai vechiŭ decîtŭ acesta, Dachia, nu aflu în toţi cîţi sîntŭ istorici, că de le-au zis cineva că ieste Schitiia, de pe schiţi, adecă tătari — căci au năbuşitŭ pre acéste locuri mai pre urmă tătarii şi mai înainte de Atila, descălicătoriul Ţărîi Ungureşti şi a ungurilor pre acéste locuri[1] — Dachiia numele său cel vechiŭ tot au ţinut la toţi istoricii. Cum s-au zis, Schitia ieste direapta Iuzbecul, adecă Tartariia cea Mare şi o parte de Împărăţiia Moscului[2].

Dachii aceştiia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au aşezatŭ locurile acéstea. Pomenéşte de dînşii Cvint Curţius[3] istoricul, de faptile lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandrie mincinoasă, care ieste pre limba noastră, plină de basne). El scrie: „Sahi, dahi, masagheti, tot un neam sîntŭ", venit din părţile Hindiei pre acéste locuri, cînd încă lumea mai rară au fost în oameni. Şi dintr-aceşti dahi — noi zicem şi grecii, dachi, iară latinii

1 Atila nu a fost fundatorul Ungariei, cum crede Miron Costin, ci hanul hunilor (secolul al V-lea).

2 Schitia sau Scitia, cuprindea în vremile antice o parte a Rusiei şi a regiunilor locuite mai tîrziu de tătari.

3 Quintus Curtius Rufus, istoric roman (secolul I), a scris o istorie a vieţii lui Alexandru cel Mare.

și léșii, daţii — să ţin sasii de Ardeal[1] (și pănă nu de multŭ au fostŭ și la noi în ţară, iară la satile céle hănești, la Bugeac și acum sîntŭ, de le zic testebani) că să tragŭ și au mari istorici martori. Limba lor iară așa véchie ieste; au price între sine cu némţii pentru mai de multe vacuri, carii sîntŭ mai vechi de dînșii, și ceștia că némţii au luat de la dînșii limba, iară némţii că sasii au ieșit de la dînșii, din Saxonia. Ci acéste prici le lăsămŭ la dînșii, noi numai pomenim cît slujaște rîndul nostru la povéste.

Hotarăle Dachiei, dispre răsăritŭ ieste Nistrul apa, la istoricii cei vechi Tiras, iară dispre amiadzădzi Marea Neagră și Dunărea, dispre apus Panoniia[2], acum Ţările Budii, dispre miazănoapte Morava[3] și Podolia în Crăiia Leșască, unde ieste și Cameniţa. Sîntŭ o samă de istorici carii dau și Podolia și cîmpul peste Nistru pănă la apa Buhului și peste Dunăre, Misiile amîndoao[4], cărora le zicem noi acum Dobrogea și o parte de Iliriia, să fie fostŭ de Dachiia[5].

Puternică într-o vreme, cît supt vrémea Împărăţiei Rîmului supt Domentiian-împăratŭ[6], iară la Dachia crăind Decheval-craiul[7], lua dachii o

---

1 Sașii din Transilvania nu sînt urmașii dacilor, cum crede Miron Costin, ci coloniști germani.

2 Numele antic al Ungariei de la apus de Dunăre.

3 Moravia, în Republica Socialistă Cehoslovacă.

4 Moesia Superior în Republica Populară Federativă Iugoslavia, Moesia Inferior în Republica Populară Bulgaria, cuprinzînd și Dobrogea.

5 Aceste provincii în realitate nu făceau parte din Dacia.

6 Domitian, împăratul romanilor (81—96).

7 Decebal, ultimul rege al dacilor

sumă de bani din visteriia Rîmului, cum lua tătarii de Crîmŭ de la Moscŭ și de la léși, să nu le robească țările, că prăda și dachii Italiia cu călărimea, pănă în zilele lui Traian-împăratul, ce au împărățitŭ pre urma lui Domentian-împăratul.

Capul al patrulea

De Traian-împăratul

Traian, împăratul Rîmului, al șaptelea după Avgustŭ-chesar, de neamul săŭ spaniol, coprinzîndŭ scaunul împărăției după Domentian și văzîndŭ la slăbiciune împărățiia sosită, din rea și desfrînată cîrma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitiian[1] și cela lumii ocara și tiranul Neron[2], totŭ înaintea lui Traian au fostŭ), întăi au așezatŭ împărățiia în ce era stricată și veniturile ei, apoi îndată s-au apucatŭ de oaste împotriva tuturora carii ieșisă de suptŭ ascultarea împărății țări și întăi ales asupra dachilor, țiitoriul acestor părți.

Așa să întărisă neamul dachilor asupra Împărăției Rîmului, cîtŭ scriu istoricii, în zilele lui Domentian-împăratul și birŭ lua din vistieriia Rîmului, pentru să nu strice țările împărăției cu prăzi, că fiind neamul dachilor pre acéle vremi călăreți, prăda țărîle ascultătoare de Împărățiia Rîmului

---

1 Dioclețian, împăratul romanilor (284—305), a domnit după Traian, și nu înainte, cum spune Miron Costin

2 Nero, împărat al romanilor (54—68).

cu călărimea, până și Italiia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre tătarii Crîmului, fiind mai puțini decîtŭ oștile Moscului și a Crăiei Leșești și de la amundoao acéstea neamuri lua daruri, pentru să nu facă cu ceambulurile lor stricăciune țărîlor lor.

Intîi, dară, Traian, marile și vestit împărat, au făcut oaste împotriva dachilor, cum scrie Dion, carile au scris viiața acestui împărat și alți istorici după dînsul, 600.000 de oaste[1], slujitori de oaste au avut, fără altă mulțime, ce să trage dupe oști, ales după oști mari, mulțime, și au purces din Italia spre acéste părți ale Dunării.

Cum scrie *Istoriia de patru monarhii ai lumii*[2], de clătirea aceștii împărății de la Rîm spre acéste părți, ca pre la 120 de ani după Hristos au fostŭ[3]. Impotriva căruia nici Decheval, craiul dachilor așa fără războiŭ nu s-au lăsat, ci trecîndŭ cu oștile sale Dunărea, au stătut împotriva lui Traianŭ, împăratul cu războiŭ în Țările Misii, căriia îi zicem noi Dobrogea.

Stătut-au un războiŭ mare și nu puțină vărsare de sînge, însă pre acéle vremi în toată lumea nu era altă oaste, nici mai teméinică, nici mai stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele ostenești ca slujitorii Rîmului, neînfrînți și din firea lor și cu tocmeala oștilor lor, care vedem acum la

---

[1] Cifră cu mult exagerată.
[2] Scriere grecească, azi pierdută.
[3] Data exactă a începerii cuceririi Daciei este 101.

némţi tocmeala oştilor, toată bulucuri şi pintre buluc şi buluc loc deşertŭ, să aibă loc deşchis şi alte bulucuri, slobod meidan să aibă, cîndŭ ar trebui să dea ajutoriŭ bulucurilor celor ostenite în războiŭ sau înfrînte oaste proaspătă pre acéle slobode de oşti maidanuri. Niciodată toate bulucurile încep războiul, ce céle tocmite în frunte şi alte bulucuri cu mare tocmeală şi meşterşug stau în paza acelora ce fac războiul şi aşa luptîndŭ multă vréme cu o parte de oşti, alte părţi sta gata, netrudiţi, proaspătă oaste prelesne urnescŭ pre céialaltă oaste, carea odată îşi varsă şi sloboade toată vîrtutea. Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să şi răsipéşte. Cu aceasta tocmala a oştilor sale rîmlénii au supus toată lumea.

Marie tărie şi neînfrîntă avea şi oastea machidonénilor pre vrémea lor, ales tocmeala pedestrimei lor, căriia zicea ei falanx, însă era prea strînsă acea falanxŭ şi la greu să lega pedestraşŭ de pedestraşŭ. Cu mare greu să rumpe acéia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. Însă pe urma lui, daca au început machidonénii a bate războaie cu rîmlénii, pierdea războiul machidonénii, cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul machidonénilor, cu Emilius[1], hatmanul Rîmului.

Auzit-am pre mulţi dînd vina aceasta, cum şi léşii şi moscalii şi alte neamuri creştineşti nu sar

---

[1] Emilius Paulus, comandant roman, înfrînge pe Perseu, ultimul rege al Macedoniei, şi cucereşte această ţară (168 î.e.n.).

odată cu toții la războiŭ. Nu știu ce zic; oștile teméinice cu multe ceasuri, cu multe zile, bat un războiŭ și știu aceasta. Că întăi léșii și moscalii[1], de s-ar slobozi toată oastea odată, nici un războiŭ nu ar lua, ce toate le-ar piierde. Așa Dechevai, craiul dachilor, luptîndu-să cîteva zile să oprească oștile lui Traian, n-au putut birui, ci au purces oștile din războiŭ în răsipă.

Traian-împăratul după izbîndă au căzut la apa Dunării, unde, șezîndŭ cu oștile, au adunatŭ din toate dintr-acélea părți și olate lucrători și au ziditŭ cu mare minune vacurilor pe urmă, pod peste Dunăre, de piatră, cu turnuri de piatră, carele să pomenéște pănă astăzi, Turnul Severinul. In Țara Muntenească ieste acela loc; malul dincoace al acelui olatŭ îi zicŭ munténii județul, cum zicem noi ținutul Jiiului.

Cercat-am cîtva din ce ieste, de au primenit numele său acestŭ turnŭ, de-i zicŭ Severinul, că acestŭ lucru, că l-au ziditŭ Traian-împăratul și nu altul deplin și aievea, fără număr odoacă spun istoricii cîndŭ au făcut și podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării, cîndŭ am mersŭ cu Dabija-vodă cu oștile la Uivar[2]. Cum acel turnŭ ș-au schimbatŭ numele și n-au ținut

---

[1] În momentul cînd scria Miron Costin, rușii erau aliați cu polonii și cu germanii împotriva turcilor.

[2] Aluzie la expediția turcilor contra germanilor la Uivar, în Ungaria de Sus, la care a luat parte și Miron Costin, alături de domnul Moldovei, Eustratie Dabija. Atunci (1663) a văzut el podul lui Traian la Turnu-Severin.

numele ziditoriului său, cum ține șanțul Troianul pănă astăzi, a ști nu pociŭ. Atîta numai, ori pre urmă că au trăitŭ acolo vreun domnŭ cu acestŭ nume, Severin, cum spun și munténii, ori pre numele vreunui pristav la lucrul lui sau la rădicatul lui, după ce să pustiisă întăi.

Fost-au și un împăratŭ pre urma lui Traian, Severus[1], care nume și pre o piatră ce s-au aflatŭ la cetățuia năruită la Galați am cetitŭ însumi eu „*Severus imperator romanorum*", adecă „Săverii împăratul rîmlénilor". Însă numai atîta am putut ceti, célelalte slove, deși și aduc cu latinești, iară a înțelége limba latinească, nici într-un chip să pricépe. Cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate năruită am aflatŭ, cîtŭ un ort de mare, nimenea nu poate mai mult a dizlega fără: Marchiianopolis[2]. Iară turnul acela și podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianŭ-împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip.

După ce au gătitŭ podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea peste Dunăre, dincoace în ceasta parte, în pămîntul unde ieste acum Țara Muntenească. Și i-au ieșitŭ iară cu oștile sale Decheval, craiul dachilor, la care războiŭ stîndŭ tare dachii și craiul cu ei, însuși craiul au peritŭ la acel războiŭ. Și așa au purces, după acel războiŭ

---

1 Septimiu Sever, împărat roman (196—211). Numele Severinului nu are legătură cu acela al acestui împărat, ci derivă de la *severi*, trib slav.

2 Marchianopolis, oraș antic în Republica Populară Bulgaria.

pierdut și perirea craiului lor, totŭ neamul dachilor în răsipă de pe acéste țări, unde ieste acum Țara Muntenească și țara noastră, Moldova. Cîtă țară au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată o au scos-o Traian de pe acéste locuri peste munții care desparte Țara Ungurească dispre noi. Iară aicea, îmbe acéste țări, și Țara Muntenească și Țara Moldovei, de la Dunăre până suptŭ munți și până în Marea Neagră și de la apa Nistrului până iară supt munți, tot cu rîmléni și căsași au aședzat și mai mulți ośténi, precum zicŭ ei: colonia romana, adecă discălicarea Rîmului. Și așa ieste discălicatul cel dintăi acestor țări cu rîmléni.

Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii martorii, citească pre istoricul Dion, carile au scris viiața lui Traian-împăratul și pe Evtropii, carile au scris viiața lui Adriian[1]-împăratul iară al Rîmului și pre Bonfin istoricul ungur și din alți istorici, anume: Carion, Cavații, Silvius, Cromver leah, Piasenschii de Premisla, Gvagnin litfan [2] și mai ales și din ceşti mai de curîndŭ: Topeltin de Mediiași, iscusit istoric, carile de-amăruntul din Dion scrie de neamul țărilor acestora și ales de descălicatul cel dintîi pe acéste părți de lume, de Traian-împăratul.

Măcară că capetile dachilor, domnii cu toate casile lor, s-au tras toți peste munți în Ardeal și de acolo s-au închinatŭ cu toții la Traian-împăratul,

---

[1] Adrian, împăratul romanilor, urmașul lui Traian (112-138).

[2] Alexandru Guagnin, istoric italian, ci nu „litfan" (lituanian) cum se afirmă în text. A scris în secolul al XVI-lea istoria Poloniei (*Sarmatiae Europeae descriptio*).

totŭ nu i-au crezut, ce şi peste munţi pentre dachi au discălicatŭ rîmléni, pentru să nu mai poată a-şi rădica capul dachii împotriva împărăţii, carii vedem şi pănă astăzi în tot Ardealul şi în ţările de sus céle ungureşti mai în jumătate cu ungurii, romîni, adecă rîmléni, sîntŭ lăcuitori pănă astăzi.

Era acestŭ obiceiŭ la Împărăţiia Rîmului daca să umplea Italiia, dricul împărăţii, de lăcuitori, de nu le ajungea, nici-i biruia pămîntul cu hrana, scotea cu sorţi căsaşi di pen oraşă şi de prin sate şi-i muta la altă ţară, unde vedea părţi mai rari de lăcuitori, sau unde vediia că să rădica de suptŭ ascultarea împărăţii vreo ţară, acolo cu sutile de mii de case să muta şi le împărţiia locuri şi zicea acei discălicături noao: colonia romana, adecă discălicarea Rîmului. De care colonie a lor ieste plină lumea şi la Asiia, adecă Anadol şi la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii, şi la Hişpaniia şi pre apa Renului, la némţi şi la franţozi. Şi la Rumele[1], în Ţările Greceşti, un neam ce le zicem coţovlah, colonia Rîmului ieste.

Litva în Crăiia Leşască direpţi rîmléni sîntŭ[2], însă acel neam al Litvei nu de rîmléni aduşi sîntŭ pre acéle locuri, unde lăcuiescŭ acum, ci de tirăniia lui Neron împăratului al Rîmului. Multe case mari cu gloatile sale, cu domnul lor Lizbon, fugînd de răotăţile lui Neron la némţi şi de acolo cumpărîndu-şi vase de mare, pre marea céia ce lovéşte

---

[1] Rumelia era atunci numele Turciei Europene.

[2] Legenda după care lituanienii ar fi fost urmaşii coloniştilor romani nu are nici un temei.

la Gdansca[1] au mersŭ, pănă la Liflantŭ[2], o țară, și de acolo descălicîndŭ malul, s-au lățitŭ pănă unde ieste Litva acum. Mulți ani suptŭ ascultarea rusilor au fostŭ, pănă înmulțindu-să din an în an, apoi ei au supus pre rusi, de le sîntŭ vecini rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine: Atîtea colonii în lume, de unde așa mulțime discălicate, numai de la Italia să iasă atîtea țări descălicate dintr-însa? Trebuiește să știe că într-acéia țară au fostŭ pe acélea vacuri scaunul împărăției, orașul Rîmul, care orașŭ, nu cum sîntŭ acum împărățiile, ci au ținut toată lumea de la apus, aproape și pănă totŭ răsăritul, fără puține împărății la răsăritŭ, pre carii amu nici-i primiia. Iară soli toate țările acélea cu daruri trimitea. Spre miazăzi și pănă unde să închide lumea cu Ochiianul, suptŭ Împărățiia Rîmului au fostŭ și spre miiazănoapte numai niște unghiuri, pe lîngă mări nemțești, unde ieste acum Crăiia Daniei și a Șvedului, acélea țări drepte nemțești sîntŭ și un neam — acélea numai au hălăduitŭ, de n-au fostŭ supuse suptŭ Rîm niciodată. Curia dară din toată lumea la Italiia, să fie și în volniciia Italiei șpani, adecă șleahtici.[3]

Și a doao pricină, nu ieste în toată lumea altă parte de lume pămîntŭ ca Italiia, de tot bivșugul și dezmierdatŭ, cît bine i-au zis raiul pămîntului.

---

[1] Azi în Republica Populară Polonă, port la marea Baltică.
[2] Azi Republica Sovietică Socialistă Letonă.
[3] Miron Costin crede că toți provincialii alergau la Roma ca să capete privilegii de noblețe.

A treia pricină și mai mare decîtŭ acéle doao ce s-au poménitŭ, că rîmlénii din toată lumea lua a zécea din oameni tineri, cum lua turcii din Rumele; zicea rîmlénii acelor oameni obsides, adecă zălog de credința țărîlor. Și pre aceia punea de-i învăța ca la școală osteniia și carii era pre la școale, încă suptŭ steaguri le zicea tirones (sfîntul mucenic Theodor Tiron, dintru acei slujitori au fostŭ). Iară daca să învăța bine cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războiŭ și cu vréme din tirones ieșiia, de le zicea veteranii[1], adecă slujitoriŭ vechiŭ, bătrîn. Acestor veteranii apoi îmbătrîniți în slujbe vestite îi scotea de suptŭ steaguri și le da pre la orașă și la sate locuri de casă, de vii, de grădini, de pămînturi și așa să umplea Italiia cu mulțime de oameni, cîtŭ nu-i coprindea pămîntul.

Multe obicéiuri de ale Rîmului sîntŭ acum la turci ca acéstea, ce iau și ei de a zécea oameni și iară așa îi împart pre la grădini întăi, apoi în ceata ienicérilor și fac și ei apoi din slujitori bătrîni oturaci, curugii și timaruri[2]. Toate acéstea și altile multe obicéiuri de la Împărățiia Rîmului sîntŭ, că și ienicérii cum sîntŭ acum la turci, la Rîm pritoriiani, adecă pedestrime de divan le zice, cum la turci culoglu și așa bulucurile pre numere: biringi, ichingi, iuciungi; la rîmléni primani,

[1] Veterani, foștii legionari romani, împroprietăriți după ieșirea din slujba militară.

[2] Numele feudalilor turci, împroprietăriți de către sultan.

secundani, terțiiani, cvartani, tot pre numere bulucurile, adecă: cei dintăi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre numărŭ să știia bulucurile. Și nu-i divă că la turci vedem obicéiurile acéstea, care au fostŭ și la Împărățiia Rîmului, căci că Țarigradul și cîte țări țin turcii în ceasta parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de Împărățiia Rîmului ieste.

Alexandru Machidon pe vremile împărăției sale încă au făcut pre numele său colonii și întăi la Eghipet acel vestitŭ orașŭ, Alexandriia, unde să scură apa Nilului în mare, iarăș și pre apa Donului și pre apa Hăndului[1] și la perși au discălicatŭ orașă și olate pre numele său.

De ar hi acum Istratie logofătul și fiiu-său un Simeon Dascalul și nepotu-său, un Misail Călugărul, cum s-ar apuca de aceasta povéste cu basnile lor, céle ce au scris că rădăcina acestui neam, carele ieste acum pre acéste locuri, din temnițile Rîmului ieste?[2] Că Traian-împăratul adevărat că de la Rîm au adus și căsași, adică de la Italia și așa ieste: și căsași au adus, iară nu din temnițile Rîmului, ci oroșani căsași, săténi, tot din slujitori așezați. Și casă de domni au așezatŭ aicea pre la cetăți. Cum și Dragoș-vodă mare năpaste îi ieste să fie fost păstor, pre mărturiia maramoreșenilor, cu urechile méle am auzitŭ că au fostŭ ficior unui Bogdan-

1 Pe rîul Indus se afla un oraș Alexandria, întemeiat de Alexandru cel Mare.

2 Pentru legenda introdusă în cronica lui Ureche de acești doi cronicari, vezi mai sus, p. 304.

vodă, născut din Maramoroș[1], după ce au scos de aicea mulțimea de tătari și cu bulgărimea de la Volga năbușiți și apoi pre urmă și Attila cu ungurii.

Din temnițe cu sutele de mii de oameni cum s-ar afla? Și apoi fămei, iară atîta tălhărițe? Deci, unde ieste și cît vac ieste de cînd au venit Traian pre aicea și cînd s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? Între Traian și între Laslo-craiul 800 de ani sînt. Și au scris ei, acești istorici, Istratie logofătul și Simion Dascalul și Misail Călugărul, că acest Laslo au cerșut de la Rîm oameni.[2] Și neamul romînilor acum trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dincoace, iar cei dincolo, dispre munténi, pre apa Oltului. Nu să prinde dară, cum zic aicea: manno, țigănéște.

Așezîndŭ Traian și domni prin cetăți, cum zic la léși, caștaleani cineși domnul cu olatul său: *dominus* — după latinie ieste la noi: domnŭ[3] — iar pre la toate marginile și locuri alese oșténi, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde ieste acum Moldova și Țara Muntenească, Dachiia Inferior, adecă Dachiia de Jos, iară Ardealului și părților celoralalte de sus, precum s-au pomenitŭ de hotarul Dachiei, în capul de Dachiia, Dachiia Superior adecă Dachia de Sus. Și suptŭ acel nume au trăitŭ

---

[1] Miron Costin face aluzie la trecerea lui prin Maramureș, în 1674, cînd a fost trimis în solie la regele Poloniei.

[2] Regele Ladislau (cel Sfînt) al Ungariei (1077—1095), nu putea cere ajutor de la romani, căci a trăit cu multe veacuri după stingerea Imperiului Roman.

[3] Miron Costin crede că domnii Țărilor Romîne au la originea titlului lor, titul castelanilor cetăților romane.

acéste țări, pănă la al doilea discălicatŭ cu Dragoș-vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenești, streinii, Dațiia, însă norodul, neamul lăcuitorilor. nu ș-au schimbatŭ numele său, ci tot *romanus*, apoi cu vréme și îndelungate vacuri romani, apoi rumîni pănă astăzi. Și țările megiiașii, știind de unde au ieșitŭ neamul acesta, că de la Italia, cării țări îi zicŭ streinii vlah, vloh, unii zic valios, ungurii olaș de pe vloh, adecă italian, au zis vlah și munténii Valahiia, mai tîrziu.

După așezarea cu rîmléni pre acéste țări, Traian-împăratŭ au purces pre Dunăre în jos cu oștile sale, de care s-au pomenitŭ de vechi istorici că 600.000 de oșténi numai de războiŭ au avutŭ. Și trecînd apa Sirétiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul[1], care ape acéstea toate pre atuncea cu alt nume au fostŭ, nu cu acéstea de acum. Sirétiului numea Halut, și acum istoriile vechi scriu Prutului — Hierasus, Nistrului — Tiras, Buhului—Hipan, Niprului—Borestines, Donului—Tanais. Și această apă Tanais, Donul, împarte Asiia de la Evropa, cum desparte la Țarigrad boazul de mare între Țarigrad și între Schiudér. Țarigradul singur și cu Galata de Evropa ieste, iară Schiudériul dincolo de Boazŭ Anadol, căruia îi zicŭ istoricii Asiia.

Că în patru părți împart istoricii lumea: răsăritului zic, cu toate împărății, acei părți Asiia,

---

[1] Această expediție a lui Traian pînă la Don nu este o realitate istorică.

părților dispre miazăzi, cîte țări sîntŭ, Africa, părților dispre apus și dispre miazănoapte, Evropa. A patra parte ieste America, care parte așa ieste depărtată și vine cum ar fi suptŭ noi, că cîndŭ ieste la noi zioă, la dînșii atuncea ieste noapte și cîndŭ la noi noapte, la dînșii zioă, că fiind pămîntul rătundŭ, cum ar hi împotriva noastră, suptŭ noi acea parte ieste.

Acéstea dară doao părți de lume, Evropa și Asia, dispre părțile de miazănoapte desparte Donul[1], iară într-acoace împarte Marea Neagră și bogazul cela ce să scură Marea Neagră în Marea Albă, tocma supt orașul Țarigradului și în gios pre Marea Albă pănă unde cade apa Nilului în Marea Albă și Nilul desparte Asiia de Africa[2]. De la Nil să încépe Africa și Eghiptul amu nu de Asiia, ci de Africa ieste, cum toate țările cîte sîntŭ de la malul Nilului, pănă să închide cu Marea Ochianului, carea încunjură pămîntul, alăturea cu Marea Albă, pănă să cură și Marea Albă în Ochian, la Hișpania, dincolo Africa, dincoace Evropia, Hișpaniia de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acéstea pomenindu-să pentru deșchisul minții, să să înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoriia noastră de Traian, cum nu s-au îndăstulatŭ cu atîta parte de lume, cîtŭ au călcatŭ cu oștile sale, de au trecut toată Evropa pe dincolo pănă la apa Donului,

---

1 Nu Donul desparte Asia de Europa, ci munții Urali.
2 Nu Nilul, ci Marea Roșie desparte Africa de Asia.

care apă din inima Țărîlor Moschicești iese și cade în Marea Neagră, la Crîm, ci trecîndŭ Donul, au călcatŭ și Asiia, lovindŭ pre la Iuzbec, mari țări tătărăști.[1] Iară de la Iuzbec, pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul și Azderhanul de Țările Persului, pe la Bahtri[2] și acolo, pin Țările Persului și prin Asiria la Eghipet, unde la Eghipet, de boala ce-i zic desintiria, adecă deznodarea vintrelui, și-au sfîrșitŭ viiața.

De acestŭ vestitŭ împărat ai și șanțul Troianul, săpat de oștile lui în vécinica pomenire, începîndŭ din Țara Muntenească, peste toate apéle acéstea, care s-au poménitŭ, Sirétiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, pănă la Don[3], totŭ acestŭ șanțŭ, carile îl vedem aicea la noi.Eu l-am trecut aproape de Nipru, pre la un tîrgŭ anume Vciorașnoe, tot pre cîmpii, acel orașŭ nu departe de Chiov ieste, și Chiovul ieste pre apa Niprului și presémne cum mérge șanțul, apa Niprul, mai sus de Chiov o au trecut-o Traianŭ cu oștile sale.

Să află unii de zicŭ că acestŭ șanțŭ, carile îl vedem până astăzi suptŭ acestŭ nume, Troian, să fie săpatŭ pentru sprijineala dispre tătari, închizîndŭ locul dispre cîmpi de năvala prăzilor tătărăști, în care era și răposatul Panaiotachie terzi-

---

[1] Și această expediție a lui Traian pînă la Marea Caspică nu are nici un temei istoric; nu știm unde a aflat asemenea povești cronicarul moldovean.

[2] Bahtri, sau Bahtriana, în Afganistanul de azi.

[3] Este inexact că valul lui Traian s-ar fi întins pînă la Don; el nu depășește Nistrul.

manul cel mare[1] și vestit pe vrémea lui la împărăție. Nu știu unde și la ce istorii va fi cetit acestŭ lucru. La voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungur, pomenéște de șanțul acesta. Cum mi să pare, cine atîta loc de lume, începîndŭ din Țara Muntenească, pănă peste apa Donului ar hi putut apăra peste totŭ locul? Și aicea la noi, să zicem că de la capul șanțului, de unde să încépe întîi, pe deasupra Galaților, alăturea cu Dunărea mérge pre aproape și peste Prut, iar nu departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde să dipărtează la cîmpi și de la Dunăre și de la Marea Neagră, iar peste apa Nistrului, ca mai departe mérge peste cîmpi pe la tîrgul Vciorașnoe, pre unde l-am trecut eu, mai pe din sus de Chiov lovéște la Nipru și de la Niprul cu mai mare depărțime de mare, la Don. Cum zicŭ, cine ar fi putut apăra atîta loc și ține ? Că de au fostŭ aicea țara discălicată des de Traian, cum ieste între acéste ape, Prutul și Nistrul, dară de la Nistru pănă la Nipru și de la Niprul pănă la apa Donului și Traian-împăratul prin pustii au mersŭ. Așa și lui Panaiotachie i-am răspunsŭ, la ce n-au știut cum mi-a mai răspunde. Așa zic și celorlalți, cîți au mai scris, așa și lui Bonfin, de au scris așa, cum să fie șanțul acela săpat de vreo sprijineală de tătari.

1 Panaiotache Nicussio, mare dragoman al Porții Otomane, grec din Fanar (mort la 1673).

Mai de crezut sîntŭ aceia carii țin că Traianŭ-împăratul au săpat acesta șanțŭ în vécinica pomenire și véste și să să știe șleavul oștii de ceia carii să tragŭ după oști mari, niguțători și oșténi, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergŭ cu oștile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru véstea și pentru îndireptarea celora ce vin, ori oșténi, ori olăcari, ori niguțători, pre urmă dupre oști. Nici te mira cu cine ar fi săpatŭ un șanțŭ mare ca acesta — căci cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au năruit și mîlit — o oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulțime. Într-o zi o sută de mii de oameni să să înșire în rîndŭ unul lîngă altul, să arunce lutul cineș dreptŭ sine, caută cît loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre ușoară socoteală: loc de doao mile de céle mari, de nu și trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg să face de oaste mare. Și la 600.000 de oameni[1], a șasea zi într-o săptămînă o dată unui om vine rîndul la săpat. Și acestŭ număr al oștii acelui împăratŭ, fără altă mulțime ce să trăgea după oști, scrie Dion istoricul, carile au scris viiața și faptile acestui împărat și Evtropii istoricul, carile au scris viiața lui Adrian-împăratul, ginerile lui Traian, carile, după moartea lui Traianŭ, el au stătut împăratŭ Rîmului. Și acesta Adrian au făcut Odriiul[2],

---

[1] Am arătat mai sus că această cifră a armatei romane este mult exagerată.

[2] Adrianopol.

orașul, pre numele său, unde să împreună trei ape: Tungea, Marița și Arta în pămîntul Trachiei[1].

Cu acéste oști Traian, căruia numele în Istoriile Rîmului Ulpius Traianus, au călcatŭ aceasta parte de lume, călcate și de alții cu oștile Rîmului, mai nainte de dînsul de Pompeiŭ cel Mare și de Iulie Chesariul și de Avgust Chesar, însă nu pre aicea, ci pe la perși. Iară acesta împărat Traianŭ pre aici au venitŭ și au încunjuratŭ aceasta parte de lume, cum s-au pomenitŭ, și iel au discălicat neamul, semințiia care trăiește pănă acum în Moldova și în Țara Muntenească și cît norod ieste în Ardeal cu acestŭ nume: romîn.

Cap al cincilea

Aicea vine rîndul să pomenim de cetățile ce se află aicea în țară la noi

Aicè ne trage rîndul a pomeni de cetățile țărîlor acestora, cîte sînt acmu și-n Bugeag și aicè la noi în țară și de față ce stau și alte năruite, cît de-biia să cunoscŭ că au fostŭ cetăți și cîte sînt în Țara Muntenească. Mare nevoie este a scrie de dînsăle, de cine ar fii făcute, că cît amŭ nevoit și cîtŭ amŭ cercat să știu ceva, de ce niiam făcute sînt, un cuvînt, o pomenire n-am putut afla, cu mare jele.

---

1 Partea de sud-est a Peninsulei Balcanice.

Şi oricum, într-alt chip a fi nu poate, numai ce sînt făcute de dachii cei vechi. Că întăiŭ Cetatea Albă, mai înainte de Traian au fost, că Avgustŭ-chesariul, care împărat a Rîmului acmu triimitea şi el boierii cei greşiţi la închisoare, cum dzic turcii, surgun, la Cetatea Albă, unde şi pe un dascal anume Poblius Ovidius, l-au trimis pentru nişte stihuri de dragoste, ce scrisese acel dascal, de îndemnase Rîmul la curvie, carele au şi murit în Cetatea Albă. Şi o baltă ce ieste acolo, Vidovul, pre numele acelui Ovidius ieste.

Şi aşea şi acestealalte cetăţi, cum ieste Suceava, Neamţul, Hotinul, Tighinea; însă pîndzăle la toate cetăţile acestea, cela cu al doilea rîndŭ, de domnii sint adaose, cum să pot vedea că toate au pîndză şi-ndoite sîntŭ. Cele mai vechi mai mici sînt şi ca nişte caştele, adecă turnuri, au fostŭ, precum şi tocmite. Cearcă la turnul cetăţii Sucevii dispre amiadzădzi, unde scrie sus că ieste tocmit de Irimie-vodă[1] şi la porta cetăţii vei afla numele lui Despot-vodă[2], care slove pe lîngă buor le-am cetit eu sîngur.

Şi aşè, de pre Cetaatea Albă luînd dovadă, că aceiia cetaate cu mult mai înainte au fostŭ de Traian, poate fi cestelalte de rîmleni, după ce au descălecat Traian aicè. Din ceste neamuri, al triilea

---

[1] Pe vremea lui Miron Costin se mai vedeau inscripţii, azi dispărute, la cetatea Sucevei: astfel inscripţia lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei (1595—1606).

[2] Inscripţie de la Despot-vodă (1561—1563).

să le fie făcut nu încape, fără una, cum am înțeles de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru-vodă[1], de care lucru mult mă mir că Urechii vornicul nu pomenește.

Aflu pomenită cetatea Chilii, carii o scrie în v leat 6973 <1465> că au luat-o Ștefan-vodă cel Bun de la turci[2], ș-apoi la v let 6987 <1479> iunie 22 dzăli, că în cestŭ an au început Ștefan-vodă a zidi cetatea Chilii și au și săvîrșit-o într-acelaș an. Dar mă mir cum încape acestŭ lucru, că întăiŭ scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoie, ș-apoi să o zidească, cum va fi acel lucru? Ași dzice că acel zidit de dzice, să o fie tocmit. Dar la v let 6973 păn la v let 6987, 14 ani sîntŭ; cini ar fi stricat, și nice scrie să fie stricat-o cineva acești 14 ani. Citește gheografiile ceste de curîndŭ și vei afla în Historiile Țarigradului că împrumutîndŭ cu bani ianovezii pre împăratul Țarigradului, de oști împrotiva turcilor, le-au dat zălog Crîmul[3] și acesta parte de loc, unghiul Mării Négre, cu scălile lui, unde este acmu Bugeacul. Și atuncè ianovedzii au făcutŭ Chiliia pe Dunăre și Chiefè, care ieste pre malul mării în Crîmŭ; Chiefè are altŭ nume Theodoziia[4], la Historiie.

Să află și de greci făcute cetăți, cum este Turnul Neovtolem, o cetate pustie, îmi pare să fie pe

---

1 E vorba de Petru Rareș (1527—1538, 1541—1546).

2 Ștefan cel Mare nu a luat Chilia de la turci, ci de la munteni.

3 Genovezii aveau colonii în Crimeea, pe pămîntul care aparținea Imperiului Bizantin, începînd din secolul al XII-lea.

4 Caffa, principala colonie genoveză în Crimeea; azi Theodosia.

Cogîlnic, în Bugeagŭ; tătarii şi ai noştri îi dzic Tatar-Bunar, că Neoptolem este nume grecescŭ.

Altele multe, cărora stau năruiturile, de-biia semnele să cunoscŭ, cum ieste mai sus de Gălaţi, ce-i dzic Gherghina[1] şi pre Milcov, mai sus de Focşeni, de care pomeneşte Urechie vornicul că o chema Crăciuna[2].

Şi tot pe o poveste stau şi cele cîte să află în Ţara Muntenească, sau de dachi sau altele de rîmleni făcute sînt. La podul lui Traian peste Dunăre, în Ţara Muntenească (Romînească), la giudeţul Jiiului, ieste iar năruită o cetăţuie, aciè adevărat de cine ieste făcută, cu numele Săverinul ieste, de care şi mai sus s-au pomenit. Aşijderea şi peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, pecum mărturiseşte şi Dion la Viiaţa lui Traian, a căruia pod şi astădzi să cunoscŭ pragurile în apă. Şi mai încolo pe Dunăre, în preajma, ieste turnişorul Săverinului, de Săver-împăratul făcut[3] şi atîta. Iar pe ce vreme au făcut Săver nu scrie. Iar la alţi historici, cum la Dion carii au scris Viiaţa lui Traian, aşè şi la Topeltin, să află scris lătineşte: „*Traiani aeterna columna*" pe romîniia: „A lui Traian, vecinicul stîlpul". Ce dintru aceste să cunoşti că une cetăţi într-acesti ţări şi de rîmleni sînt făcute.

---

[1] Sat, lîngă Galaţi, unde se află urmele unei cetăţi romane.

[2] Cetate medievală, pomenită în secolul al XV-lea.

[3] Cetatea numită „turnul" de la Severin, nu este romană, ci medievală, zidită de cavalerii ioaniţi, în secolul al XIII-lea.

La năruiturile cetății de la Gălați, din sus, unde cade Bîrladul în Dunăre[1], s-au aflat un ban de aramă galbăn și de mare cît un ort, nu mai gios, în carele slovele nu s-au putut ceti de cie ce știu lătinește, fără unii ce știu mai bine grecește dzic că scrie Marchiianopolis, și samănă așea, iară celélalte slove de înțeles nu sîntŭ.

Așijderea o piiatră mare adusă la Gălați la biserica Dii, mai mult nu s-au putut înțelege, făr de atîta, lătinește: „*Severus imperator romanorum*"; iar romînește: „Sever a Rîmului împărat". Și acei cetăți dzicŭ Gherghina.

Iar banul ce au aflat mai gios de Roman, iar la năruitura unii cetăți, de care cît șestacii cei de patru bani leșești și mai gros, de aramă roșie și chipul domnului suptŭ pălărie nemțască și-n pregiur slove sîrbești: „wтєцъ мwлдавскін": „tatăl Moldovei"; iar dintr-altă parte scrie: hereghia de Moldova[2]. Acii hereghiia lătinește să dzice: *hereditas*, adecă: strămoșie.

Pentru aceia dzicŭ de cetăți că unile de domnii acmu, după a doa descălecătură a țărilor sîntŭ făcute, adecă zidite.

Și așea, cît s-au putut ști de cetăți, acestè sîntŭ acestor țări, că sînt unele făcute de dachii, cum ieste deschis la Cetaatea Albă, celelalte și de rî-

---

[1] Se pare că pe vremea lui Miron Costin Bîrladul se vărsa în Dunăre și nu în Siret, cum se varsă azi.

[2] După această descriere, este vorba de moneda lui Ioan-vodă cel Cumplit, domnul Moldovei (1572—1574).

mleni și unile mai pe urmă și de domniele țării. Și atîta putem ști de cetățile carii să află în-tr-această țară.

Capul al șaselea

De numerile neamului acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat, așijderea și de tunsura, carei să află și acmu la prostime pe supt munte, lăcuitorii ce sîntu și de lége creștinească, de unde au luat

Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor sîntŭ, numile care au și în de sine și la alte țări streine și măcară că nici un neam nu ieste în toată lumea să aibă numai un nume, ci unile dispre capetile céle dintăi a vreunui norod stăpînitoare, alte nume sîntŭ di pre locuri, de unde sîntŭ începute, multe di pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemțescŭ suptŭ acéste numere: întăi și mai ales și mai de cinste: alamani și așa le zic istoriile céle vechi și turcii; al doilea nume: gherman, adecă „doi frați", latinéș-te *ghermanus*; o seamă de istorici le zicŭ *tevtones*, di pre capul lor Tevton, italiianii zicŭ *tudesco*, poate fi iară di pre Tevton; léșii, moscalii, noi zicem némți. Mai apoi alte numere despărțite ca crăngile dintr-un copaciŭ: șvedzii, danii, franțozii[1], saxonii, belghii, batavii și alte țări

[1] Franțozii, trecuți aici între popoarele germane, sînt francii din Franconia și nu francezii.

mai mărunte, totŭ din rădăcina cea véchie a alamanilor crăngi şi părţi sîntŭ.

Aşa hişpanii; ibării, ţiltiberii, portogalii, iară tot un neam sîntŭ; franţozii, galii tot un neam sîntŭ. Turcii, de pre locul lor, Turhistan, de pe capul lor cel dintăi Osmangic: otomani, osmanlîi. Moscalii, rusii, bolgarii, sîrbii, harvaţii[1], slovaţii[2], bohemii[3], raţii[4], polaţii[5] totŭ un neam slovenescŭ sîntŭ, fără alte numere ce sîntŭ la streini. Că întăi acestui neam grecii le-au zis *savromatis*, de pe ochi mierăi şi albeneţi, adecă ochi de şopîrlă. Tătarii, tartari, de pe apa Tartara, schitii de pe sălbătăcie, nohai. Aşa toate neamurile suptŭ multe numere toate sîntŭ. Ungurii: huni, magiari, ugrii, iară sasii: dachii[6], saţii, goţii, masaghetii. Şi acéstea nu toate numerile, numai unile dintr-însile ţi le-am însemnatŭ, pentru înţelesul numerilor mai lesne neamului şi acestor ţări, Moldovei şi Ţării Munteneşti şi romînilor din Ardeal.

Aşa şi neamul acesta, de carele scriem, al ţărîlor acestora, numele vechiŭ şi mai direptŭ ieste rumîn, adecă rîmlean, de la Roma. Acest nume de la discălicatul lor de Traian, şi cît au trăit până la pustiirea lor di pre acéste locuri şi cît au trăitŭ în munţi, în Maramoroş şi pe Olt, tot acest nume

---

[1] Croaţii.

[2] Slovacii, din Republica Socialistă Cehoslovacă.

[3] Cehii.

[4] Sîrbii.

[5] Polonezii.

[6] Miron Costin repetă informaţia greşită cum că sasii ar fi urmaşii dacilor.

au ținut și țin până astăzi și încă mai bine munténii decît moldovénii, că ei și acum zic și scriu țara sa „rumînească“, ca și romînii cei din Ardeal.

Iară streinii și țările împrejur le-au pus acestŭ nume vlah, de pe vloh, cum s-au mai poménit, valios, valascos, olah, voloșin, tot de la streini sîntŭ puse acéste numere, de pre Italiia, cărora zic vloh. Apoi mai tîrziu, turcii, de pre numele domnului carile au închinat țara întăi la turci, ne zic bogdani, munténilor cara-vlah, grecii bogdanovlah, munténilor vlahos. Că acestŭ nume, moldovan, ieste de pre apa Moldovei, după al doilea discălicatul aceștii țări de Dragoșŭ-vodă. Și munténilor, ori de pe munte, muntean, ori de pe Olt, olteani, că léșii așa le zic, molteani.

Măcară dară că și la istorii și la graiul și streinilor și în de sine cu vréme, cu vacuri, cu primenéle au și dobîndescŭ și alte numere, iară acela carile ieste vechiŭ nume stă întemeiat și înrădăcinat: rumîn. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldovéni, iară nu întrebăm: „știi moldovenéște?“, ce „știi romînéște?“, adecă rîmlenéște, puțin nu zicem: „*stis romanițe*?“ pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiŭ ca un teméi neclătit, deși adaog ori vrémile îndelungate, ori streinii adaog și alte numere, iară cela din rădăcină nu să mută. Și așa ieste acestor țări și țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești numile cel dreptŭ de moșie, ieste rumîn, cum să răspundŭ și acum toți aceia din Țările Ungurești lăcuitori și

munténii țara lor și scriu și răspundŭ cu graiul: Țara Romînească.

Și acestŭ nume vlah — de la turci și de la greci ieste, de la némți — vallios, de la franțoji — valahos, de la léși — voloșin, de la moscali și de la rusi tot așa—voloșin și de la unguri—olah; acesta nume tot de pe vloh ieste și vloh ieste italiianŭ, din care țări a vlohului, adecă a Italiei, au pornitŭ Traian, împăratul Rîmului, fără număr mulțime de norod și i-au așezatŭ în acéste țări a Dachiei cei vechi. Să fie acest nume vlah de pre Fleac hatmanul[1] Rîmului, precum scriu unii, basne sîntŭ.

Și așa dovedindŭ numele neamului acestuia, cum vezi din istorici mari și mărturiia țărîlor înprejur, ne trage rîndul a pomeni de portul. Care acum portul stătătoriŭ ca numile și ca limba nu ieste, ci ia un neam de la alt neam porturile cu vréme. La care schimbarea hainelor face și locul, de le caută a face și îmbrăcăminte trupului, precum ieste firea ceriului a vreunii părți de lume. Că întăi la acéste părți de lume, unde trăiescŭ moscalii, rusii, tătarii, să fie omul îmbrăcat în haine franțozești, ar crăpa de frigŭ. Și măcară și la noi pre aicea ce ierni sîntŭ, Țara Italiei ierni ca acéstea nu are niciodată, ci foarte blînde ierni, cum sîntŭ la noi toamnile, și mare darŭ au acéle țări a Italiei, cît și vara nădușăli nu sîntŭ ca aicea la noi, ci călduri cuvioase, puțin nu ca primăvara, cum ieste la noi la maiŭ, la iunie.

---

1 General.

Le-au căutatŭ dară acestora oameni mutați pre acéste locuri a-și schimba portul hainelor după vrémea acestor locuri.

Cătră acéstea toate, caută ce scrie de portul ruminilor iscusitul istoric Lavrentie Topeltin din Mediiași, cuvintele lui ți le izvodescŭ: „Rumînii de Ardeal, ai noștri, poartă o haină de la umere pănă peste tot trupul îmbrăcați, ne fac mare învățătură portului de vacurile céle de demult, care au ținut părțile acéstea de la septentrion, adecă părțile carile sîntŭ aproape spre miiazănoapte, tot trupul acoperitŭ, care feliŭ de haine pomenéște un dascal anume Marțialis[1], că să chiema endromida, cu aceste cuvinte: «Îți trimitem endromida, vechiŭ portŭ, nu mîndru, iar bun de luna lui dichemvrie». Șlice au de pîslă, pe limba noastră dețască cuglă" (eu socotesc cu chivere, care am apucatŭ eu și la boieri aicea).

Caută ce zice de opinci tot acela istoric Topeltin, și nu de la sine, ci pune cuvintile a mai vechi de sine istoricilor, anume Alfonsŭ[2] și pre Plavt[3] și pre Ag. Ghel[4], carile au scris cărți de porturile céle vechi limbilor: „Féliul încălțămintelor a rominilor ieste cu piiele crudă, de fieștece dobitoc, piste picior învălit bine în obiiele de lînă încalță și apoi piielea acéia leagă cu curea piste picior, de înfășoară piciorul de la dégite pănă sus, toată

---

[1] Marcus Valerius Martialis, poet latin (secolul I).
[2] Ciacconius Alfons, lingvist spaniol (secolul al XVI-lea).
[3] Plaut, autor latin de comedii (227—184 î.e.n.).
[4] Aulus Gellus, scriitor roman (secolul al II-lea).

glezna. Și acéstea ieste portul rîmlénilor celor vechi, strămoșilor lor, care purta la oști. Acestŭ fél de încălțăminte a slujitorilor oșténi era la rîmléni. Numai atîta osebire vedem, pe cum cetim în istoriile céle vechi, că oșténii Rîmului nu învăliia în obiiele, ce gol piciorul încălța cu piiele și cu legături în cruciș, ca gratia; în opinci numai cît ține piciorul la călcăi lega.“ Acéstea sîntŭ cuvintile acelui istoric, din cuvîntŭ în cuvîntŭ. La noi de necinste ieste acést fél de încălțăminte acum, la acéstea vacuri, care era de cinste la rîmléni și de vitejie portŭ. Vedem acum la cerchezi că acest fél de port de încălțăminte pentru sprinteniie țin.

Aicè ieste locul a pomeni și de tunsura acia, de care au scris un Simion Dascal și mai nainte de dînsul Istratie logofătul[1]. Tunsura aceasta, precum s-au arătat de portul și încălțămintele opincilor din historicul Topeltin și iarăși dintr-însul să arătă, de care așea dzice: „Mă mirŭ cum de doo feluri de tunsuri au luat ardelenii noștri de la rîmleni, carii o țin o samă și pănă astădzi: un fel de tunsură mai adîncŭ la tunsură, pe lîngă pelița aproape, alt fel mai departe de peliță prin peptine tund părul. Și acei tunsuri mai aproape de pieliță noi dachii[2] o numim *schieren*, iar acesta mai depărtat de peliță o numim *coluen*“. Și tot Topeltin

---

1 Simion Dascălul afirmase că tonsura, tunderea părului la mijlocul capului, obișnuită la țăranii din Maramureș, este o dovadă că se trag din tîlhari romani. Miron Costin răspunde că e vorba de un obicei al oștenilor romani.

2 Adică sașii; cuvintele ce urmează sînt săsești (arată felul tunsurii).

dzice: „Rîmlenilor le plăcea a rade și în chipul ceatleului acoperiè căruntețile sale și pricină da că la cap din dos, la ceafă, tundea părul, să fie capul totŭ slobod de sudori și în răcoreală la ostenele". Vede-se dară că ieste vechiŭ obiceiŭ tunsura aceasta, care și pănă astădzi să vede la o samă de lăcuitorii a țărîi noastre și-n Ardeal, și ieste de la rîmleni aceasta, sămnŭ slujitorescŭ, că în chipul cetlăului își învălia capul slujitorii Rîmului cu taftă supțire, ca-n chip de cunună slujitorească. Vădu-să dar basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simion Dascalul și Istrate logofătul și acel amăgeu, Misail Călugărul, carii au scris că sămnul acei tunsuri ca un cetlău au fostŭ sămnŭ tălhărescŭ, cu carei însămna rîmlenii cei de rău făcători.

Rămîne aici rîndul a arăta de graiul și slovele, de unde ieste izvorît, acestor țări de care pomenim. Precum dar s-au arătat deplin neamul acestor țări aședzate pe aceste locuri de rîmleni, așè și graiul totŭ de la rîmleni izvorît, cu ciilalți historici mărturiséște și Topeltin, care așè dzice: „Am dovedit mai sus a fi Italiia pricina descălicării valahilor, așè și aicè aceiiaș laudă mărturisim, că limba lor ieste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sîrbască, rusască, dățască, horvățască[1] slovenească" procîi. Și dzice precum și un historicŭ ce-i dzic Covațiiocie[2] au socotit precum graiul de casă a ardelenilor mai mult are în sîne

---

[1] Croată.

[2] Kowaczőczy Wolfgang.

însămnarea graiului romînescŭ și lătinescŭ, decît a graiului de acmu a italiianilor.

Și cu vreme îndelungată, ce nu strămută și nu astupă, vestite împărății, crăii, domnii; așè și graiul romanilor pre aceste locuri cu îndelungată vreme și răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de năvala tătarilor, să mutase aceștia de aicè la Maramorăș, cei din Țara Muntenească la locurile Oltului, trecîndŭ munții, ș-au stremutat și graiul. Că unde dzice lătinește: *Deus*, noi dzicem: Dzău sau Dumnădzău, *meus*, al mieu, așijderea, unde *țelum*[1] ei, ceriul, *homo*, omul, *fronsŭ*, fruntea, *anghelus*, îngerul. Iar nice unile cuvinte nu sîntŭ să nu fie protivnice cu lătinește, sau la început, sau la mijloc sau la fîrșit, iar unele stau neclătite, cumu-i *barba*-barba, *luna*-luna și altele ca acestea: *vinum*-vinul, *panis*-pîne, *manus*-mena, *culter*-cuțit.

Și așè cum amŭ dzis, cu vremea ș-au schimbat graiul și s-au amestecat cu slovenescŭ, dațescŭ și cu alte care le-am pomenit dintru Topeltin. Pe aceasta poveste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea de la sirbi o au luat-o, amu după a doa descălecătură de Dragoș-vodă aicè în țară și la munteni Negrul-vodă[2].

Cătră acestea adaogim rîndul aicè obiceilor meselor și ospețelor[3], carii să văd că-s vechi ținute

1 Coelum (transcris după pronunțare).

2 Întemeietorul legendar al Țării Romînești.

3 Miron Costin se referă la toate obiceiurile populare din țara noastră și le compară cu ale romanilor.

aicè într-aceste țări și le ieste de la vechii romani, precum a închina păhar pentru sănătățile priietinilor ș-a împăraților, că scrie Dion vestitul historicul, care întru laudă împăratului Avgustŭ cum vechiŭ obicei au fostŭ ca nărodul giurînd pre piedzii cei buni sau närocirea împăratului, să bè la ospețe pentru sănătatea lui. Ciiarcă de aceasta mai pre largŭ la Pliniie[1]. Acestŭ obiceiŭ și la nemți și la unguri, la ardeleni, vechii romani și la noi pe urmă, de pomenesc la mese sănătățile domnilor cu păhare pline de băuturi, așè și a priietinilor.

La acestea și obiceiul ce stă încă într-aceste țări, adecă aicè la noi și la munteni și la darea datoriei de opște, adecă la moarte, vechiŭ obiceiŭ, că dzice Topeltin: „În Ardeal dachilor, obiceiŭ cu mare petrecere a duce mortul la groapnița; mărgŭ înaintea boierilor cîntăreții și preuții, pe urmă viniia cielaltă mulțime, închipuind cum și ceielalți vor merge unde și cel mortŭ, ca cum ar dzice: mergi, că noi te vom urma. Vechiŭ obiceiŭ și la rîmleni; le dzicè trimbițe înaintea osălor, cum mărturisește Ovidius: «*Cantabat moestis tibia funeribus*» adecă: «Cînta trimbiță de jelea astrucării». Și aceasta la cei mai de cinste oameni să făcè, precum și astădzi la aceste țări, la astrucări domnilor și la alții oameni de cinste". Și iar tot acel Topeltin dzice: „Muierile daților osăle părinților, a ficiorilor, a

---

[1] Plinius cel Tînăr, scriitor roman (62—120).

bărbaţilor şi altor rudenii cu bocet nespus mărgŭ după ose, cu plînsuri de mirat şi cuvinte de jele cuprindŭ osăle şi cu glas mare toată viiaţa omenească o plîngŭ. Scrie Varro[1] în cartea a 4, de viiaţa romanilor, cum cerca muiere, care avea glas mai bun, de cînta la osă, precum aceastaş şi aici în ţară să face şi până astădzi şi cu alăute.

Şi acestea le-am arătat ca şi dintru aceştea să să cunoască niiamul cu obicéiurile că au ieşit de la Rîmŭ................................. [2]

....

Cap al şeptilea şi cel de pre urmă

Vini rîndul a arăta cît au trăit aceste locuri cu oameni după descălicarea lui Traian cu romînii de la Italiia

.... [3]

Năbuşit-au dar tătarîi pe aceste locuri şi mai mulţi, cu Atila din părţile Schitii Asiiatică, care şi craiŭ au stătut întăi unguresců[4].

Iar Topeltin scrie, cum Gallienus-împăratul[5], socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, le-au mutat în Do-

---

[1] Marcus Terentius Varro, scriitor roman (secolul I î.e.n.) a scris „*De re rustica*" (Despre viaţa la ţară).

[2], [3] Lacună în toate manuscrisele scrierii *De neamul moldovenilor*.

[4] Atila nu era craiul (regele) Ungariei, ci al hunilor (vezi mai sus p. 324).

[5] Gallienus, împărat roman (260—268). Nu el a părăsit Dacia, ci Aurelian (270—274).

brogea. Și așè romînii din Țara Muntenească au trecut munții, aședzîndu-să la Olt, la Herțeg și pe la Făgăraș. Iar ceștealalții, unde sîntem acmu noi, mai tîrdziu, după ce n-au putut mai mult a sta prin cetăți și pre supt munți, pentru lipsa hranii, au trecut munții la Maramorăș, aședzîndu-se pe la Giurgiu și pe la Ciucŭ.

Iar după ce s-au pustiitŭ de la Atila și cum amŭ dzis mai sus că unii mutați peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Muntenească, cestilalții la Maramorășŭ, păn la vremea lui Laslău, craiului creștin ungurescŭ, la a căruia vreme s-au descălecat al doilea rîndŭ de Dragoș-vodă țara noastră și de Negrul-vodă Țara Muntenească.

Ia dară aminte, atîta vac ce au trăit lăcuitori romani pen Maramorășŭ și pe la Olt, megiiași cu alte limbi atîta vreme, au n-au putut să să schimbe și graiul celŭ chiar romînescŭ? Și acesta ieste pricina de s-au străcat lăcuitorii acestor țări graiul acmu la a doo descălecătură, cu graiul strămutat și schimbat cu ungurescŭ, cu sîrbăscŭ, cu dățăscŭ, cu slovenescŭ i proci, veniți pe aceste locuri.

Dzice-va neștine: dar cum de-au lăsat cei de pre urmă împărați, ce au fostŭ a Rîmului pe urmă, și după ce au mutatŭ marele Costantin scaunul Rîmului la Țarigrad[1] și pe urmă alți împărați creștini,

---

[1] Constantin cel Mare (306—337), mută capitala Imperiului Roman de la Roma la Constantinopol.

Leon Înțeleptul[1], Iraclie[2], Iustiniian[3] și cîțva hatmani vestiți? Răspundzŭ: că după ce s-au mutat scaunul la Țarigrad, mai multă zăbava sa cu perși avea împărații, pe urmă cu sarațini[4] și aceste locuri sta fără agiutor și așè pustiirea lor de tătari, cum s-au dzis mai sus.

Și aceste cîte s-au putut afla de descălecatul cel dintăiŭ pe largŭ s-au scris; mai multe ce lipsăscŭ să nu fie mirare, cîte vacuri de omeni s-au petrecut. Pentru aceia, ce nu s-au putut plini, crede, iubite cetitorule, uitîndu-te la atîta vacŭ, că nu s-au pomenit păn la acesta anŭ nimic de descălecatul țărilor acestora.

---

1 Leon cel Înțelept, împărat bizantin (886—911).
2 Heraclios, împărat bizantin (610—641).
3 Justinian, împărat bizantin (527—565)
4 Arabii.

GLOSAR

A

aceia, ca ~ — mare, cumplit
acolesi, a să ~ — a se lega de
agă — comandant în armată; șef al agiei avînd atribuțiile prefectului de poliț e de mai tîrziu
agiunge, a să ~ — a se întîlni, a se înțelege, a cîștiga pe cineva de partea sa
agonisită — avere cîștigată (spre deosebire de moștenire)
ai — plural de la *ani*
alamani — nemți
alege, a ~ — a hotărî, a accepta
ales — mai ales
amelița, a ~ — a nota, a pomeni
amirosi, a ~ — a bănui, a simți
amistui, a ~ — a suporta
amînă — în mînă, la îndemînă
aprîndzu — vremea prînzului
aprod — trimis al stăpînirii
arbănaș — albanez
arca — protector
ardzeha — jalbă turcească
armată — artilerie
assaul — căpetenie căzăcească
astruca, a ~ — a îngropa
astupa, a ~ — a nimici
asupreală — nedreptate
ataman — căpetenie militară căzăcească
atocma — întocmai
atșerif — poruncă a sultanului
atunceși — tot atunci
a vedere — pe față

B

balgi-bașă — strîngătorul dării asupra mierii

balimez — tun mare, bombardă
bănat — supărare, dojană
barat — privilegiu turcesc
bardișă — topor de război
barilcă — butoiaș
bașcă, *băști* — bastion
bate, a ~ — a bombarda
birui, a ~ — a ajunge
bivșug — belșug
bîhniș — mlaștină
blăstămat — neglijent
blăstămățiie — neglijență, incapacitate
bogaz, *boaz* — strîmtoare a mării
boleac — bolnav
boz — zeu păgîn
buigui, a ~ — a încurca, a tulbura
buldzi, a ~ — a îmbulzi, a înghesui
buluc — ceată, detașament, sau: împreună (adv).
bulucbaș — comandant de buluc
buluci, a să ~ — a organiza o ceată, un detașament
burzului, a să ~ — a se răscula

C

cabaniță — mantie de catifea cu guler de samur
caftan — haină de ceremonie
caimacam — locțiitor
călcătură — năvală, călcare
caló — călău
cămară — vistierie
can — cam
canon — cîntare bisericească
cap — capitol
cap (~ de pace) — condiție de încheierea păcii
cap, mai ~ — mai mare
capul, (cu ~ lui) — în persoană
capiște — templu
capuchehaia — agentul diplomatic al domnului pe lîngă Poarta Otomană
casă — familie
căsaș — gospodar
catană — oștean din Ungaria
catargă — galeră
căuta, a ~ — a privi, a fi nevoit
căutare — inspecție
cazilbaș — persan
ceambul — detașament tătăresc, turcesc
ceauș — trimis al sultanului
ceiriu — izlaz
celebiu — om cu purtări alese
ceprag — firet
ceput — început
cerac, *cirac* — vasal, supus
ceretei — tufiș de copăcei
cerși, a ~ — a cere
certa, a ~ — a pedepsi
cetaș — oștean din ceată
cetleu — tonsură

chiar — clar, limpede
chindie — după-amiază, între orele două și cinci
cinie — țiglă de porțelan chinezesc
cinsteș — cu cinste
ciuluc — vale seacă
cîndai — poate
cintar — măsură de greutate
cîrmă — cîrmuire
cîșlă — stînă de cîmpie
cîzlar-aga — mai marele peste eunucii haremului
clăti, a să ~ — a porni
cocon, cucon — fiu
comisar — reprezentant regal (în Polonia)
conac — popas
conteni, a să ~ — a se stăpîni
corn (~ de oaste) — colț al taberei
copil (~ de casă) — paj, fiu de boier care slujea la curte
coș — tabără tătărească
cotlit — coclit
credzut (subst.) — de încredere
credzu? — oare nu?
crunt — însîngerat
cumănac — căciulă de lînă
cuntenit — măsurat, stăpînit
curs — mers
cuvios — potrivit
cvarciana — oaste grea, în zale (în lb. polonă)

D

dărăban, dărăbunț — oștean mercenar pedestru
darn, în ~ — zadarnic
dascal — poet, învățat
dăscălie — știință, învățătură
deavaloma — amestecat
dédina — obicei, datină
desfrînare — dezordine, năvălire
destuli, a să ~ — a se mulțumi
dezbate, a ~ — a elibera
dezmierdăciune — petrecere
diac — scriitor de cancelarie
dires — privilegiu; îndreptare
divă — mirare
divuri, în ~ — după noroc
dobîndă — pradă
dodei, a ~ — a ataca
dodeială, dodiială — atac, hărțuire
domnișor — pretendent la tron
dragon — cavalerist care putea lupta și pedestru
draganiia — oaste de dragoni
dric — mijloc, în toi
drîmbă — ceată
duh — gînd, ambiție
dumnedzăieresc — evlavios
durît — huruială
dvorbă — slujbă
dvori, a ~ — a sluji
dvorean — curtean

E

endromida (lat.) — manta de iarnă
ermuluc — manta cu mîneci

F

falanx — falangă, oaste macedoneană
fantastic (adj.) — tulburat la minte
faptu — creat
fățăriie — părtenire
feliandrăș — stofă de Flandra
feredeu — baie
fîrtat — înfrățit
fotaze — acoperămînt de paradă pentru cai
frămînta a ~ — a discuta
frănetic — tulburat la minte, în delir
friji — cai de Frizia (provincie în Germania)
frînc — italian
fuma, a ~ — a arde
fuște — lance

G

galion — corabie de război
galga — titlu purtat de primul frate al hanului tătarilor
gătire — pregătire
ghiaur — nume de batjocură dat de turci creștinilor
gloată — oștire
glogozală — amestecătură, dezordine
gonaș — oștean din trupa de urmărire
griji, a ~ — a înarma
grosime — grosul țărănimii, al oștii
grozav — rușinos
groaznic — temut
grumaji — gît; și cu sensul de: golf de mare

H

habeșii — abisinieni, etiopieni
hadimb — eunuc (paznic al haremului la curtea sultanului)
hăicăi, a ~ — a huidui
haiduc — mercenar ungur
hăini, a să ~ — a trăda
hălădui, a ~ — a scăpa, a trăi în liniște
hamgiar — iatagan
hărăț, harț — lupte de hărțuire
hărăți — ostași care dau lupte de hărțuire
hasăchiu — agent trimis de sultan
herbințeală — febră
hereghie — monetărie
hiclean — trădător
hiclenșug, hitlenșug — trădare
hirarga — gută la mîini
hîndii — indieni

hloabe — oişte
holendedzi — olandezi
holotă — gloată
hronograf — cronică; scriitor de cronici
husari — cavaleri îmbrăcaţi în fier

I

iaz — şir de cadavre
ieşitoare — privată
iezi, a să ~ — a se răspîndi
inemă, inimă — şi cu sensul de: centru, avere, tezaur
iscusit (~ *la trup*) — frumos, perfect
ispiti, a să ~ — a încerca
ispovedanie — spovedanie
ispravă — decret, confirmare oficială
isprăvi, a ~ — a obţine, a izbuti
ispravnic — cîrmuitor, guvernator
istov, de ~ — complet
istovi, a ~ — a termina
iulit — ofilit
iuşor — uşor
iznoavă, de ~ — iarăşi
izvod — scriere, copie

Î

îmă, îmmă, — mamă
îmblete — intrigi
împărăchiere — ceartă
împeliţare — întrupare
împle, a ~ — a împlini
împotriva, împrotiva — în faţa
încăleca, a ~ — a călca în picioarele cailor
încălecat — pornire la oaste
închide, a ~ — a încheia, a cuprinde
închis de — despărţit de
îndireptătură — respingere, dare înapoi
îndoit — împărţit, necredincios
înfruntat — înfrînt
înfundat — compromis, cu faimă rea
îngloti, a să ~ — a se aduna la un loc
înzeuat — îmbrăcat în zale
înloc — îndată, în semn de
înnoi, a să ~ — sosire cu veşti noi
întregiie — deplinătate (de caracter)
învăli, a ~ — a face ghem, a învălătuci
învăţa, a ~ — a porunci

J

jălui, a ~ — a învinui
jecui, a ~ — a jefui
jitniţă — cuptor de pîine

L

lăduncă — cartuşieră
laudă — ameninţare

leato (slav) — an
leav — polonez
lega, a ~ — a încheia, a hotărî
legăna, a să ~ — a sta la îndoială
legături — angajamente, tratate
limbă — golf
limbă, a prinde ~ — a lua prizonieri pentru informaţie
limbi — popoare
liubovnic — bucuros
livinţi — oşteni de oaste uşoară
loc, de ~ — de aici, din ţară
lovi, a ~ — a ajunge
luneca, a ~ — a fi atras în greşeală
lunecos — nesigur
lungoare — tifos

M

măiestrii de oaste — maşini de război
maligna — boală de nevindecat
mas — popas de noapte
maştihă — mamă vitregă
matcă — maică
mator — bătrîn
măzdi, a ~ — a mitui
mazili, a ~ — a destitui, a scoate din domnie
mecet — geamie, biserică turcească
megiiaş — vecin
meidan — piaţă, spaţiu gol
meree (adj.) — neîntreruptă
mesérniţă — măcel
meséţă (slav) — lună
mesteca, a să ~ — a tulbura, a se amesteca
meşterşug — artă; înşelăciune
mică — clipă
mijloc — mijlocire
mîlit — mal surpat, rîpă
mînea, a ~ — a poposi
mîneca, a ~ — a se scula devreme
mîrzac — comandant tătar
molitva — rugăciune
moşan, moşancă — moştenitor, stăpîn cu drept de moştenire
moşiie, de ~ — de moştenire
muftiu — şeful justiţiei musulmane
mujic — ţăran rus
muncă — chin
musaip — dregător de curte al sultanului
muscă — insectă în genere
muta, a ~ — a schimba

N

năbuşi, a ~ — a năvăli
nădejde, fără ~ — pe neaşteptate
neamăgeu — neamăgitor
neclătit — neclintit

nedobîndit — invincibil
neghicit — neexplicat
nemăreț — modest
nemernic — om străin
nemica — de loc
nemulțumitor — nerecunoscător
nepărăsit — fără încetare
nepestiți — nu peste mulți
nepriietin — dușman
nesocotit — fără importanță
nestătorie — nestatornicie
neștene — cineva
neticneală — neliniște
netocmeală — neînțelegere
nevoie — primejdie
numere — plural de la *nume*

O

oame (vocativ) — omule
oardă — oaste tătărească
obîrși, a ~ — a termina
oblici, a ~ — a prinde de veste
obori, a ~ — a doborî, a dărîma
obroc — tain
obsides (lat.) — zălog
ocărî, a ~ — a compromite
ocină — moșie ereditară
ocol — teritoriu al orașelor
odaie — cazarmă
odoacă — chiar, încă, pînă și
olăcar, olocar — curier
olat — regiune
omor — epidemie
orîndui, a ~ — a porunci
orînduială — poruncă, măsură, hotărîre
ort — monedă
osăbi, a să ~ — a se despărți
ostenie — artă militară; slujbă militară
otac — tabără de odihnă
oturac — cel ce rămîne de pază în tabără

P

pajiște, din ~ — din temelie
palancă — întăritură, cetățuie
părăsi, a să ~ — a renunța
patimă — înfrîngere, pătimire
pavăță — pavăză
păzi, a ~ — a urma
pedestri, a să ~ — a descăleca
pementian — agricultor, boiernaș
peste — împotriva
pestiți — mulți
petrecanie — întîmplare, petrecere
petrecător — călăuză
pețiană — pană
pildă, în ~ — sub pretext
pisărie — demnitate de pisar (cazac)
pivă, pioa — tun mare de asediu

pîndză — rînd de întărituri ale unei cetăţi
plaşcă — bacşiş
platnic — răspunzător
plian, plean — pradă
pleca, a ~ — a îndemna
plini, a ~ — a împlini
podagră — gută la picioare
potfori, a ~ — a repeta
pohti, a ~ — a invita, a cere
poiadă — mulţime, hoardă
polc — ceată de oaste
polcovnic — comandant de ceată
polnii hetman — hatman de cîmp (în Polonia)
polog — întins la pămînt
ponoslui, a ~ — a dojeni
pont — condiţie; şi cu sensul de: articol
pospolita — ridicare generală a oştilor
postelnic — mare boier cu rangul de mareşal al curţii domneşti
potică — trecătoare în munţi
poticală — păţanie, înfrîngere
poveste — proverb
pozvolenie — acord, îngăduinţă, permisiune
prapor — steag ostăşesc prins în vîrful unei lăncii
pravilă — lege, codice de legi
pravilă, în ~ — după regulă
praxis — experienţă
premeni, a ~ — a schimba
prepodobna — preacuvioasă
prepune, a ~ a bănui
prestăni, a ~ — a cădea la învoială
prileji, a se ~ — a se întîmpla
prinde, a se ~ — a se potrivi
pristav — supraveghetor
proaşcă — ţintă
proci, i ~ — şi celelalte
propri, a ~ — a opri
purces — pornire, plecare
puşcă — tun
puterea hi, a ~ — cu atît mai mult

R

ridicatul — răscoala
răestrovi (polon) — înregistraţi (osteni)
raft — harnaşament
răgulă — seminţie, ginte
raia — cetate turcească
raitar—oştean călare, neamţ
rămăşiţe — urmaşi
răpitor — violent, rău, mînios
răsări, a ~ — a pierde
răscumpăra, a ~ — a recuceri, a relua, a răzbuna
răsipă, răzsipă, răssipă — înfrîngere
răsipi, a ~ — a dărîma
răspunsuri — corespondenţă

răşchira, a ~ — a risipi (o oaste)
răutăţi — cu sensul de: nenorociri, pradă
războli, a să ~ — a se îmbolnăvi
rediu — pădurice
rîhni, a ~ — a dori
rînd (adv). — la rînd
rîndul — rînduiala, regula, obiceiul
roată — detaşament de oaste
rocoşi, a se ~ — a se răscula
rohmistru — comandant de oaste
rosı — gură
rumînie, pe ~ — pe romîneşte
rumpe, a ~ — a rupe
rupt (~ ul seimului) — dizolvarea

S

săimean — infanterist în leafă, de origine străină
scală — port
scară — treaptă
scîndură (~ de aramă) — lespede
scorni, a ~ — a se preface, a înşela
scrisori — cu sensul de: lucrări literare
scuti, a ~ — a salva
scutier — slujitor din suita domnului
senator — sfetnic regal (în Polonia)
serdar — locţiitor, reprezentantul domnului faţă de oşti
sfadă — luptă, război
sfărăma, a ~ — a pune capăt, a hotărî
sii, a să ~ — a se teme
silava, sileava — silabă
silitor — ambiţios
simeţi, sîmeţi, a să ~ — a îndrăzni
sineţ — puşcă
sinetaş — puşcaş
sirguială, sîrguială — repeziciune
slobodzi, a ~ — a elibera, a da drumul
slujitor — oştean, soldat
smenteală, sminteală — înfrîngere, nenorocire, greşeală
sobol — samur
sotnic — comandant a o sută de ostaşi (la cazaci)
soţiie — ţară vasală, aliată
spahiu — cavalerist turc
spată — spadă
spătăria — una din camerele de primire ale curţii domneşti
spîrcui, şpîrcui a ~ — a risipi
sprijini, a ~ — a apăra
sta, a ~ — a se face, a deveni

steag (~ de oaste) — ceată, unitate de oaste
stepenă — rang, treaptă
stîmpăra, a ~ — a astîmpăra
stol (~ de oaste) — ceată, detașament
stoli, a să ~ — a se organiza în stoluri
strat — suportul tunurilor
streleț — pușcaș
stremuta, a ~ — a schimba
strica (a ~ numele) — a compromite
strigător — crainic
strînsoare — oaste de adunătură
suliță — măsură de înălțime
suna, a ~ — a se zvoni
sunat — vestit, cu zgomot
supune, a ~ — a ascunde
suptpus — ascuns
surguciu — egretă
surgun — exil
surlar — trîmbițaș
suspina (a ~ pe) — a învinui
svetitel — ierarh

Ș

șanț — val
șavgău — săpător de sare
șleah, șleav — cale
șleahtic — nobil (polon.)
șlic, ișlic — căciulă boierească și domnească
șpan — conte, nobil
șvedzăsc — suedez

Ț

tabie — fort
tăia, a să ~ — a curma
tar — povară
tecsi, a ~ — a înghesui
temei (~ ul oștii) — grosu, centru
tergiman, terziman — tălmaci
tiparnic — tipograf
tiron — oștean roman
tîmpina, tumpina, a să ~ — a se întîmpina
tocmală, în ~ — înțelegere, angajament; în ordine
tocmi, a ~, a să ~ — a repara, a se potrivi, a se înțelege
trăgăna, a ~ — a prelungi, a trage
trage, a ~ — a atrage
trage, a să ~ a se retrage
trăitor — persistent
treabă — bătălie
treapăd — trap; *~ ul cel mare* — galop
trece (a ~ cuvîntul) — a nu se ține seamă
trup — cadavru
tui — steag turcesc din coadă de cal

T

tărămonie — ceremonie
tenchiu — sfîrșit, țintă
țiitor — stăpînitor
tiiș, de ~ — corp la corp

U

ughiu — galben unguresc
undeși — tot acolo
uric — act de privilegiu
urîciune — ură
urșinic — catifea
urzit — fundare
urzitor — fondator

V

val — cu sensul de: tulburare
vecinătate — șerbie
vechi, a să ~ — a se învechi
vederea, a ~ — pe față
veghia voia, a ~ — a părteni
ventre, vintre — pîntece
vergile gurii — buze
veselie — serbare, nuntă
viclean — trădător
vicleșug — trădare
viitor, vinitoare — acel, aceea care vine
vivor, vivoară — vifor, viforniță
vîlfă, vîlhvă — glorie
voie veghiată — cu părtinire, cu premeditare
volnic — liber
volnicie — privilegiu, libertate, putere
vrăjmaș (adv.) — energic
vréme (~ ce a avut) — a găsit prilej

Z

zăbavă — petrecere; petrecere de o clipă
zarvă — tulburare, luptă civilă
zatocenie — exil (în Rusia)
zavistie — invidie
zburda, a ~ — a se desfrîna
zugrăvit — aparent, înșelător

